

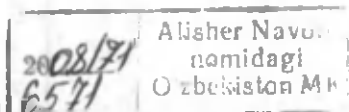
ЛУҚМОН БҶРИХОН

ХИЗР КҶРГАН ЙИГИТ

Қиссалар ва ҳикоялар

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЈАДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2007

UD 32826
293

Бўрихон, Лукмон

Хизр кўрган йиғит: Қиссалар ва хикоялар. — Т.: «Шарк», 2007. — 256 б.

Ушбу тўпламга ёзувчи Лукмон Бўрихоннинг «Хизр кўрган йиғит», «Сирли муаллим», «Кидирувдаги киз» номли қиссалари ва бир неча сара хикоялари киритилди. Муҳаббат ва Нафрат, Хаёт ва Ўлим каби мангу мавзуларда яратилган бу асарлар кизикарли, таъсирчан воқеаларга бой. Гўзал, жозибали бадий тил, тиник, жонли тасвирлар беихтиёр ўқувчини ўзига ром этади, завқ-шавқ улашади. Олис овулларда умргузаронлик қилаётган, катта шаҳарларга бахт излаб келган қаҳрамонларнинг аччиқ қисмати, қалб жароҳатлари ҳеч бир китобхонни бефарқ қолдирмайди. Ўша қаҳрамонларга қўшилиб беихтиёр йиғиласиз, беихтиёр қуласиз. Улар билан бирга сеvasиз, нафратланасиз.

ББК. 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-00-027-8

ҚИССАЛАР

ЧОРБОҒ ҚЎРИҚЧИСИ

ёхуд

ХИЗР КЎРГАН ЙИГИТ

Қисса

*Қонун тақиқлай олмаган нарсаларни
гоҳо номус тақиқлай олади (агар у бор бўлса).*

Сенска (ва Аллаким)

Кечагина эшагига кийшиқ минган қишлоқи эдим, бугун эса ажабтовур машина ўриндиғида ястаниб ўтирибман-а?! Нахотки, Хизр кўрганим чин?!

• • •

Уч-тўрт тўй-томошада уч-тўрт донгдор курашчининг курагини ер искатиб полвон номини олдим, Қоржов полвон бўлдим. Эл-улус Чоршанби чўпоннинг кенжаси Хизр кўрган, энди икболи баланд бўлади деган гап-сўз тарқатибди. Мен кулибгина қўяр эдим. Тусмолдан биламан, бу миш-мишларни бўйинсам Хусан-Улаш агрономнинг ўғли тўкиб-бичиб тарқатган. Ўзи қўй қумалоғидеккина бўлса ҳам ховликмалиғи оламни бузади, устига-устак, отасининг шоирлиғидан оз-моз юккан — гапчиноз, дарров тўкиб-бичади, кўпиртиради.

Аслида ҳаммаси кеч кузнинг изғиринли кечаларидан бирида жўнгина бўлган эди.

Ўшанда Хусан икковимиз қўшни совхоз фермасидан товуқ ўғирлаб келгани кетаётган эдик. Бизникида синфдошлар йиғилишиб, бир зиёфат уюштирмакчи бўлганмизда. Гўшт топиш Хусан икковимизнинг бўйнимизга илинган. Шу сабаб шом шафағи кизарган маҳал эшакларимизни кичаб-кичаб йўлга тушдик. Кенгсой дашти бошланганда ғира-шира қоронғулик иниб қолди. У ёк-бу ёқдан гангир-гунгур гурунглашиб боряпмиз. Хусан нукул мактангани-

мактанган. Келгуси йил мактабни битиргач катта шаҳарга кетар экан. Институтга кирар эмиш. Тўғриси, мактанганича бор қурғурнинг — мактабда тузуккина ўқийди-да! Муаллимлар ҳам бири қўйиб-бири олиб уни алқашади, «Хусандан умидимиз катта, қишлоғимизнинг фахри бўлади», деб башоратлар қилишади. Менга эса ўқрайиб қарашгани-қарашган, ҳаммасига баланд бўйим, қорувли коматим айбдордай бош чайқашади: «Эсиз жасад... эсиз кучкуват...». Баъзан орим қўзиб, астойдил ўқишга бел боғлаб китобларга кўмилиб ўтирган пайтларим ҳам бўлган. Бироқ ўз-ўзимга бош оғриқдан бошқа нарса орттирмаганман. Китоб-дафтарга термулиб ўтириш алланечук энсамни қотиради, назаримда, мен бошқа бир ишлар учун яралгандек эдим. Хаёл сурсам, хаёлларим Кенгсойнинг қирадирларидан нарига ошиб ўтолмайди, қўй-қўзилар сурувига араллашиб ялангликларда ўтлаб қолади. Шу сабаб ўша изғиринли кечда уч-тўрт товук дардида борар эканмиз, Хусандек мактана олмадим.

Кенгсойнинг қоқ белига етганимизда қоронғулик хийла қуюқлашиб қолган эди. Бир пайт қаншаримиздаги қирда оппоқ шарпа пайдо бўлди. Ҳатто эшақларимиз ҳам таққа тўхтаб ўша ёққа тикилиб қолишди. Хусаннинг аллақачон ранг-қути ўчган.

— Арвоҳ! Ўлай агар, оқ арвоҳ бу! — ваҳимали пичирлади у аранг. — Илгари Кенгсойга шаҳидлар кўмилинганини эшитганман, шуларнинг арвоҳи!

— Ховлиқма-е, — дедим қир томон тикилиб.

Мен дўстим айтган «арвоҳ», «шаҳид» деган сўзларнинг маъносини англаб етмаганимданми, харнечук кўркмаётган эдим.

Оқ шарпа аста-секин биз томонга эниб келар эди.

— Қочдик! — дея қичкириб юборди Хусан, эшагини ортга буриб.

Хуркибгина турган жонивор жонҳолатдаги кистовдан йўртиб кетди.

Мен саросимада қолдим. Бироқ хануз қизиқишим қитиклаб қўймас эди. Хурка-хурка орқага қайтишга уринаётган эшагимни бир амаллаб тинчлантириб оқ шарпага тикилиб туравердим.

Ниҳоят, дўстим таърифлаган «арвоҳ» яқин келди. Шундагина мен унинг оқ иштон, оқ яқтакдаги қария эканини тусмолладим. Эшагим ҳам одам нуқсини сездиёв, тинчланиб, хас-пас илинжида ер искаб қолди.

Ок шарпа мулла Мирза экан! Қўй-қўзиларини павараларига ишонмай ўзи бокиб юрадиган, саксон ёшни қоралаб қолган ўзимизнинг кадрдон қария!

— Ассалому алайкум, мулла бова! — деб салом бердим эшагимдан ирғиб тушар эканман.

Мулла Мирза саломимга аранг алик олди. Изғиринда тиришибгина қолган эди у. Тинмай қалтирайди. Мен устимдаги эски бўлса-да, қалингина чопонимни дарров ечиб чолнинг елкасига ёпдим. Қўл-оёқларини укалаб иситган бўлдим.

— Барака топ, болам, — дея алкади мулла Мирзо, ниҳоят, тили калмага айланиб. — Илоё, никоҳингни ўзим қияйин, илоё, суйганингни бағрингга босиб юр.

— Мулла бова, нега шундай сарсон бўб юрибсиз?

— Э, сўрама болам...

Қария тутила-тутила арзи-хол қилди. Мулла Мирза одатдагидай қўй-эчкиларини бокиб юрган экан. Шом намозининг вақти бўлиб қолибди. Қария эшагидан тушиб ибодатга уннаган эмиш. Бундай ўйлаб қараса, устидаги қалингина чакмони бетаҳорат туюлибди. Чол чакмонини ечиб эшаги устига ташлаб қўйибди-да, оқ яктагини тўшаб намозга киришибди. Шу пайт нимадан-дир хурккан сурув тўзғиб кетган эмиш, эшак ҳам шаталоқ отиб қочиб қолибди. Намозни бузмай хотиржам яқунлаган қария қарасаки, на қўй-эчкилардан, на эшакдан дарак бор! Устига-устак, қаричилик курсин, мулла Мирзанинг қўзи қоронғуликда беш-олти кадамдан нарини илғаёлмас экан. Қария тусмоллаб-тусмоллаб у ён-бу ён югургилаб, кирма-қир ошибди, охир-оқибат менга йўликибди.

Мен чолни эшагимга миндириб:

— Мулла бова, сиз қишлоққа кетаверинг. Мен молларингизни топиб изингиздан хайдаб бораман, — дедим.

Анча-мунча исиб бийронгина бўлиб қолган мулла Мирза дуо устига дуолар қила кетди.

— Илоё, Художоним Ўзи сенга паноҳ бўлсин, илоё суйганингга етишиб қўша қаринглар, илоё менимас, хазрати Хизрни кўрган бўл...

Мен қария билан бўлиб ўтган воқеани ҳеч кимга айтмадим... Тўғривоғи, хокисор мўйсафидни у ер-бу ерда хазил-мазах қилишларини истамадим. Бирок унинг дуо-илтижолари юрак-юракларимга сингиб кетган эди. Шунинг учун ҳам ўша кеч Хусанинни қишлоқда қайта учрат-

ганимда макташиб кўйдим: «Бекор қочиб кетдинг-да, мен ҳазрати Хизрга дуч бўлдим...»

Хусан ган-сўзларимга лаққа ишонган экан. Кейинчалик ўзидан кўшиб-бичиб кимларгадир етказибди-ю, шушу одамлар орасида Хизр кўрганга чиқиб қолдим. Энг ғалатиси, ўша воқеадан сўнг кетма-кет омадим чопавергач одамлар оғзидаги чўпчакка ўзим ҳам чиппа-чин ишона бошладим: «Балки Хизр... мулла Мирза бўлиб кўриган...»

Мен курашга кўнгил берган эдим. Аввалига у-бу тўй-томошаларда хашаки полвонлар билан беллашиб кўрдим. Қарасам, ошпа-осон ғолиб бўляпман. Сўнг сал давра исини олганларнинг белбоғидан тутдим. Улар ҳам полвонлик сиёғимга тан бериб, мағлубларча майдонни тарк эта бошлашди. Кейинчалик уч-тўрт номдор курашчиларнинг курагини ер искатдим, эл-улус мени олқишлай берди.

Ўрта мактабни битириб гангиб юрган пайтларим эди. Дўст-жўраларнинг кўпи катта-катта ўқишларни кўзлаб, катта-катта шаҳарларга катта-катта ораулару катта-катта тугунлар билан кетишган эди. Мен отамга кўмакчилик қилиб юрибман. Отам эса мени ўқитишга қўли қалталиқ қилаётганидан хижолатланади, иш-юмушларни ҳам ботишмайгина буюради. Биламан, у менинг ўқимишли бўлиб, бирор бир амалдорлик курсисини эгаллашимни жуда-жуда хоҳлайди. Ҳатто бир гал бу ҳақда ўзимга кўнгил ёзган.

Ўшанда баҳорнинг адоқлари эди. Отам қишлоғимиздан ўн чақиримча наридаги отарга чиқиб кетган. Мен мактабдан бўшадим дегунча ўша ёкка отланаман. Тўллаш мавсуми тугаб, чўпоннинг ташвиши андак ариган бўлса ҳам, менга ўхшаган полвонлардан беш-олтитасининг тинкасини қуритадиган юмуш хамиша топилар эди.

Қуёш кўнглимдай чарақлаб турган қушлардан бирида одатдагидай отарга жўнадим. Ҳаво иссиқ эди. Ўт-ўланлар аллақачон қовжираб сарғайган. Теваракдаги қир-тепаликлар беҳол сулайган туяларга ўхшайди. Бир бўзтўрғай баланд учиб, қуёш тигларига тўш урган кўйи бўзлаб ётибди. Ахён-ахён менинг ҳам лаб-лунжимдан ажабтовур хиргойилар чиқиб кетмоқда.

Вақт пешиндан оққан бир маҳал харсиллаб-лорсиллаб отарга чиқиб бордим. Нақ тантананинг устидан чиқиб қолибман. Ўтовимиз ёнида илгари ҳам бир-икки кўрганам — туман амалдорларига тегишли «Волга» ав-

тоулови савлат тўкиб турар эди. Отамнинг чўликларидан бири ўчокқа ўт ёқиб, қора қозонни тўлдириб гўшт қайнатмоқда. Менинг эса ич-ичимдан алланечук ғазаб, алланечук алам қайнаб тошяпти: ахир, анови автоулов не сабабдан келганини, ичкарида кимлар ўтирганини хўб билардим-да. Улар ҳар йилнинг шу фаслида албатта бир бор пайдо бўлишади. «Қаҳратонда кирилди... йирткичлар еб кетди... тўллашда нобуд бўлди...» деган бахоналар билан сурув-сурув кўй-кўзиларга акт-хужжат тузишади. Аслида ўша «қирилиб кетган» жониворлар кир-адирларни тўлдириб ўтлаб юрган бўлади. Фақатгина давлатнинг мулк дафтаридан ўчирилиб, ўша акт-хужжат ижодкорларининг хусусий мулкига айланган. Шу сабаб ҳам отам боқадиган сурувнинг хийлагинаси аллақандай амалдорларга тегишли чорва эди. Эсимни таниб бундай «фокус-мокус»ларни англаб-билганим сайин ўзимни кўярга жой тополмай қолаётган эдим, гоҳ жаҳлим чиқар, гоҳ хўрлигим келар эди. Шу сабабли ўша куни қайнаётган қора қозон ёнидаги чўлиқ билан ҳам саломлашмасдан ўтов ичига қараб юрдим.

Ичкарида, тузуккина тузалган дастурхон теграгида тўрт-беш амалдор нусха ёнбошлаб ётишар эди. Молхоли семиргани сайин ўзи озиб-қуриб бораётган ферма мудиридан бошқасини танимадим.

Ғазаб ва аламни аранг босган кўйи эшитилар-эшитилмас салом берган бўлиб бўсағада қакқайганча турибман.

— Ха-а, сенми, кел, Қоржов, — деди ферма мудиримиз, сўнг ёнидаги бетлари тобатолдай, қабоқлари салқи кишига юзланди. — Бу чўпон бованинг кенжаси, полвон йигит. Хувв, раиснинг тўйида нуроталик полвонни бир силтовда босган.

Ўтирганлар пинак ҳам бузишмади. Хатто ўтов тўрида тугмаларини бўшатиб рўмолчаси билан елпиниб ётган тўра кош учуриб, кинояли тиржайиб кўйди. Мен ҳам ўтов керагаси ёнида сурбетларча туравердим, улар билан қўл бериб кўришиш дардида ялтоқилик қилмаётганимдан хузурланар эдим. Отам пойгақда, шундоққина оёқ кийимлар ечилган жойда чўк тушиб, хотиржам бир қиёфада ўтирган экан. (Уни дарров пайқаманимдан ўзим ҳам хайрон.) У киши менга сал таажжубланиб кўз ташлаб кўйди. Мен эса унга алам-изтироб билан тикилдим. Тикила-тикила унинг пешонасидаги қат-қат ажинлар аллақандай йирткич панжасидан қолган изларга

ўхшашини ногох пайқадим. Сийрак сокол, қорамтир орик юзи эски бир кигиз парчасини эслатади. Гўё, аллакимлар уни топтаб, нимталаб ташлагандек эди. Нимадир бўғзимга аччиқ данакдек тикилиб келди.

— Ота, мен сурувга кетяпман, — дедим аранг култ-култ ютиниб.

Отам хайрон. Казо-казолар қовурдок чайнаб, чой хўплаб ўз гурунгларига қайта шўнғишган.

Мен шитоб билан ташқарига отилдим. Бутун ғазабу нафратимни тўплаб, ўтовдан сал нарида мудраб ётган қари кўппакни беаёв тегиб юбордим. Ит чий-чийлаб қочди. Мен эса қайнаб ётган қора қозон қошидаги чўлиқни хангу манг қолдириб дашт томон чоғиб кетдим.

Ўша куни кечқурун яйловдан қайтганимда арзанда амалдорлар жўнаб кетишган экан. Отам мени бамайлихотир кутиб олди. Бугунги ғазаб-нафратим қора ўчокнинг тутунидай тарқаб кетган бўлса-да, алам-изтироблар хануз ўчок тубидаги қулдай таъбимни тиррик қилиб турар эди.

— Нега бугун ўз бошингга тизинглаб қолдинг? — дея сўради отам, кўтон ёнидаги харсангга ўтирар экан. — Меҳмонларнинг олдида уялтирдинг-ку?!

— Улар меҳмонмас... — тўнғилладим мен ҳам чўпон таёғимга ўмган тираб. — Ўғрилар... тирик молларни ўлдига чиқариб...

— Тавба, акт қилишганини энди кўряпсанми? Ҳар доим шундай-ку?! Бунинг нимаси орқангни қичитяпти?

— Ота... — дедиму яна ўчиб қолдим, бутун дарду аламимни яққол ифодалайдиган сўзни тополмай қийналар эдим. — Ота, шу сизга зарилми, а? Нима, уларнинг олдида мутгахаммисиз, қулимисиз шу энағарларнинг? Давлат молининг шўрини қуритиб ётган шулар-ку? Шу қузғунлар нима деса, доим кўнасиэ...

— Хўш, нима қил, дейсан?

— Қўлингизга таёқ олиб қувламайсизми бариши? Қўйдаи бўғизлаб ташламайсизми?

— Нима учун? Давлатнинг молига акт тузиб ўзиники қилиб олгани учунми? Менга нима. Боқиб юрган сурувим ўзимники бўлмагандан кейин, менга нима фарқи бор, давлатникими ё каттаконларникими? А, нима фарқи бор?

Мен миқ этолмай қолдим. Отамнинг зардасида жон бор эди. «Чин-да, фарқи нима?» деган гап лип этиб

хаёлимдан ўтди менинг. Бирок бу ўй барибир таскин беролмас, ўша алланечук алам-изтироб ич-ичимдан чарх уриб ётар эди.

— Фарқи бор, — дедим зўрага, ўз эътирозимга ўзим ҳам ишонмай. — Бировларнинг кули бўлгандан кўра давлатнинг ҳақиқий чўшоғи бўлган яхши.

Отам хохолаб кулди. Бу шунчаки зўраки, меникдан-да ортик алам, нафрат қалқиб турган кулги эди.

— Ха-а, нодон бола-я, — деди отам бош чайқаб. — Сен қурмағур кўп валдирама. Билмасанг билиб қўй, сен айтган ановилар бировлар эмас, давлатнинг ўзгинаси! Ха, мен улардан кўрқаман! Улар кўрққаним учун менга нон беради, тамом-вассалом. Сен, серри, бир-икки ним-кала полвонни йиқитдим, деб катта кетма! Давлатдан кўрк, уларнинг қонунидан кўрк...

Мен хануз чўпон таёғимга кўкрак тираб, энтикиб турар эдим.

— Агар менга ичинг ачиса, сен ўки, — дея давом этди отам, овози алланечук майин тортиб, — ўкигин, болам. Сен ҳам бир устолни эгалла. Сен ҳам ўтов тўрида ёнбошлаб маншат кил, акт ёз. Ана шунда отангнинг кўнгли тоғдай кўтарилади, ана шунда чарчокларим тарқайди, болам. Ана шунда чин зўр саналасан, бу иш таёқ кўтариб бировларни қувлаб юргандан ҳам соз бўлади. Ўқсанг, арбоб бўлсанг, таёқ кўтарганининг мингтаси оёғинг остига кигиздай тўшалди...

Туйқус отамнинг овози хирқираб, кўзлари ёшланиб дуога чоғланган кўллари кўк томон чўзилди:

— Оми-и-ин, Худо-ё, биз бечоралардан ҳам мурувватингни аяма! Кўзим очиклигида, ҳеч курса, кенжамнинг ўқимишли арбоб бўлганини кўрай, илоё...

Қизик, ўшанда отамнинг илтижолари қабул бўлдим, ё менинг Хизр кўрганлигим чин чиқдим, ишқилиб, синфдош жўраларим катта шаҳарларни кўзлаб кетган, мен ганғиб, отам хижолатланиб юрган куллардан бирини, ниҳоят, омад деганлари биз ёкка ҳам кулиб боқди.

Саратоннинг хароратли окшоми эди. Мактаб директори пўрим уст-бошли, савагдек сочлари жингалак, митти кўзлари зийрак, афт-ангорига шаҳар нуқси урган, серғайрат, сергап бир кишини бошлаб келди. Тағин бир тафтишчи бўлса керак, деган хаёлда довлдраган отам кутилмаган меҳмоннинг қош-қобоғи очиклигидан, ўзини эркин, қувнок тутишидан сал-пал хотиржам тортди.

— Мени танимадингиз-а, Чоршанби бува? — деди меҳмон кулимсираб.

Отам сийрак соқолини тутамлади:

— Кўзимга иссиқ-иссиқ кўрнпяпсиз-у... қарилик қурсин...

— Олашўрлик Худоёр махсумнинг улиман, отим — Тоштемир.

— Э, ха-а, — деди отам танигандай бўлиб, — хамсоя эканмиз-ку...

Йўк, Тоштемир ака кўп хам хамсоя эмас экан. У ўн-ўн беш йилдан бери пойтахтда яшар экан. Ўша ёқда аввал ўқиб, сўнг ишлаб, нон-насибасини териб юрган эмиш.

Биз кутилмаган меҳмон учун баҳоли кудрат дастурхон ёздик. Мен совчиларни сезган қари киздай оёғим олти, қўлим етти бўлиб хизмат қилар эдим.

— Ўғлингиз Қоржовбойнинг доврўғини эшитиб келдим, — деди гап орасида Тоштемир ака, қўй қатигидан ҳузурланиб ичаркан. — Ўзим хам бу полвоннинг бирикки курашини кўрганман...

Мен ҳаяжондан терлаб кетган эдим. Тоштемир ака мени шахарда тарбиялаб, шуғуллантириб катта спортчи қилиш ниятида экан! Айтишича ўзи хам дзюдо кураши бўйича спорт устаси эмиш.

— Бинойи, бинойи... — дея минғирлади отам норози бир киёфада. — Мен бунга ўқитсам, деган хаёлда эдим.

— Албатта, ўқитамиз-да, — деди тағин жонланиб Тоштемир ака, — спортчилар учун хамма институтларнинг эшиги ланг очик...

— Бинойи, лекин... бу... савил қўлимиз калта-да...

— Ие, бова, мен сиздан бирор нима беринг, деб талаб қилаяпманми? Ҳаммасини ўзим тўғрилайман. Лекин бу йил кеч. Ҳозирча Қоржовбой биз билан шуғулланиб спортда ўзини кўрсатиб турсин, келгуси йил, Худо хоҳласа, ўқишга жойлайман...

Шундай қилиб, эртақлардагидек бир юмалаб пойтахтга келиб қолдим. Одамларнинг гавжумлигидан, серкатнов машиналарнинг шовкин-суронидан бошим оғриди, кўнглим айниди. «Ничево, хали кўникиб кетасан», деди Тоштемир ака мени кўчама-кўча, идорама-идора етаклаб юрар экан.

Тез орада бир ижара уйга жойлаштирилдим. Бу ерда бўйдор, ҳайбатли уч-тўрт йиғит мени лоқайд, нописанд

кутиб олишди. Кейинчалик ҳаммамиз дўстлашиб, ака-ука киришиб кетдик. Ахир, барчамиз курашчи, бир спорт клубининг аъзолари эдик-да, кет кўяр кўрпамиз, ош еяр товоғимиз бир эди. Ҳамхужралардан иккови номи жарангдор институтларда, бирови аллақандай коллежда ўқийди, тагин бир шерик менга ўхшаб келгуси йилни пойлар эди.

Мен бу ерда барчамизнинг бош-қошимиз, ғамхўримиз Тоштемир ака эканини кунма-кун, соат сайин англаб, хис қила бордим. Андак кейин билдимки, бундай жонкуяр зотлар «менеджер», деб аталар экан. (Менеджерми, мени жерми, ишқилиб, шунака.)

Сергап, серғайрат, оғзида ҳамиша сақич, спортчиларга хос енгил, ихчам кийиниб юрадиган Тоштемир ака хайратимга хайрат қўшар эди. Чиндан-да тоштемир эди у! Шу одамнинг ётиб уклашига ҳеч ишонқирамасдим, қачон қарасанг, тик оёқда, жанговар, аллақайларгадир шошгани-шошган... Ҳар куни машқ-машғулотлар чоғлари бирга бўлсак-да, кечки пайтлар хужрамизга албатта бир бош суқиб ўтарди у. Албатта, ҳамишаги шиорнамо насихатини бот-бот такрорлайди: «Чекишдан, ичишдан, сексдан сақланинг!»

Куз охирлари, кишнинг бошлари биз учун қизғин мавсум эди. Тоштемир ака бошчилигида жануб вилоятларига сингиб кетар эдик. Тўйма-тўй, тантанама-тантана изғиб, кураш тушамиз. Ютук-совринларимиз тоғдай уюлиб кетади, ҳамёнлар қаппаяди. Лекин хужрага қайтиб келганимизда тоғдай совринлару қаппайган ҳамёнларнинг чўғи пасайибгина қолганига гувоҳ бўлар эдик. Мен аввалига эътибор бермай юрдим, кейинчалик уқдимки, биз полвонларнинг топган-тутганидан тузуккина улуш менеджерга (мени жерга) тегишли бўлар экан!

Тоштемир ака менга кўп яхшилиқлар қилди: шаҳарга олиб келди, расмий спортчи полвонлар тўпига қўшди, машқ-машғулотларга ҳамма шарт-шароитларни яратиб берди, кейинчалик, ўзи ваъда қилгандай ўқишга ҳам жойлаб қўйди, ҳамиша ғамхўр, ҳамиша жонкуяр! Бироқ... бироқ негадир у менга ёқмайди, ношуқурчилик, нонқўрлик бўлса ҳам барибир очик иқроор бўлишим шарт — ҳа, Тоштемир акани негадир жиним суймас эди. Унинг беадок меҳрибончилиқлари, мен учун югуриб-елишлари таъбимни тирриқ қилиб, ғашимни кўзғайди, холос. Шун-

дай кезлар ҳамма нарса кўзимга балодай кўриниб қолади: шаҳар ҳам, спорту дўсти биродарлар ҳам. Ҳамма ҳаммасига қўл силтаб, дала-даштимга кочиб кетгим келар, бироқ отамнинг ўша илтижога чўзилган қўллари ҳамisha йўлимни тўсиб чиқар эди.

Ҳа, Тоштемир ака минг бир чопа-чоп билан мени ҳуқуқшунослик коллежига жойлаб қўйди. Бундан худди ўзи ўқишга киргандай керилди, ял-ял яшнаб қувонди. Мени эса ваҳима босди: «Қандай ўқийман бу коллежда, калла бўм-бўш-ку?!»

— Энди бу хушxabарни етказиб, чўпон бовани би-ир қувонтиришимиз керак, — деди Тоштемир ака, коллежнинг қабул ҳайъатидан чиқиб келар эканмиз.

Мен минг бир саросима билан эътироз билдирмоқчи бўлдим:

— Сал-пал ўқиб кўрай-чи хали... Ўша ёқларга тўйга борганимизда бизникига кириб ўтармиз...

— Бекор айтибсан, хайрли ишнинг эртаси яхши, гал-варс.

Ўша куниек Тоштемир аканинг машинасида қишлоққа жўнаб кетдик.

Отам ўқишга илашганимни эшитиб ўн ёшга яшариб кетгандай бўлди. Дарров қўй сўйиб зиёфатга уннади.

— Тоштемиржон, барака топинг, — дея бот-бот алкайди у устозимни. — Олдингизда қарздорман.

Тоштемир ака қўлларини кўксига қўйиб сўзамоллик қилади:

— Қарз-парздан гап очманг, бова. Бизларга дуодан йўқлаб турсангиз, бас. Хай, кўнглингиз жойига туш-маса, ана, химматингизга қаранг, бир-икки кўзини бизга атаб сурувга қўшибгина қўйинг, кўпайишибгина юри-версин. Лекин қарз-парздан гап очиб, мени хафа қил-манг, дуода бўлинг, бова, дуода. Ахир, савоб ҳам керак-ку...

Мен беҳуда хавотирланган эканман. Бошқаларини билмадим, бироқ ҳуқуқшуносликка ўқишдан осони йўқ экан. Бир жуфтгина лафтарни қўлтиққа қисиб бориб-келиб юривердим. Унча-мунча расмий мусобақаларда танилиб колганимдан обрўйим ҳам зўр эди. Ҳатто коллеж директорининг ўзи ҳузурига чорлаб қўлимни қисиб қўйган: «Кураш майдонларида коллежимиз номи жаранглаб турса, бас, буёғидан хавотир олманг...» Худо бергани шуда, гоҳ машқ-машғулотларни, гоҳ тайин-бетайин мусоба-

қаларни бахона килиб дарсларга ўлда-жўлда катнашар эдим. Тоштемир ака ҳамишагидек рахнамо, ҳамишагидек бош-кош. (Мени жер!)

Нуфузли мусобақалардан бирида устоз билан аразлашиб қолдик. Ўшанда оппа-осон ярим финалга чиққан эдим. Тагин озгина ғайрат кўрсатсам мутлок ғолибга айланишим тайин эди. Бироқ ярим финал беллашуви аввалида Тоштемир ака мени бир чеккага тортди:

— Қоржов, сен йикилиб беришинг керак, — деди у шивирлаб.

Мен хайрон қолдим:

— Нега?!

— Шунака ишлар... У ёк билан келишдик, ғалаба уларга, соврин бизга, қалай?

— Йўқ, бунақаси кетмайди, ҳалол курашамиз, — шундай дедим-у, бироқ ич-ичимдан барибир кўнишимни сезиб турар эдим.

— Қоржов, тушун, бу таклиф улардан чиқди. Ракиб томон сендан қўрқяпти, товон тўламоқчи. Демак, сен маънавий ғолибсан.

— Йўқ, — дедим ўзимни қайсарликка солиб, — майдонда ғолиб бўлишни истайман.

— Уф-ф...

Тоштемир ака тумшайди-қолди. Узоқ вақт хона деразасидан ташқарига термулиб ўзича ғам-ғуссага ботди. Хатто, сақич ҳам чайналмай қолди. Мен устозимиз бу ёғига қандай чора топишига кизиқиб, зимдан уни кузатиб турардим.

— Эсиз яхшилик, эсиз меҳнатим, — дея ўз-ўзига гапиргандай минғирлашга тушди Тоштемир ака. — Сени қишлоқда битга беланиб ётганингда шаҳарга опкелдим, элга қўшдим, ўқишга жойладим, эвазига нима топдим... Мана, хурмат, мана оқибат...

Тоштемир аканинг ёзғиришларидан уни билмадим-у, мен енгил тортдим. Ич-ичимни тирнаб юрган аллақандай саволларга, ниҳоят, жавоб топгандай бўлдим.

— Ҳазиллашдим, устоз, мен розиман, — дедим зўраки илжайиб. — Анавиларни хурсанд қилаверинг.

Тоштемир аканинг кўзлари бир қур порлаб кетди. Жағлари шитоб сақич чайнашга тушди.

— Балли, бокса одам бўласан, — дея ўшшайди ўзича эркалаб.

Ҳаммаси Тоштемир ака истагандай бўлди. Ярим фи-

нални атай бой бердим. Устоз мўмайгина товон пулининг бир қисмини қайта-қайта санаб менга узатди.

Мен унинг қўлини захархандалик билан силтаб ташладим.

— Устоз, менга маънавий ғалаба ҳам етарли, моддий ғалаба сизга бўлаколсин...

Ха, дабдурустдан худди шундай деб юбордим! Оғзимдан чиққан илмдорларга хос сўз ўзимни ҳам қойил қолдирди, ишқилиб, ҳуқуқшунослик коллежининг тупроғини бекорга ялаб юрмаган эканман.

Тоштемир ака юзимга бир зум анграйиб қолди: ё пурмаъно сўзларимдан хайратланди, ё дурустгина ҳақдан воз кечганимга ишонқирамади. Бирок улушни олишимга ортик кистамади.

— Хай, майли, — деб қўйди у пулларни ўз чўнтагига қайта жойлар экан. — Бир кун суришиб кетармиз.

Шу воқеадан кейин ўртамиздаги омонат парда буткул йиртиб ташлангандай бўлди. Тоштемир ака кўз ўнгимда шунчаки Тоштемир (мени жер)га айланди-қолди. Унинг олдида бемалол оёқ узатиб ўтирадиган, узундан узок жаврашларини (сергап-ку у!) шартта узадиган бўлдим. Қизик, Тоштемир ака бундай хатти-ҳаракатимдан ҳеч бир оғринмас, билиб-билмасликка олиб қўяверар эди. Балки илгари ҳам унинг феъл-атвори шунака бўлгану мен пайкамагандирман (Ҳар қалай, ҳувв, маънавий ғалабадан сўнг сезгир, шубҳакор бўлиб қолган эдим).

Ўша машабадан кейин Тоштемир акага ўчакишиб, ўзбошимчаликлар қилишга ружу қўйдим. Энг аввал унинг «ичишдан, чекишдан... сексдан сакланинг» деган шиорини ўзимча бузишга киришдим. Бирок дарров англадимки, бузғунчилик ҳам эплаганники экан. Бир дона сигаретни тутатиб бир сўргандим, ўпкам оғзимга тикилиб, кун бўйи йўталиб юрдим. Ичкилик эса бундан беш баттар қилди. Аллақандай қаҳвахонага кириб ярим кадах арок сипқордим, (устидан газак қилиш кераклигини қайдан билай) уч кун қўнглим айниб қусишдан бўшамай қолдим. Аммо... устоз тақиклаган учинчи гуноҳ иш шунчалар жозибали эдики... хали қўл урмай туриб, хаёлининг ўзиёқ лаззат бағишлар эди. Тўғриси, Тоштемир ака билан гижиллашмасдан илгарийёқ беихтиёр ўша учинчи гуноҳнинг қўйига тушиб қолган эдим. Кўча-қўйда, коллежда қиз-жувонларни зимдан-зимдан кузатиш жону

дилим эди. Ўз-ўзимга минг бир насихатлар қиламан, спортнинг одоб-ахлоқи ҳақидаги қоидаларни дуодай такрорлайман, бироқ ҳеч бир нафи сезилмади. Не-не полвонларни ҳам бир силтовда синдирадиган ғаройиб бир куч мени етаклаб юрар, қулоғимга аллақандай сирли сўзларни шивирлар, учқур-учқур хаёлларга миндираар эди. Транспортлардаги тикилинчларда қиз-жувонларга суйкалиб туриш, уларнинг ҳидини искаш хузурбахш машғулотимга айланди-қолди. Шундай серсаргузашт кунлардан бирида оппоққина жувонга илакишиб қолдим. Автобусдаги ур-сур пайт унинг бел-биқинларига каттиқрок тирғалганим чоғ, аёл мен томон кескин бош бурди. Чўчиб кетдим. Бироқ аёлнинг жаҳли билан чимрилган қошлари лаҳза ўтмай табассум билан ёйилиб кетди. Лаб-ёноғида ишвали кулгу ўйноқлади. Менга жон кирди. Бекатларнинг бирида жувоннинг изидан тушиб қолиб унга қора-ма-қора боравердим.

Аллақандай магазин ёнида аёл таққа тўхтаб менга юзланди:

- Мендан нима истайсиз, йигитча?
- Ҳеч нарса...
- Нега мени қувлаб юрибсиз?
- Ўзим...

Аёл нозли бир кулиш қилди:

— Ҳеч нарса... ўзим... намунча доводирайсиз? Кинг-конг... Шу гавдага яраша ҳамён ҳам борми, йигитча?

— Бор.

— Уф-ф... ундай бўлса юринг, менга бир стакан сув олиб беринг, қувлай-қувлай нчимни куйдириб юбордингиз.

Аёл бир талпиниб тирсагимдан тутди. Ҳаяжондан менинг ҳам томоқларим қуруқшаб қолди-ёв...

Чанқовлар босилгач, аёл ўлардай очлигидан нолиди. Хайрият, ўша куни анчагина пул олиб чиққан эканман, шўрвадан сўнг палов, паловдан кейин кабобхўрлик қилдик. Шу орада бир-биримизга анча кўникиб, апок-чапок бўлиб қолдик. Ошпазлар билан ҳисоб-китоб қилиб, эндигина кетишга чоғланиб турган пайтимиз семиз бир хотин пайдо бўлдию ёнимдаги жувон билан хуш-хандон кўришиб, сўраша кетди. Мен теваракка аҳён-аҳён олазрак кўз ташлаб, хижолатланиб ўтирардим. «Тагин бу ҳам оч бўлса-я?!» деган хавотир ҳам йўқ эмасди, албатта.

Семиз хотин алланималарни шивирлаб ёнимдаги жу-
вонни четга тортди. Улар гавжум ошхонанинг бир бур-
чида хийла вақт гаплашиб қолишди. Бир маҳал жувоп
ранг-рўйи тундлашиб, йиғламоқдан нари-бери бўлиб ёним-
га келди.

— Қоржов-жо-он, ёнингизда қанча пул бор? — дея
пичирлади у, синиқ бир товушда. — Анови ўлгурдан
пича қарз эдим, кистаб қўймапти.

Мен бирор бир эътироз билдиришга улгурмадим.
Жувопнинг кейинги сўзлари нишонга беҳато тегди:

— Ўлгурни тезроқ жўнатиб юбормасам, икковимизга
халакит беради, — деди ғам-ғусса орасидан илжайиб. —
Қарзга қолмасма-ан... суришиб кетами-из...

Мен, албатта, шунча харажатга куйиб қолишни иста-
мас эдим. Ноилож, чўнтакдаги бор-йўғимни чиқариб аёлга
тутқаздим. Аёл бир чангал пулни икки-уч қайта санаб,
пичасини қайтиб берди:

— Ортикчаси керакмас. Узр. Қоржовжон, сизни ҳам
безовта қилдим. Мен ҳозир... бир минут, кутиб туринг,
хўп...

Жувоп дугонасини қўлтиқлаб, алланималарни жер-
киб гапирганича ошхона ёнбошига ўтиб кўздан йўқолди.
Мен лаззатли бир хаёллар оғушида кутиб ўтиравердим.
Орадан хаш-паш дегунча ярим соатлар чамаси вақт ўтди-
кетди. Хавотир билан аёллар кетган томон юридим.
Афсуски, мишг синчиклаб тикилсам-да яқин ўртада улар-
нинг қораси кўринмади. Мен шундагина хаёлан жувопни
ечинтириб турган чоғим, у аллақачон ўзимни ечинтириб,
ипсиз боғлаб кетганини сездим. Хайрият, бу машмашага
бирор бир таниш-билиш гувоҳ бўлмади. (Хизр кўрга-
ним чин, шекилли!) Аммо бу саргузашт ҳам фойдадан
холи эмасди, катта харажатлар эвазига бўлса-да, хар
қалай, аччиққина сабоқ олдим, Тоштемирнинг ўзи ёмон
бўлса ҳам, у бот-бот такрорлайдиган спортчилар ақида-
си нақадар яхши, нақадар ҳақ эканини чуқур ҳис эт-
дим.

Хуллас, шундай қўшимча сабоқлар ола-ола ҳукукшу-
нослик коллежини битириб қўйибман. Уч йил дегани
хаш-паш дегунча ўтиб кетибди. Шу уч йил ичида отам-
нинг юзидан мамнунлик аримади. Хар гал кишлокқа
борганимда мени ўтқазгани жой тополмасди. Мен эса қўй-
қўзиларнинг маърашиши, гўнг исини соғиниб борганим-
дан ёш боладай ўйноқлаб қўтонларда изғигим келар эди.

Ноилож, ўзимни катта шаҳардаги катта давраларни кўрган, сипо ва жиддий қиёфага солиб ўтираман. Бу ҳол отамга хуш ёқади, ҳамқишлоқларнинг ҳавас-ҳасадини келтиради. Ака-опаларим ҳам наслимизга бир амал тегиб қолиши муқаррардек керилиб юришар эди. Айниқса, синфдош жўраларимнинг атрофимда гирди-капалак бўлишларини айтмайсизми? Гўё мен пиру комил, улар — хокисор муридлар! Аллақандай институтга кириш илинжида икки марта уриниб, икки марта ҳам омади чопмаган дўстим Хусан отамга чўлиқлик қилиб юрган экан. (Ахён-ахён ҳазрати Хизрнинг йўлини пойлаб Кенгсойнинг қир-адирларида изғишлари ҳам ҳозирча ҳеч бир наф бермабди.) Мен ҳар гал қишлоққа борганимда дўстимга астойдил далдалар берарман, кўнглини кўтарарман.

Ўтган уч йил ичида отам мендан хабарлашгали пойтахтга уч қарра келиб кетди. Уч марта ҳам ўзидан катта қопни орқалаб олган эди. Тандирқабобдан хузурландик. Тоштемир (мени жер)нинг рўзғори ҳам икки-уч кун овқат ташвишидан қутулди. Отам қўярда-қўймай коллежимизнинг талай қайвони ўқитувчиларини ҳам меҳмон қилди. Хуллас, меҳмонга келган мезбон ҳамманинг кўнглини овлади. Ўқитувчиларим ҳам қарзга қолишни истамагандай мени хўб мақташди, коллежнинг фахрига чиқаришди.

Отам бундан бир ойча бурун келиб-кетганида Тоштемир ака иккови мени ўртага олишган эди. Ўша кунлари коллежнинг битирув имтиҳонларини тошириб юрдик.

— Энди-и, Қоржовбой, — деди отам салмоқлаб, — институтнинг ҳаракатини қиламиз.

Тоштемир ака ҳам зўр бериб бош ирғаганча отамнинг гапларини маъқуллаб ўтирарди.

Менинг қулгим кнстади:

— Ота, институтга қаллам кичкиналик қилади-да.

— Кўпчиликнинг қалласи билан бир амаллаймиз-да, улим. Мана, устознинг ҳам иложи бор деяпти.

— Сендай спортчи институтларга ҳам керак, — деди Тоштемир ака ховлиқканнамо.

Мен елка қисиб қўя қолдим.

— Эсам гап шу, — ҳукм чиқарди отам. — Кўнгилигани бўлмай, Тоштемир акашнинг йўриғидан чиқмай, шу атрофда қора бериб тураверинг, улим. Насиб бўлса, ҳаммаси бинийн бўлади. Худодан умидимиз бор...

Ўшанда отам билан пинхона келишувлари жуда катъий бўлганми, ҳар қалай, Тоштемир (мени жер) истикболим учун зимдан югуриб-елиб юрган экан. Куни кеча коллеж билан хайр-хўшлашиб, ич-ичимдан алланечук ғусса кўзга-либ хужрамга етиб келганимда Тоштемир ака мени бето-кат кутиб турар эди. Юз-кўзлари тўла хаяжону завк-шавк.

— Қоржов! — деди у каршимга кулоч ёйиб чиқар-кан. — Хизр кўргансанми, нима бало? А?

Дарров англадим: омадим чопган. Ҳа, деб омад ку-либ боқаверса ҳам одамнинг эти ўлиб коларкан, шекил-ли, на қувондим, на ҳаяжонландим. Тоштемир аканинг кўнгли учун илжайиб туравердим.

— Беккул Тўрақуловични ҳеч эшитганмисан? — деб сўради устоз, йўлакдаги курсиларга ўтирарканмиз.

— Ҳа, — дедим бош ирғаб, — бир марта кўрганман.

Рост. Учинчи курснинг бошларида коллежимиз ҳов-лисига серҳашам, ойналари қоп-қора бир автоулов сув-даги оққушдай енгил, шовурсиз келиб тўхтаган эди. Бун-гача «Беккул Тўрақулович келяптилар!», деган андак ваҳимали, андак хаяжонли шов-шув яшиндек тарқаб ул-гурган, коллежнинг директоридан тортиб фаррошигача дарвоза ёнида қўл ковуштириб туришар эди. Автоулов-дан ораста кийинган оқ сочли, қора кўзойнак таққан, ўрта бўй, олтмиш ёшлар атрофидаги бир зот виқор билан тушди. Директор етовидаги бир гуруҳ ўқитувчи-лар тавозеълар билан уни қуршаб олишди. Кейинчалик эшитиб билдимки, Беккул Тўрақулович барча ҳуқуқшу-нослик, қонуншунослик ўқув юртларининг раҳнамоси экан!

— Беккул Тўрақулович буюк олим, — дея оғзидан бол томиб таърифлашга тушди Тоштемир ака. — Қо-нунчилик илмини сувдай симирган. Қонунчилик бўйича бир... уч юзталар китоб ёзган-ов, университетда маъру-залар қилади. Ҳозирги амалдаги қонун-қоидаларимизда Беккул Тўрақуловичнинг ҳиссаси жуда катта. Ишонма-санг, ана, қонунчилик бўйича ёзилган китобларни очиб қара, жинойт кодекси дейсанми, маъмурий кодекс дей-санми, ҳаммасида устознинг исм-шарифлари бор. Бири-да муаллиф, бирида таҳрирчи...

Тўғриси, коллежда уч йил ўқиб бундай узундан-узук маъруза эшитмаган эдим. Тоштемир ака кўзларини ярим юмиб, худди сеҳрли бир эртак сўйлаётгандай мароқ би-

лан гапириб ётар эди. Икки-уч эснаб, икки-уч уф тортишларим ҳам қор қилмади.

— Бекқул Турақулович қаттиққўл рахбар, ўта виждонли инсонлар. У киши ҳаётда қонун устуворлигидан бошқасини тан олмайди. Порахўрлик, таниш-билишчилик деган иллатларнинг ашаддий душмани. Билимни, меҳнатқашликни кадрлайдилар...

— Э, бўлди-да, — дедим охири чидаёлмай, — бу гапларнинг менга нима алоқаси бор? Қизик экансиз, устоз...

Тоштемир ака уйқусида алаҳсираб ётган одамдек туйқус кўзларини катта-катта очди, мамнун илжайди:

— Ана шу кишининг сенга назари тушган.

— Назари тушган? Менга-я?

Тавба, ҳазрати Хизрдан ҳам бошқа назаркардалар борлигини ҳеч ҳаёлимга келтирмаган эканман.

— Сени ўзига хос соқчиликка танладилар, — деди устозим хануз мамнун киёфада. — Шахсан ўзларига телехранитель бўласан!

— Нима, мenden бошқа зўрлар қурибдими?

— Билмадим... номзодлар кўп эди. Сенинг ҳужжатларинг билан танишиб, шу полвон бизга маъқул, дептилар. Тўғри... биз ҳам қараб турганимиз йўқ, баъзи бир аяхонлар аралашиди, ишқилиб... сен учун ўлиб-тирилдик.

— Қонун химоясидаги одамга қўриқчи нега керак экан?..

— Бу ҳам бир престиж-да, Қоржов, — дея чуқур тин олди Тоштемир ака. Бундай хушхабарни чапак чалиб кутиб олмай эзмаланишим энсасини қотираётганди унинг.

Тан олиш керак, аслида мен ҳам ич-ичимдан қувониб, илоё, омадим чоғани чин бўлсин, деб турибман. Бирок бирор ишқали чиқиб қолмасин тағин деган ўй ҳам тинчлик бермаётганди. (Ахир, ошхонадаги воқеа анчагина сермулоҳаза, тадбиркор қилиб қўйганди-да.)

— Бекқул Тўрақуловичнинг шу пайтгача қўриқчиси йўқмикан? — деб сўрадим ўзимча бепарво.

— Бўлган. Ҳамма гап шунда-да, — тағин илҳомланди Тоштемир ака. — Бекқул Тўрақулович хизматга яраша Ҳиммат кўрсатадиган киши. Қўриқчисини сийлаб яхши бир ишга жойлаб қўйганлар. Энди ёш кадрлардан олмақчи.

— Устоз, қўйинг шу ишни, мен қурашчи полвонман, муштлашувга ғирт нўноқман, шарманда бўламан.

— И-е, ким сенга муштлашасан, деяпти? Сен уй кўриқлайсан.

— Уй?!

— Ха, дача-пача дегандай.

Мен кулиб юбордим:

— Хозиргина «телохранитель», деб лоф-коф ураёт-гандингиз-ку? Чорбоққа қоровул керак экан-ку у кишига?!

— Да... умуман, — бўшашиб бош кашиди Тоштемир ака. — Нима фарқи бор сенга? Ишқилиб, гўддайибгина юрсанг бўлди ўша ерда.

— Ойлик ҳам берармикан?

Тоштемир ака сапчиб ўрнидан туриб кетди:

— Ўвв, намунча ўзингни тарозига солиб қолдинг?!

— Сўрадим-да.

— Сўрама! Бу ёғи билан ишинг бўлмасин. Сен ҳали синов муддатидан ўтиб ол-чи? Қолгани бир гап бўлар... Ўргилдим сендака ойликхўрдан.

— Ўқиш-чи? Мен ҳали институтга кирмоқчи эдим-ку?

Тоштемир ака пихиллаб кулиб юборди. Бу кулгуда жахл ва қувонч алланечук аралашиб кетган.

— Эх, галварс, эх, тўнка, — деди у афсуслангандай бош чайқаб. — Ҳамма ташвиш ўқишга киришинг учун бўлаяпти-ку?! Сен ҳозирча кўриқчиликда ўзингни кўрсатиб тур, қолганини менга қўйиб бер...

— Бекқул Тўрақулович таниш-билишчилик қилмайди, дедингиз-ку ҳозиргина?

— Тўғри. У киши бунақа ишларга аралашмайди. Ну... сенинг ўша хонадонда хизмат қилишинг менга етарли, қолганини ўзимга қўйиб бер, тушундингми?

— Тушундим.

— Уф-ф... хайрият, — Тоштемир ака енгил тин олиб, елкамга қўл ташлади. — Қоржов, ука, сен бундай мижвовликни ташла. Менга халақит бермай айтганимни қилиб юр. Мана, бугун коллежни битирдинг, институтларнинг қабулига ҳали уч ой вақт бор. Унгача кўп нарсаларга улгурамай, фақат сен менга қулок сол, хўп?

— Хўп.

— Яша, укажон, мен сени эртага Бекқул Тўрақуловичга топшираман.

Мана, бугун Бекқул Тўрақуловичга топширилдим. Шундай хаяжонли, қувончли воқеа арафасида бўлишим-

га карамай кеча дарров донг котиб ухлаб қолибман. Тоштемир ака эрталаб араг уйғотиб олди. Тун бўйи миужжа қоқмай чиққанидан нолиди. Ювиниб-тарагдик, чой-пой ичдик, хуллас, талай тараддулардан сўнг чошгоҳ маҳали отландик.

Тоштемир ака машинасини елдириб бора-бора, хануз менга маслаҳатлар бериб чарчамайди.

— Энди бу ёнига бўшама, Қоржов, — дейди у серкатнов кўчадан кўз узмай сакич чайнаб. — Ўзингни ўқимишли, маданиятли тут. Хар нарсага бурнингни тикма. Бўш вақтларингда домланинг кўзларига иложи бори-ча китоб билан кўрин. Хизматларига ҳамиша шай тур. Балки сени у ёқ-бу ёқларга ёнларида олиб юришлари хам мумкин. Ишқилиб, ишнинг пачавасини чиқарма...

Мен бирор-бир ҳашаматли ҳукумат идорасида серсавлат, пўрим амалдор билан учрашишни хаёл қилиб борар эдим. Йўқ, Тоштемир ака уловини Олой бозори биқинидаги турна катор машиналар ёнида тўхтатди-да, лип этиб кабинадан чиқди. Худди шуни кутиб тургандай, биздан андак наридаги кип-кизил, серҳашам машинадан «Аидас» русумидаги спортчилар кийимини кийган, ўрта бўй, оксоч киши қора берди.

Тоштемир ака у билан қўшқўллаб кўришаркан:

— Ассалому алайкум, Беккул Тўрақулович, — деди ялтоқланиб. — Кечирасиз, куттириб қўйдикми?

Мен, хувв, коллеж бўсағасида кўриниш берган, не бир конунлар ижодқори шу зот эканига ишонқирамай қарадим. Хамма серташвиш, куйинчак одамлар катори у хам хорғин, зериккан киёфада машинасига суяниб сигарет чекиб турибди. Қизаринқираб турган кўзларига қараганда кеча улфатчилик чакки бўлмаган кўринадди.

Улар анчагина суҳбатлашиб қолдилар. Тоштемир аканинг узук-юлук қулоғимга чалинган гап-сўзларидан Беккул Тўрақулович меҳнат таътилида эканини, унга аллакимлар салом йўллашганини араг илғаб олдим.

— Қоржовбой! — дея имлади Тоштемир ака ниҳоят мен томон юзланиб. — Бу ёққа келинг.

Машинадан тушиб қироатли салом билан уларга яқинлашдим.

Беккул Тўрақулович бўй-бастимга синчков-синовчан кўз ташлаб ўзича ҳазиллашган бўлди:

— Ў-ў-хў-ў, бу полвон ховлимизга сизмайди-ку!

Тоштемир (мени жер) моли мақталган чайқовчидай хушхон илжайди:

— Ҷзимизнинг жайдарилардан, домла. Юз процент ишончли йигит. Илиги қўй ёнига тўла. Исми Қоржов.

Иккаласи хиринглашиб кулишди. Бекқул Тўрақулович қўл соатига кўз ташлаб, менга юзланди:

— Қоржов полвон, қани, машинага марҳамат.

• • •

Кечагина эшакка қийшиқ минган қишлоки эдим, бугун эса ажабтовур машина ўриндиғида ястаниб ўтирибман-а?! Нахотки, Хизр кўрганим чин? Ё ҳаммаси тушмикан? Йўғ-э, хушим-ку, (қўзларим катта-катта очик) ана, Бекқул Тўрақуловични кўриб турибман, ана, машина деразасидан сершовкин, серханама шаҳар лип-лип ўтиб турибди, кенг-текис, серкатнов йўл, баланд-паст иморатлар...

Бекқул Тўрақулович машинани ҳам сипогина хайдар экан. Аҳён-аҳён мен томон кўз қисиб, плжайиб кўяди. Ҳар қалай кўнглига ўтиришганга ўхшайман. Йўл бўйи яхшигина танишиб ҳам олдик. Албатта, мен Тоштемир ака тайинлагандай ўзимни илму маърифатга чанқок, ўқиш дардида юрган бир мусофирдай кўрсатишга тириндим. Бекқул Тўрақулович интилишларимни маъқуллаб ўзича талай насиҳатлар қилди. Мен бош ирғаб чарчамадим. Гап орасида Бекқул Тўрақуловичнинг ўзи ҳам аллақандай Боғдодми-Барбодми деган қишлоқдан чиққани маълум бўлди. Машаққатли меҳнату ўқиш туфайли шундай даражага эришибди.

Машина бир маромда елиб борар эди. Ҳаш-паш дегунча шаҳар турки ортда қолиб, боғлару парча-парча экин далалари аро кетган кенг йўлга тушиб олдик. Хойнаҳой, чорбокқа борсак керак.

Бир пайт Бекқул Тўрақулович афтларини бужмай-тириб, рул чамбарагига кўкрак тираб қолди.

— Қурғур, қорин, — деди у аранг, — эртадан бери бураб-бураб оғрийди-я...

Менинг кулгим кистади. Шундай катта олим, катта арбобни ҳам эл қатори ич оғрини безовта қилиши ҳеч ҳаёлимга сизмас эди.

— Янтоқ қайнатиб ичинг, — дедим ўзимни билагон кўрсатиб. — Бир соатда отдай бўп кетасиз.

Менинг маслаҳатим Бекқул Тўрақуловични қулоғига

кирмади хисоб. У теваракка аланглай-аланглай куюк дарахтзор орасига югургилаб кетди.

Бир оздан сўнг яна йўлга тушдик.

— Ай, яш-шанг, Қоржовбой, — деб гап бошлади Бекқул Тўрақулович, афтидан ўртадаги андак ўнғайсизликни даф этиш учун. — Сизни безовта қилмас эдигу, баъзи бир оғайнилар, шогирдлар қўйишмади-да...

Бекқул Тўрақуловичнинг ёзғиришидан маълум бўлдики, аслида ҳеч қандай қўриқчию ҳеч қандай хизматчига эҳтиёжи йўқ экан. Домла шунчаки ёр-биродарларининг кўнглидан ўтолмабди, тўғрироғи, зикна деган ғийбат гаплардан кочибди.

— Ана шунақа, — деб қўйди у сигарет тутатиб, — камтаргина кун кўришингга ҳам қўйишмайди булар.

Мен гўё бировнинг оштовоғига берухсат қўл чўзгандай туйқус таъбим тирриқ бўлди. Бекқул Тўрақулович авзойимдаги ўзғаришни сезди-ёв (нақадар зукко, маданиятли зот) дарров вазиятни сувашга тушди.

— Ну, Қоржовбой, сизни ўзим талаб қилдим, — деди у кулиб. — Кўнмаганингизда хафа бўлардим. Баъзан зериккан пайтларим ёшлар билан суҳбатлашишни ёқтираман. Сиз айнан менбоп суҳбатдош экансиз.

Биламан, домла бу гапларни шунчаки кўнглим учун айтаяпти. Лекин димоғим чор бўлди. Кўнглимга қараяптими, демак, хувв, ярим финалдагидай маънавий волибман.

• • •

Чорбоғ кенг-мўл, жуда хушманзара эди. Баланд девор бўйлаб экилган қатор тераклар, мевали дарахтлар солланиб турибди. Чорбоғ этагида мрамар ховуз. Ховуз теварагига қалин қум тўшалган. Улкан, сершоҳ, сербарг дарахт ховуз атрофига куюк соя ташлаб турибди. Чорбоғнинг у ер-бу ерида ранго-ранг гулзорлар барқ уриб ётибди. Сайр учун атай қурилган бетон йўлакчалар ҳар ён-ҳар ёнга қон томирларидай ёйилиб кетган. Дарвозанинг чап томонида машина гаражи, гаражга тақаб қурилган гугурт қутисидеккина хужра. Дарвозанинг ўнгида эса баланд пойдеворли, деразалари бокқа қараган, кўркам, шинам уй.

— Мана, бизнинг дача шу, — деб қўйди Бекқул Тўрақулович у ён-бу ён кўз ташлаб.

Ха, домла рост айтган экан. Одам тугул пашша учиб

киролмайдиган бундай баланд кўрғонга ҳеч бир кўриқчи шарт эмас эди.

Биз дарвозадан бош суқиб, оёқ оширган чоғ мраммар ҳовуз ёқдан бир бўй қиз чопқиллаб кела бошлади. Мен кўзларимни қаён яшираримни билмай қолдим! Кўкрагию киндигидан пастига кийиб олган бир-бир тутам матони айтмаса, қиз қип-яланғоч эди.

— Привет, пап, — деди у Бекқул Тўрақуловичнинг бўйнига жажжи қизалоқдек осиларкан.

Домла ҳам қизини нўноқларча қучиб, оқ-сарик юзидан ўйиб кўйди:

— Ах, ассалим! Қалай, дам олаянсизларми?

— Ҳа, — деди қиз ингичка қошларини қоплаб тушаётган сочларини ноз билан силтаб ташлаб. — Ўртоқларим келишган. Имтиҳонлардан қутулганимизни бассейнда ювяпмиз.

Ўзининг сўз ўйинидан ўзи завқланиб қиз қиқир-қиқир кулди. Домла ҳам ҳиринглаб, арзандасининг яланғоч яғринларини силаб кўйди.

Мен қизнинг оппоқ, силлиқ сонларига, бир тутам сийнабандидан тошиб турган кўкракларига безътибор бўлиш дардида ўлиб-тириларканман, кўзларим дуч келган ёққа аланг-жалаңг бўларди. Лаш-лушларим солинган елим ҳалтани гоҳ у қўлимга, гоҳ бу қўлимга бетоқат алмаштираман.

Бекқул Тўрақулович туйқус мен томон юзланди:

— Танишинглар, Қоржов, бу менинг эрка қизим Маржона.

Маржона икковимиз бир-биримизга енгилгина кўз ташлаб, енгилгина бош ирғаб кўйишдик. Қиз лабларини қимтиб зўр бир қаҳқаҳадан аранг тийилиб турганини пайқагандай бўлдим. Афтидан, қўполдан-қўпол исимим ё бесўнақайларча хижолатланиб туришим унинг кулгисини қистар эди.

Шу орада ўйнинг мраммар зинапояларида ранг-рўйи мраммардек совуқ бир аёл кўриниш берди. Пешонасини сириб танғилган гулдор мато устида уюлган сарғиштоб сочи поҳол ғарамига ўхшайди. Юз-кўзига сурқалган бўёқнинг қуюқлигидан асл кўзу асл лаб-даханни илғаш анчагина қийин. Устида семиз, бикқи қоматини сириб турган енгсиз, тор ҳалат.

— Ассалў-ўм, — дея димоғида салом берган бўлди аёл.

Беккул Тўрақулович айбдоргина илжайиб бош ирғади:

— Биз келдик.

Шу орада Маржона ошпок орқаларини диркиллатган кўйи яна мрамар ҳовуз ёққа чопкиллаб кетди.

— Яхши бориб келдингизми, адаси? Чарчамадингизми?

Лаби-лабига тегмай ниста чақаетган бу аёлнинг анча ёш кўриниши сабабли, ҳар қалай у Беккул Тўрақуловичнинг хотини эканига дабдурустдан ишониш қийин эди. (Бирок, аччиқ ҳақиқат.)

Домла яна менга куш қараш қилди.

— Танишинглар, Қоржов, бу... кеннойингиз Илмира.

Мен тагин енгилгина бош ирғадим.

— Яхши, хурсандман, — деб қўйди Илмира янгам мени бир буюмдай кўздан кечираркан. — Хуш келибсизла-а...

У туйқус орқага бурилди-да шанғиллаб чақирди:

— Роза опа-а, ани-ий!

Лаҳза ўтмай мрамар зинапояда ўрта яшар, жонсарак бир аёл пайдо бўлди. Бошидаги сарғиш рўмол, белига тутган сарғиш этак унинг шу хонадон хизматчиси эканидан дарак берар эди.

Чорбоққа киргандан бери кўнглимни аллансчук ғашлик қоплаб олган. Бу ғашлик гўё Маржона билан чошиб келдию ич-ичимга қамалиб, тирноқлаб ётмоқда эди.

Роза аний пилдирабгина келди-да қўлимдаги елим халтани олиб эшитилар-эшитилмас товушда, «юринг», деб қўйди. Эру хотин ўзаро гунғирлашиб мрамар зинапоядан кўтарила бошлади. Мен Роза анийга эргашиб гараж ёнидаги ҳужра томон юрдим.

Ҳужра шинамгина экан. Ҳужра тўрида кўрпа-тўшакли каравот. Бутун чорбоғ кўзга ташланиб турадиган дераза ёнида емак столи, бир жуфт стул. Хатто эскигина бўлса-да телевизор ҳам бор экан.

Роза аний каравот устидан кўрпа-тўшакка хаворанг жилд кийгиза-кийгиза тинимсиз жавраб аввалги қўриқчини мақтади, ора-чора менинг вазифаларимни тушунтирди. Унинг уқтиришича, энг зарил ишим чорбоққа кечаю кундуз кўз-қулоқ бўлиб туриш, келиб-кетувчиларни кутиб олиб, кузатиб қўйиш, ишқилиб, шум ниятли баъзи бир касларга хамиша ҳозир у нозир эканлигимни кўрсатиб қўйиш экан.

— Бирорта ит-пит боғлаб кўйишса ҳам бўларкан-ку? — дедим энсам қотиб.

— Ай, — дея қўл силтади Роза аний, — ит круглий тавиш. Кечаю кундуз вовуллайвериб безор қилади. Тагин уни боқишни айтмайсизми? Итни ухаживать этишнинг ўзига яна бир одам керак, фу-у...

Оқсоч аёл итдан кўра менинг тузуклигимни исботлаш учун тагин аллақанча жавради. Охири ўзи ҳам чарчаб каравот қиррасига ўтириб қолди.

— Телевизор ишлайдими? — деб сўрадим уни чалғитиб.

— Да, конечно, — дея ҳорғин елка учирди Роза аний, — охраник ухлаб қолмасинлар деб телевизор кўйилган.

Бир оздан сўнг у чиқиб кетди. Чиқиб кета туриб менга оғир ботмайдиган тарзда тушунтирган бўлди.

— Ҳозир обедни хозиянлар била қиласиз. Сўнгра... бундан кейин овқатларингизни шу ерга чиқариб берман, уқдингиз-а?

Роза аний кўздан пана бўлгач ашқол-дашқолларимни жойлаб, кийимларимни алмаштиришга увнадим.

• • •

Тушликка товук гўшtidан тайёрланган антика овқат едик. Бекқул Тўракулович бутун тушлик давомида аллақандай газетадан кўз узмади ҳисоб. (Олимлар бот-бот такрорлайдиган моддий ва маънавий озик олиш усули шунақа, шекилли?)

Илмира янгам эса жағи-жағига тегмай мени сўроққа тутди. Қишлоқ турмушини сўраб-сурштирди, спорт ҳаёти билан кизиқсинди. Ора-чора у ҳам зиммамдаги вазифани силликлик билан уқтириб ўтишни унутмади.

— Гулзорни тез-тез суғориб турмаса қуриб қоляпти, — деди у стакандаги шарбатдан хўшлаб. — Хувв, этакдаги олма давно ҳосил бермайди, кесиб ташлаш керак.

Биз хайҳотдек залнинг бир бурчагига кўйилган емак столи атрофида ўтириб овқатланардик. Зал серхашам, шарқона безалган, шипда биллур қандиллар осилган, оёқларимиз остида майин гилам. Ланг очик деразадан чорбоғ, дарвоза йўлаги яққол кўзга ташланади. Кириш эшигининг ўнгида, хувв, метро кассирининг хужрасини эслатиб юборадиган, уч тарафи ойнабанд тўсинли ошхона. У ердаги ошхона жихозлари орасида ивирсиётган

Роза аний гира-шира кўзга ташланади. Кенг залнинг у ер-бу ерида тўрт накшинкор эшик, хойнахой, ётоқлар, хос хоналар ўша ёқларда жойлашган.

«Домланинг дачаси шундай бўлса, шаҳардаги уйи қанака экан», деган ҳасадгўй хаёл калламдан лип этиб ўтди. Мен, албатта, бундай беадаб ўйларни дарров хайдаб, хушёр ва холис фикрлашга уриндим. Олим одам, йўлчи юлдуз конунлар ижодкори шундай фаровон, серхашам яшашга, меҳнатга яраша роҳат кўришга ҳақли эканини тан олдим.

— Қалай, дачамиз ёқдими сизга? — деб сўраб қолди Беккул Тўракулович чойхўрлик ҳам охирлаётган бир пайтда. Афтидан, у атрофимга анграйиб қолганимни пайкаганиди.

Мен бош ирғаб қўйдим.

— Яхши... эл қатори-да.

— Шунинг айтиши, Қоржовжон, — дея Илмира янгам дарров мени қўллаб-қувватлади. — Кўпдан узилиб қайга борардик, эл билан тирикчимиз-да.

Мен накшинкор эшиклар тараф имо қилдим:

— У ёқларни ҳам кўрса бўладими?

Эру хотин бир лаҳза кўз уриштириб қолишди. Мен лаб тишладим: «Об-бо, бефаросатлик қилдим-ов...». Йўқ, (Хизр кўрганим чин, шекилли) туйқус мавқеим ошиб кетди. Эру хотин сўровимдан чин кўриқчиларга хос пухталиқ, ишбилармонлик фазилатларини кўришибди.

— Бемалол, Қоржовбой, бемалол, — деди Беккул Тўракулович ўрнидан кўзғалиб. — Албатта, ҳаммаёқни кўздан кечириш сизнинг бурчингиз, яшанг, ука.

Бесўнақайларча жойимдан жилишим барибир Илмира янгамда шубҳа уйғотди:

— Эҳтиёт бўлинг-а, — деб қўйди у, хойнахой нозик уй жиҳозларидан хавотирланиб.

Домла билан етаклашиб хоналарга бир-бир кўз ташлаб чиқдик. Оғир, қимматбаҳо пардалар тутилган оппоқ-момик кўрпа-тўшакли диванлару гардероблар билан жиҳозланган икки салқин хона ётоқ экан. (Албатта, бири Маржонаники!)

— Мана, бу кироатхона, — деб қўйди Беккул Тўракулович энг чеккадаги хужрага бошлаб кираркан.

Хужра тўридаги уч-тўрт токчали жавон китобу хар хил журналларга лиммо-лим эди. Чорбокка қараган де-

раза ёнида бежиримгина ёзув столи, бир жуфт курси гуларди.

— Китобларингиз кўп экан, — дедим бошқа мақтов калламга келмай.

Беккул Тўракулович камтарона кулди.

— Бу шунчаки, читальний... Ҳовлида махсус кутубхонам бор, унча-мунча институтникидан қолишмайди.

Шу пайт Тоштемир аканинг ўғитлари қулоқларим остида яна бир жаранглаб ўтгандай бўлди: «...ўзингни ўқимишли кўрсат...»

— Домилла, — дедим муллаваччаларга хос илжайиб, — китобларингизни беш минут титкиласам майлими?

Беккул Тўракулович кўлларини канотдай ёйди:

— Бажону дил, Коржовбой, бемалол.

Сўнг у орқага тисарилиб хужрадан чиқди-да, эшикни охиста ёпиб қўйди. (Нақадар маданиятли, сипо киши-я!)

Зил-замбил китоблардан бирини қўлга олиб, муқовасидаги ёзувни хижжалаб-хижжалаб ўқидим. Ўрисча-ёв, тагин жойига қўйдим.

Шу пайт чорбоғ ёқдан қувнок қахқахалар қулоғимга чалинди. Қардим. Бу ердан ховуз бўйи дов-дарахтлар аро элас-элас кўзга ташланар экан. Улкан дарахт соясида Маржонадай шир яланғоч икки қиз қилшиллаб рақс тушар эди. Бир парча магнитофондан жазавали мусиқа янграмоқда. Ўртадаги дум-думалок стол усти ҳар хил хўрагу ичимликларга тўла.

Мен фаройиб томошани тўсиб турган шох-шаббаларни сўка-сўка дераза раҳига ўтириб қолдим. Қизлардан бири қувнок кийкириб ўзини ховузга отди. Гумбуллаб сачраган сув гўё баданимга теккандай сесканиб кетдим.

Тўйкус болалигим эсимга тушди.

Пахта пайкалларида тошган сув темир йўл ёнидаги сайхонликда каттагина кўл бўлиб қолар эди. Қиз-ўғил аралаш ўша ерда чўмилаверардик. Қизлар узун кўйлақларини ечмай, қий-чув кўтариб ўзларини сувга отишар эди. Орадан йиллар ўтиб овозларимиз андак йўғонлашиб қолгач, қизлар биздан айрича, пана-панада чўмилар бўлганини пайқадим. Жазирама кунлардан бири эди. Ўшанда саккизинчи синфни тугаллаб ёзги таътилга чиққан эдик. Хусан икковимиз пахта пайкали орасига яшириниб, кўлда чўмилаётган қизларни пойлардик. Қўққис улардан бири бизни кўриб қолди. Қий-чув, тўс-тўполон

кўтарилди. Қизлар баданларига чиппа ёпишган ҳўл кўйлақларининг сувини шўриллатиб дуч келган ёққа тум-таракай бўлишди. Биз довдираб қолдик. Шу пайт кўл ўртасида сузолмай, типирчилаб ётган қизга кўзим тушди. У синфдошим Бибигул эди. Ўйламай-нетмай ўзимни сувга отдим. Хануз кўркув ва уят ичида ирғишлаётган Бибигулнинг белидан кучиб кўл кирғоғига қараб суздим. Тахликали бир ҳол бўлса-да, кучоғимда момик қиз баданини ҳис этиб ажиб бир хаяжонга чулғангандим. Оғиз-бурнимга икки-уч сув кириб кетди. Судраклаша-судраклаша бир амаллаб кирғоққа чиқиб олдик. Буткул ҳолдан тойган Бибигул ўт-ўланлар устига чўзилиб қолди. Мен ҳам хансираганча синфдош қизнинг ёнига чўкдим. Бир пайт Бибигулнинг кўзлари катта-катта очилди. Буткул беҳоллигига қарамай (билмадим, қайдан куч топди) юзимга шарақлатиб бир тарсаки тортиб юборди. Изидан хўнграб йиғлашга тушди.

Мен ҳовуз ёққа пойлашга урина-урина хийла вақт ўтириб қолганимни пайқаман. Бир пайт қироатхона эшиги қия очилдию чўчиб тушдим. Роза аний экан.

— Дарвоза қўнғироғи чалинди, — деди у ичкарига бош суқиб. — Хозяинлар дам олишяпти.

Тушундим. Эринчоқлик билан ўрнимдан турдим.

Дарвоза ёнида кош-мўйловлари қалин, семиз киши бир кучоқ совға-саломлар билан турарди. Андак нарида унинг машинаси.

— Бекқул Тўрақулович уйдадилар? — деб сўради у мени таажжуб билан кўздан кечираркан.

— Домилла дам оляпти.

Мехмон мен томонга товук «кишт»лагандай кўл силтаб кўйди-да ичкарига суқилиб кирди:

— Ҳечкиси йўқ, ўтириб тураммиз.

Мен беихтиёр лўкиллаб мехмонга эргашдим. Совға-саломини кўлидан олар-олмасимни билмай гангидим.

Кун аёвсиз қиздирар эди. Аллакаердадир мусича лоҳас кукулайди. Мен ҳам ўзимни ланж сезардим. Мехмонни залга кузатиб кирдим у хужрамга қайтдим.

Хужрам салқингина эди. Каровотимда бирпас хаёл суриб ётдим. Кўзим илашибди. Бир маҳал дарвоза ёнидаги шовур-шовурдан сергакландим. Маржонахон ўртоқларини кузатаётган экан. Йўқ, бу гал ҳаммасининг устбоши бут, отам айтгандай бинойигина. Улар хиринглашиб, пичирлашиб узок хайрлашдилар.

Мен зерика бошладим. Телевизорни ишлатдим. У-бу каналларга қизиксиниб босиб кўрдим. Зўр. Телевизор эскигина бўлса-да, тип-тиниқ кўрсатар экан. Аллақайси каналда намойиш этилаётган «ур-сур» кинони томоша қилиб ўтирдим. Анча вақтдан сўнг мрамар зинапояда ўша кош-мўйловлари қалин меҳмон кўриниш берди. Бекқул Тўрақулович уни кузатиб кўяётган экан.

Мен шоша-пиша хужрадан чиқдим. Хизматга шай, жанговар холатимни пайқаган домла мамнун бош ирғаб кўйди.

• • •

Эрталаб хужра деразаси қаттиқ тақиллаганидан чўчиб уйғондим. Кун аллақачон ёйилиб кетган эди. Пўрим кийиниб, қайларгадир отланиб турган Бекқул Тўрақулович ва Илмира янгамга кўзим тушди. Роза аний зўр бериб ланг очик деразамни тақиллатиб турарди.

— Ҳозир, — дедиму ирғиб ўрнимдан турдим. Кийимларимни анил-тапил устимга илиб ташқарига отилдим.

— Кечирасизлар, ухлаб қолибман, — дедим кўйлак тугмаларини қадашга уринарканман.

— Ҳечкиси йўк, — жилмайиб кўйди Бекқул Тўрақулович. (Ох, нақадар маданиятли, тушунган инсон!)

Илмира янгам эса зарда билан дарвоза томон юраюра, димоғида минғиллади:

— Қўриқчини кун ярмида аранг уйғотиб олсанг-а...

— Биз кечга яқин қайтамыз, — деди Бекқул Тўрақулович менга. — Сиз Роза холагиз билан бамаслаҳат чорбоққа қараб турунг. Келиб кетувчиларга ўзингиз эшик очинг. Хўп, келишдик-а? Яна ухлаб қолманг-а...

Мен хижолатланиб бош ирғадим.

Машина аллақачон шайлаб кўйилган экан. Эру хотин жўнаб кетишди.

— Бир танишлари тоққа пригласать этган, — деди Роза аний машина ортидан қараб қоларкан. — Қимизхўрликка...

Роза аний очикқўнгил, меҳрибонгина аёл экан. Ухлаб қолганим учун қуюққина койиб, қуюққина нонушта тайёрлаб берди. Асал ва сариёғ солинган сутли чойдан сўнг, бир бўлак қолбаса, бир нечта қовурилган тухумни иштаҳа билан туширдим. Сухбатимиз ҳам қизиди. Оқсоч аёлдан антиқа-антиқа ахборотлар олдим. Масалан, Илмира янгам Бекқул Тўрақуловичнинг иккинчи оиласи экан. Катта

янгамиз касалланиб вафот этганидан сўнг ҳам кўп йиллар домла суюкли рафикасининг рухи поки чиркилламасин, деб Илмирахонни расмий никоҳига олмаганлар. Шунчаки пинхона учрашиб, бир-бирига меҳр-муҳаббат кўрсатиб юришган. Катта янгамиздан ёдгор фарзандлар — икки ўғил, бир киз ўсиб-улғайиб, уй-жойли бўлгандан сўнггина Илмирахонни тўю томоша билан уйига олиб келган. Албатта бу орада ўзаро муҳаббатнинг меваси Маржонахон ҳам анчагина бўй чўзиб қолган экан. Ҳозир у аллақандай университетда ўқир эмиш.

— Бу гапларни бировларга сўйлаб юрманг тагин, — дея огоҳлантирди Роза аний дастурхон устидан идиш-товоқларни йиғиштириб оларкан. — Ғийбат ёмон.

Мен ўзимча оқсоч аёлни тинчлантирган бўлдим, овзим маҳкамлиги билан мақтандим. Роза аний менинг эътирофларимга деярли эътибор бермади, туйқус Илмира янгамни мақташга тушиб кетди. Янгамнинг очиққўллигидан тортиб, меҳмоннавозлигию дид-фаросатигача оқизмай-томизмай таърифлади.

Шу орада гап айланиб кеча ташриф буюрган меҳмонга бориб такалди.

— Ха, уми, — деди вижинганнамо қўл силтаб Роза аний. — Домланинг шогирдларидан, Бақоев...

Бақоев — кунда-шундалардан экан. Шаҳарда терговчи бўлиб ишлар эмиш.

Ишқилиб зерикмадим. Ҳузур-халоватдан куч-ғайратим тошиб оқсоч аёлнинг ул-бул юмушларига қарандим, ертўладан масалликлар олиб чиқдим, суви тўхтамай қолган жўмакни созладим, супир-сидир пайти оғир стол-стулни у ёк-бу ёкка силжитишдим, хуллас, Роза анийнинг кўнглидан чиқишга тиришдим.

Кун иссиқ эди. Хушманзара, серсоя чорбоғ ҳам алланечук мудраётгандек туюларди. Ҳовузнинг кўм-кўк, муздаккина сувида завқ-шавқ билан чўмилдим. Андак хуморим босилгач, ҳужрамга кириб эрмак учун хийла вақт соч тарадим, ўзимча ороландим.

Бир пайт Маржонахонга кўзим тушди. У уйнинг мраммар зинапоясидан эринибгина тушиб келар эди. Устида хаворанг, енгсиз, ёқасиз кўйлак, оёғида уй шишаги, қўлтиғида семиз бир китоб, сочлари яланғоч елкаларида паришон ёйилган. Кўп ухлаганиданми ё пардоз-андоз кам бўлганиданми юзлари алланечук салки, синиққан туюлади.

Мен негадир шошиб хужрамдан чикдим. Вужудимга энгил бир хаяжон югурди.

Бирок Маржона менга киё ҳам боқмай шундоқки-на тубгинамдан димоф-фироф билан чорбоф томон ўтиб кетди. Мен унинг атай диркиллашиб бораётган орқаларига алланечук алам, алланечук изтироб исканжасида караб колдим. Негадир хўнграб-хўнграб йиғлагим келди.

Хужрамга қайтиб кирдим. Кирдиму бироқ ўтиролмадим. Юрагим тошарди. Шундагина анчадан бери кизнинг изидан бориш учун бахона кидириб ётганимни пайкаб колдим. Пайкадимۇ ўз-ўзимдан уялдим, хатто, алланечук чўчиб кетгандай бўлдим.

Аллақайдадир бир мусичанинг интик-интик «ку-ку»-лагани қулоғимга чалинади. Мен минг бир саросима билан яна хужрамдан чикдим. Худди шуни кутиб тургандай ногох Маржонанинг овози жаранглади:

— Эй, охраннык!

Мен ялт этиб товуш келган томон юзландим. Маржона! У ўша серсоя дарахт тагидаги ёғоч ўриндиқда оёқларини чалиштириб ўтирган кўйи менга имларди.

— Эй, ану-у ердан озгина райхон териб беринг!

Қиз ишора қилган жойдаги гулзорнинг бир чеккасида дархақиқат ям-яшил райхонлар барқ уриб ётарди. Алланечук титроқ билан хушбўй ўтдан бир даста тердим.

Кун беҳад кизиб кетган эди. Дарахт шохларида чумчуқлар безовта-безовта чиркиллашади.

— Раҳмат, — деб қўйди Маржона куруккина, қўлимдаги райхон дастасини афтимга карамай оларкан — Ах, какой запах.

Мен юрак ютиб тўнғилладим:

— Менинг исмим Қоржов, охранныкмас.

Қиз «нима фарқи бор», дегандай елка учуриб, лаб буриб қўйди.

— Хафа кўринасиз, маззангиз йўқми? — деб сўрадим хануз кизнинг ёнидан кетгим келмай.

— Да, пустяки, — қўл силкиди Маржона, — бекорчилик.

— Ўқишлар тугаб зерикяпсизми, дейман-а?

Маржона жавоб бермай димоғида кулиб қўйди. Сўнг олдидаги очик китобни қўлига олиб ўқишга тутинган бўлди.

Мен худди ботқокка ботиб қолгандай, оғир, ланж кадамлар билан ундан узоклашдим.

• • •

Роза анийчасига айтганда — «хозяин»лар шомдан сўнг қайтиб келишди. Меҳмондорчилик қуюқ бўлган шекилли, эру хотин бири қўйиб бири олиб кекиради. Беккул Тўрақулович келиб-кетувчилар ҳақидаги ахборотимни лоқайд эшитди. Маржона гўё бир-икки йил кўрмагандай гоҳ ойисининг, гоҳ дадасининг пинжига шоду хандон тикиларди. Эру хотин унинг кун бўйи чорбоғдан чикмаганига ишонқирамади. Қизнинг ғалати кайфиятидан таажжубланиб бир-бирига тикилишди, Илмира янгам лаб чўччайтирди, Беккул Тўрақулович елка учирди.

Улар ғала-ғовур билан ичкарига кириб кетишгач дарвоза ёнида қоккан қозикдек хийла вақт туриб қолдим. Ичимга чироқ ёкса ёришмас эди. Ҳаёлларим паришон. Хужрамга кирдим. Чирокни ёкмай каравотимга чўзилдим. Чорбоғни тобора қоплаб келаётган зулмат гўё менинг ичимдан сизиб чиқаётгандек эди. Ҳаво дим. Аллақайдадир қурбақа қуриллаб юборди.

Анча пайт каравотимда эзгин, оғир ўйларга коришиб ётдим. Бир маҳал хужрамнинг чироғи ёнди. Роза аний экан. У тушликдан қолган, илитилган бўтқани смак столим устига дўқиллатиб қўйди.

Мен хижолатланиб дедим:

— Сизниям круглий ташвишга қўйдим-да.

— Полвон болага ухаживать этиш керак, — деди Роза аний, ўзича бошимни эркалаб силаб. — Е, болам, е, ҳеч уялма, бу сенинг хақкинг.

Қорин оч бўлса-да беиштаҳа овқатга интилдим. Хануз хаёлларим паришон. Хувв, кечаги кўнгил ғашлигим дам сайин қуюқлашиб бораётганини тобора ҳис этмоқда эдим. Манави хонадон аҳлидан тортиб Тоштемир акаю тағин аллакимлар кўз ўнгимда айқаш-уйқаш бўлиб турарди. Мен овқатнимас, гўёки аллакимларнидир чала чайнаб ютардим.

Ниҳоят, коса туби кўринди. Совиб қолган чойдан босиб-босиб, хўриллатиб-хўриллатиб хўпладим.

• • •

Тун. Уйқум келмас эди. Устига-устак Илмира янгамнинг ҳалигина бот-бот тайинлагани қулоқларим остида

жаранглаб турарди: «Боғни тез-тез айланиб туринг-а, эхтиёт яхши-да».

Хужрамдан чиқдим. Уй пештокидаги чирок нурида чорбоғ ола-чалпоқ ёришиб турибди. Енгил эсган эпкиндан япроқлар махзун шитирлайди.

Мен уй ёнидаги йўлак бўйлаб секин-аста юра бошладим. Боғнинг қоп-қоронғу бурчакларига, серсавлат уйнинг бўйи-бастига разм солган бўлдим. Шу пайт ланг очик ётоқ деразасига суяниб сигарет чекиб турган Маржонага кўзим тушиб қолди. Беихтиёр юракларим хап-кириб, томоқларим куркшади. Негадир... негадир қувониб кетдим!

Маржона ҳам туйқус мени кўрдию кип-кизил чўғланиб турган сигарет қолдигини боққа улоқтириб хона ичкарисига шўнғиди.

Унинг ётоғи тунчирокнинг алвон-сарғиш ёғдуларига чўлғанган эди. Мен хануз юракларим гурс-гурс урган кўйи боғ ичкарисига қараб юрдим. Бир туп олма дарахт ёнидан қиз ётоғи тузуккина кўзга ташланар экан! Бутун вужудим кўзга айланиб ўша ёққа алангладим. Маржона! У алланечук эринчоқлик, алланечук ноз билан аввал кўйлагини сўнг сийнабандини ечди. Бўлиқ кўкраклари бир қур яйрагандай диркиллаб кетди. Қиз охиста энгашиб тагин алланималарни сидириб ташлагандай бўлди. Шаршарадек қуйилган сочлари елка бўйинларига чирмашиб ютоқа-ютоқа ўпаётгандай эди. Лаҳза ўтмай кип-яланғоч Маржона бутун бўйи-баста билан тунчирокнинг кизил-сарик ёғдуларига қоришиб намоён бўлди. У гўзал, самбитдек коматини атай кўз-кўз қилгандай уч-тўрт дақиқа у ён-бу ён юринди, силаниб-сийпаланди. Ниҳоят, бир парча уйқу либосини кийди-да боғ тараф нигоҳ ташлаб, пастга, қаравотига шўнғиди.

Мен ажиб бир туйғулар, ажиб бир иштиёқ оғушида титраб, таранг тортиб турардим. Беихтиёр дарахт танасини махкам қучоқлаб, тахир таъм пўстлоғига лаб босдим.

• • •

Эрталаб кўзгуга боқиб кўзларим кизарганини пайкадим. (Тунги қизғиш-сарғиш шуълалар қароғларимда қотиб қолган, шекилли?) Соқолларим қоп-қорайиб, ковоқларим салқи тортган, ранг-рўйим синикқан эди.

Эру хотин афт-ангоримга бир зум синовчан-синовчан

тикилишгач ўзаро мамнун кўз уриштириб олишди. Хар нечук, улар гун бўйи чорбоғ кезиб ўз вазифамни астойдил дўндирганимга юз фоиз ишонишган эди.

— Бугун меҳмонлар келади, — деди Беккул Тўрақулович зериккан бир киефада. — Сал у ёқ-бу ёғингизга қараб олинг-а...

Домла жилмайиб жағ-иякларини силаб қўйди. Бу «сокол-поколни қиртишлаб олинг», дегани, албатта. (Нақадар маданиятли, хушмуомала зот!)

Бироқ «у ёқ-бу ёғимга қараш»га ҳеч ҳафсалам йўқ эди. Анча вақт каравотимда чўзилиб ётдим. Бутун вужудимни ғалати бир ланжлик, ҳорғинлик қоплаганди.

Чошгоҳ пайти меҳмонлар келишди. Мен ҳужрам ёнида енгилгина бадантарбия қилиб турардим. Чорбоғнинг қия очиқ дарвозаси ёнига икки автоулов оҳиста келиб тўхтаганини кўрдиму қўйлагимни кийдим, у ёғ-бу ёғимни орас-талаган бўлдим.

Меҳмонлар узун-калта, ориқ-семиз саккиз жон эди. Ораларида сочлари хинду чайласидай хурпайган, димоғдор уч аёл ҳам бор экан. Меҳмонлар тўнидаги Тоштемир (мени жер эмас!) акага туйқус кўзим тушдию қувониб кетдим. Тоштемир ака бўйи баробар аллақандай совға-саломларга кўмилиб турганиданми, ҳар қалай, уни дарров пайқамабман. Бир маҳал соғинчга ўхшаш аллақандай хисларга чўлгандим, ҳатто, беихтиёр лаб-лунжим табассумдан ёйилиб кетди. Бироқ Тоштемир ака ҳамма қатори мен томон шунчаки бош ирғаб ҳовлига кирди.

— Ўхў-ў! — дея хитоб қилди Беккул Тўрақулович қулоч ёйиб зиналардан тушиб келаркан. — Хуш келиб-сизлар, мархабо-о...

У билан изма-из пастлаётган Илмира янгамнинг ҳам қўллари кўксида, лаблари қулгуда эди:

— Ва-ай, тушимми-ўнгим?! Хуш кўрдик...

— Соғиндигу бостириб келавердик, — деди кечагина келиб кетган ўша кош-мўйловлари қалин Бақоев, қулоч ёйган кўйи Беккул Тўрақуловичга пешвоз юраркан.

Совға-саломни айнан ким келтирганини домла кўрганига буткул ишонч ҳосил қилди, шекилли, Тоштемир (мени жер!) қўлидаги нарсаларни менга тутқазди.

— Қани, полвон, — деди у овозини атай баландлатиб. — Буни ичкарига опкиринг-чи....

Салом-алик, кучоклашиб ўпишишлар, табассуму мулозаматлар анча пайт давом этди.

Бугун ҳаво эрталабданоқ қизиб кетган эди. Дов-дахтлар орасидан ғира-шира кўзга ташланиб турган, муздек, тип-тиниқ сувга лиммо-лим мрамар ховуз ўзига оханграбодай тортарди. Меҳмонлар ниҳоят залдаги очил дастурхон теграсида андармон бўлиб ётган маҳал ховузга икки-уч шўнғиб чиқдим. Ланжликларим андак таркагандай бўлди.

Тушга яқин Маржона қайгадир отланиб қолди! Енгёқасиз оппок кофта, йўл-йўл чизикли кулранг шим баданларини сириб турарди. Лабларида қирмизи, ковокларида кўкиш бўёк.

Мен минг бир таманно билан уйдан чиққан Маржонани кўрдиму уялиб кетдим. Назаримда тун бўйи уни хаёлан қучиб-ўпганларимдан қиз хабардордек эди. Беихтиёр қад ростлаб, уст-бошларимни орасталаган бўлдим, эрталаб соқол киртишламаганимдан афсусландим.

Маржона! У илкис бир бош силтаб манглай сочларини кўкитди, чимирилди, теваракка лоқайд бир кўз ташлаб қўйди, лабларида алланечук эрка, инжиқ кулгу ўйноқлади.

Мен эски қадрдонлардек илжайиб қиз билан саломлашишга, икки-уч оғиз гаплашишга чоғландим. Бироқ Маржона шундоққина биқинимдан бепарво, узун боғичли чарм сумкачасини ўйноқлатган кўйи ўтиб кетди.

«Хаёл билан кўрмай қолди-ёв...», деб ўйладим мен ўз-ўзимни овутиб. Бироқ алланечук ғусса, ўкинч бутун вужудимга бостириб кирди. Маржонанинг тобора узоклашиб бораётган «тақ-тук» қадам товушлари шундоққина юракларимда акс-садо берар эди.

Қушлар чуғур-чуғурига тўла чорбоё, еб-ичишаётган меҳмонларнинг ғала-ғовурига, енгил мусиқа садоларига кўмилган уй бир лаҳзадаёқ хувиллаб қолгандай туюлди.

Лошимни аранг судраб зиналардан кўтарилдим.

Ошхонада Роза анийнинг қўли-қўлига тегмайди. Газ ўчоқ устидаги қозон милт-милт қайнаб турибди. Ҳавони лаззатли таом иси тутган.

Базм столини қуршаб ўтирган меҳмонларнинг жағи-жағига тегмайди. Ғала-ғовур. Пишқириқлар. Қошиқ-вилкалару чинни идишларнинг «чинг-чунг», «жаранг-журунг» садолари биллур қандилларда акс-садо бераётгандек ту-

юлади. Сузилган кўзлару, бўғриккан юзлардан мехмонларнинг анчагина ширакайфга келиб қолганини англаш мушкул эмас. Барча бир-бирига қулоқ солмай, бир-бирига гап уқтириш билан банд. Тўрдаги тепакал, семиз, бадқовоқ киши Бекқул Тўрақуловичга куйиб-пишиб алланеларни тушунтирар, домла эса чан биқинидаги косовдай коп-кора, озгин, сийрак сочлари оппок нуххани не сабабдандир койир эди.

— Мехрибон ҳукуматимиз омон бўлсин, — дея ғулдираб қўйди мехмонлардан бири ўз бошича, чапиллатиб овқат чайнаркан.

Тоштемир соқи гоҳ узалиб, гоҳ ўрнидан туриб бориб жажжи қадахларга ичкилик қуймоқда. Баэм столнинг адоғини ишғол этган аёллар ҳам пичирлашган, хиринглашган кўйи ўз-ўзлари билан овора. Уларга яқин ўтирган Бақоев — ўша кош-мўйловлари қалин, бакалоқ нухса заифаларга тез-тез мулозамат килиб қўяди.

Мен кириш эшиги ёнида анчагина қаққайиб турдим. Мезбону мехмонларни зимдан кузатиб сездимки, ҳозирча бу ерда ҳеч керагим йўқ. Секин ташқарига чикиб кетишга чоғландим. Шу пайт ширакайфдан андак чайқалиб ўтирган Бекқул Тўрақулович менга кадалиб-кадалиб каради. Сўнг қошиқ тутган қўлини хавода имлаганнамо силкитаркан, кўзлари пирпираб, лаблари чўччайди, афтидан, у менинг исмиمنى дабдўрустдан эслаёлмай гаранг эди.

Мен истар-истамас домланинг ёнига бордим.

Бекқул Тўрақулович енгимдан тутиб ўтирганларга виқор билан юзланди:

— Мана шу йигит-да бизнинг лотареяга чиккан!

Домланинг товўши туйқус жаранглаб чикқаниданми ё менинг ногоҳ давра тўрида пайдо бўлганимданми, ишқилиб, мехмонлар бир қур сергак котишди. Барчанинг кўзи менга кадалган эди.

— Олпомиш-ку, бу, а?! — дея пихиллади шундоққина биқинимдаги ўша тепакал кимса мени бош-оёқ кўздан кечиришга тиришаркан.

Озгин, оқсоч мехмон бир менга, бир Бекқул Тўрақуловичга анграйиб ўзича аския қилган бўлди:

— Буни қандай боқаяпсиз, домла?

Даврада енгил кулги кўтарилди.

Бекқул Тўрақулович аскиячига эътирозли кўз ташлаб, бош чайқади:

— Яхшимас... йигитнинг нони кўчада, деган мошайхлар, унақа хунук гап қилманг, яхшимас...

(О, нақадар доно, хушхулқ зот!)

— Ха-а, хакикий спортсмен, — деди Бакоев ўзича менга ҳайрат билан тикилиб. — Домланинг чорбоғига худди шундай полвонлар ярашади.

Аёллар ўртасида ҳам енгил гала-говур кўтарилди. Улар гоҳ Илмира янгамга, гоҳ Бекқул Тўрақуловичга юзланиб, бири қўйиб-бири олиб чуғурлаша кетди:

— Муборак бўлсин...

— Буюрсин... Яхши кунларда хизмат қилсин...

— Кўз тегмасин...

Тепакал, семиз кимса сипқорилган ичкилик устидан бир бўлак олмани карсиллатиб чайнарган:

— Домла, — деди Бекқул Тўрақуловичга юзланиб. — Бундай зўрларни каердан топасиз-а?! Биз бечораларга қайғурдаги пиёнисталар учрайди. Би-ир... ёрдам қилинг энди, а?

Қайфи тароклигидан уни ўчиб, анчадан бери мудрай бошлаган, лаблари дўрдоқ, дўнг пешона меҳмон ҳам мингиллаб қўйди:

— Тўғри... биз ҳам ҳеч ялчимаяшимиз.

Бекқул Тўрақулович мамнун бош ирғаб Тоштемир соки томон ишора қилди:

— Мана, шу укамизда гап кўп. Илтимосларни Тоштемиржонга айтинглар. Бизнинг полвон ҳам шу укамизнинг шогирдларидан.

Тоштемир (мени жер!) ўрнидан андак қўзғолиб, артистлардай даврага таъзим қилди. Илжайди.

Ўтирганлар уни гала-говурга кўмиб ташлашди.

— Ия, фабрикант ўзимиздан экан-ку?

— Бизнинг заказиям қабул қилинг, Тоштемир — жон.

— Шогирдлардан кўми хали?

— Тоштемиржон...

Мен чув-чувдан фойдаланиб секин залдан чиқиб кетдим. Туйқус ўтов бўсағасида бўйин кисибгина ўтирган отам эсимга тушди. Зил-замбил қадамлар билан зинаподдан пастладим. Дилим сиёҳ, хаёлларим алғов-далғов эди. Ногоҳ қўлларимга кўзим тушди — мушт! Ё, ҳазрати Хизр?! Қачон мушт бўлиб тугилди бу қўллар! Халигина дастурхон бошидами? Балки кечадир? Балки хувв, ўтов-

даёк қўлларим муштга айлангану шу пайтгача сезмаган-дирман? Бу муштлар кимга ўкталган, кимга?! Балки... балки ўзимгадир?!...

• • •

Меҳмонлар карта ўйинига андармон пайт Тоштемир ака худди гуноҳ ишга қўл ураётгандек теварагига ўғринча аланглай-аланглай хужрамга кириб келди.

Мен каравотимда мук тушиб ётардим.

— Намунча қовоқ-тумшук? — деди у хушхандон. — Худди биров арпангни хом ўргандай бўзраясан? Тинчликми?

Мен миқ этмадим. Тоштемир ака ёнимдаги стулга омонат ўтирди.

— Нима, касал-пасалмисан? — сўради у бир зум сақич чайнашдан тўхтаб. — Соқолларингни киртишлаб олсанг ўласанми? Қара, қўпол этикнинг изига ўхшаб қолибди, худди биров ўхшатиб жағларингга тепгандай.

— Тоштемир ака, кетаман бу срдан, — дедим каравот киррасига ўтириб. Овозим алланечук хириллаб чиқди.

Тоштемир ака сапчиб ўрнидан туриб кетди. Ланг очик деразадан ташқарига кўз ташлаб олиб, лабларига кўрсаткич бармовини босди:

— Тисс... Ўчир! Бу нима деганинг, тўнка? Кўрдингку, хамманинг диққатидасан hozир. Ановиларнинг бари шаҳарнинг кўзурлари, сен билан кизиқишяпти, тентак! Кетармиш...

— Кетаман... керакмас ҳеч нарса, чарчадим...

— Чида, ўвв, бола, — деди Тоштемир ака ғижиниб, сўнг завк билан кўз қисди. — Ҳозирча очколаринг зўр.

• • •

Меҳмонлар кечга яқин дабдаба билан жўнаб кетишди.

Илмира янгам уй зиналаридан беҳол қўтариларкан:

— Анийга қарашворинг, — деди менга.

Роза аний ўлгудек чарчаганига қарамай бетизгин жаврарди. Иккимиз ивирсиб кетган зални, ошхонани саранжом-саришталагунимизча у бугунги меҳмонларни битта-ма-битта таърифлаб чиқди. Афтидан, шундай машхур, курсиси баланд одамларга хизмат қилганидан мамнун эди у.

Оқшом маҳали хувв, тунов кунги ўртоқларини бош-

лаб Маржона келиб қолди! Чорбор яна қий-чув тўполонга кўмилди.

Мен ич-ичимдан ажабтовур севинч силқиб чиқаётганини сездим! Бутун борлиғимга хуш бир кайфият ўрмалади. Маржона! Мен кизнинг белисанд, бепарво нигоҳларига йўлиқиш учун атай дарвоза ёнида турдим. Йўқ, бу гал Маржона ҳеч қутилмаганда мен томон енгилгина бош ирғаб саломлашди. Ҳатто жилмайгандек бўлди. Унинг ўзидек тор кофта, тор шим кийган дугоналарини икки гўдайган йигит қўлтиқлаб келарди. Ҳаммасининг димоғи баланд. Кийимлари қимматбаҳо.

Мен йигитларга ошқора ғайирлик, ошқора кўрслик билан разм солдим. Бириси новча, чайир, бириси кўпчиган хамирдеккина. Сочларини энг сўнгги урфда калтартириб, оҳангжамо билан тарашлаган, бирининг бўйнида, бирининг билакларида олтин занжир. Тусмолимча, иккови ҳам менга тенгдош.

Нафратомуз тикилиб турганим таъсир қилди чоғи, йигитлар қизлардан бўшаб, мен билан қўл бериб кўришишди.

• • •

— Вот, всё, — деди Роза аний пайт топиб мен билан гаплашаркан. — Азонгача уйку йўқ энди.

Оқсоч аёлнинг куйиб-пишиб тушунтиришларидан англадимки, Маржонахон ўз ўртоқлари билан ҳовуз ёнида гулхан ёқиб, ўйин-қулгу қилишар экан. Бу — табиий ҳаётга қайтиш эмиш!

— Яхши-ку, — дедим қулиб, — бир кечага кўриқлашликдан қутуламан.

Роза аний бош чайқади.

— Наоборот... Сен гулханга ўтин ташийсан, бассейнни қурбақалардан кўриқлайсан.

Ҳаммаси оқсоч аёл айтганидан-да баттар бўлди.

Маржонахон ўртоқлари билан залда бир соатлар чамаси еб-ичишгач, қий-чув, тўс-тўполон билан чорбокка чиқишди.

— Эй, молодёжь! — Илмира янгам ланг очик деразадан узалиб ўзича оғохлантирган бўлди. — Шум-гам кўтарманглар, биз дам оляимиз!

Ёшлар унга қулоқ солишмади ҳисоб. Бир зумда ечиниб, хувв ўша кунгидек шир яланғоч холга келишди. Йигитлар ўзларини ҳовузга отишди. Сачраб кетган со-

вук сувдан жунжиккан кизлар кувнок қийқириб юбо-ришди.

Мен шомдан бери зимдан кузата-кузата, тусмоллай-тусмоллай анови... «табиат шайдо»ларининг исмларини билиб олган эдим.

Бўйчангина, кўзлари кўкиш қиз — Сайёра, сочлари-ни турмакляб-туғиб олган, қошлари қалли дугонасининг исми Гулюз экан. Баҳодир деганлари ўша ўнг кўзи пир-пир учиб турадиган новча, чайир йигит, кўпчиган ха-мирдеккина оғайнисининг оти — Жаҳонгир! (Вой-бў-ўй!)

Мен ҳам кўйлак-чолворимни ечиб ташлаб бир парча лунгида колдим. Ахир, худо бериб, ановилар таклиф этиб қолишса, бажону дил давраларига қўшилиш нияти-да эдим-да. Шу боис ҳам телевизордан тез-тез кўз узиб, ланг очик хужрам деразасидан мармар ховуз ёкка умид-вор-умидвор тикилардим.

Бир пайт Маржона йигитлар билан ҳиринглашиб уй ертўласига кириб кетди.

Кизиксиниб қараб туравердим. Бир оздан сўнг улар бир жуфт чарм қопламали, энсиз, узунчок тўшак суд-ракляб чиқишди.

«Ха-а, шўрликлар-а, — деб ўйладим мен кулиб. — Тўшакка чўзилиб табиатга қайтишаркан-да... Бунинг учун уйдан чикмай ётишса ҳам бўлади-ю...»

Мен Роза аний дамлаб берган кўк чойни эрмакка хўплаб-хўплаб, телевизорга паришон термулиб ўтирар-канман, дам сайин хужрамга сиғмай борардим. Ҳануз-хануз эс-хушим ховуз бўйида эди.

Бир пайт Маржонанинг таниш товуши жаранглади:

— Эй, охраник! Эй... бу ёкка қаранг!

Ўзимча бепарво деразадан бош чикардим. Бирок юра-гим кинидан чикқудек типирчиларди.

Шох-шаббалар орасидан чала-ярим кўриниб турган Маржона имлаган бўлди:

— Бу ёкка келинг, бизларга қарашворинг!

Тун. Ҳаво иссиқ, дим. Уй пештокидаги чирок чорбоғ-ни хамишагидек ола-чалпоқ ёритиб турар эди. Кўк тўла ғуж-ғуж юлдузлар титкиланган кўрдаги чўғлардек жи-мирлайди.

Улкан дарахт тагидаги юмалоқ стол устида мева-чева солинган идишлар. У ер, бу ерда пиво ичимлигидан бўшаган шишалар сочилиб ётибди. Ҳали очилмаган та-

лай шишалар сув тўла тоғорага ташлаб қўйилган. Кичкинагина магнитофонда майин, маънос мусиқа янграмоқда. Баходир билан кўкиш кўз Сайёра хиринглашган кўйи ховузда сузиб юришар эди. Гулюз эса чарм жилдли тўшак устида қурукликка чикиб қолган балиқдек чўзилиб, бепарво сигарет чекапти. Қумга коришиб ётган Жаҳонгирнинг ҳам бир қўлида сигарет, бирида шиша, у гоҳ чекиб, гоҳ ичиб аллақандай кино ҳақида гап сотарди:

— ...Том Хенкс жа қийворган. Ну, музика туфта...

Назаримда менинг ховуз бўйида пайдо бўлишимга ҳеч бири эътибор бермади.

Юмалок стол қиррасига қўл тираб, солланиб турган Маржона бепарво мева чайнарган:

— Бизга олов ёкиб беринг, илтимос, — деди.

Мен унинг самбитдек яланғоч қоматидан аранг кўз уздим.

— Хўп... Ўтинни қаердан оламинг?

Товушим алланечук титраб, хирқираб эшитилганидан ўзимнинг жаҳлим чиқди.

— Ху-у, там, — деди Маржона чорбоғнинг қоп-қоронғу бир бурчагига ишора қилиб.

Чиндан-да чорбоғ деворининг тубига кесилган қари дарахтларнинг шох-шаббалари тахлаб қўйилган экан. Бир кучок кўтариб келиб ховуз бўйига шарақлатиб ташладим.

— Ну-у... даёшь! — деди чўчиб тушган Гулюз.

— Ока, қўп ўт керакмас, — дея гўлдиради Жаҳонгир пиво шишасини оғзига чоғлаб. — Итак ҳаво иссиғу-у...

Гулюз ҳам чўзилиб ётган жойидан тўлғониб уни маъқуллаган бўлди:

— Так просто... экзотика учун озгина ёкинг, всё.

Балки бошқа вазиятда манави махмадонларнинг уриб бошини ёрган бўлардим. (Энг аввал «ока»нинг шўри қисарди!) Бироқ айна чоғ гоҳ балиқдек чўзилиб ётган Гулюз, гоҳ самбитдек Маржонага кўзим тушиб ғалати бир туйғуларга коришиб қолган эдим. Титроғимни аранг босиб шох-шаббаларни уймаладим.

Шу пайт... Маржона шундоққина бикинимга чўнкайиб гугурт узатди:

— Мана, ёкинг.

Мен беихтиёр гугуртга қўшиб кизнинг иссиқ қўлла-

рини ушлаб олдим. Юз-кўзларимга олов сачрагандай бўлди.

— Хозир... хозир ёкаман, — деб гудрандим, Маржонанинг қалқиб чиққан сийналарию сонларига қарамасликка тиришиб.

Бирок гугурт чакишим анча қийин бўлди.

— Сув тегибди, шекилли, — деб кўйди Маржона қад ростлаб. Назаримда унинг ҳам товуши нам тортгандай хириллаб чиқди.

Охири, гугурт чакиб шох-шаббага тутдим. Ўтин қуп-курук бўлса-да, имиллаб оловланарди. Ўчиб қолишидан чўчидимми ё беҳад хаяжонланганимданми, милт-милт ёна бошлаган хас-чўпни кўзлаб пуфлаб юбордим. Ўт гуриллаб ёна кетди.

— Ҳамма олов ичингизда экан-ку?! — дея шарақлаб кулди Маржона.

Мен ҳам илжайдим. Қўлларини белига тираб солланаётган қиз коматига қош-кўзларимни қашлаган бўлиб панжа орасидан қараб-қараб олдим.

Олов гуриллаб ёнар эди.

Мен ўрнимдан турдим у яна беихтиёр чўккалаб қолдим. Ахир... торгина лунгим бутун сиру синоатимни яширишга ожиз эди! Хайрият, бу орада Маржона магнитофон кассетасини алмаштириш билан овора экан. Гулюз ва Жаҳонгир қуйиб-пишиб аллақандай қўшиқчини мақтаб туришарди.

Мен бир амаллаб ўрнимдан турдим ўзимни ховузга отдим. Албатта, гумбуллаб тоғ қулагандай бўлди. Энтикканча совуқ сувга шўнғир эканман Жаҳонгирнинг «ока, потише!», дегани элас-элас қулоғимга чалинди.

Нихоят, муздек сув хароратимни босди.

Оҳиста, суза-суза теварагимга кўз ташладим. Гулюз билан Жаҳонгир ҳануз ўзаро гап сотишарди. Маржона! У лов-лов ёнаётган гулханга термилиб қўлидаги шишадан ахён-ахён пиво хўпламоқда. Мунча чиройли-я?!

Мен шундагина Баҳодиру анави Сайёра кўринмаётганини пайқаб қолдим. У ён, бу ён сергақлаиб кўз ташладим. Худди излаётганимни сезишгандай ховузнинг нариги тарафидаги бир жуфт арча панасидан улар чиқиб келишди. Афт-ангорларида мамнун бир ифода. Улар бир-бирини кучган, эркалаган қўйи шундоққина ховуз лабидан юра бошладилар. Туйқус Сайёра шўхлик билан

Баҳодирни сувга итариб юборди. Йигит ховуз ичига кулай-кулай кизнинг ҳам қўлидан тортиб кетди. Икковлари ҳам кувнок қийқиришиб ховузга шўнғишди.

Мен уларга халақит бермаслик учун ховузнинг бир бурчида туриб қолдим. Бужудимга хуш ёқаётган сувни тарк этгим йўқ эди. Тўғрироғи, ховуздан чиқсам, бу антика даврада қолишга бошқа баҳона тополмай хужрамга қайтишдан қўрқдим. (Йўқ! Ё, Хизр!)

Икки ошиқ-маъшук бир-бирига сув сачратиб ўйноқлаша кетди. Мен ўзимни яна-да чеккароқ олдим. Шу пайт Жаҳонгир ва Гулюз эътиборимни тортди. Улар шундоққина қўл узатсам етар жойда чўзилишган эди. Очиғроғи, киз сурила-судрала йигитнинг нақ биқинига келиб қолибди!

— Пошли, юр, — дея шивирлади Гулюз йигитнинг тирсагига сийнасини ишқалаб.

Мук тушган кўйи сигарет тутатаётган Жаҳонгир оғир сўлиш олди.

— Уф-ф... барибир бўлмайди-да.

— Бўла-ар... — яна-да эҳтиросли шивирлади Гулюз. — Ҳаракат қилиб кў-ўр, даволандинг-ку...

— Гап бундамас... Сен билан духовний контакт йўқ...

— Бошқалар билан-чи? — серзарда пичирлади киз. — Бирортасини эплаган жойинг борми ўзи?

Жаҳонгир тагин оғир сўлиш олиб киздан ўзини тортди:

— Дай покой, а...

— Твар! Ипλος! — пичирлади Гулюз нафрат билан кум гижимларкан. — Менга бошқа яқинлашма! Шармандангни чиқазаман, показуха! Ҳаммага айтаман!

— Смотри, унаштирилганмиз-а...

— Ўчир-е! — киз сапчиб ўрнидан туриб кетди.

Мен беихтиёр сувга шўнғидим.

• • •

Олов бир пастлаб, бир кўкка ирғишлаб ёнар эди.

Маржона шишадаги пиводан хўплаб-хўплаб хануз гулхан қаршисида, узунчоқ, йўғон нўла устида ўтирибди. Унинг хаёлларга фарқ кўзларида аланга аксанмоқда.

Баҳодир ховуздан чикдию дарахт шохига осиб қўйилган гитарасини олиб гулхан теварагидаги бўш стулчага ўтирди. Тинғиллатиб-тинғиллатиб ўзича чолғу пардала-

рини созлаган бўлди. Сайёра тоғарадаги шишалардан бирини очиб ичкиликдан култ-култ хўплади, сўнг Баходирнинг оғзига тутди.

Мен, албатта, тун бўйи ховузда кололмас эдим. Имиллаб кирғоққа чикдиму таваккал гулхан ёнига бордим. Маржона... «хали ҳам шу ердამисан», дегандай менга таажжуб билан қараб қўйди.

Баходир оҳиста қўшиқ бошлади:

***Ҳамма ёқда атиргул исси,
Ҳар нарсадан излайман маъно...***

Ўзи озгин, новдадеккина бўлса-да туппа-тузук овози бор экан, қурмағурнинг. Ҳатто, пирпираб турадиган кўзлари ҳам унга ярашарди.

***Қулогимдан кетмайди исми,
Гулираъно, о, Гулираъно-о...***

Мен гулханга бир-икки чўп ташлаб қўйган бўлдим.

Гулюз даст туриб ўзини ховузга отди. Хомуш сигарет сўриб ётган Жаҳонгир ҳам бир зум таралдудланиб тургач, сирпанибгина сувга тушди.

Гулираъно, о, Гулираъно-о...

Бир пайт... қўшиқ оҳангига мос бош тебратиб ўтирган Маржона андак сурилиб менга гўладан жой берди! Оҳиста унинг ёнига чўкдим. Беихтиёр елкаларим киз елкаларига тегиб кетдию қаршимдаги олов аъзои баданимга ўрмалагандай бўлди.

Гулираъно, о, Гулираъно-о...

Маржона ичкилиги яримлаб қолган шишани менга узатди. Ҳатто, қувноқ кош учириб қўйди. Мен беихтиёр шишани қўлга олдим. Халигина киз лаблари теккан жойга лаб босиб суюқликдан култ-култ ютдим. Тахир бир таъм томоқларимни қуйдириб ўтди.

Қўшиқ тамом бўлди. Баходирга муҳаббат билан термилиб ўтирган Сайёра йигитнинг тиззаларидан кучди.

Мен ачимсиқ суюқликни буткул сипқориб бўш шишани бир чеккага улоқтирдим. Шундагина зўр бериб ўз-ўзимни чалғитишга, шундоққина биқинимдаги киз баданини ҳис қилмасликка уриниб ётганимни пайқадим. Бирок аъзои баданим кизигандан кизиби, тобора чилдирмадай таранглашиб борар эди.

Шу орада сувга бир-икки шўнғиб чиққан Гулюз икки шиша ичимликни кўтариб гулхан ёнига келди. Унинг хўл кўкрак халтаси сирғалиб, оппоқ сийналари деярли тошиб чиққан эди.

— Ким хоҳлайди? — деб сўради у шишалардан бирини даврага узатиб.

Мен беихтиёр киз қўлидан шишани юлкиб олдим.

— Маржона, сенинг Санжаринг келмагани ямон бўлди-да, — деди Сайёра хануз Баҳодирнинг тиззасига тирғалиб.

Маржона бепарво қўл силтади:

— Да, он... доим банд.

Мен ютоқиб-ютоқиб тахир суюкликдан сипқордим: «Ким экан у, Санжар?!»

Олов сапчиб-сапчиб, чирсиллаб-чирсиллаб ёнар эди.

Баҳодир гитарасини тинғиллатиб янги бир хонишга шайланди. Жаҳонгир мук тушган кўйи ўз қумлоғига коришиб ётибди.

Мен хаш-паш дегунча шишани бўшатиб бир чеккага улоқтирдим. Алланечук тетиклик, жўшқинлик бутун вужудимга ёйилди. Гулюзнинг оппоқ сийналарига, йўғон, силлик сонларига ошкора тикилдим. Киз бу холни дарров пайқади. Ичкиликдан хўплай-хўплай кош учуриб, кўзларини сузиб кўйди.

Олов эшилиб-эшилиб, тўлғониб-тўлғониб ёнар эди.

— Санжаринг совчиларини юбордимми? — дея Сайёра тагин Маржонага юзланди.

Маржона зардали қўл силтади:

— К чёрту... керакмас...

Баҳодир қувнок тебранган кўйи қўшиқ бошлаб қолди:

***Энг гуллаган ёшлик чоғимда-а
Сен очилдинг кўнгил боғимда-а...***

Маржона илкис ўрнидан турди. Турдию сип-силлик орқаларини шундоққина тумшугим тагидан диркиллатиб ўтиб ўзини ховузга отди.

***Шунда кўзим кўрди баҳорни,
Шунда юрак таниди ёрни-и...***

Мен ҳам ўрнимдан турдим. Қўшиқ сехрига маст бўлиб ўтирганлар менга эътибор беришмади.

Олов чарх уриб, алангалари бир-бирига чирмашиб-чирмашиб ёнар эди.

Шундан бери тилмда отинг...

Маржона! Бир қувонч, бир интиклик бутун вужудимни қамраб олган эди. Энтикканимча ҳовузга калла ташладим. Мўлжални аниқ олган эканман! Сув остида чалқанча сузаётган Маржонанинг ёнгинасида пишқириб бош кўтардим. Қиз чўчиб кетди. Мен ҳансираб бир қўлим билан Маржонанинг белидан қучдим, бир қўлим эса сув тагида қизнинг момиқ сонларини силади.

Маржона бир силтаниб қучоғимдан чиқди-да, ялт этиб юзимга тикилди. У шунча пайтдан бери мени эндигина кўриб тургандек эди!

— Чў, такой? — деб пичирлади у оғзидан сув пуркаб.

Бу пичирлаш, бу хуркак қарашлар мени баттар жўштириб юборди. Энтикканча яна қиз томон интилдим.

Маржона ҳовузнинг нариги қирғоғига қараб сузди. Мен гулхан алангасининг ёрдуларида қиз юзларидаги нозли табассумни илғагандай бўлдим. Томирларимда қон тобора кўпирар эди.

Маржона таъкибларимдан қоча-қоча ҳовузнинг нариги лабига чиқиб олди. (Нур устига нур!) Мен ҳам бир сапчиб қирғоққа чиқдим. Шу орада Жаҳонгир анграйганича бизни кузатаётганини ғира-шира пайкаб қолдим.

Маржона қад ростлаб тагин қочишга шайланди. У ҳаяжон ва қўрқувдан титрар, кўкраклари лоп-лоп кўтарилиб тушар эди.

— Нима қилиясиз?! — дея пичирлади қиз ҳансираб. — Ҳозир бақираман.

Мен қулоч ёйиб интилдим.

-- Маржона...

Шаштим баланд бўлса-да овозим барибир хирқираб чиқди.

Қизнинг катта-катта очилган кўзларида гулхан шуълалари ўйноқларди. У орқасига, ҳувв, икки туп арча томон тисарила бошлади. Мен бир сапчиб Маржонанинг билакларидан тутдим-да қучоғимга тортдим. Қиз типирчилади. Мен лабларига лаб босдим, сўнг уни даст кўтариб арчалар панасига ўтдим. Бу ерда ўша чарм жилдли тўшакнинг бири ер парчин бўлиб ётган экан! Ҳануз типирчилаб, юлмоқлаб, қучоғимдан қутилишга уринаётган қизни тўшак устига босдиму ютоққанча дуч келган жойидан ўпа кетдим.

— Қоржов ака, қўйворинг, Қоржов ака, жо-он ака...
Маржонанинг товуши тобора майинлашиб, нозли тус олмоқда эди...

• • •

— Зўрлаб қўйди-и! Номусига тегди-и! — Жаҳонгир жаҳонни бошига кўтариб бакирар эди.

Унинг жазавали чинқиришлари менинг шууримга анчадан сўнг — эхтиросларим пича босилиб, эс-хушим тиниклашгач бориб етди. Мен кўкракларимга юзини яшириб пик-пик йиғлашга тушган Маржонани ўпиб, эркалаб овута бошлагандим.

Киз туйкус мени устидан итқитиб ташлади. (Билмадим, қайдан куч топди?!) Ҳойнахой, унинг ҳам эс-хуши тиниклашиб, ховуз бўйида тўс-тўполон бошланганини англаб етган эди.

— Таппа босиб номусига тегди! Ўлай агар, ўзим кўрдим!

Жаҳонгирнинг бўғик, тахлика тўла товуши уй томондан эшитилди!

Кўп ўтмай «тап-туп» қадам товушлари, Беккул Тўракуловичнинг ғазабкор ғулдираши, Илмира янгамнинг йиғлоки қарғашлари кулоқларимга чалинди.

Апил-тапил латта-путтасини устига тортиб кад ростлаган Маржона ваҳимали пичирлади:

— Ўлдим...

Киз увв тортиб йиғлаганича гулхан томси чопди. Мен ҳам ўрнимдан санчиб туриб теваракка алангладим.

Олов ожизгина, титраб-қақшаб ёнмоқда эди.

Баходир ва Сайёра бир-бирининг пинжига суқилиб тек қотишган. Кўзлари тўла тахлика, таажжуб.

Гулюз алланечук асабийлашиб у ён-бу ён юринар, ахён-ахён, гўё унинг номуси булгангандай узун-узун панжаларини юзига босиб бош чайқар эди.

— Қани?! Қани у итвачча?! — деб бўғик ўшқирди Беккул Тўракулович ховуз бўйига харсиллаб-лорсиллаб етиб келаркан. Устида ошпоқ майка-иштон, қўлида гўшт чопқи, башараси ғазаб ва нафратдан бужмайган.

— Ва-ай, шўри-им! — дея чинқирди қокила-сурила сув бўйида пайдо бўлган Илмира янгам ҳам. Унинг сочлари тўзғин, устига чала-ярим кийган узун халати судроқланган, кўзлари аланг-жаланг эди.

Маржона хануз увв тортиб йиғлаган кўйи ўзини она-сининг бағрига ташлади:

— Ойи-а!..

Эру хотин ўртасида бетокат типирчилаётган Жаҳонгир хамон куйинчаклик кўрсатарди.

— Худо хаки, пойлаб бориб кўрдим! Номусига тегди! Дарров уйга югурдим...

Менинг бутун вужудимни кўркув таҳликадан кўра уят ҳисси коплаб олган эди. Юз-кўзларим мисдек кизиб кетган. Бсехтиёр сирғалиб ҳовузга тушдим.

— Чик бу ёққа, хароми! — дея бўкирди Беккул Тўракулович менга кўзи тушиб.

У кўлидаги гўшт чопкини ҳаволатиб ҳовуз лабига бостириб келди. Сайёра чинқириб юборди. Баҳодир Беккул Тўракуловичнинг кўлига ёпишди:

— Домла! Ўзингизни босинг, домла! Ўлдириб қўясиз?!

— Ўлдираман уни! — баттар бўкирди Беккул Тўракулович тагин хезланиб. — Нонкўр, ифлос!

Гулюз хам чопқиллаб келиб ғазабкор отанинг елкасига осилди:

— Домла, тегманг! Жавобгар бўлиб қоласиз, у вирт маст!

Беккул Тўракулович хансираб андак орқага тисарилди, бироқ ғазаб ва алам тўла кўзлари хануз менга қадалган эди.

— Ока, сувдан чикинг! — деди Баҳодир менга қайрилиб. — Домланинг кўзига кўринманг.

Юрагим гурс-гурс урганича ҳовуз лабига чиқдим.

Илмира янгам кучоғида хиқ-хиқ йиғлаб ётган Маржонанинг сочларини силаб овутарди.

— Тинчлан, қизим, кўркма. Даданг милиция чақирдилар. Камокда чирийди сени хўрлаган анови ислики...

Илмира янгам ногоҳ энгашиб ерда юмалаб ётган бўш шишани қўлга олдию менга улоқтирди:

— Кўзгинангга илоё тупрок тўлсин, мараз!

Шиша ёнгинамдан учиб ўтдию ўша арчалар тубига пўкиллаб тушди.

Баҳодир ва Жаҳонгир кўярда кўймай уй томон етаклаётган Беккул Тўракулович хамон депсинар, хезланар эди.

— Қочаман деб ўйлама, хайвон! — бўкирди у елкаси оша менга ўқрайиб. — Ернинг тагидан бўлсаям топаман сен битлиқини!

Илмира янгам ҳам Маржонани силаб-сийпалаб охиста уй томон юришди. Сайёра ва Гулноз бир-бирининг пинжига тикилган кўйи ерга тикилиб боришарди.

Олов ўрнида лахча-лахча чўғлар тутаб ётар эди.

Мен хужрамда бош чангаллаб ўтирибман. Гох-гохо жойимдан ирғиб туриб ўзимча у ён-бу ён юриб кўяман, пушаймонлар билан гувранган бўламан. Аслида... на кувончу ўкинч, на афсусу на кўрқув бор эди менда. Юрагим бўм-бўш, онг-шуурим музлаган.

Уй зинапоясида Баходир ва Жаҳонгир чекишиб, ўзаро «ғунг-ғунг» гаплашиб туришибди. Менга қоровул улар. Уй ичкарасида ахён-ахён Бекқул Тўрақуловичнинг алланималар деб қахрли ўшқиргани, Илмира янгамнинг хасратли қарганишлари эшитилиб қолади. Икки-уч бор Маржонанинг аччиқ-аччиқ йиғлагани қулоғимга чалинадию юракларим сирқираб кетди.

Мен, отам айтгандай, хаммаси бишойигина, осуда кечаётган гўзал, лаззатли лаҳзаларнинг не сабаб тўс-тўполонга эврилганини англашга уринардим. Тусмолимча, Жаҳонгир чиндан-да бизни пойлаган. Кўнгли тортганича томоша қилиб тургану, бизнинг эс-хушимиз хиралашиб, кўзлар кўрмай, қулоқлар эшитмай қолган пайт аюханнос солган. Гулхан теграсида ўтирганларни ҳангу манг қолдириб уй томон чопган, хайҳотдек зални бошига кўтариб чинкирган. Оқибатда...

Ичкарида Маржонанинг зорланиб йиғлагани яна юракбағримни ўртаб ўтди. Бекқул Тўрақуловичнинг таҳдидли ўшқириви эшитилди:

— Ёз, хаммасини ёз! Қайсарлик қилма, у ифлоснинг жойи турма! Ҳозир наряд етиб келади, тезроқ ёз!

— Ёзақол, қизим, уялма, — Илмира янгамнинг қакшаб ялингани элас-элас эшитилди. — Биламан, айбинг йўқ, анови қутирган букага бас келиб бўлармиди. Ёзақол, қизим, уялма...

Тун ярмидан ошган. Кўк тўла юлдузлар маъюс-махзун милтирашади. Чорбоғ алланечук ҳурпайиб, уй пештоқидаги чироқ ёруғидан хижолат чекаётгандек кўринади. Адлқад тераклар енгил эпкиндан шитирлашиб, гўё тунги сирлар хақида шивирлашар эди.

Бир пайт дарвоза ортига гуруллаганича машина ке-

либ тўхтади. Тўхтадию қоронғилик қатига тирдай санчилган фара ёғдулари сўнди.

Машина шовқинидан сергакланган Жаҳонгир ичкарига югурди. Лаҳза ўтмай бўсағада хануз оқ майка-оқ шптондаги Беккул Тўракулович (ё, ҳазрати Хизрмикан?!), довдираган кўйи пайдо бўлди. У қокила-сурила бориб дарвозани очди.

— Ассалому алайкум, домла...

Дарвоза ортидан Бақоевнинг таниш товуши эшитилди. У икки нафар барваста, уйқусираган милиция ходимини чорбоққа бошлаб кираркан, Беккул Тўракуловичга бош-оёқ таажжубли-таажжубли тикилди.

Домла мик этмай уларни ичкарига бошлади.

— Телефонда овозингизни эшитиб кўркиб кетдим, — дея минғирлади Бақоев. — Даррон нарядни олдим бу ёққа ҳайдадим...

Бақоевнинг товушида ғира-шира қувонч шарпалари сезиларди. Афтидан, Беккул Тўракуловичдай улуғ устоз ҳам ташвишга йўлиқиб унга иши тушганидан мамнун эди.

• • •

Эшик-дарвозалари темир панжарали милиция машинаси ниҳоят манзилга етди. Қўлларим орқага кишанланганидан хўб азият чекдим.

Икки ходим менинг сирғалиб машинадан тушишимни бетоқат кутиб туришди. Ерга оёқ босар-босмас теваракка бир қур аланглаб олдим.

Баланд темир панжара билан ўралган, электр фонуслардан чароғон ҳовли. Ҳовлида ранг-баранг автоуловлар, у ён-бу ён жонсарак ўтиб қайтаётган яккам-дуккам мундирли ходимлар кўзга ташланади.

Биз шундоққина қаншаримиздаги баланд, ойнабанд иморат томон юрдик. Бақоев илдам қадамлар билан йўл бошлади. Икки милиция ходими мени ўртага олишган.

— Эй, кўп аланглама, — деб кўйди улардан бири бикинимга туртиб.

Ичкарига кирдик. Бақоев эшиги тепасига «Навбатчилик қисми», деб ёзиб қўйилган, ҳаммаёғи ойнабанд, темир панжарали хужранинг тирқишидан бош сукди. Алланечук Роза анийнинг ошхонасини эслатиб юборадиган бу ойнабанд бўлмадаги сон-саноқсиз телефонларнинг бири

қўйиб, бири жиринглайди, уч-тўрт ходим уйқули товушда қўнғироқларга жавоб беришади.

Бақоев ўзидек мўйловдор, баджаҳл капитан билан анча пайт гаплашиб қолишди. Капитан калин, кирчил дафтарга алланималарнидир ёзди.

Анчадан сўнг яна карвон бўлиб жўнадик. Бақоев сарбон, икки ходим ўртасида мен. Гоҳ кенг, гоҳ тор йўлақлар бўйлаб, баъзан зиналардан чиқиб, баъзан тушиб борардик. Онда-сонда қаршимизда учраб қоладиган ходимларнинг баъзилари Бақоев билан шунчаки бош ирғаб саломлашса, баъзилари қуюк сўрашиб, икки-уч оғиз хангомалашиб қолишади.

Нихоят, чироқлари хира, зах ва чиркин хид уфуриб турган, ертўлатоб жойда пайдо бўлдик. Ёнимиздаги эшиклариди махкам кулбадан гоҳ инграган, ўкирган товушлар, гоҳ кутуриб бўкиришлар, сўкинишлар эшитилади.

«Видеосалон, шекилли?» — лип этиб хаёлимдан ўтди менинг. Хувв, бир пайтлар худди шундай ертўла нусха жойда кино томоша қилганимизни эсладим.

— Эй, у ёққа анграйма, тезроқ юр, — деб тўнғиллади оркамдаги ходим.

— Кино бўлаяптими, дейман-а? — беихтиёр оғзимдан чиқиб кетди менинг.

Икки ходим маъноли кўз уриштириб тиржайиб қўйишди. Сўровим қулоғига чалинган Бақоев елкаси оша мен томон кўз ташлади.

— Ха, маданий ҳордик чиқаришяпти. Сенга ҳам эртаниндин билет тегиб колар.

Шу пайт семиз, япаски бурун, кисик кўз сержант қаршимизда юмронқозикдек кад ростлади.

— Бўш камера борми? — сўради ундан Бақоев.

Сержант хорғин, асабий бош чайқади:

— Йў-ў... Ҳаммаси лик.

— 99-ни оч-чи, — деди Бақоев андак ўйланиб тургач.

Сержант лапанглаб йўл бошлади.

Тор, пасткам йўлакнинг ҳар икки тарафида қоп-қора, темир эшиклар тизилиб кетган эди. Бетон деворнинг у ер-бу ерида бўрттик, қалин лампалар алланечук кирчил, хира шуъла тарайди. Ҳаммаёқ ғалати бир ваҳима, таҳдидга бурканган.

Бақоев хўмрайган кўйи менга яқин келди:

— Ҳолингдан кимга хабар берайлик?

Кўз ўнгимда ота-онам, ака-опаларим бир кур чап-пар уриб ўтдику чўчиб кетдим.

— Керакмас, — дедим шоша-пиша. — Ҳеч кимга айтманг.

Бақоев тиржайиб бош чайқади:

— Йў-ўқ, якинларингга хабар беришимиз шарт. Ад-вокат топиб сени химоя қилишсин, адолатли қонунларимиз талаби шундай.

Шу пайт хаёлимга Тоштемир ака келди. Айтдим.

— Ха, анови тренерми? — деди Бақоев чехраси ан-дак ёришиб. — Бўпти, унга хабар бераман.

• • •

Оркамдан оғир, темир эшик гумбурлаб ёпилди. Бўса-ғада бир зум гангиб туриб қолдим. Камерада кўланса ис-анкиб ётарди. Эшик пештоқидаги лампанинг ўткир ёру-видан кўзлар қамашади. Қалин бетон қоплама ерда ҳар хил хашаротлар ўрмалаб юрибди. Камеранинг икки ёни-да ётоққа мўлжалланган икки ёғоч сўри. Айни авжи саратон бўлишига қарамай камера захкаш, муздек.

Мен жирканиб у ён-бу ён алангларканман, ўнг бур-чакда буришибгина намоз ўқиб ётган йигитчага кўзим тушди. (Ҳойнаҳой, гунохлари меникидан-да оғир бўлса керак, тавбага зўр берибди.) У бир парча матони жой-намоз ўрнида тўшаб олган. Сажда пайти бетон қоплама-га каттик урилган, шекилли, ёрилган қош-қобоғидан қон силқиб турибди, юзлари моматалок.

Йигитча намозини тугатиб чўк тушган жойидан ту-раркан, менга бош ирғаб салом берди.

— Ассалому алайкум.

Беихтиёр у билан қўл бериб кўришдим.

Ёғоч сўриларнинг бирига у, бирига мен ўтириб анча-гина жим котдик.

— Сизни... нега қамашди? — сўрадим охири ўнғай-сизликдан қутилиш учун.

Йигитча жилмайиб елка учирди:

— Шу... 159-модда... диний масала бўйича.

Мен унга анқайиб қолдим. Очиги, эскигина қўйлагининг у ер-бу ерига қон доғлари теккан бу йигитчанинг икрорига ишонгим келмади.

Ха, жамиятда шарият ҳукмрон бўлишини талаб қилиб ҳукуматнинг ғашига тегиб юрган бир диний жа-моа ҳақида эшитганман. Бирок уларни кўзлари ғилай,

тишлари сўйлок, хунукдан-хунук махлуклардай хаёл этардим, тўғрироғи, матбуотдаги таъриф-тавсифлар менда шундай тасаввур уйғотган эди. Аммо... қаршимда ҳали она сути овзидан кетмаган, хушрўйгина йигитча ўтирарди.

— Ҳайрон қараб қолдингиз, ё ишонмадингизми? — сўради у хижолатланиб.

— Йў-йў, — дедим шоша-пиша, — ишонаман.

Жимжималокдай ҳолига бутун бошли давлат билан олишиб юрган бу йигитчага боқдим у не бир сабабдан бу гўшага келиб қолганимни эслаб уялдим. (Эсиз жасад, эсиз бўй...)

— Сизни нега опкелишди? — сўради йигитча.

— Шу... — хижолатли гудрандим, — моддасини билмайману... зўрлашда, номусни булғашда айбланаман.

Йигитча афсус билан бош чайқади:

— Чаток бўпти-ку... — сўнг ўйчан қўшиб қўйди. — Аммо... лекин тушунмадим, йўқ нарсани қандай булғадингиз?

Мен «пик» этиб кулиб юбордим. Бироқ йигитчанинг хануз ўйчан турганини кўриб дарров лаб-лунжимни йиғиштириб олдим.

Тағин бир оз жим қолдик. Ҳамхонам қон силқиётган қовоғига латта босди. Мен қаршимдаги алланечук улғувор, хотиржам қиёфали йигитчанинг дидига мос гап излардим ўзимча.

— Мен... мен хазрати Хизрни кўрганман, — дедим, ниҳоят қалламга келган фикрдан қувониб.

— Ҳа-а, шунақами? — деди йигитча ёлғондакам ҳайратланиб. — Қачон? Номусни булғаетганда эмасми, ишқилиб?

Мен бу гал баралла қаҳ-қаҳа уриб кулиб юбордим. Ҳамхонамнинг ғалати бир ўткир сўзлиги, самимияти кўнглимда завқ-шавқ уйғотди. Йигитча ҳам кулгимга жўр бўлди. Кулгиларимиздан бетон деворлар зириллаб кетди.

Ногоҳ темир эшик қулфига шарақ-шуруқ қалит солинди. Биз бир-биримизга таажжубли тикилдик.

Эшик бўғиқ данғиллаб очилди.

— Нима гап?! Қанақа шовқин? — ўшқирди ичкарига бостириб кирган ўша япаски бурун сержант, қўлидаги резина таёғини хаволатиб.

— Хизр кўрдик, — дедим мен унга пешвоз туриб.

Сержантнинг семиз, япалок юзига тахлика оралади.

— Нима? Қанақа Хизр?! — деди у теваракка аланглаб. — Бу ерга ҳеч ким кириши мумкин эмас!

Йигитча пиқ-пиқ кулиб юборди. Мен ошкора «хо-хо»лаб ўтириб қолдим.

Хануз тахлика билан аланглаётган сержантнинг резина таёғи ҳавони шувуллаб кесиб ўтди.

• • •

Эртаси куни чошгоҳга яқин Тоштемир ака билан учраштиришди.

Мени бошлаб чикқан милиция ходими тепасига «Учрашув хонаси» деб ёзиб қўйилган эшик ёнида оёқ илди.

— Кир! — деди у пўнғиллаб. — Ўн минут вақт.

Кирдим. Ичкарида ранг-кути ўчган Тоштемир ака у ён-бу ён асабий юриниб турарди. Ўртада мактаб партасини эслатиб юборадиган стол, ёғоч ўриндик.

— Қоржов! — деди Тоштемир ака истар-истамас мен билан қўл бериб кўришаркан. — Фирт тентак экансан-ку?! Шарманда қилдинг одамни. Ҳаммаси чинми ўзи?

Мен бош ирғаб қўйдим.

Тоштемир ака ёғоч ўриндиққа бўшашганича чўкди:

— Уф-ф... иш чаток. Шўргинанг кисди энди, ука! Дарров отангга хабар берамиз.

— Керакмас.

— Керак! — Тоштемир ака стол устига тарсиллатиб урди. — Олдини олиб гаплашмасак, қамоқда чирийсан. Увв, Бекқул Тўрақулович билан ҳазиллашма!

— Мен Бекқул Тўрақулович билан ҳазиллашганим йўқ.

Тоштемир ака фикрини қўйи ўрнидан туриб кетди:

— Сен серрига гап уқтирганнинг ўзи аҳмоқ... Яхши... Сен кисибгина тур, ўзим ҳал қиламан ҳаммасини...

• • •

Иззатим ошиб кетди-ёв... Қайга чақиртирса икки ходим ўртага олиб кўриқлаб боради-я?!

Тоштемир ака билан қизариб-бўзаришганимиздан сўнг, кўп ўтмай, терговчи хузурига чорлабди.

Жўнадик. Мени тағин узун йўлақлар бўйлаб етаклаб, обдон тинқамни қуритишди.

Терговчининг қора дерматин қопламали эшиги қия

очик экан. Олдимга тушиб хардамхаёл бораётган котма-гина сержант ичкарига бош суқиб деди:

— Мумкинми, ўрток майор? Олиб келдик!

Ичкаридан Бақоевнинг таниш товуши эшитилди:

— Кирсин!

Эшик ланг очилди. Орқамдан ходим биқинимга нукиди:

— Юр!

Ичкарига кирдиму юрагим темирчининг босқонидай гурс-гурс ура кетди: «Маржона!»

Ха, адашмагандим. Сап-сарик, ялтирок стол ёнидаги стулларнинг бирида Маржона кимтинибгина ўтирарди. Сочлари ёйик, устида бир парчагина кофта-юбка, чарм сумкача билан яширишга беҳуда уринаётган олпоқ сонлари бир-бирига қапишган.

Маржона мени кўрдию сапчиб ўрнидан турди. Тура-тура калта юбкасини пастроқ тортган бўлди, кўзлари пирпираганича ерга кадалди.

— Маржонахон, кўрқманг, ўтиринг, — деди тиржайиб Бақоев.

Мен уни погонлари кирчил йилтиллаган хизмат мундирида илк бор кўришим эди. Терговчи хона тўрида, хар хил коғозу папкалар тахлаб қўйилган иш столи орқасида ястаниб сигарет чекар, қуюк дудга кўмилган кўйи кўзларини қисиб қиз коматига суқ билан тикилар эди.

— Гражданка Тўрақулова, ўтиринг, — деб такрорлади Бақоев қалин мўйлови остидан кинояомуз ўшшайиб. — Бу ерда ҳеч қанақа хавотирга ўрин йўқ.

Маржона қисиниб-кимтинибгина жойига ўтирди.

Мен гоҳ ярим-яланғоч қизга, гоҳ Бақоевнинг суқли, хирсли нигоҳларига кўз қиримни ташларканман, ҳалигина ширин бир хаяжон, қувонч қоплаган юрак-бағримни беаёв қазаб, алам куйдира кетди. Қўлларим мушт бўлиб тугилди, тишларим нжирлади.

Терговчи ичкарига бош суққанимдан бери менга киё ҳам боқмай, ўзича безътибор ўтирарди.

— ...хуллас, балик ови зўр бўлди, — деди у қизга, хойнахой, ташрифим туфайли узилиб қолган гурунгни давом эттириб. — Дадангиз ҳам, биз ҳам хурсанд...

Маржона гўё игна устида ўтирарди. Хаёллари парижон, кўзлари хона бўйлаб кезмоқда. Терговчи эса тиржайиб, сузилиб қиздан суқли, хирсли кўзларини сира узмас эди.

Мен бир гувраниб кўйдим.

— Кечирасиз, — деди Маржона туйкус терговчининг хикоясини бўлиб. — Мен... кетишим керак.

Бақоев оғир сулиш олиб сигаретини кулдонга босаркан, гудранди:

— Яхши... тезлаштирамиз.

Бақоев пишиллаб стол устидаги папкалардан бирини очди. Қош-қобоғи уюлди.

— Ўвв, — деди у дабдурустан менга ўқрайиб. — Гражданин... Толмасиф... Сен Тўрақулова Маржона Бекқуловнанинг шикоят-аризасига кўра... жиноят кодексининг... та-ак, тегишли моддасига кўра зўрлаб номусга тегишда айбланасан. Мен шикоят-ариза эгасини, — терговчи қизга имо қилиб кўйди, — сен билан юзлаштириш учун чакиртирганман...

Мен хануз ғалаб ва аламдан бўғриқиб турардим. Қай-гўргадир бош олиб, улоқиб кетгим келарди. Бир амаллаб хонадан чиқиб кетишим учун баҳоналар излардим. Ногоҳ, ўқув юртида ўқиб-ўрганганим — айбланувчининг ҳақ-хуқуқлари ғира-шира эсимга тушди.

— Уртоқ терговчи, — дедим аранг титроғимни босиб, Бақоев папка титкилаб бир зум жим қолган пайт. — Ўзимни нохуш сезяпман, ҳозир ҳеч қандай савол-жавобга қурбим йўқ.

Терговчи кинояли хиришлади:

— Нега? Бошқа нарсаларга қурбинг зўр эди-ку?

Шу пайт Маржона ҳам ўрнидан туриб кетди:

— Мен ҳам ҳозир ҳеч нарса хоҳламайман, — деди у энтиқиб. — Тобим йўқ, кўнглим айниятипти.

Бақоев бир менга, бир Маржонага таажжуб билан тикилиб қолди. Маржона икковимизнинг ўртамизда нафрат олови ёнаётганига, ҳатто, юзма-юз туришга-да тоқатимиз йўқлигига буткул ишонди шекилли, афт-ангориди мамнун бир ифода пайдо бўлди.

— Бемалол, — елка учирди терговчи, — адолатли қонунларимиз бунга йўл қўяди, — сўнг ясама порозилик билан тўнғиллади. — Хўш, қачон тобларингиз бўлади, азизларим! Ишни тезлатиш керак, вақт зиқ.

— Эртага, — пичирлади Маржона ерга тикилиб.

Бақоев менга кинояли тикилди:

— Сиз-чи, жаноб? Эртагача қурбингиз келиб қолар-а?

Мен бош ирғаб кўйдим.

Пешиндан сўнг яна учрашувга олиб чиқишди. Қўлимни кишанлашга човланган сержант таажжубланди:

— Нега мушт тугиб оляпсан? Қўлингни ёй, бўш қўй!

— Ишқилиб ўзини бир бало қилмоқчи эмасми бу?! — деб тўнғиллади иккинчи милиционер камера ичини хавотир билан кўздан кечираркан. — Авзойи бузук.

Сержант хиринглади:

— Хали эрталабки терговда Бақоев сал-пал думини босиб қўйди-ёв.

Мен миқ этмасдим.

«Учрашув хона»сида Тоштемир ака чарм портфель қўлтиклаган бир боди билан кутиб турган экан.

— Бу киши сенинг адвокатинг, — деб таништирди устозим. — Фирдавс Шамс. Еган-ичгани қонун, не-не каллакесарларни ҳам сувдан курук чиқарган.

Фирдавс Шамс қилпанглаб, менга таъзим қилиб қўйди. Жилмайди. Хатто, бўялгандек коп-қора кош-кўзларини муқом билан ўйноқлатган бўлди.

— Шу улуғ инсон вақти зиклигига қарамай сенинг химоянгга отланди, — деб қўшиб қўйди Тоштемир ака. — Энди бу ёғи ўзингга боғлик.

Адвокат ёғоч ўриндик устига, обдон «пуф-пуф»лаб ташлагач, охиста чўқди. Жигар тусга бўяб қиялатиб-қиялатиб таралган сочларини назокат билан силаб қўйди.

— Полвонжон ука, — дея гап бошлади у алланечук ингичка, майин овозда. — Сиз менга ҳамма-хаммасини оқизмай-томизмай айтиб беришингиз керак.

Фирдавс Шамснинг афт-ангорию ғалати товуши ғаш кўнглимни баттар ғашлантирди.

— Нимасини айтаман, — деб тўнғилладим истар-истамас. — Хаммаси чин... шундай бўлган.

— Ай-ай, укагинам, — деди адвокат таманно билан. — Камина хамма тафсилотларни икир-чикиригача эшитиши керак.

— Ўрлик қилма, гапириб бер, — тўнғиллади Тоштемир ака ҳам.

Ноилож, чуқур бир тин олгач, гап бошладим.

— Шу... кечки пайт домланинг қизи ўртоқларини бошлаб...

— Бу ёғини биламиз, полвонжон ука-а, — гапимни бўлди адвокат баттар тантқиғланиб. — Сиз... сиз қизга

қандай ташландингиз, шулар хақида айтиб беринг... Шошилманг, томчилатиб-томчилатиб гапиринг...

— Озгина пиво ичгандим...

— Пиво-мивонгиз ҳам керакмас, нақадар жирканч...

— Эсам нимани гапирай, — эсам қотди менинг.

Фирдавс Шамс сип-силлиқ киртишланган иякларини кафтига тираб, қанд шимиб лаззатланаётган боладай кўзларини сузиб, юпқа лабларини ялаб-ялаб қўйди:

— Бирдан жунбушга келиб қизни тўшингизга тортдингизми? Ё-ё, аввал силла-аб... сийпаладингизми? О-о, поза қанақа эди, поза, бу жудда-а муҳим. Қиз тагингизда кийкириб юбордим, ё-ё... инқилладими-и...

Бирдан миямга қон тепиб, жаҳл билан ёғоч ўриндикдан туриб кетдим.

— Ҳеч нарса айтмайман. — Тоштемир акага юзландим мен. — Менга бунақа адвокат керакмас.

Тоштемир ака қўлларини паҳса қилиб ўшқирди:

— Ишга зарил бўлгандан кейин сўрайди-да!

Мен ғазабимни аранг босиб эшик томон юрдим.

Фирдавс Шамс хануз тамшанган кўйи ортимдан қараб қолди.

Тонгга яқин кўзим илашибди. Туш кўрдим чоғи.

Тавба, шаҳарнинг қоқ киндигидаги чорраҳада ўтовимиз тикилган эмиш. Тўрт тарафда машиналар серкатнов, Бекқул Тўрақулович, Фирдавс Шамс, Бақоев ва яна аллақимлар ёнбошлаб ётишибди. Хиринг-хиринг кулаётган Тоштемир соқийнинг қўлида шиша. Бироқ дастурхон йўқ. Ўртада мен кип-яланғоч ҳолда чўзилиб ётган эмишман. Тоштемир соқий гоҳ-гоҳо қўлидаги шишадан оғзимга ичкилик қуяди. Атрофимдаги тўда хиринглашиб, пичирлашиб мени томоша қилармиш. Ногоҳ эрининг оркасидан Илмира янгам пайдо бўлди: «Маржона қани, яшшамагур?!» Мен ҳарчанд уринсам-да ҳеч ўрнимдан туролмас эмишман. Уятдан ғужанак бўлиб қолибман. Бир пайт ўтов эшиги ланг очилиб отам кириб келди. Бошида шляпа, бўйнида гулдор галстук, устида бекасам чопон. Ланг очик эшикдан кип-яланғоч Маржонага кўзим тушди! У ўтов ёнидаги қари итнинг бошини силаб эркалатарди. «Маржона! Қоч, буларнинг кўзига кўринма, қоч, жоним!» дея хайқирдим мен. Бироқ овозим шунчалар заиф, бўғик эдики, кичкиригимни ўзим-

дан бўлак ҳеч қас эшитмас эди. Бир пайт Фирдавс Шамс киндигимдан пастга чанг солди. Бакоев китоб билан бошимга урди...

Чўчиб кўзимни очдим. Камерадаги ёғоч сўридан кулабман. Бетон қопламасига теккан бошим зиркираб оғрирди. Шундоққина қорнимдан сидирилиб тушган кулранг каламуш жон ҳолатида қочиб қолди.

Анча пайт ерда гангиган кўйи ўтирарканман, томоқларим қурукшаб, юрагим гурс-гурс уриб ётганини сездим.

Тушга яқин мени яна терговчининг хоҳасига бошлаб кетишди.

«Маржона келган...» — ўйладим юрак-бағрим сирқираб.

Кўз ўнгимда лоп этиб қизга суқли-хирсли тикилаётган терговчи жонландию оёқларим чалишиб мункиб кетдим. Олдимдаги сержантни сузиб юборишимга сал қолди.

— Шошма, улгурасан ўша ёкка, — деди у менга қайрилиб.

Оркамдаги қоровул хиринглади.

Мендан миқ этган садо чиқмаган бўлса-да, хаёлан бақириб-чақириб борардим:

«Ўрток терговчи, ҳаммасини бўйнимга оламан. Юзлаштириб овора бўлманг. Маржонани тинч кўйинг, нима гапингиз бўлса, ўзимга айтинг, қизга бақраймай, тушундингизми, Маржонага олайманг. Муштларимни кўряпсиз-а, энди ҳеч нарсадан қайтмайман...»

Сержант ўша таниш, қора дерматин қопламали эшик ёнида тўхтади. Мен бепарво, хотиржам бўлишга минг бир тиришсам-да барибир ҳаяжонлана бошладим. Ҳалигина миямда пишитиб, қира солиб терговчига тўкиб солишга човлаган даъволарим тумандай тарқаб кетди.

— Эй, қир! — деди сержант менга, ичкарига бош суқиб рухсат олгач.

Алланечук изтироб, интиқлик ичкарига итариб юборгандай бўлди мени. Бўсагадан довдир-совдир оёқ оширдиму кўз қирим билан уни изладим. Қани Маржона?! Нахотки, енг-этаклари узун кўйлакка ўралашиб ўтирган анови қиз ўша?! Ана, илҳақ-илҳақ мен томон қаради, Маржона!

Маржона мени кўрдию ўрнидан турди. Сарғишга мойил юзлари гулгун қизариб худди кечагидек ерга тикилди. Узун-кенг, кўкиш кўйлаги унга ғоят ярашган эди.

«Кеча рашқдан қон ютганимни сезган экан-а?!» — шу хаёл онг-шууримга чакмоқдай урилди. Энтиқдим. Ич-ичимдан қайнаб-тошаётган қувончимни яширолмайд, кўзларим билан қизни эркалаб беихтиёр илжайдим.

— Тавба, бу қанақа туриш? — деди Бақоев бир менга, бир Маржонага норизо тикилиб. — Ўтиринг, Маржонахон. Ўвв, сен са-ал лаб-лунжингни йиғиштириб ол. Хали биргалашиб куламыз.

Терговчи тажанг бир киёфада иш-папкани олдиға тортиб очишға тутинди.

Деразанинг қулранг пардаси ортида кондиционер ишлаб турганиданми, ҳар қалай, хона салқин эди. Хаяжону қувончининг зўридан терлаб кетган белларимга муздек эпкини тегарди. Мен тез-тез, ихтиёрсиз равишда Маржонага кўз ташлардим: «Кўнглимдагимни топибди-я?! Мени тушунибди...»

Назаримда Маржона ҳам мен томон термилишни хоҳлардию, бироқ ботинолмасди.

— Хўшш... — деди Бақоев томоқ кириб олиб. — Гражданин Толмасов Қоржов Чоршанбиевич, адолатли қонунларимизга кўра, жиноят кодексининг тегишли моддаси билан сизга жиноий иш очилди. Сиз, Толмасов Қоржов, жиноий зўравонликда, номусни булғашда айбланасиз. — Асос — ҳурматли ва азиз фуқароларимиздан бирининг шикоят-аризаси. Бу ерда, ҳатто, баъзи бир гувоҳларнинг кўрсатмалари ҳам бор. Хўшш... керак пайти уларни ҳам албатта чақирамыз. Мен ҳозир шикоят-аризани ўқиб, таништираман...

Бақоев сурранг, фикимтоб варақдаги битикни қироат билан ўқиш учун тағин томоқ кириб олди.

Шу пайт безовта ўтирган Маржона терговчи томон кўл чўзди:

— Кечирасиз, шошманг...

— Хўшш? — деди таажжубланиб Бақоев. — Тинчликми?

— Керакмас, ўқиманг...

— Нега?

— Керакмас, — деди Маржона лаблари титраб. — Мен... аризамни қайтиб оламан.

Бақоевнинг қош-қобоғи уюлиб кетди. Курсисига бутун оғирлигини ташлаб қизга саволчан-синовчан тикилди.

— Ўйлаб гапиряписизми, Маржонахон?! Бунинг оқиба-ти нима бўлишини биласизми?

— Билишни ҳам истамайман.

Бақоев асабий тарада сигарет тутатди.

— Оқибати сиз учун, оилангиз учун шармандалик, — деди терговчи захарханда билан. — Манави махлукка эса яшил чирок. Сувдан курук чикқач яна бирортасини бориб босади. Сизга шу керакми? Бунга ўхшаганларнинг кўзини жойига келтириб қўйиш сизу бизнинг бурчимиз эмасми?

— Мен аризамни қайтиб оламан! — деб такрорлади Маржона катъий оҳангда. — Менга морал ўқиманг.

Бақоев аразлаган боладай тумшайди. Бош чайқаб «уф» тортди.

— Бу карорингиздан дадангиз хабардормилар? — деб сўради у яна кинояли илжайиб. — Кейин пушаймон бўлиб юрманг-а.

— Ўзим шунни хохладим.

— Маржонахон... шошманг, мен дадангизнинг олдиларидан бир ўтай, кейин гаплашамиз, хўп?

Маржона ижирганиб ўрнидан турди.

• • •

Ё, ҳазрат Хизр, тушимми, ўнгим?! Учрашув хонасида мени Роза аний кутиб турган экан. Онамни кўргандай севиниб кетдим. Бажонидил уни қучиб эркаланар эдим у кирланиб, анча-мунча қўланса хид анқиётган уст-бошимдан уялдим. Ўй, Роза аний ҳеч бир ирганмай елкамдан енгилгина қучиб, пешонамдан ўпди, сўнг кулоғимдан тортиқлаб койинган бўлди:

— Ух, ты хулиган. Тез ўтир, томоқ совиб қолади.

Мен шундагина учрашув хонасининг ўша мактаб партасига ўхшаш столи чорбоғ дастурхонидай безатилганини пайқадим. Апил-тапил тўшалган газета устидаги оби нонлар, ширинликлар, айниқса, чинни косадаги буғи чикиб турган димлама иштахани китиклаб юборди.

Ўтирдик.

— Овора бўлибсиз-да, — дедим астойдил, егуликларга интилиб. — Домилла билса сизни хафа қилади.

— Не переживай, — кулди Роза аний, — ўзлари юборишди мени.

Чала чайнаб ютаётган ноним томоғимга тиқилиб қолаёзди. Оқсоч аёлга анграйдим: «Ўй-е?!».

Роза аний меҳрибонларча елкамга қоқиб қўйди:

— Хайрон бўлма, овқатингни еявер, ҳаммасини туншунтираман ҳозир.

Димлама ҳил-ҳил пишган экан. Ҳаш-паш дегунча чинни косани яримлатдим.

— Потеше, тикилиб қоласан, — деб кулди Роза аний, сўнг пичирлаб гап бошлади. — Ўша кеча...

Ўша тун мени милиция олиб кетгач, эру хотин роса типирчилаб колишибди.

Қаҳру ғазаби анча мунча босилиб, эс-хушини йиғиб олган Беккул Тўрақулович хотинига ташвишли тикилган эмиш:

«Бекор қилдик-да...»

«Ҳа, шошилдик, дадаси шошилдик!» — дебди ҳовуридан тушиб, ақли тиниқлашган Илмира янгам ҳам.

«Бу иш шов-шув бўлиб кетса...»

«Ва-ай, шўрим, шарманда бўламиз-ку?!»

«Шу ифлосни қаматиб нима наф топардик-а? !Кўчанинг йигитларига шипшиб қўйсам олам гулистон эди!»

«Сиз ҳам қонуний бўлсин, дедингиз-да, дадаси.»

«Ҳа, тўғри, мен фақат қонунни тан оламан, уфф...»

«Эртагаёк дело очилади, тергов, суд... ва-ай, всё, ҳамманинг оғзида сакич бўламиз...»

«Қизингизга оғиз солиб юрган дўстларга нима деймиз?»

«Вахх...»

«Уф-ф...»

«Ишни тўхтаттиринг, дадажониси, ўлгур Бақоев билан эртагаёк гаплашинг...».

«Шошма-чи... Маржонанинг ўзини юборсак... Қизинг аризасини қайтиб олса, тамом, ҳаммаси қонуний...»

«Тўғри... как раз эртага Маржонани юзлаштиришга чакиради...»

Ҳамма гап-сўзларни ётоғида эшитиб турган оқсоч аёл сув ичиш баҳонасида залга чиқибди. Саросимаю таҳликада ўтирган эру хотин Роза анийдан ҳам маслаҳат сўраган эмиш.

«Роза, — дебди Беккул Тўрақулович болаларча мунгайиб. — Сен ҳаётда кўп машаққат кўрган, окила аёлсан. Маслаҳат бер».

«Ҳа, йигитни милицияга топшириб хато қилдингиз, — дебди Роза аний. — Но, не поздно, биргина йўли бор».

Эру хотин оқсоч аёлнинг оғзига илҳақлик билан тикилишибди.

«Только, хафа бўлмасангиз айтаман», — дебди Роза аний.

Беккул Тўракулович асабий қўл силтабди:

«Э, тезроқ гапирсанг-чи, қанака хафагарчилик...»

«Жо-он, аний...» — мўлтирабди Илмира янгам ҳам.

«Шу йигитни куёв қилингиз, всё. Ҳеч ким фик эт-майди...»

Илмира янгам курсидан сапчиб туриб кетган эмиш:

«Как эта та-ак. Чўпонлар билан куда бўламанми?!»

Лекин бека аёл бутун чорасизлигини ҳис этиб, тагин увв тортиб йиғлаганича ўтириб қолибди.

«Қўй, куйишма, — хотинини овутган бўлибди Беккул Тўракулович. — Одамларни камситиш яхшимас, мен ҳам оддий дехқон оиласидан чиққанман-а...»

Роза аний пайтдан фойдаланиб отга камчи босган эмиш:

«Полвоп бола, по моему ямон эмас... отличный йигит, свежий, здоровый...»

...Мен димламани паккос туширдим. Ялаб-юлқанган чинни коса ювгандан зиёда ялтираб қолди. Ҳам лаззатли хўрақдан, ҳам қулоққа хушёкар гаплардан маза қилдим.

— Кеча кечқурун чорбокка Бакоев келди, — дея тагин пичирлашга тушди Роза аний. — Тажанг, сердитий...

Беккул Тўракулович ўз шогирдини хушомад билан кутиб олган эмиш. Қуюккина зиёфат устидаги сухбат ҳам қуюккина кечибди.

«Энди-и... биз шундай ноқулай аҳволга тушиб қолдик, — деганмиш Беккул Тўракулович чайналиб. — Жаҳл келса ақл кетар, дегандай... сал-пал қизишиб наряд чақирибмиз. Энди-и... ўзингиздан колар гап йўқ, шу ишни тинчителиб гум-гурс қилинг... ортиқча гавғага тоқатимиз йўқ...»

Бакоев улоқни олдирган чавандоздай сўнарибди:

«Ҳм-м... тушунарли. Бугун қизингиз аризани қайтиб оламан, деб хархаша қилганди... Бу сиздан чиққан фикр экан-да...»

«Ха... умуман... шундай, лесак ҳам бўлади», — деб минғирлабди устоз шогирдига мўлтираб термилганича.

Терговчи Беккул Тўракуловичга синчков-саволчан тикилиб тиржайган эмиш:

«Ихтиёрингиз, домла... хаммасини қонуний ҳал қилса бўлади, лекин... идорада баъзи бировлар бу ишдан

хабардор-да... ўшаларни тинчитиб, оғизларини ёпиш керак».

«Каррақдай очилган оғизларни ёпинг, мана, биз харажатга тайёр. Қанча керак?»

Бақоев ўзича хижолатомуз кийшанглаб, қисилиб-қимтиниб нарх айтибди.

Беккул Тўрақулович «круглий» суммани эшитиб ранги қув ўчса-да, тақдирга тав берган эмиш:

«Бўпти, биз рози...»

Лекин шогирд норизо киёфада анча пайт тумшайиб ўтирибди. Унинг дардини пайкаган устози секин пичирлаган эмиш.

«Хизматингиз кадрланади, ука... халиги илтимосингизни бир ой ичида ҳал қиламан...»

Бақоевнинг бирдан қош-қовоғи очилиб, қалин мўйлови остида кулги пайдо бўлган эмиш.

«Сиз доно, улув одамсиз, устоз, — дебди терговчи қадахларга ўзи ичкилик қўйиб. — Сиз учун хизмат қилиш бизга бахт».

Устоз қадахни шунчаки лабига тегизиб қўйибди.

«Раҳмат...»

Бақоев иштаҳа билан овқат кетидан овқат еб алламаҳалгача қолиб кетган эмиш шу кеча.

«Домла, — деб минғирлабди у кетар чоғи кекиракекира, — ҳаммаси сиз хоҳлагандай бўлади. Ну... анови тўнғиз яна ўн-ўн беш сутка таъзирини еб ётса яхши бўлар-да... шунчаки профилактика учун...»

Беккул Тўрақулович сирли илжайибди.

«Ў-ў, укагинам, ҳақорат қилманг-а бировларни. Бу йигит сиз ўйлаганчалик ёмон эмас...»

Бақоев бақадай бақрайиб қолибди.

...Мен термосдаги аччиққина чойдан бир пиёла ичгач, ширинликларга ташландим.

Роза аний юзларимга меҳр билан тикилиб кўз қисиб қўйди.

— Қалай? Совчиларинг тайёрми?

Мен лаззатли таомдай бутун вужудимни яйратиб ётган қувончни яширишга ўлиб-тирилардим.

— Э-э, бизга йўл бўлсин, — деб ўзимча тўнғилладим, бир бўлак шоколадни томоғимга ташлаб. — Ота-онаси кўнсаям, барибир Маржона менга тегмайди.

— Нега?

— Мени севмайди. Ёмон кўради...

Роза аний шарақлаб кулиб юборди. Мен чўчиб учрашув хонасининг темир эшиги томон юзландим. Йўқ, қоровул резина таёқ ўйноқлатиб кириб келмади.

— Успокойся, — деди Роза аний кулгудан аранг тутилиб. — Охрана ўзимиздан, гаплашганман.

— Нега куляпсиз, аний? — деб сўрадим ўзимча ўйчан, жиддий. Кўзларим хона деразаси ортидаги темир панжарага ўйноқлаб келиб қўнган бир жуфт мусичада эди.

— Кулмай бўладими? Эх, сиз — молодёжь... қўл ушлашиб кинога киришни, сайр этишни любовь деб ўйлайсиз.

— Нима, бу севги эмасми?

— Йў-ў... бу шунчаки детский эрмак, хавас. — Роза аний тагин туйқус шарақлатиб кулиб юборди.

— Севги нима эса? — сўрадим мен ҳам беихтиёр хиринглаб.

— Кўз очиб кўрганини аёл зоти бир умр унутмайди, вот... бу севги! Ҳамма гап шунда, уқдингми?

Роза аний елкаларимга шўхчан турткилаб, яна баралла қах-қах уришга тушди.

Ҳуркиб учган мусичалар чарх уриб ўйноқлай кетишди.

• • •

Камеранинг оғир темир эшиги орқамдан одатдагидек гумбурлаб ёпилгач, Роза аний ҳалигина кула-кула чўнтагимга солиб қўйган, қат-қат буклоғлик варақни қўлимга олдим. Хат экан.

«Қоржов ака, хаммаси учун мени кечиринг. Бугун аризани қайтиб олдим. Қўрқманг, эвазига сиздан ҳеч қачон, ҳеч нарса талаб қилмайман. Ҳеч қанақа даъвоим, эътирозим йўқ. Сизга фақат севинч тилайман. Маржона».

...Хатни тонг отгунча қайта-қайта ўқидим. Гўё Маржона шундоққина кучоқларимда шивирлаётгандек эди. Нописайд чимирилган ингичка қошлар, эхтиросга лиммо-лим юпқа лаблар, эркаликка, инжикликка мойил куралай кўзлар тонг отгунча қорачиғимда қотиб турди. Юрак-бағрим соғинчу интизорликдан ўртаниб-ўртаниб кетди. Тонгга яқин хатни чайнаб-чайнаб ютиб юбордим.

Бақоев ўзи истаганидек «ўн-ўн беш сутка профилактика учун» мени камерада сақлай олмади. (Қонун барибир қонун-да!) Орадан уч кун ўтиб навбатчи ходим аллақанча расмиятчиликлардан сўнг мени идора эшигидан чиқариб юборди.

Дарвоза ёнида Тоштемир ака машинасини ўнгариб кутиб турган экан. Устида жинси кўйлак-чалвор, оғзида сақич, қўллари белда.

— Ў-ў, Қоржовбой укам! — дея хитоб қилди у, мен томон қулоч ёйиб келаркан. — Сенинг Хиёр кўрганинг чин, полвон!

Биз бағирлашиб кўришдик.

Шу пайт машина ёнида илжайиб турган қўй кумолоғидеккина қоп-қора, юм-юмалоқ, тиканак соч дўстим Хусанга кўзим тушди. Юрагим алланечук орзикиб унга ташландим.

— Айтганча, отанг ҳам келган, — деди Тоштемир ака машинага ўтирарканмиз.

Юрагим яна орзикиб, сирқираб кетди:

— Қани отам?!

— Бизникида... Аччиққина кўк чой ичи-иб ўтирибдилар. Бовани сарсон қилиб юриш ноқулай-ку, тўғрими, ука?

Йўқ, отам аччиққина ўйларга чўмганча қуюқ оқ оралаган соколларини тутамлаб ўтирган экан. Устарада қиртишланган бошида ола дўппи, устида енглари узун шалвираган сарғиш кўйлак, ғижим шим.

Отам бизни кўрдию каловланганича ўрнидан кўзғолди.

— Ота... — дедим аранг, бўғзимга бир хўрлик да-накдек тикилиб.

Отам бўйнимга беҳол осилган қўйи хирқираб йиғлаб юборди:

— Болам...

Тоштемир ака ҳам холи забунимиздан бир зум музтар тортиб, сақич чайнамай, мунғайибгина қараб турди.

Энтикиб, эмраниб фотиҳа тортдик, ҳол-ахвол сўрашдик.

— Ота, қачон келдингиз? — деб сўрадим ичим туз қуйгандай ачишиб.

Тоштемир ака бизларни бир зум холи қолдиргиси келди, шекилли, алланималарни баҳона қилганича Хусанни ҳам етаклаб меҳмонхонадан чиқиб кетди.

Отам дастрўмолига юз-кўзларини артди:

— Тўрт кун бўлди, болам. Тоштемирбойнинг одами-дан хабарни эшитиб... Хусанбой билан жўнай бердик-да.

— Тўрт кундан бери шу ерда ўтирибсизми?

— Ха, Тоштемирбой барака топсин. Мен бечорани судракламай, сен учун кечаю кундуз ўзи чопиб юрибди. Худога шукур, ишингни ҳал қилди.

— Кечаю кундуз чопди, дейсизми?

— Ха. Тингани йўк, кўпайгур. Терговчи, окловчи, деганлари билан тиллашди, шуларнинг кўнглини топди... Биламан, берган уч-тўрт сўмим гўрам бўлгани йўк. Барака топгур, ўз ёнидан харажат қилиб...

Бақоев не сабаб «профилактика учун» мени сақлаб тургиси келганини эндигина англаб етгандай бўлдим. «Улар отамни кутишган!» — шу хаёл бутун борлигимни тивдай тилиб ўтди.

Ногоҳ бостириб келган ғазаб-нафратдан кўз ўнгим қоронғилашди.

— Ота... — дедим аранг, бор ҳақиқатни айтиш илинжида овиз жуфтлаб.

Шу пайт меҳмонхонага Тоштемир ака қайтиб кирди.

— Қоржовбой, — деди у кафтларини бир-бирига ишқалаб. — Ванна тайёр. Би-ир мириқиб чўмилиб, кийимларни алмаштиринг. Кеча сиз учун Хусанбой билан бош-адоқ сарупо опкелдик. Аттанг, сизни янгангиз кўрмади-да, болаларни олиб кишлоққа кетганди. Янгангизнинг ҳам сизга атаган совғалари бор эди.

— Хеч нарса керакмас, — пўнғилладим унга зимдан ўкрайиб.

Тоштемир ака хохолаб, елкамдан қучиб қўйган бўлди:

— Нозланманг, куёв бола. Қани, тезроқ чиқиб кетинг-а бу ердан, биз бова билан би-ир маслаҳат қилайлик. Сиз эшитманг, уят бўлади-я?!

«Хаммасидан хабардор-ку бу тулки?!» — ярк этиб хаёлимдан ўтди менинг. Беихтиёр ирғиб ўрнимдан турдим. Халигина қонимни қайнатган ғазаб, алам ўрнини алланечук хаяжон, қувонч қоплади.

Бекқул Тўрақуловичнинг чорбоғига совчиликка кетган отам билан Тоштемир ака кечга яқин шоду хандон қайтишди! Қайгўрдандир Бақоев ҳам кош-мўйловлари табассумдан ёйилиб уларга илашибди.

Отам! Ҳалигина қайғудан мунғайибгина ўтирган қария, дўпписини дол қўйиб, қўлларини белига бодиларча тираб, чапдаст йигитлардек чакнаб турар, бир гапириб ўн кулар эди.

Хусан иккимиз хонадон йўлагида доводиранганча туриб қолдик.

Отам бир зум юзларимга меҳр билан термилди-да, манглаймдан енгилгина ўпиб қўйди. Шундагина унинг оғзидан арок хиди келаётганини пайқадим: «Ичиришибди-да...»

— Ў-ў, Қоржовжон! — дея хитоб қилди Бақоев мени кучоғига тортаркан. — Табриклаймиз, ука, табриклаймиз.

Тоштемир ака ҳам елкамга осилиб чўлп-чўлп ўпа кетди:

— Чин кўнгилдан қутлайман, менинг асл укагинам. Иш битди, улоқ сенда.

— Қанақа улоқ? Нима билан табриклаймизлар, тушунмадим? — дея тўнғилладим, шилимшиқ кучоқлардан қутулишга уринарканман.

Акахонларим бир-бирига ялт этиб тикилишди:

— Ҳали беҳабар-ку, а? — илжайди Бақоев.

— Сюрприз! — хиринглади Тоштемир ака.

Сўнг иккови ҳам баббаравар яна менга ёпишиб ялаб-юлкашга тушишди.

— Сен Бекқул Тўрақуловичнинг суюкли куёвисан энди! — хитоб қилди Тоштемир ака ҳаяжондан ял-ял ёниб. — Чин юракдан табриклайман!

Бақоев жиддий эътироз билдирган бўлди:

— Ўғиллари деяверинг, ўғиллари! Яхши куёв любой ўғилдан азиз, тўғрими, бова? — терговчи ҳансираб отамга юзланди.

— Тўғри! — баралла хайкирди отам. У мастона доводиранганча меҳмонхонага кириб борарди. — Қоржовни домилла-арбобга топширдим!

Бақоев кўзларимга эҳтиром билан тикилди:

— Ана, айтмадимми? Домлага чин ўғиллик муборак, Қоржовжон!

Мен зўраки илжайиб бош ирғаб қўйдим.

Тўрт хонали, данғиллама уй қувнок қийкириғу ғала-ғовурдан данғиллаб кетди.

Меҳмонхона тўрига ястаниб, дунёни забт этган жаҳонгирдай ёнбошлаб ётган отам ахён-ахён менга мамнуи ва мағрур тикилиб қўяр эди.

— Энди-и, укажонлар, би-ир маслахат, — дея виқор билан гап бошлади у, икки ёнида икки вазирдек кўр тўккан Бақоев ва Тоштемир акага бир-бир кўз ташлаб. — Шахарнинг урф-одатини билмадиму... бизнинг овулларда унаштириш ҳам ярим тўй. Мен эртага сахарлаб жўнаб кетаман. Тараддудни ка-атта қилиб, насиб бўлса, жума куни яна қайтаман. Домилланикнига тўй хайдаб борамиз, би-ир зиёфат берамиз. Қалай? Сизлар менга зарил нарсаларни рўйхат қилиб беринглар. Мен ҳаммасини етказиб келаман. Қалай?

Отамнинг ҳар бир сўзини бетиним бош ирғаб маъқуллаб ўтирган терговчи ва тренер (мени жер!) баббаравар қийқириб юборишди:

— Гап йўқ, бова!

— Ҳимматингизга қойилмиз!

— Энди-и, гап бундай, бова, — деди Тоштемир ака эшилиб-тўлганиб. — Бугун оламшумул воқеадан ярим шаҳар хабардор бўлди. Бекқул Тўракулович билан куда бўлганингиз не-не кўзурларнинг қулоғига бориб етди! Ҳозир бир гуруҳ казо-казо оғайниларимиз шу ерга етиб келади. Биз аллақачон телефонлашиб қўйганмиз. Биргаллашиб анави хиёбондаги ресторанга чиқамиз. Бу зиёфат менадан! Йў-йў-ў, бош чайқаманг, бова, Қоржовбой, менинг энг қадрли укам-а, уят бўлади! Ҳамма харажат ўзимдан.

Бақоев ҳам қўлини кўксига қўйиб гапни илиб кетди:

— Нима?! Қоржовжон менга бегонами? Харажат менадан!

Шу пайт эшик қўнғироғи устма-уст, шўх-шўх жиринглади.

— Ана, айтдим-ку, ҳозир етиб келишади, деб! — Тоштемир ака ирғиб турдию йўлакка отилди. Бақоев ҳам инқ-синқ билан ўрнидан қўзғолди.

Дарҳақиқат, эшик очилар-очилмас бир тўп шўх-шодон меҳмонлар ичкарига ёприлди. Улар орасидаги баъзи бировлар кўзимга гира-шира танишдек туюлмоқда эди. Айниқса, хувв, ўша куни чорбоғда меҳмон бўлган тепакал, кабоқлари қалин, «сахройи» шаҳарлик экани яққол кўриниб турган нусхани дарров танидим.

— Об-бо, сизлар йўлдан кочинг! — дея хайкирди у, пешвоз чиққан терговчи ва треперни ёлғондакам пўписа билан икки ёнга суриб. — Бизнинг Олпомиш қани? Юлдузни бенарвон урган жиянни бир кўрай...

Интизор «тоға» мени эхтиром ила тўшига тортди.

— Табриклаймиз, жиян, — деди у тобора тўлқинланиб. — Муваффақиятлар билан табриклаймиз. Беккул Тўракуловичдек одамнинг назарига тушиш осонмас...

«Беккул Тўракуловичга совчи бормаганди, шекилли», лип этиб хаёлимдан ўтди менинг.

Шу орада димоғимга урилган таниш атир-упа хиди табрикловчилар тўпида Фирдавс Шамс ҳам борлигидан дарак берар эди. Афсуски, у қўлтиғидаги ўша ялтирок портфели касридан мени қучоқлаб ўполмади.

— О-о, кутлуғ бўлсин, кутлуғ, — дея хиринглади Фирдавс Шамс хийла вақт қўлимни силкилаб тураркан. — Улуғ оилага қариндошлик муборак. Камна сизни буюк келажак билан кутлайди.

Тағин талай тилакларга кўмилиб йўлақда гангиганча туриб қолдим.

Негадир бозордан қайтган отасининг қўлида ўзи истаган ўйинчоқни кўрмаган боладай ўксиндим. Шундагина уй тўла одамлардан бутун вужудим ташна бўлиб гурган бир сўзни илҳақ қутаётганимни пайқадим.

Меҳмонхона ғала-ғовурга кўмилди. Бақоев ва Тоштемир ака бири кўйиб-бири олиб совчилик тафсилотларини кўпиртириб-кўпиртириб гапиришга киришган, йиғилганлар эса ҳайрату хаяжон билан уларнинг оғзига тикилишган эди.

Уй тўрини эгаллаган отам меҳмонларнинг олқишу қутловларига мамнун-мамнун илжайган кўйи бош ирғаб, гоҳ-гоҳо ўзи ҳам алланималар, дея мақтаниб ўтирарди.

— Аммо-лекин, — дея тилга кирди меҳмонлардан бири. — Беккул Тўракулович жуда мардлар. Хувв, катта қизининг сепига яп-янги «Жигули» кўшганига, мана, ўзим гувоҳ.

— Бу куёвларига бутун бисотларини хатлаб бермоқчилар, — дея кийқирди Тоштемир ака.

Бақоев тағин жиддий эътироз билдирди:

— Ўғилларига, денг, ўғилларига.

Шу орада ўша қалин қобоқ «тоғам» Беккул Тўракуловичнинг қайсидир куёвими, қариндошими аллақандай амал курсисини ошла-осон эгаллагани хақида андак ҳасад, андак ҳавас билан гапиришга тушди.

«Ва-ай...», «Я, худойим», — деган хаяжонли хитоблар ила Фирдавс Шамс уни қўллаб-қувватлар эди.

Мен пойгакда ичимни ит тирнаб омонатгина ўтирардим. Барибир мен кутган воқеа содир бўлмади!

Юрагимга шилимшиқ бир ғашлик оралаб ўрнимдан турдим у йўлак томон юрдим. Меҳмонхонада ғала-ғовур тобора кучаймоқда эди.

Бир пайт кимдир кўйлагимдан тортқилаётгандай бўлди. Дўстгинам Хусан экан.

— Бир соатдан бери турткилайман, — деди у астойдил ўпка-гина билан. — Бир караб қўяй, демайсан-а, халитдан...

— Кечирасан... меҳмонларга чалғиб... нима дейсан?

Хусан юзларимга ғалати бир мутеълик, хокисорлик билан термилди:

— Қоржов, чин дўстмиз-а?

— Ҳа.

— Бурнинг кўтарилиб кетмайди-я, бизни унутмайсан-а энди?

— Йў-ўк, — дедим тобора энсам қотиб.

— Биласан-ку... ҳеч омадим чопмаяпти, халигача ўқишга илашганим йўк, — деди Хусан эхтиром билан кўлларимдан тутиб. — Жо-он, жўра, шу сезон ҳам қолиб кетмай. Сен бир оғиз айтсанг...

Қадрдон дўстнинг қок оғзига қулочкашлаб туширгим келиб кетди. Хайрият, шу пайт йўлакда узиб-узиб жиринглаб қолган телефон эс-хушимни ўзига тортди.

Шапт билан гўшакни кўтардим.

— Алло... эшитаман, ал-ло...

Бир оздан сўнг телефон гўшагидан энтиккан, титроқли бир товуш келди.

— Қоржов ака... Овозингиздан дарров танидим. Трубкани ўзингиз олишингизни юрагим сезганди...

«Маржона! Менинг Маржонам!» — бутун онг-шуримда чакноқ чакқандай бўлди.

— Маржона! — дедим юрагим тошиб. — Менга... менга жуда-жуда кераксан. Ҳозирок кўрмасам бўлмайди сени...

Маржона эркаланиб кулди:

— Келинг... кутаман сизни, умрим бўйи кутаман. «Бахт» боғининг дарвозаси ёнида турибман. Каердалигини биласиз-а?

— Биладан...

Мен йўлак бўйлаб хансираганча югургилаб борардим. Дов-дарахтлар, парча-парча осмон кўз ўнгимда лоплоп чайкалар, онг-шууримда бир хайқирик, бир ўкирик чарх уриб айланар эди.

«Маржона меники бўлди, эрка, мағрур киз меники! Севганимга стдим-ку, ахир, одамлар?! Нега Қоржовни шундай бахт билан қутламайсиз, биродарлар? Ў-ў, Кенг-сой, ў-ў, сирли, кадрдон дашт, ўша учрашув учун сенга ташаккур! Эй, мулла Мирза боважоним, ўша тилак-дуолар учун минг-минг қуллук сизга! Бошқа ҳеч касдан бундай тилак, бундай қутлов эшитган эмасман ҳали. Бугун суйганим бағримда, мулла боважон, насиб этса, никоҳни ҳам ўзингизга ўқитаман, ўзингизга. Бошқа ҳеч кимга ишонч қолмади, мулла боважон! Мени яна дуо қилиб туринг, менга мадад сўраб туринг. Энди бу ёғи, ё, Оллоҳ...»

Мен шашқатор қуйилаётган кўз ёшларимни артибартиб олдим.

СИРЛИ МУАЛЛИМ

*Муаллим ҳақида сўзим ушбುದир:
Муаллим камолот ичра кўзгудир.*

Абдулла Орипов

Нажот Файбулла деганлари ҳақидаги миш-миш бизнинг таҳририятга ҳам етиб келди.

— Эртагаёк сафарга чиқасиз, — деди бош муҳаррир мени ҳузурига чорлаб. — Бориб билинг-чи, нима гап? Қаламга илашгулик холи бўлса шартта бирор нарса қоралаб келинг. У ёқларни сиз яхши биласиз.

Ҳа, ҳа, каминага у тарафлар тузуккина таниш. Ропароса икки йил аввал овлоқ чўл қўйнидаги ўша харобгина 41-посёлкада бўлганман. Бу ҳарбийликда ҳалок бўлган қахрамон аскар — Умрзоқов Ўроқ туғилиб-ўсган макан-да; маҳаллий мактаб шу жасур ўғлон номи билан аталади. Хатто, қахрамонга ёдгорлик-бюст ўрнатишган экан.

Хуллас, кадрдон дўстим, шоир ва ёзувчи, журналист (ва ҳоказо). Шункор Ҳобилнинг куткусига учиб Умрзоқов Ўроқ ҳақида очерк битиш илинжида ўша овлоқ посёлкага бориб келганман.

Ўшанда баҳорнинг илик кунлари эди. Ўнгу сўлда экин-тикинга ҳозирланган жигартус пайкаллар ястаниб ётибди. Ўйдим-чуқур йўл бўйлаб тизилиб кетган довдарахтлар қийғос япроқлай бошлаган. Осмон ҳозиргина бўшатилган шишадай топ-тоза, кўм-кўк.

Посёлканинг сертупроқ, кинғир-қийшиқ кўчаларида одам сийрак. У ер-бу ерда ўзини ҳувоқда топлаб ўтирган қари-қартаглар, қий-чув билан ўйнашаётган болакайлар кўзга ташланади. Ҳойнаҳой, ҳамма кўклам ташвишлари билан андармон, дала-даштга сочилиб кетган.

Ҳамроҳим, туман ҳокимиятининг масъул ходими машинасини ярми панжара, ярми бетон девор билан ўралган мактаб ховлисига тақаб тўхтатди.

— Етиб келдик, — деди у енгил тин олиб. — Ана, мактаб директорининг ўзлари, Қалконов муаллим.

Рост, мактаб ҳовлисида ёши олтмишларни коралаган киши паришон турар эди. У машинани кўрди-ю дархол ҳушёр тортиб биз томон илдам юрди. Ялпок юзлари хавотиру хадикдан баттар ялпайган, митти, кийик кўзлари пир-пир учади, куюк ок оралаган сочлари тўзгин, эгнидаги кулранг костюми, дудама ханжардай галстуги шал-вирабгина турибди.

— Ассалому алайкум, оғажонлар. — Қалконов муаллим биз билан бирма-бир қўпқўллаб кўришди. — Чарчамайгина етиб келдиларингизми?

— Домилла, танишинг, — дея масъул ходим мен томон ишора қилди. — ...пойтахтдан келган журналист. Шункор Хобилнинг ошнаси. Ўрок бечора хакида асар ёзмоқчи.

— Яхши, яхши, — дея бош ирғади Қалконов муаллим. — Қани, ичкарига кирамиз.

Мактаб ҳовлиси кенг ва озода эди. Хайхотдек майдонда кўр тўкиб турган ўқув биноси анчайин таъмирталаб бўлса-да, файзли ва шинамгина кўринади. Иморат пештоқида иссиғу совуқдан ранги уникқан байроқ мағрур хилпираб турибди. Ховлидаги дарахт шох-бутоқларида чумчуқлар чуғурлашади.

— Дарслар кизгинми дейман-а, — деди масъул ходим у ён-бу ён аланглаб. — Ҳаммаёқ жим-жит. Зоғ учмайди.

Қалконов муаллим бош ирғади:

— Ха, ҳозиргина учинчи дарс бошланди, — сўнг мен томон юзланиб эхтиром билан мавзуга кўчди. — Умрзоков Ўрок ўзимиздан, буғалтер бованинг ўғли. Аскарликда Ватан учун ҳалок бўлган. Сўнг... биз идорама-идора елиб-югуриб номини мактабимизга қўйдик.

— Домилла, — деди масъул ходим вазиятга жиддий ва расмий тус беришга уриниб. — Анъанамизни тарк этмаймиз. Ишни қахрамоннинг ёдгорлигини зиёрат қилишдан бошлайлик, хайкал ёнида беш-олти минут сукут сақлайлик.

Мактаб директори туйкус такқа тўхтади. Ранг-қути ўчганча бир менга бир хамроҳимга жонсарак тикилди.

— Ха, тинчликми? — деб сўради масъул ходим таажубланиб.

— Йў-ў, ўзим...

Қалқонов муаллим гудранганича ўқув биноси рўпарасидаги майдонча томон бошлади.

Дарҳақиқат, улкан қайрағоч ёнига қизғиш гишдан баландгина устун қурилган экан. Бирок... пойтахтда Шунқор Хобил, йўл-йўлакай масъул ходим фахр билан тилга олган ёдгорлик — бюстдан ном-нишон йўқ.

— Ҳайкалча қани? — сўрадим хайрону лол.

Хижолатдан ияк қашлаб турган Қалқонов муаллим дудукланди.

— Бор эди... ўрнатганмиз... Бир хафтача илгари ўғирлаб кетишибди.

— Ўғирлаб?! — беихтиёр чинқириб юборди масъул ходим. — Ким?! Кимга керак экан шу... бюст-калла?

— Билмадим... мисми, алюминми, ишқилиб, шундай қимматбаҳо нарсадан ясалган экан ўша бюст. Ўғрилар қўпориб кетишибди.

Масъул ходим баттар тутоқди:

— Дарров органга хабар бермадиларингми? А?!

— Бердик, участкавойга айтгандик...

— Хўш-ш...

— Кулди. Қўйинглар-е, уят бўлади, деди. Бир ясама калла учун тўрт-беш тирик каллани кундага қўйишни истамас эмиш.

— Участкани назорат қилиш ўрнига каллаларнинг гамини еб юрган қанақа мелиса ўзи?

— Ҳалим Норбўта ўғли.

— Ия, ўшами?! Отаси зўр мелиса эди-ку, суяк сурмабди-да, ярамас.

Қалқонов муаллим туйқус участка назоратчисини сотиб қўйганидан баттар каловланган эди. Масъул ходим эса асабий тарзда бош чайқаб, қўл силтаб тагин хийла вақт жаврағач, мен томон хижолатли юзланди.

— Узр. Кутилмаган муаммо...

— Ҳечқиси йўқ, — дедим уларни юпатган бўлиб. — Бўп туради. Янги бюст заказ қиласизлар.

Хуллас, аллақандай кароқчиларнинг фитнасига учмай ўша сафардан ватанпарварлик, фидойилик тараннум этилган тушпа-тузук очерк ёзиб қайтдим. Бош мухарриримиз хўб мактади.

Мана, нон-насиба чорлаб яна ўша ёқларга чоғланиб турибман.

— Чўлма-чўл санғиб юрманг, — дея бот-бот тайинлади бош мухарриримиз. — Ҳойнахой, Нажот Ғайбулла

деганларига жиноят иши очилган. Тўппа-тўғри бориб аввал терговчига учрашинг, кейин вазиятга қарайсиз...

• • •

Идорама-идора кириб-чикиб, сўраб-суриштириб, охири керакли терговчига дуч бўлдим.

— Ха, — деди у олдимга устига «Дело» деб ёзилган папкани суриб. — Ўша нуханинг иши менда. Икки-уч марта посёлкага бориб келдим. Мактаб жамоаси билан учрашдим. Баъзи бирлари тушунтириш хати ёзиб берган, марҳамат, истасангиз танишиб чиқинг.

— Раҳмат.

Терговчи шоша-пиша қўл соатига кўз ташлаб олди.

— Зарил ишим бор эди-да, бир ерга бориб келсам майлими? Дарров қайтаман.

— Хўп, бемалол.

— Сиз ишни бемалол ўкиб чиқаверинг, — деди терговчи эшик томон юраркан. — Сиздан яширадиган сиримиз йўқ.

Мен қалингина папкани очиб шошилмай ўқишга тушдим.

• • •

(Мактаб директори Қ. Қалқоновнинг тушунтириш хати)

Суюгим мактабда қотди. Йигирма ёшимдан бери муаллимлик киламан. Болаларнинг кий-чувини эшитиб турмасам бошим оғрийдиган бўлиб қолган. Бир пайтлар жомадон кўтариб ўқишга отланган чоғим учувчиликни орзу қилганман. (Орзу-истаклар канотида хўб учиб-кўниб юрган пайтларимиз экан-да!) Йўқ, тақдир тақозосига кўра рус тили мутахассиси бўлдик. Ишладик. Мана, ишляпмиз. Ўқитувчиликнинг этагидан тутганимиз учун ҳеч ким бизни ёмонотлиқ қилган эмас. Давраларнинг тўрини беришмаса-да, ҳар нечук пойгакка тушириб ташлашмайди. Ҳозирги ёшларга қараб хайрон бўламан, муаллимликдан ор қилишадими-ей... Айниқса, ўғил болалар.

Қай бир кун олтинчи синфда ўқийдиган уч-тўрт боланинг гурунги тасодифан қулоғимга чалиниб қолди.

«Келажакда прокурор бўламан, — дерди улардан бири виқор билан, — ҳамма мендан кўрқади, ҳурмат қилади. Бойликка қўмилиб яшайман».

«Прокурор кўп ойлик оладими?» — деб сўради тагин бир соддароғи.

Дўсти аввал мирикиб кулди, сўнг ишонч билан деди:

«Йў-ўқ, гап ойликдамас. Жиноятчилар камалиб кетмаслиги учун чўнтагинга жарақлатиб солиб қўяди».

«Мен мафия бўламан!» — дея тантанали хайқирди болалардан бири.

Ҳалиги соддароғи яна сўради:

«Мафия?! Нима у?»

Тантанали овоз эгаси, хойнаҳой мафия нималигини тузукрок англамас керак, бир оз тарадудланиб аранг тилга кирди:

«Мафияни киноларда кўрмаганмисан? Улардан керак бўлса прокурорлар ҳам кўрқинишади».

«Мен кўркмайман!» — конун химоячиси бўлиш орзусидаги ўқувчи дик этиб ўрнидан турди. — Мен ҳамма мафияни зириллатаман!»

«Мафия» у томон хезланди.

«Ўчир овозингни қўлингдан ҳеч нарса келмайди».

Улар бир-бирининг ёкаларига чанг солишди. Шу орада томоқ кириб панадан чиқдим. Болақайлар олишувни бас қилиб, жой-жойига ўтиришди. Ўзларича узун-қиска салом беришган ҳам бўлишди.

Мен уларни бир зум кузатиб турдим. Ич-ичимдан алланечук изтироб, ғусса қўзғалди.

Болалар хануз хансирашган кўйи бир-бирига ўкрайишар эди. Мафия орзусидаги бола — участка назоратчисининг ўғли Зокир. Ўқишлари аъло, хулки ҳам бинойигина. Шахсан мен унинг келажагига катта умид боғланман. Шу сабаб болалар тўпидан уни имлаб чақирдим. Довдирабгина ёнимга келди.

«Зокирбой, — дедим қўлидан тутиб, — нима у мафия-нафия? Унақа бемаъни гапларни қўйинг, болам. Сиз аълочи ўқувчисиз-ку, келажакда олимми, билимдон ўқитувчими бўласиз, деган умиддамиз».

Орқада шумшайиб-шумшайиб турган болалар пик-пик кула бошлашди.

Зокир қўлимдан юлқиниб чиқди.

«Барибир мафия бўламан!»

Шу воқеадан сўнг бирор ҳафта ўтар-ўтмас Зокирнинг онаси Мохигул, хув, Сафармурод чавандознинг кизи мактабга бостириб келди:

«Ўв, ўртоқ Қалқоний, нега менинг боламга муаллим бўласан дедингиз? Ўғлим бечора неча кундан бери какшаб йиғлаб юрибди».

Мен хангу манг қотиб қолган эдим. Тилим аранг калимага айланди.

«Нега йиғлайди?! Нима, ёмон тилак билдирибманми?»

«Жўралари устидан кулиб юришибди экан. Нега ундай дедингиз? Болам кимдан кам, нега у муаллим бўлар экан?!»

Мен жўяли бир жавоб топгунимча Мохигул қарғана-қарғана хонамдан чиқиб кетди.

Юрак-бағрим зиркираганча хийла вақт ўтириб қолдим. Хаёлларим алғов-далғов бўлиб кетди.

Ё, худо, ўқитувчи бўласан дейиш ҳақоратми?! Нега шундай табаррук касбдан оғ қилишади? Муаллим қачон уларнинг арпасини хом ўрди, қачон бировнинг оштоб-фига қўл чўзди? Ё, ўқитувчи отнинг калласидай маош олиб, булар қуруқ қолишдими? Ўқитувчи данғиллама уйлар қуриб, гижинглаган машинада юрибдими? Ахир, ҳамма-хаммаси эл катори-ку, йўғини яшириб, борини ошириб кун кўрпанти-ку?! Ё, худо, ё, Фуломхон пирим, бу қандай нафрат, бу қандай кўргилик?

Ўша куни кечгача идорада бикниб, шундай оғир ўйларга ем бўлиб ўтирдим. Умуман, мен мактабдан кеч қайтаман. Иложи бўлса, шу ерда ётиб қолсам, хувуллаган уйимга бормасам, дейман. Сўққабошнинг хаёти шу экан-да. Қизларим уй-жойли бўлиб кетишган. Кичик қизим қўшни. Шу бечора рўзгоримга қараб туради. Ну... барибир раҳматли хотинимнинг ўрнини ҳеч ким, ҳеч нарса босолмас экан.

Йўқ, мен нолимайман, мен йиғламайман. Аллақандай синтиментал кайфият бизга ёт. Мингта моҳигуллар айюҳаннос солиб, шанғиллаб келишса-да, касбимга бўлган меҳримни сўндиролмайди. Ҳа, мен ўқитувчиман, муаллимман, бу касбим билан фахрланаман! Қолаверса, неча бир моҳигуллар ҳақорат деб биладиган, неча бир тўралар менсимай қарайдиган хизматда бўлишнинг ўзи жасорат-ку?!

Лекин қувончли кунларимиз ҳам кўп. Ўқитувчи ўз меҳнатининг мевасини кўрганда ўн ёшга яшаради, балқийди. «Меҳнатнинг меваси» деганда, хойнаҳой, уч-тўрт ойда аранг қўлга етиб келадиган маошни ўйласангиз,

адашасиз. Муаллим меҳнатининг меваси бу — тиришқок, омадли ўқувчилар! Ўз ўқувчисининг камолини, обрў-этиборини кўрган қайси муаллим лоқайд қўл силтаб қўя қолади? Ҳеч қандай. Мен шундай азамат кадрлар бизнинг мактабдан ҳам етишиб чиққанини мамнуният билан қайд этишим мумкин. Масалан, Қоржов полвон. Ҳозир у Қоржов Чоршанбиевич бўлиб кетган. Пойтахтда яшайди. Баъзи бировлар полвон шахарлик хотинининг орқасидан кўтарилиб кетди, деган сассиқ ган тарқатиб юришибди. Лекин бу ғирт ёлғон. Қоржовжон ўзи омадли йигит, Хизр кўрганлардан. Яна бир фахрли шогирдимиз — Дўланов Самад. У ҳам зўр бир илмий-текшириш институтида ишлайди ҳозир. Колаверса, Ватан учун халок бўлган Умрзоқов Ўроқ ҳам бизнинг мактабда таълим олган. У ҳақда Улаш агроном-шоир дoston битишга чоғланиб, баъзи бир сабабларга кўра режалари барбод бўлган эди. Улашбойни танисангиз керак-а? Кўзингиз тушгандир: хумкалла, тиканак соч, япаски бурун, қоп-қора киши. Хув, аробий биродарларни эслатиб юборади. У киши совхозимизнинг кичик агрономи, лекин катта шоири. Мен ҳазиллашиб «чўллик Пушкин» деб атайман. Ҳозирги кунда бу ижодкор Қоржов Чоршанбиевич ҳаётидан бир эпик асар ёзиш тараддудида. Хуллас, ҳаёт-фаолияти минг бир дoston бўладиган шогирдларимиз талайгина. Яна бир такрорлайман, улар билан фахрланамиз, кўринганга мактанамиз.

Хурматли терговчи, энди сизни қизиқтирган масалага ўтсак. Бу ёғи бир тушга ўхшайди.

Роппа-роса тўрт ойча аввал эди. Уч ойлик пахта ҳашаридан қайтиб эндигина ўқишни бошлаган кунлар. Дарсга кўнғирок чалиниб, мактабнинг ичу ташида шовкин-сурон андак босилган бир пайт.

Мен хонамнинг эшигини ланг очиб, ўз ёзув столимда ишлаб ўтирибман. Пастки синфлар учун грамматикадан кўрғазма тайёрлаётган эдим. Синфхоналарда дарс ўтаётган муаллимларнинг паст-баланд товушлари эшитилиб турибди. Қай бир синфда мусиқа сабоғи бўлса керак, рубобнинг тинғиллаган саси кулоққа чалинади. Мен кўрғазма билан банд бўлсам-да, мактабнинг йўлагини хушёр кузатиб турибман. Эшикни ҳам шунинг учун атай ланг очиб қўйган эдим. Тўғриси, дарс пайти беҳуда санғиб юрган ўқувчи-ю ўқитувчини жиним суймайди. Шунақаларга кўзим тушса, дарров тўхтатиб сўраб-суришти-

раман, жўяли баҳонаси бўлмаса озгина койиб, озгина эркалаб дарсга киргизиб юбораман.

Бир пайт бўсағамга бир шарна кўндаланг бўлди. Шартта бош кўтариб қарадим. Қарадиму беихтиёр ўрнимдан туриб кетдим.

«Тафтишчи-ёв?! — лип этиб ўтди хаёлимдан. Бундай ўй калламга беҳуда урилмади. Ахир, бўсағада баланд бўйли, келишган, яп-янги, қимматбаҳо костюм-шим, оппок кўйлак кийган йигит турар эди. Юз-кўзларидан алланечук нур ёғилади.

— Ассалому алайкум, домла, — деди у кироат билан. — Киришга мумкинми?

— Келинг, келинг...

Кўзларимни нотаниш йигитдан узолмай қолдим. Ҳалиги... Холливудми-ей, Голливудми-ей, деган жойларнинг киноартистларига ўхшайди. Кўзлари чакнаб турибди, лабларида нимтабассум. Ёши нари борса ўттизларда. Мени хаёл қурғур ҳар ёқларга олиб қочади.

Ишқилиб, тинчлик бўлсин-да! Ким экан бу? Чет элликми дейман? Бизнесинг овлоқ посёлкамизда нима қилиб юрибди? Ё ижарага жой излаб юрган тадбиркормикан? Бирор кичик корхона очмоқчидир? Ана, туман марказидаги қайсидир мактаб шундай ишбилармонларга ўқув корпусининг бир бўлагини ижарага топшириб мазза қилиб юришибди-ку! Раҳбарият ҳам ўшаларни мактайтиди. Худо бизга ҳам «ол, кулим» деб юбордимикан?!

Йигит мен ишора қилган стулга ўтириб, қўлини кўксига қўйди.

— Уэр, домла, безовта қилдим. Сиз директор бўлсангиз кераг-а?

Мен хаяжон билан бош ирғаб, ўзимни таништирдим.

— Мен Нажот Файбулламан, — дея ган бошлади йигит. — Туман марказидан келдим.

— Хуш келибсиз, хуш кўрдик.

— Мен... — Нажот Файбулла бир оз каловланиб ерга қаради. — Мен иш излаб келдим. Ўқитувчиман.

«Фу-у...» — шу лаҳзадаёқ хафсалам пир бўлди-қолди; эс-хушим дарров жойинга қайтиб, хадик-хаяжонлар тарқади-кетди.

— Мутахассислик қанақа, ука? — сўрадим раҳбарларга хос совуққонлик билан.

— Жуғрофия.

— Маълумот олийми?

— Олий.

— Илгари каерда ишлагансиз?

— Икки йил пойтахтда ишладим. Сўнг оилавий ша-роитга кўра ўзимизнинг туманга қайтиб келдим. Бир йилдан ошди, бекорчиман.

— Нима, марказда иш тополмадингизми?

— Сўраб-суриштирдим, — Нажот Файбулла бир зум саросималаниб қолди. — Икки-уч мактабга кириб чиқ-дим. Жуғрофия ўқитувчиси керак эмас экан. Маориф бўлимидагилар шу ёкка юборишди.

Биламан, маорифдагилар йигитни беҳуда бу ёкка юбо-ришмаган. Улар бизнинг бош оғриқдан анча-мунча ха-бардор. Кўпдан бери жуғрофия муаллимига ялчимай юр-ганимизни жуда яхши билишади. Илгари бу фандан Рай-хон муаллима сабоқ берарди. Ўрта-махсус маълумотли бу қизимизнинг сулувлуги-ю хулқ-атвори ҳам ўртагина. Совчиларни ўпоқ-сўпоқ, дея-дея охири қари қиз бўлиб ўтириб қолган. Ана шу муаллимаимизни малака ошириш-га юбордигу ундан айрилдик-қолдик. Вилоят марказидан қайтмади. Биров билан суюшиб қолиб кетди. Ота-онаси ими-жимиди тўй қилиб берди. Шу-шу жуғрофия ўқитув-чисига зор-интизор эдик. Мана, ниҳоят қўнғлимиздаги кадр ўз оёғи билан келди. Ишқилиб, Райхоннинг ҳам, бизнинг ҳам бахтимиз очилгани чин бўлсин-да, билим-дон йигитга ўхшайди.

Шундай ўйлар билан Нажот Файбуллага синчков кўз ташладим.

— Уйланганмисиз?

— Ҳа, — қимтинибгина жавоб берди йигит. — Яқин-да фарзандли бўлдик.

Жавобдан кейин енгил тортдим. Бироқ ич-ичимдан галати бир ишончсизлик ғимирлаб турар эди. Бу ишонч-сизлик Нажот Файбулланинг пўрим уст-бошига, келиш-ган қадди-бастига, ирода ва виқор ёғилиб турган юз-кўзига тикилиб-тикилиб қараганим сайин кучаяр эди. Охири, чидаёлмай яна сўрадим.

— Чини билан муаллимисиз, ука?

Нажот Файбулла костюмининг ён чўнтагидан хуж-жатларини чиқариб ёзув столим устига қўйди: паспорт, диплом, меҳнат дафтарчаси.

Хужжатларни бир-бир қўлга олиб, синчиклаб-син-чиклаб кўздан кечирдим. Ҳаммаси рисоладагидек. Фа-кат фамилияси бир оз галати туюлди: Файбулла. Фай-

буллаев бўлиши керак эди шекилли? Ё, бу ҳам ёзувчи-шоирларга ўхшаб «ов», «ев» қўшимчалардан воз кечдимикан.

— Биз мустақил миллатмиз, — деб қолди йигит даб-дурустан. Ҳойнахой, таажжубланганимни пайкаб. — Миллий мустақиллик энг аввал исм-шарифимизда бўлиши керак.

— Тўғри, — бош ирғадим мен ҳам.

Хуллас, Нажот Файбуллани ишга олмаслигим учун ҳеч бир асос қолмаган эди.

— Марказдан қатнаб ишламоқчимисиз?

— Ҳозирча. Кейинроқ кўрамиз, шу атрофдан бирор бир бошпана топилиб қолар.

— Агар ниятингиз холис бўлса, — дедим мен унинг ҳужжатларини қўлига тутказиб. — Ишга оламиз. Лекин майнавозчилик билан бошни қотираётган бўлсангиз...

— Эс-хушим жойида, домилла, — деди Нажот Файбулла алланечук хаяжондан энтикиб. — Ишонинг менга.

— Ўқитувчиликка қаттиқ кизиқасизми дейман?

Нажот Файбулла ирғиб ўрнидан туриб кетди.

— Муаллимлик жону дилим. Болалар орасида бўлиши жуда-жуда ёктираман. Ишонинг, домла. Мана шу орзу мени бу ёкка бошлаб келди. Болаларсиз ҳаётимни тасаввур ҳам қилолмайман. Болалар менинг тақдирим. Улар билан юз соатлаб шуғуллансам ҳам чарчамайман. Ишонинг, домла.

Йигит хаяжон билан гапираркан, назаримда, унинг хушбичим юз-кўзидан чиндан-да нур ёғилаётгандек эди. Баландпарвоз гап-сўзлар ҳам унга алланечук ярашиб турарди.

Шундай қилиб, Нажот Файбуллани ишга олдик. Жуфрофия ўқитувчиси. Навбатдан ташқари педкенгаш чакириб, янги муаллимни мактаб жамоасига таништирдим. Нажот Файбуллани кўрган ўқитувчилар мендан баттар хайратланишди. Кўркам йигит эса қувончдан ял-ял товланиб, гоҳ бош ирғаб, гоҳ қўл бериб ҳамма билан саломлашиб, сўрашиб чиқди.

Ха, зўр кадрли бўлдик деган ҳаёлда эдим. Нажот Файбулла бир ҳафта ичидаёқ ўқувчиларнинг кўнглига кирди. Ўқитувчилар жамоаси унга ҳавасманд қарашарди. Янги муаллимни кўринганга мақтаб юрардик. Оқибати бундай бўлишини қайдан билибман?! Атиги бир кунда ҳамма ишнинг пачаваси чиқди. Устига-устак, худди атай-

лагандай, хужжатлари яна ўз қўлига тушиб қолгани-чи? Бунда анави тарихчи муаллимимизнинг ҳам айби бор. Анков, ҳовликма. Мана, энди... қўлимизда Нажот Файбулланинг ҳеч бир хужжати йўқ. Афт-башарасини хоҳлаганингизча таърифлаб беришим мумкин холос. Тавба, ҳаммаси тушдагидай.

Хурматли терговчи, билиб турибсиз, бу ерда менинг ҳеч қандай айбим йўқ. Холисман. Ҳамма-ҳаммасини мактаб учун, ўқувчилар учун қилдим.

• • •

(Улаш агроном-шоирнинг тушунтириш хати)

Уэр, «Портвейн» виносидан қоғозга икки томчигина томиб кетди. Мени танисангиз керак-а? Шу совхознинг атоқли шоириман. Ёзганларимнинг хатоси бўлса, кечиринг, резинка билан ўчиринг. А, қалай?

Хурматли терговчи, бир неча кундан бери мактабимизга катнаб юрганингиздан хабарим бор. Таширфингизнинг сабаблари ҳам каминга маълум. Шу нуқтаи назардан олиб қарасам, ҳақиқат қарор топишига хисса қўшишни ўз шарафли бурчим деб биламан. Хойнаҳой, каминанинг камтарин қораламаси бир гуруҳ муттаҳам муаллимларнинг тушунтириш хатлари орасига қандай тушиб қолганига қизиқаётган бўлсангиз керак. Э, сира сўраманг, бу ҳам бир ташвиш, юз грамм окига чиқимдор бўлди. Эрталаб мактабга келдим Қалқонов муаллимга жиндек-жиндек қуйиб бериб, гапга овунтириб, ёзув столи устига тахлаб қўйилган тушунтириш хатлари орасига ўзимникини тиқиштириб қўйдим. Эс-дарди ичкиликда бўлган директор сезмай қолди. Ишончим комилки, битикларим сизнинг муборак қўлингизга етиб боради.

Хурматли терговчи, сизга куйидагиларни баён қилмоқчиман. Аввало, манави муттаҳам Қалқонов муаллимнинг дийдиёларига ишонманг. Фирт ичкиликбоз. Неча-неча йиллардан бери директорлик лавозимидан тушмай, мактабни еб ётибди. Бунга керагидан ортиқ далилларим бор. Ўзимни улфат кўрсатиб кўп сирларини билиб олганман. Қалқонов муаллим — хотинбоз. Тўғрироғи, анча илгари шундай эди. Унинг ишқий саргузаштларга ишқибозлигини исботлаш учун бундан беш-олти йил аввал бўлиб ўтган бир воқеани айтиб берай. Зеро, ҳақиқат

эскирмайди. (Хурматли терговчи, каминанинг қаламига мансуб ушбу хикматни ён дафтарчапгизга кўчириб олишингизга қарши эмасман.)

Хуллас, воқеа бундай бўлганди ўшанда.

Домла икковимиз баъзи бир ташвишлар билан туман марказига отландик. Ўша кунлар марказдан қатнайди-ган автобус дом-дараксиз эди. Кутиш бефойда. Домла, давай, катта трассагача пиёда борамиз, у ердан бирор бир кўликка илашиб кетамиз, деб қолди. Жўнадик секин-секин, гурунглаши-иб. Катта йўлга етай-етай деганимизда олдимиздан бир аёл чиқиб қолса бўладими?! Ана аёлу мана аёл! Унинг таърифини фақат шоирларгина келтира олади: сап-сарик сочлари шалоладай қуйилган, кўм-кўк кўзлар, қалам қошлар ҳорғин-ҳорғин уюлган. Кўйлаги кўйлақмас, бир парча лапта, кесиб ташланган тиззадан шартта, оппоқ биллақ, оппоқ болдирлар, юракларга қутқу солдилар...

Хуллас, аёл «привет» деди бизга жилмайиб. Қўлида катта бир сумка. Сўнг яна русчалаб бу ердан геологлар қўналғасига қандай бориш мумкин, деб сўради. Тушуниб турибман. Лекин тил қурғур ҳеч айланмайди-да, армия хизматида ҳам бир баталён ўзбек эдик, рус тили кўп керак бўлмаган-да. Ана, энди хўп зарил-да! Қани энди булбулигўё бўлиб кетсанг! Шу пайт ёнгинамда рус тили ўқитувчиси қакқайиб тургани лоп этиб эсимга тушиб қолди. Ўртоқ Қалқоновнинг биқинига секин туртдим, «домилла, икки оғиз бир нима деворинг», деб шишидим. «Нима, сенга бу ер синфхонами», деб тўнғиллаб берди домла, қаранги, унинг ҳам ранги оқариб кетган. Лекин без бўлиб жим туриш ҳам мумкин эмас. Анови сулув жилмайибгина жавоб қутяпти. Охири Қалқонов ҳам тиржайиб «привет» деди. Сўнг қўлларини гоҳ геологлар томон, гоҳ посёлка ёққа паҳса қилиб, силкита-силкита, оғзидан тупук сачратиб, тегирмондай гулдираб ўзича русчалаб алламбалолар дея кетди. Ҳалиги жувон эса андак чўчиб, андак ажабланиб домланинг оғзига анграйиб турар эди. Бир пайт домла гапини тугатар-тугатмас, «теперь, по русски обесни, пожалуйста», деб қолса бўладими?! Қалқонов оғзини қаппа-қаппа очиб қолди. Бечора нажот излаб менга тикилди. Уялмасин деб гапни тўғриладим, «домла қўяверинг, ўзи гўзал бўлсаям, қулоғи қар экан», дедим. Ҳалиги аёл гапимни эшитиб турган экан, қах-қах уриб қулиб юборса бўладими?! «Ве-сй,

биласизми ўзбекча, гапиринг ўзбекча», деб колди-я бир махал! Курғур, тилимизда булбулдай сайрар экан. Сўнг хаммаси маълум бўлди.

Маълумки, трасса ёқасидан караганда геологлар посёлкамиз тубида жойлашгандай кўринади. Домлани анчамунча қийнаб қўйган анави аёл ҳам автобус деразасидан қараб кела-кела, посёлкамиз биқинидаги узун-узун темир қурилмаларни кўриб, етиб келдим, деб ўйлаб, посёлка муюлишида автобусдан тушиб колибди. Автобусда бирортасидан сўрамабди ҳам. Қараса, посёлка ҳам, геологлар қўналғаси ҳам жуда-жуда олис, адашдим, деб кўркибди. Шу пайт посёлка йўлида биз кўриниб қолганмиз. Тўғриси, курғур, шўх-шаддодгина экан! Айтганлари чинми, ё шунчаки ҳазилми, билмадим. Хуллас, шоша-пиша бизга пешвоз юрган. Қараса, икки йўловчи ҳам туппа-тузук кийинган, хатто, бирининг кўлтивида қалин чарм папка ҳам бор. «Сизларни геолог қидирувда ишловчи чет элликлардан, деб севиниб кетдим», деди аёл. Курғур, домлани корейсга ўхшатибди, каминани эса... ха, майли бунинг аҳамияти йўқ. Хуллас, ўшанда Қалқонов муаллим халиги аёлни етаклаб, ўз ишини ҳам упутиб, геологлар ёкка йўл олди. Шу-шу ўша тараф кунора қатнайдиغان одат чиқарди. Бу ҳақда посёлкамизда хийла шов-шув бўлди. Хатто, уларнинг Кенгсой даштида ачомлашиб юришганини кўрганлар бор.

Мана, сизга исбот. Мана, хотинбоз мактаб директорининг хақиқий башараси. У ҳозир ҳам қариб қуйилмаганлардан. Сезаман-да...

Мен сизга айтсам, хурматли терговчи, ушбу мактаб жамоасининг хаммаси ҳам бир гўр. Барчаси маънавий бузук, порахўр. Масалан, мактаб илмий мудири Норхол Хушбоқовани олайлик. Анави юзида «индийский» холи бор, дўмбоққина аёл-да, танийсиз-а? Эри икки йил аввал Россияга кетиб қолган. «Тирикчилик курсин, хўжайиним пул топиш дардида сарсонгарчиликни бўйнига олди», деган гап қилиб юрибди Норхолой. Аслида-чи, эри ундан безиб кетган. Энди қайтмайди, айтишларича ўша ёқда бир гўзалга уйланиб олган эмиш. Ҳаммасига шу илмий мудирнинг ўзи сабабчи. Хар хил мажлисларни баҳона қилиб марказга кунора қатнайди, уйига кеч қайтади. Ёш бошига беҳуда илмий мудира бўлиб қолмаган бу, биламан-да.

Масалан, директор ўринбосари Боймурод серрига на-

зар ташлайлик. Худо сал кам икки метрлик бўй берган, хунар-пунар деган нарсалардан ҳам қисмаган, лекин айнан муаллимлик укувини бермаган-да. Лекин бу кишим ўқитувчилар. Алгебра, физика каби энг жиддий фанларни эгаллаб олган. Давлатнинг ойлигини куртдек санаб олиб ётибди.

Умуман, ҳурматли терговчи, мактабда носоғлом мухит бор. Қалқонов, Норхол, Боймуродлар ўзаро жинной гуруҳ. Ўқитувчи кадрлар етишмайди, деган баҳона остида дарс соатларини бўлиб олишган. Ҳали она сути оғзидан кетмаган, қай гўрдаги коллеж-моллежни амал-тақал билан битириб келган кизларни ҳам ишга қабул қилган. Ҳаммаси шу учқовининг қариндоши, ҳаммаси кўрсавол.

Домла Хуррамович ҳақида ҳеч нарса деёлмайман. У анака... махсус идораларнинг хуфёна хизматида. Кўрқаман. Уни танийсиз-а: ёши эллиқдан хатлаб ўтган, сочлари меникидек сийрак, кировтус. Вазиятга қараб гоҳо шляпа, гоҳо дўппи кияди ва лек ҳеч қачон ялангбош юрмайди. Ҳойнаҳой, бор-йўғ эс-ақли бош кийимида, эсам гарангсиб қолади. Кўзлари тарғил. Ранги унниққан ёқаларидан қоп-қора галстуги ҳеч ечилмайди. Ўлсаям бир кун шу бўйинбоққа осилиб ўлишни ният қилган, шекилли. Бироқ домла ҳозирча дадил, ҳаётга ҳушёр қарайди. Саломат бўлсинлар.

Анчагина алжираб юбордим-ов, ўртоқ терговчи. Лекин мени маст деб ўйламанг. Илхом учун аҳён-аҳёи, қиттак-қиттак олишимни ҳисобламасак, мутлақо ичмайман. Шу сабаб ёзганларимга диққат қилишингизни элтимос қиламан.

Хўш-ш, устига-устак мактабда дарсликлар етишмайди. Умуман, йўқ десам ҳам хато қилмайман. Бу кўрғиликларнинг бошида совхозимиз директори Чинор Тоштемирович туришини сизга рўй-рост айтмоқчиман. (Уэр, тагин уч-тўрт томчи вино қоғозга томиб кетди, минг бор уэр) Чинор Тоштемирович – мутлоқ ҳоким, лекин кўрқоқ, каззоб одам. Кўрқоқ одам ёвуз бўлади! ((Каминанинг қаламига мансуб ушбу ҳикматни ҳам кўчириб олишингизга розиман.)) Чинор Тоштемирович шунчаки золим, жоҳил. Ўз ҳукмидаги элдан кўрқади, кирдикорлари бир кун очилиб қолишидан чўчийди. Шу сабаб ҳеч кимни кўз очиргани қўймайди. Гапга етарман, каллали одамларни бадном қилади, қаматади, керак бўлса, ўлдириб юборишдан ҳам тоймайди. Чунончи, Умрзоков

Ўроқ аскарлик пайти одам ёллаб уни саранжомлатган. Чунки Ўроқбой катта институт талабаси, оқ-корани ажратата бошлаган зукко йигит эди. Афсус, орамиздан эрта кетди. (Ўртоқ терговчи, қахрамон ўғлонимизнинг пок хотираси учун жиндек хўплаб юборсам... Мана, сизнинг номингиздан ҳам яна қиттак.)

Хўш-ш, мана шу баттол раҳбар дарслик китоблар келтиришга ими-жимиди қаршилик қилади. Болаларнинг ўқимишли, зукко бўлиб кетишини истамайди. Бир кун келиб ёшлар совхоз раҳбарлигига даъвогар бўлмасин, дейди-да. Шунинг учун мактабни каттиқ назоратда сақлайди. Юқорининг буйруғи деган баҳона остида болаларни пахта теришга хайдаб чиқади. Болалар икки-уч ойлаб далаларда қолиб кетади, мактаб бетини кўрмайди. Муаллимларни атай овора қилиб қўяди. Финг деганнинг бошига маломат ёғаверади. Қалқонов муаллимга ўхшаганлар эса «оч қорним — тинч куловим» қабилда иш юритади. Шунинг касридан ўқув ишлари ўрта сарсон. Ана шундай пайт Нажот Файбуллага ўхшаганларнинг куни туғади. Жамоа орасига сукилиб кириб билган номаъқулчилигини қилади. Ўртоқ терговчи, Қалқонов ва унинг ҳамтовоқлари албатта сизга ўзларини оппоқ кўрсатиб ёзиб беришлари тайин. Аммо мен гарантия бериб айтаманки, ишқал ишга шулар юз фоз айбдор. Масалан, Қалқонов муаллим Нажот Файбуллани пора эвазига ишга жойлаган. Исбот шулки, нотаниш йигит пайдо бўлган куннинг эртасига қувонч билан шаталоқ отиб кетаётган Қалқоновни учратиб қолдим. «Улашвой, юринг, би-ир эрийман, кеча зўр ўқитувчилик бўлдик», деди. Холбуки, қайси кундир чўнтагида ҳемири йўқлигидан, кимдан қарз ундиришини билмай, гарангсиб юрган эди. Энди эса эримокчи! Демак, қайдандир тушим тушган. Не-ажабки, Нажот Файбулла ҳиммат қилган бўлса?!

Нажот Файбулла деганлари балои азим экан. Тўғриси, уни кўриб менинг ҳам оғзим очилиб қолди. Пўрим уст-боши, виқорли юриш-туриши қойил қолдирди. Марказдан мактабга яп-янги «Нексия»да қатнашига нима дейсиз? Зарранинг заррасича бизнинг муаллимларга ўхшамайди.

Хатто посёлка эли ҳам янги ўқитувчини томоша қилгани ҳар хил баҳоналар билан мактаб теварагида ўралашадиган бўлиб қолди. Мактаб жамоасини-ку, қўяверинг. Муаллимчалар пардоз-андоздан бўшамай қолишди, у ён

Ўтса ҳам, бу ён ўтса ҳам «Нажот ака, Нажот ака»лаб энтиқишади. Душпа-дуруст ўқитувчиларимиз ҳам онаси ортидан атак-чечак одимлашни ўрганаётган бўталоклардек Нажот Файбуллага тақлид қилишга тушишди. Аммо йўл бўлсин! Чўнтагида тилла червон ўйнаётган кишигина янги муаллимга тақлид қилса арзийди.

Мен эмоцияга берилмайдиган, воқеаларни холис, совоккон тахлил қиладиган одамман. Шу сабаб янги ўқитувчига бошқалардек анграйган кўйи қолиб кетмадим. Нажот Файбуллани обдон кузатиб, у ҳақда ўзимга хулосалар ясадим.

Нажот Файбулла қандайдир бойваччанинг тўқликка шўхлик қилиб юрган арзандаси. Авантюрист. Бунақаларни кино ва романларда кўп учратамиз. Улар оналарининг бойликларига қаноат қилмай ҳар хил саргузаштлар иштиёқида юришади. Нажот Файбулла ҳам худди шундай. Муаллимликка кўнгишчалари суст кетган. Шу йўл билан ёш ўқувчи қизларнинг бокира юрагини забт этиб, ишқий майнавозчиликлар қилмоқчи бўлган.

Мана, нақадар тўғри хулосага келганимни ҳаётнинг ўзи кўрсатди! Яхшиям катта фалокатларнинг олди ўз вақтида олиб қолинди.

Хурматли терговчи, каминаи камтариннинг битиклари сизга асқотиб қолса воят мамнун бўлардим. Гапларим тухмату бўҳтондан, ёлғон-яшиқдан холи. Эс-хушим ўзимда. Кўзим тиниб бошим айланаётгани, қўлимнинг қалтираши хаяжоннинг зўридан, холос. Бошқа хаёлларга борманг тағин. Мабодо зарурат чиқса бемалол чақиртиринг. Камина учиб боражак. Сизнинг чорлашингизга умид бўлаб ҳозирча ёзганларимга имзо чекмай тураман. Узр.

Дарвоқе, икки оғиз ўпка-гина қилишга рухсат берсангиз. Мен бундан хийла илгари мактабимиз муаллимлари Норхол ва Боймуроднинг ғайриахлоқий саргузаштлари ҳақида идорангизга тўрт энлик хат ташлаган эдим. Негадир хали-хануз жавоб бўлмади. Анови ўқитувчилар сўроқ-терговга тортилмади. Ё фурсат тополмадиларингизми? Мана, ўз оёғингиз билан мактабимизга келиб қолибсиз, балки ушбу долзарб масала юзасидан ҳам текширув ўтказарсиз? Умидларим катта. Қимматли вақтингизни ўғирлаганим учун яна бир қарра узр сўрайман.

• • •

*(Мактаб илмий мудираси Норхол
Хушбоқованинг тушунтириш хати)*

Уф-ф, бир камим тушунтириш хати ёзиш эди. Хуш, нимани тушунтирай? Ҳали ўзимга ҳам тушунуксиз, чигал турмушим, касби-корим ҳақида нима ҳам дейишим мумкин? Бир пайтлар отам раҳматлик пединститут қошига етаклаб бориб, «Қизим, муаллимчиликка ўқий кол, аёлларбоп иш, тўртта болани алдаб юравсрасан», деган эди. Афсуски, «тўртта ўқувчини алдаш» билан иш битмас экан. Мана, ёзув столим устида уюм-уюм юмуш кутиб ётибди: дарслар таксимотини қайта кўриб, жадвални ўзгартиришим керак, туман хокимиятига, маориф бўлимига алоҳида-алоҳида ҳисобот тайёрлашим зарур. Ҳисоботда ўтган чорак якунлари, янгииснинг режалари икир-чикирларигача акс этиши талаб этилган. Бундан ташқари, шу ой ичида қабул қилинган ҳукумат Қарорлари асосида деворий газета тайёрлаб мактаб залига осилишим керак. (Иложи бўлса ёнига ўзимниям.) Булар бундан қолдирмай қилишим зарур бўлган юмушлар. Эргага яна қанча қоғозбозликлар кутаётганини айтсам, ручкамнинг сиёҳи тугаб, қоғозларим адо бўлади.

Йўқ, мен тушунтириш хати ёзмайман. Дабдурустан шундай қарорга келдим. Шоир айтгандай, юрагимни юлиб шундоққина қоғоз устига қўя қоламан. «Мактабнинг обрўсини ўйланглар, ўзларингни эҳтиёт қилинглар», деб устоз Қалқонов неча-неча марта тайинлаган бўлсалар-да, барибир кўнглимдагини ёзмасам чидаёлмайман.

Устига-устак, ҳурматли терговчи, ўзингиз мени бир чеккага тортиб: «Хушбоқова, устингиздан шикоят хати тушган» дедингиз. Шикоят мазмуни билан қисқача тапиштирдингиз. Аъзои баданим музлаб кетди. Сиз аҳволимни пайқаб, ўзингизча юпатган бўлдингиз, аммо юмшқлик билан қўшиб қўйдингиз: «Узр, шу масала хусусида ҳам алоҳида тушунтириш ёзиб бериш».

Йўқ! Бунақа масалалар юзасидан алоҳида ҳеч нарса дёлмайман. Шу ёзганларим етарли бўлар, хойнахой.

Нажот Ғайбулла ишга қабул қилингач, бир ҳафта ичидаёқ мактабни сеҳр-жодуга кўмиб ташлагандай бўлди.

Устида ҳамиша оппок кўйлагу қон-қора костюм, гулдор галстук. Куюк сочлари ювиб, орасталанган. Юзларида виқор, лабларида ниматабассум. Аввал бошида

ўқитувчиларимиз Нажот Файбуллага нописанд, масхара-омуз муомалада бўлдилар. «Худди тўйга келгандай кийинишини-чи» дейишарди энсалари қотиб. Кейинчалик хамма-хаммалари янги муаллимга кизиксиниб-кизиксиниб, андак ҳасаду андак хавас, андак қўркув ва андак хайрат билан қарайдиган бўлишди.

Нажот Файбулла дарсларга ўз вақтида етиб келар эди. У ичкари кираётган чоғ, назаримда, «Ўқитувчилар хона»сининг ёғсираб қолган эшиги одатдагидек аянчли ғийқилламас, у қадам босган пайт, эски пол одатдагидек ғичирламас эди.

— Ассалому алайкум!

Нажот Файбулланинг кироатли саломи давлат мад-хиясидай жаранглаганиданми хонадаги ўқитувчилар бе-ихтиёр ўринларидан кўзғалиб, кўл бериб кўришишга чоғланишарди. Нажот Файбулла гўё йўқсилларга эҳсон улашгандай, ҳар бир ҳамкасабанинг илкини эхтиром билан бир-бир ушлаб, самимий сўрашиб чиқар, сўнг устидаги кимматбаҳо, чарм камзулини бурчакдаги ил-гакка иларди-ю кўзгу ёнида апил-тапил сочларини та-раб, у ёк-бу ёғини саришталаб оларди. Узундан-узук телесериални ҳормай-толмай муҳокама қилаётган ўқитув-чиларнинг ўз-ўзидан саси ўчиб, гоҳ ошқора, гоҳ пин-ҳона янги муаллимни кузатишар, гўёки қизиқарли, ҳаяжонли томошанинг галдаги қисми шундоққина кўз ўнгларида давом этар эди.

Бир куни Нажот Файбулла дарсга анча кечикиб қол-ди. У сабоқ бериши керак бўлган синф болалари одатда-гидек қий-чув кўтармай синфхона эшигидан умидвор-умидвор қараб қўйишар эди. Қалқонов муаллим ҳам безовталаниб мактаб ҳовлисига чиқди. Мен янги муал-лимни болаб қойишга баҳона топилганидан хурсанд. Бир пайт Нажот Файбулла ўз «Нексия»сида тўппа-тўғри ҳовлига кириб келди.

— Кечирасизлар, кечикиб кетдим, — деди у машина-сидан шоша-пиша тушиб.

Эндигина аччиқ-тизиқ гапларга оғиз жуфтлаган мак-таб директори хангу манг қолди. Унинг кўзи туйқус машина салонига даста-даста тахланган китобларга туш-ган эди.

— Нима опкелдингиз? — сўради у аранг.

Нажот Файбулла кулиб машина багажини ҳам очиб юборди. Багаж ҳам китобларга лик тўла эди.

— Дарсликлар, устоз, — деди янги муаллим мамнун. — Ҳаммаси ўзимизга.

Мен ўқитувчини бетоқат кутаётган болалардан учтўрттасини ховлиққанча ховлига бошлаб чиқдим.

Қалқонов муаллим ҳам хаяжондан, ҳам хадиқдан энтикиб деди:

— Буларни ҳозирча менинг хонамга киргизайлик. Кейин... кейин гаплашамиз.

Директорнинг кабинети китобга тўлиб кетди.

Нажот Файбулла ўқувчилар изидан синфхонага ошиққан шоша-пиша тушунтирган бўлди.

— Вилоят марказидан опкелдим. Шунака махсус фонд бор.

Директор иккимиз гоҳ бир-биримизга, гоҳ уюм-уюм китобларга тикилганча қолавердик. Икковимиз ҳам таажжубдан танг қотганмиз.

— Кизик, — деб гудранди Қалқонов муаллим. — Қанақа махсус фонд? Ҳеч эшитмаган эканман, ё сенинг хабаринг борми, Норхол?

Мен ҳам бош чайқаб елка қисдим. Ўқув йили бошида туман маориф бўлимидагилар ҳар бир синф учун атиги беш-олтита дарслик ва беш-олти оғиз пўписа берганди: «Улушларинг шу. Финг-шинг билан шикоят қилиб юрганларингни эшитмайлик. Фонд тамом. Қолганини бозор-мозордан сотиб оласизлар».

Биз икки ўт орасида колдик. Хўш, эрта-индин муқаррар келадиган тафтишчилар, дарсликларни қайдан олдинглар, деб сўрашса нима деб жавоб берамиз.

Танаффус пайти Нажот Файбуллани директор икковимиз яна ўртага олдик. Мен ўтиб-қайтаётган ўқитувчиларнинг китобларга кўзи тушмаслиги учун эшикни зичлаб ёпиб қўйдим.

— Тўғриси айт, болам. Қаердан опкелдинг буларни? — деб сўради Қалқонов муаллим.

Нажот Файбулла хотиржамлик билан ўпа гапларини қайтарди.

— Айтдим-ку...

— Туман раҳбариятидан биров-ярим сўраб колса, бундай деёлмаймиз.

— Нега, устоз? Болалар дарсликли бўлганини эшитиб хурсанд бўлишади-ку?

— Йў-ўк... Бошимизда ёнғоқ чақишади. Вилоятга арз қилиб боргансанлар, дейишади.

Мен ҳам ўзимча фикр билдирган бўлдим.

— Яхшиси, пул йиғиб бозордан опкелдик, деймиз.

— Йўк, — директор жаҳл билан ёзув столига муштлади. — Бўлмайди. Ҳар бир ўқувчи, ҳар бир муаллимга қандай тушунтириб чиқасан буни? Бирортаси оғзидан гуллаб қўйса, тамом.

Нажот Ғайбулла гуноҳкорона тарзда китобларга термилиб ўтирарди.

— Бирорта тадбиркор ҳадя қилди, деган қоғоз тўғриласак-чи? — деди Қалқонов муаллим чехраси андак ёришиб. У қисик кўзларини пириратиб бир менга, бир янги муаллимга тикилди.

Охири шу қарорга келдик. Ўша куниёқ катта танаффус пайти ўқитувчилар ўртасида савобталаб бир тадбиркор мактабимиз учун дарслик китоблар ҳадя этгани ҳақида гапирдим.

— Эҳ, отасига раҳмат, — деб юборди Эшболта ака, кекса бошланғич синф ўқитувчиси. — Болажонлар жуда қийналиб юрганди-да.

Тағин бир бошланғич синф муаллимаси — Нозима чинкириб ўрнидан туриб кетди.

— Дарсликлар?! Энди дарсликлар бўйича ўқитами-ми?

— Э, чинқирма-е, — дея жеркди уни Боймурод ака. — Нима, халиям ойнага қараб-қараб ўқитмоқчимисан?

Бошлади. Мен Боймурод акага миннатдорона бош ирғадим. У киши жилмайиб қўйди. Тўғриси, шу киз менга ҳам сира ёкмайди. Балки илмий мудирга бунақа гап ножоиздир. Лекин барибир кўнгилга буйруқ бериб бўлмайди-да!

Унинг семиз, дум-думалоқ бичимига қарасам нафасим бўғилиб кетаверади.

Нозима бундан атиги икки йилча илгари шу мактабни аранг битириб кетган эди. Онаси тилли-жағли, шатта аёл. Бизда фаррош. У ёкка чопди, бу ёкка чопди, охири қизини аллақердаги педколлежга ўқишга киритди. Сўнг яна зир-зир югуриб, гоҳ хокимиятга, гоҳ прокуратурага арз қила-қила Нозимани тағин қўлимизга эсон-омон топширди. Бошланғич синф муаллималигини беришга мажбур бўлдик. Мен бир гал онасига алам билан юзланиб: «Нозима фирт саводсиз-ку? Болаларнинг уволига қола-сиз-а?!» дедим.

Фаррош аёл пинағни ҳам бузмади: «Яхши-да, қайта ўкиб олади, ўргилай...»

Хуллас ўша катта танаффус пайти тадбиркорнинг хадяси тузуккина муҳокама қилинди. Фақатгина домла Хуррамович гап-сўзларга аралашмай, тиришган башараси багтар тиришиб, Нажот Ғайбуллани синчков-синчков кузатиб ўтирарди. Ўқитувчиларнинг кўписи дарсликларга ёлчиб қолганимиздан қувониб, номаълум саховатпешани астойдил алқашди.

— Курумсоккина бойвачча экан-да, — деди кимё муаллимимиз Салимаҳон муҳокамага яқун ясаркан. — Пулгинасини кўлимизга бериб қўйса, ўзимиз олардик-да, шу китоб-питобни.

Салимаҳон куйинчак, талабчан муаллима-ю, лекин «кимё» деганда кўпинча соч-тирноқ бўяшни тушунинчи чаток. (Аёл-да) Билими ҳам ёмон эмас. Пойтахтда ўқиган, қил-қизил диплом эгаси. Баъзи бир мактанишларига қараганда, амалиётни «Гўзаллик салон»ларида ўтаган. Энг ёмони, иш юзасидан озгина койисак, Салимаҳон дарров маориф мудирига югуриб боради. Шу боис фаол, интилувчан муаллима сифатида раҳбариятда ҳам уни жуда яхши танишади.

Хуллас, хадя дарсликлар шу кунгек ўқувчиларга имижимида тарқатилди. Сабоқлардан бўшақчилигига китоб йўқлигини баҳона қилиб юрган болаларнинг пешаналари тиришиб кетди.

Бирок китоб тўла машинани кўрганимиздаёк ичимизга кириб олган ваҳима барибир бизни тарқ этмади. Директор ҳам, мен ҳам гўёки игна устида юрардик. Хаёлларимиз бесаранжом. Йўқ, беҳуда азият чеккан эканмиз. Ўша hafta туман марказидан келган тафтишчилар тўпи туйқус ўқувчилар қўлида пайдо бўлиб қолган дарсликларга эътибор ҳам бермади. Хавотирдан терлаб турган Қалқонов муаллим бекордан-бекор уч шиша арокка, уч коса шўрвага чиқимдор бўлди. Дарсликларнинг қайдан, қандай пайдо бўлгани эса жумбоқлигича қолаверди. Директорни билмадиму мен шу сиру синоат хақида тинимсиз ўйлардим. Икки-уч марта Нажот Ғайбуллани чеккага тортиб гоҳ жиддий, гоҳ ҳазил-ҳузил билан сўраб-суриштиришларим ҳам ҳеч наф бермади. Янги муаллим ўзига ярашиқли хамишаги табассумлар билан тағин ўша гапида туриб олди: «Вилоятдаги махсус фонддан келтирдим...»

Йўк, дарсликлардан сўнг ҳам «махсус фонд» машмашаси ҳали тугамаган экан!

Нажот Файбулла бир куни бахайбат телевизор, алламбало видео ашқол-дашқоллар келтирди. Бунгача ҳам у жуғрофия кабинетини мисоли музей ясантирган, жиҳозлаган эди. Деворларда турли-туман харита-ю кўргазмали плакатлар. Стол устида селитрага бўккан улкан тарвуздай глобус. Ҳар бир партада иккитадан семиз, рангли китоб. Китобни варақласангиз дунёнинг бу чеккасидан кириб нариги тарафидан чиқасиз. Хонанинг у ер-бу ерига улкан кема ва самолёт макети қўйилганки, гўё шу транспортларда саёҳатга чоғлангандек хис қиласиз ўзингизни.

Мана, шунча сеҳру жодуси етишмагандай Нажот Файбулла тағин ҳаммамизни хангу манг қолдириб телеаппаратуралар келтирди. У фаройиботларини жуғрофия кабинетига жойлаштираркан, хаяжону қувончдан антикарди.

— Ҳаммаси болаларга! Ана энди дарс-дарсдай бўлади-да.

«Дарс-дарсдай бўларканми?! — ўйлардим мен гангиб. — Шу пайтгача унинг дарслари қанақа эди?».

Биз — мактаб раҳбарияти янги муаллим ишга келгандан бери унинг сабоқларини тез-тез кузатиб турардик. Бир гал ўзим расмий текширувчи сифатида синфхонага кириб орқа партага жойлашдим.

Ўқувчилар ўз ўринларида учишга пайланган кушлардек сергак ўтиришибди. Ҳамма Нажот Файбуллага ҳурмату эъзоз билан тикилган. Синфхонада пашша учса билинади.

— Тинч океани дунёдаги энг катта уммон.

Нажот Файбулла кўлидаги синф журнали-ю китобдафтарларини стол устига қўяр-қўймас дабдурустдан, томдан гараша тушгандай дарс бошлаб юборди.

Одатда биз ўқитувчилар синфхонага киргач, ўн-ўн беш дакика ғала-ғовур, пичир-пичирларни тинчителиш билан овора бўламиз. Сўнг синф журналини очиб узундан-узун йўқлама ичида хийла вақт йўқолиб кетамиз. Кейин ўтган сабоқ юзасидан сўроқ-тергов бошланади. Тайин гапки, дарс тайёрламай келган ўқувчи унча-мунча партизандан баттар миқ этмай туравсади. Ҳуноб бўлиб уни койиб-жеркамиз. Икки-уч шунақа қайсарлар билан олишувдан сўнг ўзимизнинг тинкамиз қуриб, асабларимиз

кақшайди. Буёғи танаффусга якин. Шоша-пиша янги дарсни бошлаймиз. Ўқувчиларнинг беадок шивир-шивир, пичир-пичирига қориштириб конспект қилиб келганларимизни амал-тақал билан айтиб берамиз.

— Тинч океани дунёдаги энг катта уммон!

Нажот Файбулланнинг сокин, сохир овози синфхона бўйлаб сирли-сирли кезинади. Хаммаёқ тинч уммонига фарқ бўлгандай жим-жит. Янги муаллим ахён-ахён доскага зарур рақаму атамаларни ёзиб қўяди, гоҳ стол устидаги глобуснинг керакли нукталарига ишора қилади. Ўқувчилар аллақачон синфхонадан «учиб» кетишган. Улар устозларига қўшилиб олис-олис оролларда; сув дунёсининг ғаройиботлари ичида сайр этиб юришибди.

Кўккис танаффусга кўнғирок чалинди. Кўнғирокнинг беаёв чинқириғи хамма-хаммани олис чўл посёлкасининг овлоқ қўйнига яна қайтариб келди. Шундагина мен ҳам ўқувчилар сафида эканимни пайкаб қолдим. Хатто кулоқларим остида хийла вақт палма дарахти шовуллаб турди, уммон сувининг шўр таъми томоқларимни куйдириб ўтгандай бўлди. Бунақа аччиқ таъм одатда ич-ичимдан ўксиб йиғлаганим чоғ пайдо бўлади.

Нахотки мен ўксидим?Нега?! Янги муаллимдай дарс беролмаслигимни англаб етдимми?

Текширувдан дилгир ва асабий кайфиятда чиқдим. Қалконов муаллим дарров хузурига чорлади.

— Қалай?

— Ёмон.

— Нега?

— Ростданам дарс ўтаркан.

Қалконов муаллим ерга қаради. Мен дераза ортида ястанган тип-тиник осмонга тикилдим.

— Хафа бўлма, — деб гап бошлади директор чуқур бир тин олгач. — Сизлар ҳам яхши муаллим. Баҳоли қудрат ўқитяпсизлар-ку?

— Бу бошқача-да.

— Нажотнинг шароити тузук шекилли. Кўриб турибмиз, моддий жиҳатдан ҳам бақувват. Бунақа бўлгандан кейин факат дарсни ўйлайди-да. Ўз устида ишлайди. Сизлар ҳам...

Қалконов муаллим гапини ичига ютиб яна ерга айбдорларча тикилди.

Мен томоқларимда тагин денгиз шўрини туйдиму беихтиёр ташқарига отилдим.

Шундай қилиб, Нажот Файбулланинг телеаппаратуралари яна бизни таҳликага ташлади. Гоҳ директор, гоҳ мен янги муаллимни сўроққа тутдик.

— Қаердан олдингиз бунақа қиммат нарсаларни?

Жавоб яна одатдагидай бўлди:

— Вилоят марказидан. Махсус фонд.

— Ўв-в... — Қўккис пайдо бўлган домла Хуррамович терговга аралашди. — Сен бола нега майнавозчилик қиялсан? Қанақа махсус фонд? — азбаройи жахлдан Хуррамовичнинг сарик қопламали тишлари орасидан тупук сачради. — Хат-пати борми бу матоҳларнинг?

Нажот Файбулла хотиржам кулди.

— Устозлар, кечирасизлару... лекин ғирт дунё бе-хабар экансизлар. У ерда ҳеч қанақа қоғозбозлик йўқ. Шундай борасизу мактаб номидан ариза берасиз. Улар дарров компьютер орқали текширишади. Ростданам мактабимизга шу нарсалар берилмагани аниқланса, тамом. Уэр сўрашиб, икки соат ичида аризангизни ижобий ҳал қилиб беришади. Керакли хужжатларни ўзлари тўғри-лаб қўйишаверади. Улар ўқитувчиларнинг вақтини ўғирлаб, сарсон қилиб қўйишни жиноят деб ҳисоблашади.

— Текширамингиз ҳали, — деб тўнғиллади домла Хуррамович чиқиб кетаркан. — Эртақ-чўпчагингни катта холангга айт.

Қалқонов муаллим ботинолмайгина деди:

— У ёқларга бориндан аввал сал-пал маслаҳат қилингда.

Нажот Файбулла бош чайқай-чайқай жилмайиб дарсга кетди.

Директор ва мен яна бир-биримизга таажжуб билан тикилдик.

— Чинмикин-а?..

— Билмадим...

— Чинга ўхшайди, — Қалқонов муаллим кўпни кўрган қарияларга хос мулоҳаза қила бошлади. — Ўз пулига сотиб олиб келса дарров кўкрагига урарди, мактаб учун ундок қилдим, мундок қилдим, деб дунёни бошига кўтарарди. Йў-ўқ сотиб олмаган. Ё, ўғрилаб келдимикин-а? Йў-ўқ, мактаб учун жонини хатарга қўйиб зарилми унга?! Норхол, шу боланинг гапи рост.

Ниҳоят, Нажот Файбулла бизни сўгди. Аллакаерда мактабларнинг хизматига ҳозир у нозир, ўқитувчиларни

сарсон қилишни жиноят деб биладиган махсус жамғарма борлигига ноилож ишондик.

Кунлардан бир кун янги муаллимнинг ишлари туман раҳбариятининг назарига тушди. Совхоздаги маънавий-маданий тадбирлар режаси билан танишиш учун келган ҳокимият вакили маънавий-маданий объект сифатида мактабимизга ҳам бош сукиб ўтган эди. Биз анчагина шошиб қолдик. Лекин вакилга Нажот Ғайбулла ясантириб қўйган кабинетни мамнуният билан кўрсатдик. Текширувчи бу ерда хийла вақт ивирсиб қолиб кетди. Янги муаллим қай гўрлардан топиб келтирилган антиқа-антиқа жихозларни қизиқиб-қизиқиб томоша қилди. «Зўр дам олиш хонаси бўпти-да», — деб хулоса ясади охири бизни тарк этаркан.

Ҳокимият вакили келиб кетгач, уч-тўрт кун ўтиб директор икковимизни туман маориф идорасига чорлашди. Бу чорловнинг бир балоси борлигини пайқаган тажрибали педагог Қалконов бетоблигини баҳона қилиб марказга бормади. Ноилож Боймурод ака билан кетдик.

Маориф мудирини Эркабоев бетоқат кутиб турган экан.

— Бу нима гап, ҳамкасблар?! — дея айюханнос солди у стол муштлаб. — Нега мен билишим, шахсан бошида туришим керак бўлган ишларга ҳокимият вакили аралашиб юрибди?!

Кундоши кийиб ўзи курук қолган аёлдай куйиб-ёнаётган маориф мудирининг ёзғиришларидан алланеларнидир ғира-шира англаб етгандай бўлдик.

Ҳокимият вакили ўша кунгек ўзини хайратга солган жуғрофия кабинети хақида шахсан туман ҳокимига маълумот берибди. Албатта, маълумотда ушбу хайратланарли ишларда ўзини бош-қош ташкилотчи деб камтарлик билан кўрсатиб ўтган. Ҳоким эса маънавий-маданий тадбирлар юзасидан вилоят ҳокимиятига тайёрлаб ўтирган хисоботига жонқуяр вакилнинг маълумотномасини ҳам кистириб юборибди. У ёқда маънавий-маданий тадбирлар, мактаб ишлари бўйича жонқуяр кадрга зор бўлиб туришган экан, шекилли, жуғрофия кабинети учун фидойилик кўрсатган вакилни дархол чакириб олишибди. Қарабсизки, уч-тўрт кун аввал аллақандай тадбирлар режаси деб овлоқ посёлкада сарсон юрган вакил вилоят ҳокимиятида бир бошқарма бошлиғи!

— Сотқинлар! Ичи қоралар! — деб хануз оҳ-воҳ чекарди Эркабоев. Охири у улоқни олдирган чавандоз-

дай курсисига беҳол суяниб қолди. Уф кетидан уфлар тортди. Бир оз ўзига келгач менга ўпка-гинали термилди.

— Ўртоқ Хушбоқова, нега ҳисоботларда маънави янгилик ишлар ҳақида лом-мим демагансиз?

Мен ҳам, Боймурод ака ҳам худди никоҳ ўқиладигандек ерга тикилдик. Наҳот Ғайбулланнинг ибратли ишларини кўз-кўз қиладиган ҳисобот тайёрламаганимизнинг сабаблари ўзимизга аён. Сирли муаллимга биз келган кунидан бери шубҳаланиб қарардик. Унинг афт-ангориди, уст-бошида, иш фаолиятида алланечук бегоналик бор эди. Ана шу бегоналик бизни ҳуркитиб турарди. Биз Наҳот Ғайбуллага ишонмасдик! Масалан, мен ҳаммаси туш, ҳозир уйғонаману барча машмашалар тугайди, ниҳоят, енгил тортаман, деб ўйлардим. Хатто Қалқонов муаллим ўзини бир-икки дўхтирга кўрсатиб келди. Ўй, ҳаммаси жойида экан. Ҳеч қанақа савдойилик аломатларини пайқашмабди. Лекин тан олиш керак, Наҳот Ғайбулланнинг хайратомуз иш фаолияти бутун дунёга жар солгулик эди. Биз директор билан келишиб, хис-ҳаяжонга берилмасликка, янги муаллимга нисбатан бир оз совуқкон бўлиб туришга қарор қилдик. Шу сабаб унинг кўрган кўзни, эшитган қулоқни қувонтирадиган иш фаолияти тўғрисида ҳисоботда лом-мим демаган эдим.

Хуллас ўша куни маориф мудирини таъзимимизни берди. Судракланиб тапқари чикқанимизда хийла кеч бўлиб қолган эди. Кун совуқ. Гох у, гох бу йўловчи машинага илашиб амал-тақал билан посёлкага етиб келдик. Анчагина йўлни яёв ҳам босдик. Қоронғилик қуюклашиб борарди. Мен қўрққанимдан Боймурод аканинг иссиқ қўлларидан ушлаб олганман. Хийла яёв юрганнимизданми ё алланечук хаяжонданми, тобора исиб кетмоқда эдим.

Боймурод ака кутганимдек ҳамишаги гапини бошлади.

— Норхол, — деди у товуши титраб. — Юр, бу ерлардан бош олиб кетамиз. Сени бошимда кўтариб юраман. Биз бахтли бўламиз. Маана, кўрасан...

Мен у кишини ҳамишагидек қойидим:

— Қўйинг, бунақа гапларни, Боймурод ака. Икковимиз ҳам онлани, бола-чақалимиз. Янгам бошингизда парвона, яна нима керак сизга? Қўйинг, мени қийнаманг. Бизларга ярашмайди бунақа гаплар. Ўқитувчи номимиз бор-а. Қўйинг.

— Қўймайман, — деб энтикди Боймурод ака. — Нима, бола-чақали одамга севиш-севилиш мумкин эмасми? Ўқитувчининг юраги йўқми, мухаббатга ҳаққи йўқми унинг! Норхол, кўркма, маломатлардан чўчима, одамлар учун яшамаймиз-ку, ахир?! Икковимиз кетамиз, Норхол. Эринг барибир энди қайтмайди. Менинг... менинг болаларим дастёр бўлиб қолган. Оналарини ёлғизлатиб қўйишмас. Бир кун мени тушунишар...

Мен Боймурод аканинг иссиқ қўлларидан силтаниб чиқдим. Коронғилик қўйнига чопиб кетдим. Алланарса денгиз шўридай томоқларимни куйдириб-куйдириб келарди.

Хурматли терговчи, сизни кизиктирган ўша юмалок хат юзасидан ёзганларим шу. Алоҳида ҳеч нарса деёлмайман. Мени тушунасиз деган умиддаман. Янги муаллим билан боғлиқ машмашалар юзасидан эса истаганингизча ёзаман.

Хуллас, бизни чақириб адабимизни берган куннинг индинига Эркабоевнинг ўзи бир неча мулозимлари билан етиб келди. Янги муаллим ясантирган хона унда ҳам чуқур таассурот қолдирди.

— Бу кабинетни кўз қорачиғидек асранглар, — деди у йиғилиш ўтказиб. — Раёнога комиссия келса намунали ўқув хонаси сифатида шуни кўрсатамиз.

Мен гап орасида Нажот Файбулланинг дарс услубини мактаб, мудирни кузатувчиликка таклиф этдим. Бирок ўша кунги алам-изтиробни хануз тарқамagan Эркабоев қайнаб кетди.

— Қурук гап керак эмас, Хушбоқова. Ҳисоботда кўрсатинг, ҳисоботда. Ўқитувчингиз ўз дарс режалари асосида методикасини ишлаб чиқиб раёнога тақдим этсин. Албатта, бисмиллосиям, фотиҳасиям кадрлар тайёрлаш миллий дастуридан бўлсин. Хуллас, шу қоғозларни тайёрламасдан мени ҳеч қанақа мўъжизага ишонтиролмайсиз. Тушунарлими, ўртоқ Хушбоқова?

Тушундим. Эркабоев жўнаб кетгач, мудирнинг талаб ва хоҳишини Нажот Файбуллага етказдим. Бир пайт янги муаллимнинг ранг-рўйи бўзариб тўрға тушган балиқдек типирчилаб қолди. Фулдираб-фулдираб тушунтиришидан англадимки, ҳаммани ҳайратлантириб юрган бу сирли муаллим на ҳисобот ёзишни, на режа тузишни биларкан. Мен ниҳоят унинг камчилигини топганимдан қувониб кетдим.

— Кадрлар тайёрлаш миллий дастуридан хабардор-мисиз ўзи? — сўрадим кизиқсиниб.

Нажот Файбулла бўшашибгина ерга қаради. Мен аччигимни аранг босиб яна хужумга ўтдим.

— Таълим бўйича чиққан кейинги икки қарор билан танишимсиз?

Нажот Файбулла гоҳ қизариб, гоҳ бўзариб бош чайқади: тамом беҳабар.

— Хисобот ёзишни билмасангиз, — деб гапга аралашди Қалқонов муаллим меҳрибончилик билан, — ишингиз кўришмайди болам. Анави хужжатларни ҳам ўрганиб чиқинг. Эсам бирон текширувчининг олдида уялтириб қўясиз.

Мен янги муаллимнинг қусурини топганимдан қанча қувонган бўлсам, унинг фавқулодда ростгўйлигидан шунча жигибийрон бўлдим: «Нега ҳаммасидан хабардорман деб қўя қолмади?! Ким текшириб ўтирибди унинг биларбилмаслигини? Менми? Қалқоновми ё Эркабоевми? Умуман, шунақа долзарб хужжатни бекаму кўст ўрганиб, ҳузурланган кас борми? Нега ҳеч қайсимизга ўхшамайди Нажот Файбулла, ўлгур? Қанақа сирли муаллим бу?»

Йўқ, ниҳоят, Нажот Файбулланинг сирини очилди. Бир ҳафтача аввал «Ўқитувчилар хона»сига домла Хуррамович ўқдек отилиб кирдию, ҳаммаси тамом бўлди.

— Ўқитувчиларни йингин! — деб ўшқирди у, гўё ҳаммасига мен айбдордай. — Анави муттахамнинг сирини фош қилдим, тез бўлинг. Унинг ўзиниям етаклаб келинг.

Сўнг ҳаммамизга маълум воқеалар бўлиб ўтди. Нажот Файбулла ичимиздаги бегона эди. Бегоналигича даф бўлди. Биз қутулдик... Билганларим шу. Мен кўнглимдагини очик-ойдин ёздим. Чўчийдиган жойим йўқ. Олишса шу ўқитувчилигимни олишар. Узр. Томовимни денгиз шўридай бир нима куйдириб келяпти.

• • •

*(Мақтаб директорининг ўринбосари
Б.Б.Боймуроднинг тушунтириш хати)*

Ёшим қирқдан ўтиб қолди. Беш болам, бир хотиним бор. Хотин касалманд: ошқозон ярасими-ей. Ҳар куни инқ-синқ. Болалар улғайган сайин қувониш ўрнига хавотирга тушяпман. Ҳаммасининг яхши еб-ичгиси, чирой-

ли кийингиси келади. Хали тузукроқ институтларда ўқитиш, уйли-жойли қилиш деган орзулар ҳам бор. Икки йилча аввал Устоз Қалқонов кўярда қўймай ўзига муовин қилиб олди. Рад этолмадим. Кекса одам, ишонч билан мўлтираб тургандан кейин... Ойлигимга арзимас чой чақа, бир ташвишимга минг ташвиш қўшилди. Йўқ, мен ишдан нолимайман. Ўқитувчилик ҳам жону дилим. Юрагим, бутун ақлу фикримни бериб ишласам дейман. Лекин... ҳаммаёқда чигаллик.

Алгебра ўқитувчимиз — Хайрулла, жингалак соч, хушсурат, қувноққина йиғит ишдан кетди. Жуда билимдон, ҳисоб-китоб илмини чуқур ўзлаштирган муаллим эди.

— Ака, — деди у бир кун уйимга келиб. — Бир қўшма корхона ишга чақиряпти. Кетсаммикан-а? Кўряпсиз иқтисод чатоқ. Рўзгоримиз катта.

— Қанча ойлик беришмоқчи улар?

Хайрулла ўзига ваъда қилинган маошни тилга олди. Зўр! Лекин мен дабдурустдан оқ йўл тилаёлмайман. Мактабни ҳам ўйлашим керак-да, директор ўринбосари номим бор.

— Устоз Қалқонов билан би-ир маслаҳат қилиш керак-да, — деб масъулиятдан ўзимни оқочдим.

Хайрулла чайналди. Афтидан унинг мактабдан кетгиси йўқ.

— Ака, тўғриси, муаллимчилик ёқади ўзимга, — деди у ўйланиб. — Раёно мудирни билан гаплашиб кўрсак-чи, балки қандайдир имкониятлар бордир. Балки, зарур кадр сифатида менинг ойликларимни ошириб қўйишар. Тинчгина шу ерда ишлайверардим.

Содда муаллимнинг хаёлларига кулибгина қўйдим. Ахир, ҳаммаёқда бир хил хўроз қичқирган, канака имконият? Шундай бўлса-да, эртаси куни Хайрулла иккимиз Эркабосвнинг қабулига кирдик.

Арзу холимизни эшитиб мудирнинг фифони фалакка чиқди.

— Кетсанг кетавер! Қани унақа жойга мени ҳам чақиринсаю жўнаворсам. Ёғли жойдан қолма, боравер!

Эркабосвнинг кесатиклардан Хайрулла икковимиз мулзам тортиб қолдик. Мудир яхна чойдан бир хўплаб тагин хужумга ўтди.

— Мактабда ҳар ким ишлаёлмайди, ука! Аввало ватан туйғуси керак, фидойилик зарур.

— Мен чет элга қочиб кетмоқчи эмасман, домла, — деди Хайрулла сал бош кўтариб.

Маориф мудирини эътирозга эътибор бермай, ўз фикрини шеър билан яқунлаган бўлди.

— Эмас осон бу майдон ичра турмак, шер панжасига панжа урмак. Ана, вассалом!

Ана, вассалом. Хайрулла ишдан кетди. Унинг «алгебра»си менга қолди.

— Боймуроджон, ўзинг бир амаллаб тур, — деб ялинди Қалқонов. — Худо меҳрибон, бирор математикани бериб қолар.

Кўндим. Умуман, дарс соатларининг кўплиги яхшию, бироқ имконият деганларининг ҳам чегараси бор-да. Кўрпага қараб оёқ узатиш керак. Алгебра — мураккаб фан. Айниқса сўнгги йилларда у баттар мураккаблашгандай. Алоҳида билим, тажриба талаб қилади. Лекин ноилож, виждонга хилоф бир тарзда, устоз айтгандай амал-тақал қилишга киришдим.

Отам қурувчи уста эди. Қон тортдим, ишқилиб шу хунардан менга ҳам юққан. Унча-мунча иморатларни пой-деворидан тортиб томигача қуриш кўлимдан келади. Тўғриси шу отамерос касб тирикчиликка аскотиб турибди. Таътил пайти асбоб-ускуна оркалаб мардикорчиликка кетаман. Албатта, узок-узок жойларга. Тирикчиликнинг айби йўқ дейишадую, бироқ мен бу хунаримни сир сақлашга ҳаракат қиламан. Ўқувчиларим билмасин дейман. Ўзимни узок-узокларга саёхат қилиб, дам олиб келгандай кўрсатаман. Туман марказида бир-иккита уста йиғитлар бор. Шерикмиз. Топишимиз ёмон эмас. Лекин хамиша кўнглим хира, хаёлларим паришон.

Ўтган кишининг адоғи эди. Ёғин йўғу бироқ, ҳаво совук. Кечки пайт қўй-қўзилар даштдан қайтди. Ҳисоблаб, текшириб кўрсам — бўғоз эчкимиз йўқ. Дарров ўша куни навбати бўйича чўпонлик қилган кишига учрашдим. У ҳам бош қашлаб тайинли жавоб айтолмади. Афтидан, эчки болалаб даштда қолиб кетган! Дарҳол Кенгсойга югурдим. Бормаган жойим, сўрамаган кишим қолмади. Лекин эчкидан ном-нишон йўқ. Охири, тун ярмига яқин таъбим тирриқ бўлганича уйга келдим. Хамишагидек электр узиб қўйилган. Бутун посёлка зим-зиё. Бола-чақа ҳам ухлаб қолган. Тимрскиланиб шам ёқдим. Лекин ичимга минг бир чироқ ёқилса-да ёришмайди. «Бутун бошли эчкидан ажралдим-а?!» — деб ўйлайман юрак-бағрим

ўртаниб. Тунов куни меҳмонлардан қолган ярим шиша арокни топиб ичдим. Газагига чакки яладим. Бир зум алам-изтиробларим босилиб, чарчоқларим тарқалгандай бўлди. Эртанги дарсларга тараддуд кўришим, конспект ёзишим керак эди. Ноилож, китоб-дафтарларимни хон-тахта устига олдим. Бироқ на китоб варақлагим, на қоғоз қоралагим келади. Кўнглимнинг ярмида манави китоб-дафтар, ярмида йўқолган эчки. Ақл-шууримнинг ярмида эртанги дарслар ташвиши, ярмида эса молу жон қайғуси. Эчкимисан эчки эди-я ўзиям, қай бир йили устачиликдан орттирган пулимга олгандим. Нуқул эгиз туғарди, омон бўлгур. Дод солиб йиғласам дейман.

Бир пайт дарвоза тақиллагандай бўлди. Бирдан хушёр тортдим. «Бирортаси эчкини топиб келдимикан?! Ё, пирим...»

Елкамга чопонимни елвагай ташлаб ташқарига отилдим.

Дарвоза ёнида Норхол турган экан. Эгнида аниқ тапил кийилган халат, дуррачаси сирғалиб бўйнига тушган.

— Ака, — деди у хик-хик йиғлаб. — Ёрдам беринг, қизим ўлиб қолади, иситмаси баланд.

Ховлиққанимча яна ичкари отилдим. Яхшиям хотин касалманд, яхшиям унинг дори-дармон қутичаси бор. Ишқилиб ичидан бирон-ярим таблетка топса бўлади. Кўни-қўшнилар ҳам шунга ўрганиб қолишган, вақт-бевақт у-бу малҳам сўраб чиқиб туришади.

Ўзимча зарур деб ўйлаган дориларни олдим у тағин ташқарига отилдим.

— Юр, Норхол, қўркма. Хаммаси яхши бўлади.

Норхолнинг уйи бизникидан анча узоқда. Посёлканинг нариги чеккасида деса ҳам бўлаверади. Аслини суриштирганда, бу чала ҳовли Норхолнинг эрининг бир узоқ қариндошига тегишли. Узоқ қариндош ҳовлини бутлашга кучи етмай, ижарага топшириб қўя қолган. Норхолнинг эри эса икки йилдан бери бедарак. Иш излаб Россия томонларга кетганича қайтмади. Аёл икки нафар гўдаги билан қолиб кетди. Хайрият, тўнғичи бу йил биринчи синфга чиқди. Хар ҳолда онасининг кўз олдида бўлади. Қизчаси эндигина икки ёшдан ошди. Норхол уни гоҳ онасига, гоҳ синглисига ташлаб мактабга чопади. Иш-да. Хар нечук шу ердан топгани ўзига ва болаларига етиб турибди. У она тили ва адабиётдан дарс

беради. Бир йилча аввал Норхолни илмий мудирликка кўтардик. Чунки бунақа ишга хуснихати чиройли, имлода қусури йўқ, сариштали, хушмуомала кадр керак. Анча ёш бўлишига қарамай, жамоамиз бир овоздан шу аёлни маъқул топилди.

Ўша тунда Норхолда ҳеч бир илмий мудирлик нуқси йўқ эди. Теваракка телбавор-телбавор аланглаб, пик-пик, шўрқ-шўрқ йиғлаганича кокила-сурила борар эди.

Нихоят, уникага етиб келдик. Икки хонали лойсувок уй. Ичкари муздек. Ўртадаги хонтахта устида бир бўлак шам тириша-буриша ёниб турибди. Унинг лип-лип ёруғи хона ичини вира-шира ёригади. Чаласувок девор бетига каттагина гилам осилган, бурчакда бир сандик. Сандик ёнида кийим жовон. Хона тўрига тўшалган ўринда икки боласи ётибди. Шарпамизни пайқаб кизча йиғлаганича ўрнидан турди. Чиндан-да иситмаси баланд.

Норхол икковимиз кизчанинг хархашасига қарамай дори ичирдик. Мен шиша тубида қолган ароқни ҳам олиб келган эдим. Шунга дарров гўдакнинг баданига суртиб ташладим. Сўнг кўрпачага ўраб ётқиздик.

— Нега печ ёқмагансан? — деб сўрадим хануз болалари билан андармон Норхолдан.

— Чалма соб бўлибди.

Мен яна ташқарига отилдим. Қоронғиликда тимирскиланиб ҳас-чўп йиғишга киришдим. Кўча бошида тарвакайлаб ўсган дарахтнинг қурук шохларидан синдириб-синдириб олдим. Шунга ҳам анчагина вақт кетди. Хуллас, бир амаллаб печ ёқдим. Аввалига тутаб-тутаб турган ўтин, охири гуриллаб ёнишга тушди.

Норхол гоҳ болаларига, гоҳ хонтахта устида сочилган китоб-дафтарларига хорғин термилиб ўтирарди.

— Иситмаси тушдими? — сўрадим ундан.

— Ҳа, — хира бир товушда жавоб берди Норхол. — Озгина терлади. Кечирасиз, Боймурод ака, сизни ҳам ташвишга қўйдим.

Теварагимга секин разм солдим. Худди менинг уйимдек шип-шийдам, тўзғиган хона, сочқин китоб-дафтарлар беихтиёр ўз дарду ташвишларимни яна миямга урди. Ич-ичимда тагин алам-изтироб қўзғалди. Айни чоғда кўнглимдаги алғов-далғовлар Норхолнинг ҳам юрак-бағрини ўртаб турганини чуқур хис этдим.

Аёлнинг хушбичим юзида, маъюс кўзларида шамнинг

лип-лип шуълалари ўйноқларди. Бейхтиёр уни кучиб эркалагим, овутгим келиб кетди.

— Норхол, — дедим охиста унинг қўлидан тутиб. — Қуйинма. Бизга ҳам боққан бахтли кунлар бордир, ахир.

Норхол беадок алам-изтироб билан кўзларимга тикилди. Ҳа, бу алам-изтироб менга жуда-жуда таниш эди. Нимадир томоғимга тикилиб келди.

— Норхол, ўзимнинг жоним, — дедим уни охиста бағримга тортиб.

Аёл кўккис хўнграб кўксимга бошини қўйди.

Ўша тун тонгга яқин уйга қайтдим. Юрагимда бир ўт ёнар эди, бу мухаббат ўти эканини сал кейинроқ англадим. Мен Норхолнинг ўзимникидек дард-ғусса қалққан юз-кўзларини севиб қолдим. Ёш бир ерга бориб етганда ногоҳ бунақа туйғуга дуч келиш... Аввалига уялдим, ўз-ўзимни қойидим, сўқдим. Одоб-ахлоқнинг бутун авлиёлари номидан ўз-ўзимга насиҳатлар қилдим. Бирок бари бекфойда. Норхолнинг юз-кўзларидаги ўша таниш изтироб-қайғу мени ўзига оҳанграбодек тортар эди.

Хурматли терговчи, мени бир чеккага тортиб, аллақандай юмалоқ хат юзасидан сўраганларингизга жавобим шу. Сиз истагандай алоҳида тушунтириш хати ёзмайман. Тўғрироғи, ёзолмайман. Анови Нажот Файбулла ҳақида эса истаганингизча сўранг. Керагидан ортиқ қилиб ёзиб бераман.

Худди ўша телбавор хисларга қоришиб юрган кунларим Нажот Файбулла пайдо бўлди. Унинг иўрим устбоши, мағрур ва сипо юриш-туришлари аввалига менинг ҳам ансамни қотирди. Сўнг янги муаллимга ҳавас қила бошладим. Бу ҳавас, чуқур ўйлаб қарасам, кейинчалик беаёв ҳасадга айланиб қолган экан. Нажот Файбулла икки-уч ҳафта ичидаёқ мактаб жамоасининг қалбига, руҳига кириб олди. Ўқитувчилар бир-биридан яшириб-яшириб, тортиниб-тортиниб бейхтиёр унга таклид қила бошлашди. Ҳафталаб соқол қиртишламайдиган баъзи бир муаллимлар кунора қиртишлаб, сочларини орасталаб, хатто енгил-елпи хушбўйлар сениб келар бўлишди. Айрим ҳазилкаш, хушқасқак ҳамкасблар виқор ва салобат илинжида қош-қовоқ уйиб юришга тиришардилар. (Муаллима хотинларнинг пардоз-андозлари куюқлашгандан-куюқлашганини айтмай кўя қолди.) Бирок буларнинг бари беҳуда эди, беҳуда! Минг тараниб-минг ясансак-да, минг нўлдайиб — минг чимрилсак-да, барибир бизда ни-

мадир етишмасди. Хатто бир гал Нажот Файбулла соқоллари ўсик, одмигина, ғижимтоб кийимда ишга келди. Ҳайҳотки пугина ахволда ҳам у барчамиздан ўктам, барчамиздан хушсурат кўринар эди. Ҳа, бизларда мактабга ярашиқсиз аллақандай қусур борлигини тобора англаб борардим. Гўё суд курсисига тизилишган айбдорлардек «Ўқитувчилар хона»сида паришон ўтирган ҳамкасбларимга қараб кўпинча ўша қусурларини излаб қоламан.

Ўқувчилар ҳам ўзгариб қолишгандек эди назаримда. Айниқса, Нажот Файбулла дарс ўтадиган синф болалари. Унча-мунча муаллимларни туртиб-суртиб кетадиган, ерга урсанг кўкка сапчийдиган безори ўқувчилар ҳам Нажот Файбулла кўринганда ипакдек майинлашиб одоб сақлашар эди.

Бир гал катта танаффус пайти биология муаллими Ҳасанов билан ҳовлида суҳбатлашиб турардик. Нажот Файбулла ҳам ёнимизга келди.

— Кеча телевизорда футболни томоша қилдингизми? — дея Ҳасанов янги муаллимни суҳбат мавзусига тортди.

Нажот Файбулла бош ирғади:

— Ҳа, роса зўр ўйин бўлди.

Ҳасанов ўйинда ютқазган жамоанинг хайрихоҳи экан. Асабийлашган кўйи бўшанг футболчиларни бирин-кетин сўкиб, танқид қила кетди. Шу орада тўққизинчи синфнинг безори ўқувчиларидан бири ёнгинамиздан ўтиб қолди.

— Эй, Жумаеп! — дея Ҳасанов муаллим ўқувчини тўхтатди. — Носвойингдан бир отим бер-чи! Миянинг қатиғи чиқиб кетди.

Тиржайганча чўнтак қовлашга чоғланган ўқувчи ногоҳ орамизда турган Нажот Файбуллани пайқаб қолди-ю тек қотди. Сўнг жиддий киёфада биология муаллимига юзланди:

— Кечирасиз, устоз. Мен унақа нарса чекмайман. Бошқа бировга ўхшатдингиз.

Ўқувчи минг бир хижолат билан биздан узоклашди.

Нажот Файбулла бизга эл бўлолмади. Лекин у ўқувчилар тугул ўқитувчиларнинг ҳам кўнглини топишга астойдил интилар эди. Хатто, бир гал муаллимларни ўзининг жуғрофия кабинетига йиғиб, дунё ғаройиботларига оид кассеталарни кўйиб берди. Хужжатли фильмларнинг кўпи инглиз тилида экан. Янги муаллимнинг ўзи илҳом

билан шархлаб, тушунтириб турди. Икки соат мириқиб экранга тикилган жамоа, ниҳоят, Мексика сериалларидан-да ажойиб томошалар борлигига иқрор бўлишди.

Февралнинг бошларида фанлар бўйича туман олимпиадаси бошланди. Сараланган ўқувчиларни марказга олиб боришим керак эди.

— Устоз, менинг машинамда борамиз, — деб колди Нажот Файбулла.

Бу таклиф менга ҳам маъқул тушди. Қалқонов муаллим ташаббускор янги муаллимнинг дуои жонини килиб чарчамади.

Эрталаб йўлга тушдик. Яп-янги «Нексия»нинг орка ўриндирига ястанишган болаларнинг қувончига таъриф йўқ. Гўё билимларига билим, иқтидорларига иқтидор қўшилгандай. Хаво совук. Тун бўйи ёмғир аралаш ёғиб ўтган қор дала-дашда ола-қуроқ тўшалган. Машина посёлканинг ўйдим-чукур йўлидан охишта елиб катта трассага чиқиб олди. Нажот Файбулланинг жағи-жағига тегмай, иклим, тупроқ хақида болаларга алланималарни астойдил тушунтириб борарди. Болалар ҳам завқ-шавқ билан кулоқ солишган. Бироқ менинг негадир кўнглим ғаш, таъбим тиррик эди. Назаримда ўқувчилар мен ва Нажот Файбуллани зимдан-зимдан таққослаб баҳслашаётгандай: Нажот «Нексия» хайлаб боряпти, мен эса тиришибгина ўтирибман. Қундуз телпак, чарм камзул уники, боғичи шалвираган қўсн тери телпак, эскигина плаш меники, Нажотнинг болаларга айтар гапи жуда кўп, мен эса ҳатто дарсда керакли сўзни тополмай гангийман.

Туман марказига етиб келдик. Олимпиада ўтказиладиган мактаб ховлиси гавжум. Болалар, ота-оналар, ўқитувчилар. Машинадан тушиб бир чеккада уймалашиб турдик. Нажот Файбулла йўлнинг нариги бетигаги сомсапазни кўзлаб кетди. «Яхшилаб овқатланиб олишларинг керак, — деганди у йўлда болаларга, — эсам каллаларинг ишламай қолади». Янги муаллимни кута бошладик. Шу пайт пўрим кийинган йўғон бир киши ўтиб колди. Ёнидаги кизи шекилли. Қўзимга жуда иссик кўринди. Тикилиб турганимни пайкади хойнахой, йўғон киши мен томон қаради. Қаради-ю жойида таққа тўхтади. Мен ҳам уни дарров танидим. Туманнинг донғи кетган бойларидан бири. Ёзда данғиллама уйининг томини ёпиб берган эдик. Гап орасида у менинг ўқитувчилигимни билиб

колиб алохида хурмат-эъзоз кўрсатган. Хатто келишилган хизмат ҳақига анчагина қўшиб ҳам берган эди.

— Ҳа, домла, ўзларими, — деди йўғон кимса мен томон юриб. Семиз башараси тўла истехзо. — Какраз сиз керак эдингиз менга.

Шоша-пиша салом бериб қўл узатдим.

— Бу... томдан чакки ўтиб кетди-ку, уста домилла, — деди у истар-истамас кўришаркан. — Ҳакни халоллаб олиш керак-да. Сизга ишонгандик.

Назаримда унинг товуши гулдираб бутун тевааракка эшитиларди. Шу сабаб беихтиёр ўшқириб юбордим.

— Бакирманг, ака! Кар...

Ғапим бўғзимда қолди. Таниш мижоз бир интилиб ёқамга чанг солди.

— Ия, жаҳлимиз ҳам борми хали?! Ўх, кўрнамак!

Йўғон кимса бир силтаб тортиди-ю, муз катрон ерга чўккалаб қолдим. Қуён тери телпак бошимдан учиб кетди.

— Мактабдаги болаларни алдайсан, менимас! — хануз ўшқирарди эски мижоз. — Сендан бошқа уста мардикорларни ҳам кўрганмиз. Хеч бири нонкўрлик қилмаган! Тагин домилла эмиш бу...

Хайриятки, шу пайт Нажот Файбулла ўқдек учиб келди. Келди-ю йўғон кимсанинг нақ қаншаримга йўллаган гурзидек муштини хавода тутиб қолди.

— Нима гап? Қўйворинг! — халоскор ҳамкасбимнинг товуши босик, бироқ алланечук амрона эди.

Эски мижоз орқага тисарила-тисарила Нажот Файбуллани бир қур кўздан кечириб чиқди.

— Кечирасиз, катта бува, — деди беўхшов илжайиб. — Озгина қизишиб кетдик. Манави нонкўр, асабимши бузди.

Эски мижоз Нажот Файбуллани аллақандай амалдор ҳаёл қилди, шекилли, узр кетидан узр сўраб биздан узоклашди.

Мактаб майдонида йиғилганлар хангу манг қараб туришарди. Уяту аламдан юзим мисдек қизиб, кўзларим хира тортиб кетди. Ўқувчиларимдан бири сал нарида ерпарчин бўлиб ётган телпагимни олиб узатди.

Ўша куни олимпиадани қандай ўтказиб, қандай уйга қайтганимизни эслаёлмайман. Кун бўйи уяту алам алангасида алахсиб юрдим. Устига-устак, Нажот Файбулла жанжал ҳақида бир оғиз ҳам сўрамади, гўё хеч нарса

бўлмагандай, хамишагидек болалар билан завқ-шавқла сухбатини давом эттирарди. Мен уни буткул ёмон кўриб қолдим. Кўнглимдаги ҳавас аллақачон ҳасадга айланиб улгурган эди!

Хаёлларим алғов-далғов бўлиб кетди. Эски миждонинг истехзоли юзи, муаллақ қолган мушти мени кечаю кундуз таъкиб қилиб юрарди. Юрсам ҳам, турсам ҳам у хақида ўйлардим. Ўйлаганим сайин ўзимни ўша бойвачча олдида гуноҳкор санайман. Чин-да, иззат-икром кўрсатиб, қўйин-қўнжимни тўлдириб жўнатганди-ку?! Бир ойлик меҳнатимга берган хақи рўзғоримнинг бир йиллик каму кўстини бутлади-ку, бола-чақа бир қур яйради-ку? Лекин астойдил ишлагандик. Нима жин тегди экан томга?

Шундай алғов-далғов хаёллар исқанжасида уч кун ўтди. Пайшанбадан жумага ўтар кечаси ёмғир ёға бошлади. Жума куни эрталаб, ёмғир қорга айлана бошлаган бир пайтда мен саккизинчи синфда эдим. Физика дарси. Синфхона хийла совук. Ўқувчилар устки кийимларига бурканиб, бесаранжом ўтиришибди: ўзаро пичирлашган, шарақлатиб китоб-дафтар варақлашган, алланималарни талашган... Айниқса, қай бир бурчакда ўтирган ўқувчининг қув-қув йўтали асабларимни баттар зговлайди.

Бир амаллаб йўклама қилиб бўлгач, дераза тараф хомуш тикилиб ўтирган кизни чорладим:

— Болтаева, ўтган дарс қанақа мавзунин ўргангандик?

Қиз норизо чимрилганича ўрнидан турди.

— Ньютоннинг биринчи қонуни.

— Ўтир. Искандарова! — шивир-шивири ҳеч ҳам тугамаётган, озғингина ўқувчини чорладим. — Доскага кел. Ўтган мавзу бўйича би-ир сўйлаб бер-чи.

Искандарова қунишибгина доска ёнига келди.

— Ньютоннинг биринчи қонуни — ҳар қандай жисм унга бошқа жисмлар таъсир қилиб...

Мен дераза ортида чарх уриб ёғаётган қор учқунларига термилганча хаёлга чўмдим: «Анавиннинг томидан роса чакка ўтган бўлса керак...»

Бир пайт хушёр тортиб ўгирилсам, ўқувчи қиз жишибгина ҳукмимни кутиб турибди. Қулоқларимнинг шаниллаб туришига қараганда тузук жавоб берганга ўхшайди.

— Яхши. Ўтир, Искандарова, — дедим хижолатланиб.

Сўнг синф журналига қараб, анчадан бери баҳоланмаган Хўжамов Нурматни чорладим. Аммо, бу ўқувчининг ҳам жавоблари қулоғимга кирмади, ҳисоб. Бетизгин хаёллар беихтиёр олиб қочарди: «...ҳақни ҳалоллаб олиш керак... тешиб чиқади...»

Охири, чидаёлмадим. Ўқувчиларга навбатдаги сабоғини шоша-пиша тушунтирган бўлдим мақсадга кўчдим.

— Болалар! — овозим алланечук титраб чиқди. — Илтимос, тўполон кўтармай, жимгина ўтириб турунглар. Зарил бир ишим бор, бормасам бўлмайди...

Шунда мен... шунда мен кўзимга ҳамдардлик билан термилиб турган йигирма жуфт беғубор содда кўзларни кўрдим!

Эскигина пальтога бурканиб ўтирган синфбоши Алишер ўрнидан турди.

— Устоз, — деди у суяклари бўртган, серкадок қўллари кўксига қўйиб. — Сиз бемалол. Биз жимгина дарс қилиб ўтирамыз. Ишонинг.

Томоғимга алланима тикилиб ташқарига отилдим.

Аҳдим қатъий эди. Ўша чиқишда тўппа-тўғри уйга бордим асбоб-ускунани орқалаб туман марказига кетдим. Эски миждонинг уйини топиш осон эди. Чошгоҳга яқин ёмғир-қорда ивиган кўйи данғиллама ҳовлига кириб бордим.

«Ҳаққимни ҳалоллагани келдим» — дедим хангу манг қотган ўша йўғон қимсага.

У хижолатланиб мени меҳмонхонага бошлаб кирди. «Э, домилла, аллақачон тузаттирганман уни, — деди, — бекор овора бўлибсиз-да».

Ўша қуни азиз меҳмон бўлдим. Бойвачча кун пешиндан оққан бир пайт ўз машинасида мени мактабгача олиб келиб қўйди. «Домилла, шугинани олиб қўйинг, — деди йўл-йўлакай чўнтагимга пул тикиштириб. — Узр, озгина бўп қолди, биз ҳукумат эмас-да, кўп-кўп узатгани». Қувноқ хайрлашдик. Рухим енгил, димоғим чор эди. Дарслар тугаб қий-чув билан қайтаётган ўқувчилар орасидан синфбоши Алишерни топиб вазият ҳақида сўраб-суриштирдим. Ҳаммаси жойида. Асбоб-ускуна солинган қопни ўғлимдан бериб юборгач, мактабга кирдим.

«Ўқитувчилар хонаси»да Қалқонов муаллим, Нор-

хол ва Нажот Ғайбулла ўтиришган экан. Норхол мен томон ташвишланиб кўз ташлади-ю, димоғим чоғлигини кўриб чехраси ёришиб кетди. Жилмайди.

Нажот Ғайбулла алланималар ҳақида куйиб-пишиб гаширар эди. Унинг эхтиросли гап-сўзларидан англадимки, у Самарқанду Бухоро томонларга саёҳат уюштирмакчи экан. Улов масаласи хал бўлар эмиш.

— Яна пул йиғарканмиз-да? — дея хуркибгина сўради директор.

Нажот Ғайбулла енгил кулиб, елка учирди:

— Нега энди? Махсус фонд.

— Нажотжон, — беихтиёр зорланиб юборди Қалқонов муаллим. — Тинч кўяйлик шу ғамхўр фондни! Билдик, кўрдик, жуда меҳрибон, таълим-тарбияга жонкуяр экан! Илтимос, болам, оч қорнимиз, тинч кулоғимиз. Шу Самарқандни худо хоҳласа, бир кун томоша қилармиз.

Енгилгина кулишдик. Нажот Ғайбулла ўйчан тўнғиллади:

— Болаларга ваъда берганман-да.

Орадан бир ҳафта ўтиб хушxabар олдик. Физика бўйича олимпиадага борган ўқувчи биринчи ўринни олибди!

— Табриклайман, устоз, — дея хаяжон билан қўлимни қисди Нажот Ғайбулла. — Бу сизнинг меҳнатингиз! Кам бўлманг.

Қалқонов муаллимнинг ҳам қувончлари чексиз эди.

— Боймуродбой, насиб бўлса, районнинг навбатдаги фахрий ёрлиғи сизники! Қани, қарз бўлиб тураверингчи, кейинроқ юварсиз.

Мен... мен аввалига жуда қувондим. Шундай тиришқоқ, илмсевар, машаққатларга қарамай, ўз устида ишлайдиган ўқувчиларимиз борлигидан бошим осмонга етди. Сўнг туйқус кўнглим ғашланди: «Устозман деб керилишга ҳақким борми? Шу ўқувчининг камолига қанча хисса қўшганман ўзи? Синфхонага кириб-чиқиб туриш, мавзуни бир амаллаб тушунтириш етарлимикан?..»

Ўша куни Нажот Ғайбулла қувончдан ял-ял ёниб, биқинимдан нари кетмади. Унинг бировлар ютуғидан бунчалар хаяжонланиши жуда ғалати туюлди менга. Гоҳ ажабланиб, гоҳ энсам қотди.

— Устоз, насиб бўлса, вилоят мусобақасига ҳам бирга борамиз, — деди у яна қўлимни қисиб.

Йўқ, Нажот Файбулла билан вилоятга бориш насиб этмаган экан. Кўп ўтмай, домла Хуррамовичнинг фидо-корона меҳнати туфайли янги муаллимнинг сирлари фож бўлди. Ниҳоят, ундан қутилиб енгил тортидик!

Нажот Файбулла бизга бегона эди. Биз-чи?! Бу ёғини ўйласам, тўғриси тубсиз жар лабида тургандек хис қиламан ўзимни. Бироқ айнан шу савол хаёлимда тегирмон тошидек бот-бот айланаверади. «Биз-чи?! Ишқилиб, биз мактабга бегона эмасми?..»

Ўз қўлим билан ёзганларим шу. Кўнглимдаги туйқус шаррос қуйилиб кетганидан ўзим ҳам хайрону лолман. Мана, битикларимни яна бир карра ўкиб чиқдим. Бироқ кўнглимда на кўрқув, на севинч, на афсус, на-да умид. Юрагим, хаёлларим алланечук бўм-бўш.

• • •

*(Домла Х.Хуррамовичнинг
тушунтириш хати)*

Олий тоифали ўқитувчиман. Тарих, ҳуқук каминанинг қўлида. «Тарих қўлингдами, демак келажак ҳам сеники», деган пурмаъно хикмат бор. Раҳмат, доноларнинг юксак ишончи учун, раҳмат. Халқ номидан, юрт номидан қўлимдан келганини қиламан.

Текширувчилар, кузатувчилар кўп келади мактабимизга. Хаммалари каминанинг камтарона фаолиятига юксак баҳо беришган. Тарих, ҳуқуқшунослик ўта мураккаб, ўта масъулиятли. Бу фанлардан сабоқ бериш учун нафақат билим, нафақат тажриба, балки талант ҳам керак экан. Минг шукрлар бўлсинки, бу хислатларнинг ҳеч биридан каминани қисмаган. Менинг ҳар бир дарсим — саъят. Мана, ўқувчиларим гувоҳ. Улар сабоқларимни парталарга қапишиб, нафас олмай тинглашади. Ўзим ҳам беихтиёр дарс дунёсига шўнғиб кетаман-да: гоҳ мисли Темур бобо, гоҳ хазрати Жорж Вашингтон бўлиб хайкираман. Зарбу зўримдан баъзан доска, баъзан стол-стул шикаст топган пайтлар ҳам талайгина. Менинг сабоқларим таъсиридан жуда кўп ўқувчилар ҳуқуқшунос, қонуншунос бўлмоқни орзу этишади. Бунга ҳам ми-соллар кўп.

Мактабимизда пайдо бўлган Нажот Файбулла бир гал жуғрофия кабинетида видеокассета қўйиб берди. Ал-лақайси мамлакатнинг маориф тизими ҳақида экан. Кў-

риб-эшитиб на куларимни, на йиғларимни билмай колдим. Ўша мамлакатда болаларни ўн саккиз ёшигача қора меҳнатга жалб этиш жиноят экан. Мактаблари нақ жаҳонгирларнинг қасридай. Егулик, ичкилик мухайё. Хатто бемалол уйқуни урадиган хобхоналари бор, гўё у ерга ўқишгамас, дам олишга боришади бу арзандастар. Болаларни кўрдик. Ҳаммаси қоғозга ўралган попул қандек.

«Йўқ, — дедим ич-ичимда, — бунақа йўл-йўрик бизга тўғри келмайди». Чин-да, унақа тайёрга айёр, инжик болалардан худо сакласин. Биз соғлом авлод учун кураш-япмиз. Анавиларникига ўхшаш шарт-шароитларда болаларимиз мўрт, иродасиз, заиф бир тўдага айланиб қолади. Шунинг учун уларни гўдаклигиданок ҳаёт хўрликларида, қора-оқ меҳнатларда чиниктирилиш зарур. (Бу борада пахта пайкалларимиз хўб қўл келади-да!) Оғир меҳнатдан, очлик-муҳтожликдан ҳали ҳеч ким ўлмаган. Мана, масалан биз. Шўро даврининг барча кўргиликларини кўрдик. Бошимизда қилич ўйнаб турарди-я?! Йўқ, ўсиб-улғайдик, ҳеч кимдан камимиз йўқ. Муҳтожлик фаровонликнинг, меҳнат роҳатнинг кадрига етишга ўргатди. Машаққатлар ёшларни курашга чорлайди, иродали, интилувчан авлодга айлантиради. Мана, мисол учун кўп узокка бормай, қуни кеча олимпиада мусобақасида биринчи ўринни эгаллаган ўқувчини олайлик. Шугина ҳам пахта пайкалидан декабрнинг бошларида қайтди. Бутун бошли синф уч-тўрт дарсликни галма-гал ўқишади. Устига-устак посёлқада кечаси соат тўққиздан сўнг электр узиб қўйилади. Қадрдон шам, лампа чирок ишга тушади. Шундай қийинчиликлар ҳалиги ёлиб ўқувчимизни буюиб-енгиб қўймаган-ку?! У илм учун интилди, тиришди. Натижа эса аъло. Мана, сизга соғлом авлод!

Менким, олий тонфали ўқитувчи, Тарих, ҳуқуқ илкида бўлган зот қатъий айтаманки, турмушимизда учраб турган айрим камчилик ва қийинчиликлар эрта-индин барҳам топади. Арзимас хато, арзимас машаққат деб дунёга айюханнос солиш марднинг иши эмас. Майда-чуйда қусурларга чалғимай кўзимизни каттароқ очайлик, хушёр ва огоҳ бўлайлик, бошимизда бошқа жиддий хавф-хатарлар айламоқда. Мустақиллигимизнинг ҳар хил ёвлари тевағимизда изғиб қолган. Динни қалқон қилган ёт унсурлар ўз ғояларига ёшларимизни эргаштириб кетиш-япти. Ана ўшаларнинг ғоясига қарши ғоя билан кура-

шиб, пешонасидан дарча очиб кўйишимиз керак. Юрагида ватан туйғуси бор ҳар бир фуқаронинг шарафли бурчи бу. Бунақа туйғу каминага ҳам ёт эмас, албатта. Дарсда ва дарсдан бўш вақтларимда жамоат ишлари билан фаол шуғулланаман. Шу сабаб нафақат мактаб аҳли, балки маҳалла-кўйдагилар ҳам мен яқинлашган дам оғох ва ҳушёр бўлиб қолишади. Кўзларида душманга нисбатан нафрат ва ғазаб учқунлари порлайди, теваракка безовта-безовта аланглашади. Мен эса тинчлик-хотиржамлик учун камтарона улуш кўшаётганимдан қувонаман.

Шундай кунларнинг бирида Нажот Файбулла — янги муаллим пайдо бўлди. Кўриниб турибди — бирорта бойваччанинг инжиқ эркатойи. Тагида машина, сарупоси кимматбаҳо, юз-кўзида бойваччаларга хос ғурур, ўзига ишонч. Бунақа киффа мактабдек камтар-камсукумлар масканига мутлако ёт. Сирли ва хатарли нусха пайдо бўлганини юраккинам дарҳол сезди. Янги муаллим ҳақида зудлик билан совхозимиз хўжайини Чинор Тоштемировични оғохлантирдим. «Эринмасангиз кузатаверинг уни», — деди хўжайин ижирғаниб. Албатта, бунақа шубҳали нусхалар ҳақида эшитганда ул зот ижирғанади-да. Хуллас, Чинор Тоштемировичдан фатво олиб, енг шимариб ишга киришдим. Нажот Файбулланинг ҳар босган кадамини кўздан кочирмай, ҳар айтган сўзини хижжалаб мулоҳаза қилдим. Аҳён-аҳён ўзини илмоқли-сиртмоқли суҳбатларга тортиб кўрдим. Йўқ, бу ҳам тулки экан. Осонликча ён берадиганларга ўхшамайди. Кузатиб, тусмоллаб билдимки бошқа муаллимлар ҳам Нажот Файбуллага бегонасираб-бегонасираб қарапаяпти. Фурсатни бой бермай, дуч келган ҳамкасабани чеккага тортаман: «Хушёр бўлайлик... жипсликни қўлдан бермайлик, сал ғалати йигит экан-да, а?!»

Ҳамкасабалар хушёрлик билан хуркиб кетишади. Кўрқоклар.

Аммо тан олиш керак, Нажот Файбулла болаларга жонқуяр, дарс ўтишга устаси фаранг экан. Ҳеч қайсимиизга ўхшамайди-я?! Менким, олий таълимли ўқитувчи ҳам янги муаллимга беихтиёр қойил бўлиб қолган кезларим ҳам топилади. Лекин дарҳол ўз муқаддас бурчимни эслаб, хушёрлик қалимасини бот-бот қайтардим.

Учинчи дарс қизғин бораётган пайт эди. Тўққизинчи синф билан шуғулланаянман. Зерикиб деразадан мундоқ қарасам, Нажот Файбулла ховлида. Қўлларини белига

тираб мактаб биносини синчков-синчков кўздан кечиряпти. «Бомбага жой мулжаллаяпти-ёв» — лип этиб ўтди хаёлимдан. Бош оғригини баҳона қилиб ташқарига чиқдим.

Нажот Файбулла таажжуб билан қўл соатига кўз ташлади:

— Ия, танаффус бўлдими, устоз?

— Йўғ-е, сал кўнглим айнияти, безовта бўлдим.

— Бирор ёмон нарса егандирсиз-да.

— Қайдам, — дедим илмокли гап қилиб. — Уйда тишга босгулик нарса йўғ-у.

Нажот Файбулла жавоб бермай мактаб пештоқига тикилиб қолди. Мен ҳам зимдан ўша ёққа кўз ташладим.

— Устоз, — деди у пештоқдаги байроққа имо қилиб. — Байрокни алмаштириш керак, хилвираб қолибди.

Яна гапни илмоқ қилиб отдим:

— Э, хаёл жойидами, ука? Байроқ хадеб алмаштирилаверадиган нарсами?

— Ия, эскирса ҳам алмаштирамайсизми? — Нажот Файбулла юзимга таажжуб билан тикилди. — Топилмас матоҳ эмас-ку, ана, ҳаммаёқда сотилади. Арзимас пул туради ўзи.

Шу пайт танаффусга кўнғирок чалинди. Ноилож синфхонага югурдим. Нажот Файбулла сиртмоқларимдан қутулиб қолди, аммо шу-шу эл катори мендан хуркиб, ҳурматимни сақлаб юрадиган бўлди. Илк зарбаданок ёмон натижага эришмадим.

Нажот Файбуллага бу овлоқ чўл қўйнидаги овлоқ мактабда пишириб қўйибдими? Мақсади нима унинг? Шунчалар муаллимликни севаркан, ана, катта-катта шаҳарларда, чин бўлмаса, туман марказида мактаб қуридимми? Қизиқ, нега айнан хилват жойни танлаган у? Дарвоқе, икки йилча пойтахтда ҳам ишлаган экан-ку, нега ишдан кетган, қувилганми, қочганми?

Шундай беадок шода-шода саволлардан бошим ровлаб кетади. Тунлари уйқум қочиб юриб чиқаман. Ниҳоят, чуқур-чуқур мулоҳазалардан сўнг ўзимча жумбоқларга ечим топгандай бўлдим.

Нажот Файбулла ашаддий нашафуруш! Уни чакмоқдай қилиб қўйган бойлиги ҳам шунинг орқасидан. Қай бир кун телевизорда кўрсатишган эди. Россияда «қора дори» савдоси билан шуғулланадиган тўда қўлга олинибди. Энг даҳшати, улар захри котилни болалар ора-

сида таркатар экан. Аввалига татиб кўриш учун бекул, сўнг арзонрок, охир-оқибат, чинакамига пуллашга тунишган. Бангиликка мубтало бўлган болалар зигирдек-кина захри котил сотиб олиш учун ота-оналарининг қимматбаҳо нарсаларини оғуфурушларга келтириб беришган, ўғрилиқлар қилишган.

Нажот Ғайбулламиз ҳам ўшандай ёвуз тўдадан бўлса ажабмас. Ўзини болапарвар, илмпарвар кўрсатиб, мактаб жамоасининг ишончини қозонишга астойдил бел боғлаган! Ҳатто, қай гўрдандир дарслиқлар олиб келди, кейинрок аллақандай телсаппаратуралар келтирди. Билман, буларнинг барчаси ўз харажатидан. Ишонадики, бу арзимас сарф-харажатлари бир куни жарақ-жарақ тилла танга бўлиб қайтади. Аллақандай махсус фонд ҳақидаги гаплари чўпчак. Ҳатто, унинг айнан шу уйдирмаси менда шубҳа уйғотди. Нажот Ғайбулла телсаппаратуралар келтирган куннинг индишига, «махсус фонд» ҳақида сўраб-суриштиргани туман маориф бўлимига бордим.

Домла Эрқабоев мени жуда илик кутиб олди. Хийла вақт у ёк-бу ёқдан хангомалашиб ўтирдик. Сўнг секин-аста мақсадга кўчдим.

— Домла, шу... вилоят марказида мактаблар учун аллақандай махсус фонд бор экан-а? Эшнтишимча, муаллимларга жуда ғамхўр эмиш. Нима камчилик, нима зарурат бўлса дарров ҳал қилиб берармиш...

Мен маориф мудирининг хохолаб кулиб юборишини кутиб турардим. Эрқабоев дам кизариб, дам бўзариб жаҳл билан ўрнидан туриб кетди.

— Домла Хуррамович! Нима етмайптими сизга, а, нима?! Энди вилоятга шикоят қилмоқчимисиз?! Олий тоифа дедингиз, бердик, икки-уч марта мукофот дедингиз, тўғриладик, икки марта Чортоққа йўлланма қилиб бердик! Мен сизни сира тушунмадим, домла. Нима керак тагин, жаноби олийлари, а, нима?!

Кутилмаган зарбадан эсанкираб қолдим. Ўзимни оқлаш учун, асл мақсадимни англатиш учун қилган уринишларим беҳуда кетди, беҳуда! Эрқабоев гапирганим сайин тутоқиб, оғзидан боди кириб, шоди чиқиб, мени кўз очиргани қўймади. Охири, бир амаллаб қочиб кутилдим.

Ана шунақа! Лоқайдлик ва қўрқоқлик касридан «махсус фонд» сирини очолмай қолдим. Лекин рухан тушганим йўқ. Арқонни узун ташлаб, кузатув-текиширувларни

давом эттирдим. Дарс пайтлари ахён-ахён мактаб йўлагига чиқиб, Нажот Файбулла шуғулланаётган синфхонанинг тиркишидан мўралаб келаман. Очиги, янги муаллимнинг дарс ўтиш услубини кўриб, сохир овозини эшитиб, хузурланган кўйи беш-олти дақиқа эшик ёнида қолиб кетаман. Ҳатто бир гал мени шу ҳолда Қалқонов муаллим кўриб қолди. Бирок ҳеч бир шубҳага бормаи таъин кабинетига кириб кетди.

Афтидан у ўқитувчиларнинг Нажот Файбулла эшиги ёнида тез-тез пайдо бўлишига ўрганиб қолган эди.

Мен баъзи бир бахоналар билан юқори синф ўқувчиларининг папкаларини текшириб чиқишга ҳам муваффақ бўлдим. Бирок қотган нон ушоқларидан бўлак ҳеч қанақа шубҳали қуқун тополмай ҳафсалам пир бўлди. Ҳатто айрим ўқувчиларни алдаб-сулдаб гапга солиб кўрдим. Еса, чекса сархуш қиладиган моддаларни татиб кўришга қизиқтирган-қизиқтирмагани ҳақида усталик билан сўраб-суриштирдим. Болалар аввалига ҳеч вақога тушунмай анграйнб туришди, сўнг кескин бош чайқашди.

«Ҳечқиси йўқ, — деб ўйладим мен бўшашмай, — хали улгурмаган, ё болаларни кўрқитган».

Бир куни синфхона эшигининг тиркишидан кузатарканман, Нажот Файбулла ўқувчиларга алланималарнидир тарқатиб чиқаётганини илғаб қолдим! Муаллим улашаётган нарсаларни айрим ўқувчилар ажабсиниб, айримлари қувона-қувона олишарди. Бутун вужудимга севинч ва хаяжон ўрмалади. «Нихоят...!»

Мен синфхонага қўққис бостириб киришни мўлжалладиму бироқ дарҳол фикримдан қайтдим. Бунақа оламшумул тафтишда раҳбарлардан биров-ярим бўлиши керак-да. Қонун шунақа, ҳуқуқ шунақа!

Мен Қалқонов муаллим бакира-чакира дарс ўтаётган синфхона эшигини бориб тақиллатдим. Хаял ўтмай, директор пайдо бўлди.

— Чў, тақой? — деди у норизо чимирилиб, хойнаҳой, рус тили дарсининг белига тенганимни уқтириб қўймоқчи бўлди у. Мен шоша-пиша вазиятни тушунтирдим.

Директорнинг кийик кўзларига таҳлика оралади.

— Норҳолниям чакирайлик, — деди у ботинмайгина.

Илмий мудира «Ўқитувчилар хонаси»да асабийлашган кўйи Вазирлар маҳкамасининг яқинда чиққан Қарори бўйича ўқув режаси тайёрлаб ўтирган экан. Воқеа ҳақида эшитиб ховлиққанича ўрнидан туриб кетди.

— Кани, кўрайлик-чи.

Узун-қиска Нажот Файбулланинг жуғрофия кабинетига яқинлашдик. Аввал мен, сўнг раҳбарлар эшик тирқишидан ичкари мўралади.

Янги муаллим сокин, ширали бир товушда, жуғрофий бир мавзу ҳақида гапирмоқда. Ўқувчилар эса алланималарнидир хузур билан чайнаб, дарс тинглашяпти.

— Чин, бир гап бор-ов, — деб шивирлади директор, — болаларнинг оғзи тўла.

Норхол қатъий имо килди:

— Кирамиз.

Туйқус синфхонага бостириб кирдик.

Янги муаллимнинг уни ўчиб, бизга хангу манг тикилиб қолди. Ўқувчилар чала чайнаган нарсаларни шошапиша ютиб юборишди.

Вазиятни дарҳол қўлга олдим.

— Болаларнинг оғзида нима бор?! Билсак бўладими?

Нажот Файбулла қимтиниб-қимтиниб сас берди:

— Банан.

— Банан?! Нима у? — сўради Қалқонов парталар оралаб юраркан.

— Тропик мева, — деб илжайди Нажот Файбулла. — Бугунги дарсимиз тропик мамлакатлар ҳақида, устоз. Болалар мавзунини чуқурроқ хис қилсин, деб банан улашиб чиққандим. Бу ҳам бир тажриба-да.

— Кўрсак бўладими? — деб сўрадим мен, сир бой бермай.

Нажот Файбулла дераза тоқчасидаги қоғоз кутига интилди.

— Марҳамат. Ронпа-роса уч дона қолган. Сизларнинг насибангиз, устозлар.

— Кечирасиз, ҳамкасаба, — дея ўнғайсизликни хайдаган бўлди Норхол. — Хамма синфларни текшириб юрибмиз. Юқоридан шундай буйруқ келди.

Синфхонадан чиқарканман, чув туширган бўлсам-да ўзимни мардона тутдим. Раҳбарлар муқаррар берадиган танбехларга ҳаёлан жавоб хозирладим. Йўқ, хуштаъм мева жонимга оро кирди.

— Раҳмат сизга, домла Хуррамович, — деди Қалқонов муаллим хузурланиб банан чайнаркан. — Тез-тез қузатувда давом этинг. Япон сакесидан ҳам қуруқ қолмайлик тагин.

Норхол пикиллаб кулиб юборди.

Майли масхара қилса қилаверишсин, мен барибир бўш келмайман. Аллақандай кўнгилсизлик, англашил-мовчилик олдида чекиनावерсак, юрт тинчлик-хотиржамлиги, болалар ҳимояси учун ким курашади, ким?!

Кузатув-текширувларда яна давом этдим. Аммо Нажот Ғайбулла ҳам илоннинг ёғини ялаганлардан экан. Ҳеч тутқич бермади. Қайтанга обрўси ошиб, жуғрофия кабинетининг шов-шуви юқори идораларгача бориб етди. Тақдирнинг бундай аччиқ хазилига ортик чидаб бўлмас эди. Чора-тадбирлар кетидан чора-тадбирлар излаб топишдан чарчамадим. Қани энди курғур захри қотилнинг кукунидан уч-тўрт чимдим топиб келсангу анавининг чўнтагига солиб қўйсанг, дарров кўлига кишан кийгизсанг?! Хайрли ишнинг эртароқ битгани яхши-да!

Тунларнинг бирида бедор уйғониб ётар эканман, илохий бир сас қулоғимга эшитилгандай бўлди: «Хужжатларини текшир, хужжатларини...» Худди шу сас тонга қадар калламда, юрагимда акс-садо бериб турди.

Эртаси кунёқ Қалқонов муаллимни бир чеккага тортдим. Гапни дунёнинг нотинчлигидан бошлаб Россияда кўлга олинган нашафурушлар тўдаси хақида айтдим. Қарангки, рус тили муаллими бўлса-да, жаноб директор Россиядаги воқеалардан беҳабар экан.

— Янги муаллимдан шубҳам бор, — дедим, ниҳоят, мақсадга ўтиб. — Ўшанақа гуруҳлардан бўлса ажабмас.

— Яхшигина ишлаб юрибди-ю, — деб тўнғиллади директор истамайгина.

— Кўза кунда эмас, кунда синади, домилла.

— Нима қилишим керак, ахир?

— Хужжатларини текшириш зарур.

— Синчиклаб қараганман, хаммаси бинойидеккина.

— Э, махсус текширув керак, масалан, дипломи хақиқийми? Ростданам ўқиганми ё сотиб олганми?

Қалқонов муаллимнинг энсаси котиб тўнғиллади:

-- Домла Хуррамович, кимга зарил ортикча ташвил. Ана, зўр ишлаб юрибди-ку?!

— Сиз, хушёрликни бой беряпсиз. Бирор кор-хол бўлса бошингиз кетади-я?!

Қатор ижтимоий-сиёсий кўрсатмаларни пеш қилиб дадил-дадил талаб қилганимдан сўнг, ниҳоят, Қалқонов кўпди. Нажот Ғайбулланинг хужжатларини бир ҳафталик муддат билан қўлимга топширадиган бўлди.

— Домла Хуррамович, сизга ишондик, — деб зорланди директор. — Мени сарсон қилмай, ўзингиз текширтиравеинг. Қари одамман...

Албатта-да. Кексаларимиз ҳурмат-иззатда бўлиши керак. Бу ёғини ўзимиз тўғрилаймиз.

Нажот Файбулланинг ҳужжатлари солинган сарғиш папка қўлга теккач, гўё унинг ўзи чангалимга тушгандек бошгинам мағрур кўтарилди. Кучимга куч, ақлимга ақл қўшилди. Ичимда бир сас текширувчи дипломдан бошлаш кераклигини тинмай уқтирарди. Охири қалбимга қулок солдим. Бироқ мен ҳужжатни махсус идоралар орқали текширтириш ниятидан воз кечдим. Бирламчидан, улар жуда банд, фурсат топиб сўровнома, талабинома қилгунларича хийла вақт ўтади. Иккинчидан, янги муаллимнинг дипломидан кусур топилмаса шов-шув кўтарилиб, шарманда бўламан. Керак бўлса, асоссиз даъволар билан масъул кишиларни чалғитиб, вақтини ўғирлаганим учун бошимда ёнғоқ чакишади.

Мен пойтахтга ўзим бориб келишга қарор қилдим. Атиги беш-олти соатлик йўл. Шу баҳога ҳаво алмаштириб, у ёқ-бу ёқни томоша қилиб келаман. Жўнадим.

Вой-бў-ўй! Ана шаҳару мана шаҳар! Ана пойтахту мана пойтахт! Кўчаларда одам қайнайди. Кенг, текис йўлларда машиналар қатор-қатор, чинқириб елишади. Бозору дўконлар, идора-ю маҳаллалар бир-биридан серхашам, гўзал. Ишқилиб, пойтахти азим камина қўрмагандан бери жуда ўзгариб, серфайз, жозибадор бўлиб кетибди.

Мен ўтирган автобус кун пешиндан оққан бир пайтда етиб келди. Сон-сапоқсиз киракашларнинг хай-хайлашига қарамай тушасолиб ўзимни метрога урдим. Нажот Файбулланинг дипломида кўрсатилган институтнинг қаерда жойлашганини яхши биламан. Қийналмай топишга кўзим етади. Чин бўлмаса, биров-яримдан сўраб суриштираман. Қолган юмушлар осон. Институт раҳбариятига кирамиз. Керакли маълумотларни текшириб оламан. Мабодо, бахтга қарши, ҳаммаси жойида бўлса, гулдир-гуп. Қайтиб бораману директорга ҳужжатни қайтиб бераман. «Ҳозирча текширувчининг имкони йўқ экан», деб баҳона қиламан қўяман. Қолганини вақт кўрсатади.

Шундай таскинбахш ҳаёллар оғушида, одамлар издиҳомига аралашиб метро йўлагига кирган пайтим ким-

дир елкамга нукиди. Қарасам, юз-кўзлари хушёрлик, салобат балкиб турган милиционер!

— Ака, хужжатларингизни бир кўриб кўяйлик, — деди у эхтиром кўрсатиб.

— Хўп, командир, хўп.

Чўнтагимдан паспортимни чиқариб узатдим.

Милиционер хужжатимни очиб кўриб:

— Ортимдан юринг-чи, — деди. Хайрону лол ахволда посбонга эргашдим. Стол-стуллар кўйилган, электр чироегидан чароғон бир хужрага кирдик. Ичкарида яна бир милиционер алланималарнидир ёзиб-чизиб ўтирибди.

— Мана, яна биттаси!

Мен бошлаб борган посбон кўлидаги паспортимни шеригининг олдига ташлади.

Кўп ўтмай икки милиционер бири кўйиб бири олиб сўроққа тута кетди. Сўроқ-тергов жону дилим бўлса-да, айни чоғ посбонларга малолланиб-малолланиб жавоб бердим.

— Қаердан келдингиз?

— 41-посёлкадан.

— Нима иш қиласиз?

— Ўқитувчиман.

— Нима мақсадда келдингиз пойтахтга?

— Зарил бир иш. Вазирликка маслаҳатга чақирган!

— Вазирликка?! Маслаҳатга! Шикоят билан келганман, деб тўғриси айтиб кўя қолсангиз-чи. Ҳозир ҳеч ким осонликча пойтахтга оёқ босмайди. Ё бировнинг дастидан дод солиб келади, ё ўладиган касал, дўхтурга кўрсатиш керак.

— Мен тўғриси айтдим.

— Яхши... А, пойтахтда пропискасиз юриш мумкин эмаслигини биласизми?

— Билмайман. Чет эллик эмасман-ку, мумкиндир-е?

— Чет вилоятдансиз-ку?! Хуллас, гап бундай, биз сизни уч кунлик хибсда тутамиз. Яшаш жойингизга сўровнома жўнатамиз. Жавоб келгунча панжара ичида ўтириб турасиз. Мабодо хаммаси яхши бўлса, сизни шаҳардан чиқариб юборамиз. Кетаверасиз юртингизга.

Қарасам, посбонларнинг юз-кўзида ҳеч бир ҳазил-хузул аломати йўқ. Бири дарров қоғоз-қалам олиб аллақандай хужжат тўлдиришга киришди.

Беихтиёр кўлига ёпишдим.

— Укалар, хозирок кайтиб кетаман! Илтимос, коғоз-поғоз тўлдириб ўтирманглар.

— Қаршилик қилинмасин ўртоқ! — ёнимда тик турган милиционер кўлларимни силтаб ташлади. — Органга қаршилик қилмоқчимисиз?

Шу пайт эшикдан тағин бир қоп-қора милиционер кириб келди. Унга кўзим тушди-ю қувончдан ирғишлаб туриб кетдим.

— Абрай?! Ўзингмисан, ука?

Ха, бу чиндан ҳам Қобил тракторчининг ўғли Абрай! Ўзимнинг шогирдларимдан. Мактабни амал-тақал битиргач, прокурор бўлиш орузида пойтахтга бош олиб кетган эди. Мана учрашдик. Бошланиши чаккimas — резина таёғи ярашиб турибди, димоғи ҳам баланд.

— Ха, домилла, — деб кўришди Абрай мен билан. — Нима қилиб юрибсиз бу ёқларда.

Узоқ ҳол-аҳвол сўрашгач, шогирдимга вазиятни тушунтирдим, аммо сир бой бермай, унга ҳам вазирликка келганимни айтдим.

Абрай норизо чимирилиб турган шерикларидан паспортимни олиб кўлимга тутқазаркан:

— Буларникиям хизматчилик-да, домилла, — деди. — Совуқни совуқ, иссиқни иссиқ демай кўриқчилик қилишади. Иш оғир, масъулиятли. Сиздай тушунган, жонкуяр биров-ярим фуқаролар кўярда-қўймай уч-тўрт танга гамаки пули ташлаб кетишади, меҳнатимизни қадрлашади-да. Баъзи бировлар эса...

— Албатта, албатта, — деб ўз ихтиёрим билан чўнтак қовлашга тушдим. — Биз баъзи бировлардан эмас, ука. Тинчлик-осойишталик учун қилинган хизмат тақдирлаши керак.

Абрай ва унинг шериклари мен узатган чойчақани олишдан қатъий бош тортишди. Бир амаллаб кўндирдим.

Собиқ шогирд билан қуюқ хайрлашдик. У мени метро поездигача кузатиб қўйди.

Ишимнинг бу ёғи осон ва силлиқ кечди. Нажот Файбулланинг дипломида кўрсатилган институтни қийналмай топдим. Ҳойнаҳой фаришта-ю малоийкалар мени етаклаб юришган экан. Институтнинг ўқув ишлари бўйича проректорни мени илиқ кутиб олди.

Мақсадимни тушунтирдим:

— ...шуйтиб, дипломни би-ир текшириб келинг, деб

мени бу ёққа жўнатишди. Ўзингизга маълум, замон қалтис, дунё нотинч.

Сочу кош-киприклари оппок проректор мен узатган дипломни қўлига олар-олмас бош чайкади:

— Бунингиз қалбаки, ясама, домла. Юз фоиз ишонч билан айта оламан, қалбаки диплом. Бунақасини илгари ҳам кўрганмиз.

Кувончу хаяжонда қулоқларим шанғиллаб, томоқларим қуруқшаб қолди.

— Йўғ-е... нахотки... — дея оламан зўўға.

Проректор ёрдамчи ходимини чақирис, каминанинг илтимосига кўра, Нажот Файбуллага тегишли дипломнинг қалбаки, ясама эканлиги тўғрисида ёзма маълумот тайёрлашни тайинлади.

Бир соатлар чамаси вақт ичида иш битди! Чўнтагимда маълумотнома! Ховлиққанимдан пул бетига бормай киракаш ёллаб вокзалга ошиқдим. Хайрият, биз томонга юрар поезд хали кетиб улгурмаган экан. Шартта вагонларнинг бирига чикиб олдим.

Поезд вилоят марказига эртаси куни чошгоҳ махали етиб келди. Хуллас тўппа-тўғри мактаб ховлисига кириб келганимда катта танаффусга атиги ўн дақиқача вақт қолган экан.

Шижоат билан «Ўқитувчилар хонаси»га кирдим. Хона тўридаги иш столида аллақандай хисоботлар билан овра Норхол Хушбоқова менга хангу манг тикилиб қолди.

— Тезда ўқитувчиларни йиғинг! — дедим тантана билан. — Анави Нажот Файбулланинг сирини очилди! Фирт муттаҳам экан.

Мен хаяжону кувонч ичида Норхолнинг, нелар сўраганини, нелар деб жавоб берганимни эслай олмайман. Фақат бир оздан сўнг катта хатога йўл қўйганимни англаб етдим. Мен биратўла орган ходимларини бошлаб келиб, анави муттаҳамнинг қўлига кишан урдиришим керак эди. Ана шу ховлиқмалигимнинг оқибатидан Нажот Файбуллани қочириб қўйдик. У сирини фош бўлганини сезди-ю, ими-жимиди «Нексия»сига ўгириб жўнаб кетди. Шу-шу мактабимиздан унинг қораси ўчди. Эртаси куниёқ бўлиб ўтган воқеалар юзасидан тегишли идораларга ёзма маълумот бердим. Нажот Файбулла устидан жиноий иш қўзғашларини талаб қилдим. Хақиқат бор, истак ва талаблар инobatга олинбди. Мактабимизга икки марта терговчи келиб-кетди. Охирги ташрифида «тушун-

тириш хати» ёзишимизни буюриб кетган эканлар. Мана, бажону дил битиб қўйдик. Озгина нокамтарлик қилган ўринларимиз бўлса, узр. Мен ўз бурчимни ўтадим, холос. Бир қаллобликни фош қилганимдан, катта фалокатларнинг олдини олиб қолганимдан мамнунман, албатта. Тўғри, ҳамкасабалар орасида биров-ярим менга вижиниб, ўқрайиб қараётганлари ҳам учрайди. Бунинг ҳаммаси қўролмаслик, ичиқоралик оқибати. Шундай шарафли вазифани ёлғиз уддалаганим, машаққатларидан чўчимаганим ёқмапти уларга. Бироқ бошим баланд, кўкрагим тоғ, ғайри нигоҳларни назар-писанд қилмайман. Чунки мен ўз ишимдан фахрланаман. Чунки мен тарих, ҳуқук дарслари, машойихлар таъкидлаганидек, келажак дарслари қўлида бўлган олий тоифали ўқитувчиман.

(Бошланғич синф ўқитувчиси Эшболта аканинг туншунтириш хати)

Мен бир кекса ўқитувчиман. Тавба, нимани ҳам туншунтиришим мумкин? Ҳаммаси тушдагидек, ё, ширин бир хаёлдагидек. Нажот Ғайбулла деган янги муаллим мактабимизда пайдо бўлди. Туппа-тузук йигит, одоб-ахлоки ҳам жойида. Сал кейинроқ ўқитувчиликни ҳам қўйилмақом дўндиришиши кўрдик. Масалан, мен унинг қаллоблигидан сира хабарим йўқ. Хув, бир гал дарсликлар топиб келтирганда роса хурсанд бўлганман. Кўп ҳамкасабалар шу йигитнинг дуои жонини қилганмиз. У ташкил этган жуғрофия кабинетини айтмайсизми? Маориф мудир Эркабоев мактабимизга таъриф буюрганида янги муаллим ясаптирган хонани кўриб овзи очилиб қолган. «Эҳтиёт қилинглар, бизга жуда зарур бунақа кабинетлар», — деди. Шунинг учун ҳам мактаб директори жуғрофия кабинетига қалладай кулф остирди. Жуғрофия дарслари бошқа синфхоналарда ўтиладиган бўлди. Нажот Ғайбулла махсус жиҳозлаган хонани ундан тортиб олиб қўйганига бир оз таажжубланди, холос.

«Меҳнатингизни юксак кадрлаямиз», дея уни овунтирган бўлди Қалқонов муаллим. Янги муаллим бошқа синфхоналарда ҳам бинойигина дарс ўта бошлади.

Эртаси куни, домла Хуррамович тарихий тўнтариш ясаган ўша кун директорнинг хонасида Қалқонов муаллим ва Норхол суҳбатлашиб ўтиришган экан.

— Эшболта ака, бу ёққа киринг, — деб чақириб қолди илмий мудира менга кўзи тушиб.

Кирдик. Ўтирдик.

— Домилла, — деб гап бошлади Қалқонов муаллим. — Озгина маслаҳатингиз керак. Нажот Файбуллага беш-олти соат биология дарси берсак, нима дейсиз? Шу бахона биология кабинетини ҳам ясашиб олардик-да!

Норхол ҳам директорни қўллаб-қувватлади.

— Кўриб турибсиз, раҳбарларнинг кабинетларга эътибори кучли.

Уларнинг фикри менга ҳам ёқди. Оқ фотиҳа бердим.

Афсус, режалар барбод бўлди. Катта танаффус пайти Норхол ранги кути ўчганча ўқитувчиларни шошилинч мажлисга йиғиб юрган экан. Мен андак кечикиб кирдим.

«Ўқитувчилар хонаси» ҳамкасабалар билан лиқ тўла. Кимдир ўтирган, кимдир тик турган кўйи хангу манг қотиб қолган. Дераза ёнида Нажот Файбулла бўшашибгина турибди. Ўртада домла Хуррамович, мағрур, тантанавор киёфада, бир кўлини белига тираб, бир кўлини гоҳ-гоҳо хавода қиличдек сермаяпти.

— Қани, тушунтириб беринг-чи бизга, нега қалбаки диплом билан юрибсиз? Ҳукуматни, соддагина жамоамизни лақиллатишга ким ҳуқуқ берди сизга, ким?! Асл пиятингизни айтинг. Қанақа жинойий гуруҳ билан ҳамкорсиз. Мақсад нима, мақсад?!

Домла Хуррамовичнинг қахрли хайкириғидан мактабнинг бетон деворлари ҳам зириллаб кетди. Йиғилганларнинг дами ичида. Хона ўртаси томон юраркан Нажот Файбулла чуқур-чуқур тин олди.

— Ха, менинг дипломим қалбаки, — дея гап бошлади у ўйчан киёфада. — Мен бу ҳақда ҳеч кимга айтолмасдим. Аввалги иш жойимда виждоним қийналиб сиримни директорга очиб қўйгандим. Балки мени тушунар, деган хаёлда эдим. Йўқ, айюҳаннос солиб ишдан қувиб юборишди. Лекин, мен... лекин мен мактабсиз туrolмайман, болаларсиз яшай олмайман. Биламан, ишонмайсиз, аммо ҳақиқат шундай. Болалар кулгисининг жарангидан завқ оламан, уларнинг кўзлари, сўзлари беғубор. Илмдан болаларгина хайратланинади. Мурғак онгига, ўй-хаёлига кириб келган озгина янгилик ҳам жажжиларни чинакамига қувонтиради, чинакамига хаяжонлантиради. Уларнинг севинчига севинч, хайрати-

га хайрат кўшишдан-да ортиқ қандай бахт бор? Болаларнинг беғубор қалбида янгидан-янги дунё очувчи, кўнглига илм сеҳрини солувчи инсон — бу муаллимдир. Шу сабаб бу қутлуғ касб менинг эс-хушимни ўғрилаган. Шу сабаб ўқитувчилар сафига интилдим. Афсуски, ҳеч омадим юришмади. Уч-тўрт карра пединститут остонасидан қайтдим. Бошқа соҳа бўйича ўқишга мажбур бўлдим. Лекин барибир муаллимликнинг сеҳрли дунёси мени чорлайверди, охири, қалбаки дипломга куним қолди. Азиз устозлар — Нажот Ғайбулла қўлини кўксига қўйиб хангу манг котиб турган ҳамкасаларга юзланди, унинг кўзларида жикка-жикка ёш айланар эди. — Азиз муаллимлар! Қисқагина фурсат бўлсада сизлар билан ёнма-ён ишлаганимдан, сизлар билан бир ҳаводан нафас олганимдан хурсандман. Сизлардан кўп нарсаларни ўргандим. Ирода, сабр-тоқат нелигини шу ерда билдим. Муаллим ҳаёти батамом жасорат, фидойилик экан! Шунча ташвишу таҳликага қўйганим учун ҳаммаларингиздан узр сўрайман.

Нажот Ғайбулла хона бурчагидаги илгакдан чарм камзулини, кундуз телпагини олиб кийди-да, эшик томон югурди.

— Насиб бўлса мен ҳали қайтаман, — деди у бўсағада тўхтаб, юз-кўзига синик бир табассум ёйилди. — Хужжатларимни тўғрилаб яна сафингизга қайтаман. Мени кутинг, азиз биродарлар!

Нажот Ғайбулла шахд билан чиқиб кетди. «Ўқитувчилар хонаси»га оғир жимлик чўкди. Домла Хуррамович хануз ўртада керилиб турар, алланеларнидир зўр бериб режалаштирар эди.

— Об-бо, — дея пешонасига шапатилади у бир пайт. — Туллакни қочириб қўйдинг-ку?! Ҳаммамизни авраб кетди-я!! Мен ҳам бақадек котиб қолибман!

Хона тўридаги стулида букчайибгина ўтирган Қалқонов муаллим ҳам зўрға тилга кирди.

— Қочиб гўрга борармиди, домилла Хуррамович. Қани, унинг хужжатларини бу ёққа беринг.

Бир пайт домилла Хуррамович типирчилаб қолди. Дераза токчаларига, стол устига жонсарак-жонсарак аланглади.

— Ия, қани унинг хужжатлари?! Ҳозиргина стол устида турганди-ку?! Ким кўрди сарик жилдли папкани?

Ўқитувчилар орасига ғала-ғовур, безовталик оралади.

— Нажот Ғайбулла олиб чиқиб кетди-ку! — овоз берди қай бир муаллим. — Рост, кўрдим. Ўзининг пап-касидир деб ўйлабман.

Домла Хуррамович гоҳ манглайига, гоҳ сонларига шапатилаб хануз хона бўйлаб чарх урарди.

— Ах, туллак! Хужжатларини опқочиб кетибди-ку?! Энди нима қиламиз-а? Қочиб қутилиб кетди-я! Из қолдирмай кетди-я!

— Домла, — дея уни жеркиб ташлади Норхол. — Ўзингизни босинг. Ана, қўлингизда дипломи қолибди-ку, намуноча чирқиллайсиз?

Чиндан-да Нажот Ғайбулланинг сохта дипломи домла Хуррамовичнинг қўлида. Домла бир зум айюҳанносдан тийилиб, ўзича алланималарни чамалади-да, қалбаки хужжатни шоша-пиша чўнтагига солиб қўйди. Теварагига сирли бир кўз ташлаб тиржайди.

— Бўлари бўлди, бўёғи кўчди, — деб яна тилга кирди Қалқонов муаллим. — Шармандамиз чиқди. Энди у ер-бу ерда гашириб юрманглар бу воқеаларни. Биров-ярим кизиксиниб сўраса, янги муаллимга иш ёқмади, бошқа сохага ўтиб кетди, деб қўяверинглар.

Ҳеч кимсадан садо чиқмади. Навбатчи шоша-пиша дарсга қўнғироқ чалди-ю ўқитувчилар бирин-кетин тарқашди.

Аммо домилла Хуррамович чидаёлмай барибир органга хабар берган экан. Мана шу бахона тушунтириш хати ҳам ёздик. Бор гап шу. Хаммаси тушдагидек, хаммаси хаёлдек...

• • •

— Қалай, Дело билан танишиб чиқдингизми? — деб сўради терговчи шоша-пиша хонага кираркан.

— Ҳа, ғирт қаллоб экан-ку, бу Нажот Ғайбулла деганлари.

— Э, нимасини гапирасиз, хаммани бошлаб лақиллатган. Давлат хужжатини қалбакилаштиргани учун унга жиноят иши қўзғадик. Ким билади, тағин қанча хунари бор, аста-секин очилаверади-да. Менимча ҳам у бирор бир жиноий тўда одами, беҳуда бу ерларга санғиб келмаган.

— Ҳали ўзи топилмадими?

— Ҳозирча йўк. Анали муаллимларнинг лақмалигидан фойдаланиб, ҳужжатларини ҳам гум қилган. Жуда айёр экан, қойил. Оғзаки маълумотлар бўйича излаб юрибмиз ҳозирча. Қочиб қаерга ҳам борарди, барибир топамиз.

— Балки унинг паспорти ҳам қалбакидир? Балки Нажот Ғайбулла умуман бу ернинг одами эмасдир?

Терговчининг кўзига хавотир оралади.

— Йўғ-е, нафасингизни иссиқроқ қилинг-е, у холда иш тоза чигаллашади.

• • •

Пойтахтга қайтдим. Бутун шууримни ғалати бир кайфият чулғаб олган эди.

«Нажот Ғайбулла қайтади, — деб ўйлардим нафасимни иссиқроқ қилиб. — Ҳужжатларини тўғрилаб, албатта қайтади. Ахир, у болаларсиз, болалар шундай муаллимсиз яшаёлмайди!..»

Мен автобус ўриндиғига ястаниб, хорғин кўз юмдим.

ҚИДИРУВДАГИ ҚИЗ

Бўйдоқларга хос турмуш тарзи уфуриб турган тўзғин хона. Хона деворларига катта-кичик, ранг-баранг фотосуратлар илиб ташланган. Бурчакдаги стол устида ҳам сураткашлик анжомлари сочилиб ётибди. Стол биқинидаги стул суянчиғига (апил-тапил ечинилган, шекилли) устки кийимлар тўзғин ташлаб қўйилган. Уй тўридаги дераза ёнидаги каравотда ок чойшабга бурканиб, бўйдоқларга хос хаёл билан ёстик кучганича Малик ётибди. Хойнахой, уйғок — чойшаб тагида бел-биқинлари, сон-оёқлари кимирлаб-кимирлаб турибди.

Туйқус эшик кўнғироғи жиринглади. Малик сергак тортди: «Катикчи-патикчи, шекилли». У йўлакма-йўлак, уйма-уй юриб сут, катик сотадиган семиз, коп-кора аёлни ногох, эслади.

Бир гал ғалати бўлган. Ўша хотин сут-катик тўла идишларини кўтарганча, юқори қаватга аранг ўрлаб борар эди. Кўчада бадантарбия қилиб қайтаётган, майкачан, калта шортик кийган Малик уни зимдан кузата бошлади. Аёлнинг қалқиб бораётган кенг-дўнг орқалари бсихтиёр йигит хаёлини олиб қочди. Қизиқишми-ей, орзиқишми-ей, ишқилиб, шундай бир ажиб туйғу бутун вужудини камраб олди унинг.

— Эй, кенной!

Катикчи оғир бурилиб, пастки қават майдончасида турган, сапча юз, ярим-яланғоч коматлари чайир йигитга қаради.

— Ха-а.

Малик сирли илжайган кўйи икки-уч хатлаб унга етиб олди.

— Кечирасиз, сут-катиғингиз... ҳаммаси неча пул бўлади?

— Шу... — катикчи хануз хансираб тураркан идишларга бир-бир кўз ташлаб чамасидаги нархни айтди.

— Яхши. Ҳаммасини сотиб оламан. Бўпти, сут-катиғингиз ҳам ёнингизга қолади.

Аёл хануз сирли илжайган кўйи савдолашаётган йигитнинг юзига ажабланиб тикилди.

— Нима истайсиз ўзи, ука?

— Бўйдоқ йигитлар нимани истаса шуни-да.

Қатикфуруш хотин йигитни бош-оёқ синчков кўздан кечирди-да, алланечук қувлик билан илжайди, сўнг бутун йўлакни тўлдириб хохолади.

— Об-бо-о, укагинам-е, жа шўхсиз-ку, а?

Малик зил-замбил идишларни кўтариб аранг хужрасига киргунча қафтлари кийилиб, пай-мускуллари узилиб кетгудек бўлди.

— Вой-бу-уй, — дея хона ичига аланглади аёл, Маликнинг ортидан бамайлихотир кириб келаркан. — Сураткашмисиз дейман-а?

— Ха, — зўрға сас берди йигит, оғир идишларни бир чеккага кўйиб.

Қатикфуруш аёл йўлакда солланганича туриб қолди.

— Қани, укагинам, аввал келишилган пулни чўзинг.

Малик унга саросима билан кўз ташлади. Оғир юк азобиданми, ё қатикчининг безбетларча туришиданми, ишқилиб, халигина товонидан тепасигача чулғаган ёлқин сўнибгина қолган эди. «Биққилигини қара-я, — ўйлади у енгил ижирғаниб. — Қайгўрданам илакишдим... Об-бо, энди қайтиш йўқ, бир амалларман».

— Нега бўшашиб қолдингиз, йигит? — сирли кўз қисди аёл.

— Қани, марҳамат, — дея сас берди Малик, зўраки илжайиб. — Ичкари киринг-чи, ўша гапим гап, айтганингизни бераман.

— Йў-ў, аввал беринг, шер йигит.

Малик ноилож ичкари кирди-ю кийим жавонида титкилана бошлади.

— Тезроқ кимирланг-да, ўргилай, — дея минғирлаб кўйди аёл, йигит томон мўраларкан. — Тор жойда нафасим қайтади.

Малик хануз зўраки илжайган кўйи қайтиб чиқди. Қатикфуруш унинг қўлидаги пулни деярли юлқиб оларкан, ҳафсала билан санади. Сўнг кўйлаги ёқасидан аллақайгадир тикиб юборди.

— Кўнглингиз жойига тушдими? — Малик қувноклик билан аёлни бағрига тортган бўлди.

— Қочинг-е, — силтаб ташлади уни аёл, гўштдор

кош-қобоклари уюлиб. — Тезроқ идишларни бўшатиб беринг. Бўғилиб кетяпман бу каталакда.

Малик хангу манг котди.

— Ахир... менга сут-қатигингиз керакмас, ахир, бошқача келишган эдик-ку?

— Қани, — деди аёл бепарво ичкарига интиларкан. — Ошхонага бошланг-чи, ўзим бўшатиб оламан.

Қатикфурушнинг хатти-харакати шу қадар қатъий ва жиддий эдики, саросима ичидаги Малик ортиқ қаршилик қилолмай қолди.

Кўп ўтмай ошхонадаги бор-йўғ идиш-товокдан тортиб, турли ичимликлардан бўшаган елим «бакалашка»ларгача сут-қатикқа тўлиб кетди. Қатикфуруш филдек ҳайбатли бўлса-да, кийикдек чаққон экан. Бир зум ичида бўшаган идишларини ювиб-чайиб олишга ҳам улгурди. Ҳатто, хужранинг у ёқ-бу ёғини саришталаган ҳам бўлди. Ахён-ахён кенг-дўнг думбаларини атай билкилла-тиб, уй эгасига макқорона илжайиб қўяр эди. Унинг гоҳ у, гоҳ бу ёнида типирчилаб турган Малик аёлнинг тағин билагидан тутишга ботинолмади.

— Яхши қолинг, — дея хиринглади хотин, хужрани тарк этаркан. — Тағин сут-қатик тусаб қолсангиз, бемалол, хизматга тайёрмиз.

Малик тобора узоқлашиб бораётган қадам товушларини, бир-бирига урилайётган бўм-бўш идишларнинг тақир-туқурини хийла вақт эшитиб турди. Сўнг сут-қатикқа лиммо-лим идиш-товокларга термилди. Бир кўнгли хамма-хаммасини деразадан пастга тўкиб юбормоқчи ҳам бўлди. Бироқ пулига ичи ачидими, ё, кўпирибгина турган оппоқ сут, оппоқ аёл баданини эслатдими, ишқилиб, ботинмади. Ботинмагани яхши бўлган экан — уч-тўрт кун бошқа егуликка чиқимдор бўлмай, сут-қатикқа бўқди. Шунчалар бўқдики, шу-шу кўча-кўйда сут-қатикқа кўзи тушса, кўнгли айнийдиган бўлди. Қатикфуруш аёллардан-ку филга йўликқандай ҳуркиб қочишни одат қилди.

Эшик қўнғироғи тағин устма-уст жиринглади. Малик қаравотини ғижирлатганича ўрнидан турди-ю апил-тапил шимини кийди, кўйлагини эгнига ташлади.

— Ҳозир.

Эшик ортида гулдор галстук таққан, пўримгина костюм-шимли, қуюқ сочлари ораста таралган, хушбичим, хушсурат бир йигит турар эди.

— Санъаткор сураткашга саломлар бердик, — деди у эшикни таажжуб билан қия очган Маликка. Алланечук амалдорларга хос салобат қалққан юз-кўзларида нимта-бассум ўйноқлади.

— Уў-ў, — Малик ҳам эшикни, ҳам кучоғини кенг очди, — Нусратбек, чапдаст чиновник! Азиз дўстим!

Улар бир-бирларини бағриларига босиб, кўришишди. Сўнг хиринглаганча бир-бирларини турткилашган бўлди.

— Қани, бисмилло, — деди Нусратбек илтифотларни кутмай ичкари кираркан.

— Узр, чиновник, ҳаммаёқ ивирсиб кетган, бўйдоқчилик курсин.

Нусратбек дўстининг гапларига бепарво, аланглаганича девордаги суратларни бир-бир томоша қилишга тушиб кетди.

— Суратга олишни ҳам қийворасан-да, а, Мак, — деб қўйди у койил қолганнамо бош чайқаб.

Улар хар хил фотоанжомлар сочилиб ётган стол ёнидаги стулларни нари-вери суриб, ўтиришди. Ўзлари-ча юзларига енгилгина фотиҳа тортган бўлишди. Бир-бирларига термилиб илжайдилар.

— Хуш келибсиз, жаноб Нусратбек, қанақа шамоллар учирди?

— Шамолмас, бўрон, соғинч бўрони.

— Ў-ў, шоирона гап қилдинг-ку, сал пастга туш, амалдорлик ҳам этади сенга.

— Рост, жўра, соғиндим. Нега бизникига бормаи қолдинг? Дадам ҳам кўп сўрайдилар.

— Кўриб турибсан-ку, — деди Малик суратқаплик анжомларига енгилгина имо қилиб. — Иш кўп, вақт тифиз. Аммо икки-уч марта ишхонангга борганман. Қай-гўргадир йўқолган экансан, тополмадим сени.

Нусратбек айбдорона елка учуриб қўйди.

— Балки... У ёқ-бу ёққа иш билан чиққандирман.

Малик дўсти кириб келгандан бери уч-тўрт марта қўл соатига ўғринча қараб олганини пайқади. «Вақти зик, зарил иш бор, шекилли, эсам келармиди» — лип этиб ўтди унинг хаёлидан.

— Мак, сени тўйга айтгани келдим, — дея мақсадга кўчди Нусратбек, тагин анча пайт лақиллашгандан сўнг. — Лекин таклифнома қоғозим йўқ.

— Тўйга?!

— Ха, тўйга, уйланаяпман, — деди Нусратбек алланечук ўйчан.

Маликни саросима босди. Ахир, бу Нусратбекнинг иккинчи бор уйланиши-ку?! Дўстининг олдинги хотини — Феруза бир йил аввал аллақандай дард туфайли туйқус ўлиб қолганидан ҳам хабардор. Хўш, тўй хабарига жавобан энди нима десин? Дўстини қутласинми, ё...

— Э, шунақами, — дея минғирлади Малик няк кашлаб. — Тузук, тузук...

— Тўйга курсдошлардан яна Карим билан Баходирни айтдим. Уччовлашиб ўтказиб берасизлар. Тушунасан-ку, Мак, ортиқча шов-шув бўлмасин деб, ўртоқлардан бошқа ҳеч кимга хабар бермадим, ўзинг тушунасан-ку...

— Тушундим, Нус, тушундим, — дея қизгин бош ирғади Малик. — Дабдабага ҳожат йўқ.

Ха, Малик дўстининг паришон чайналишини ўзича тушунган эди: «Ферузасини унутолмаяпти... Балки бу гал ота-онасининг қийин-кистови билан уйланаётгандир...»

Малик Нусратбекни ортиқ сўроқ-саволга тутишга қисинди. Кейинчалик, ҳамма-ҳаммасини бафуржа гаплашиб олишни дилига тугиб қўйди.

— Тўй қачон, Нус? — деб сўради у охиста.

— Индин. Кеч соат олтида. Ҳув, «Нур» ресторанини биласан-ку, ўша ерда ўтказамиз.

— «Нур» ресторанида?

— Ха, — деди Нусратбек тагин паришон, алланечук безовта хаёлларга чулғанар экан. — Дабдабали, тўғрими? Нима қилай, келин тараф шуни хохлади. Энди... уларники ҳам орзу-хавас-да, ўзинг тушунасан... Менга қўйиб берса-ку...

Нусратбек оғир сўлиш олиб бош чайқаб қўйди.

• • •

Тагин бир оз ўтиргач, Нусратбек чиқиб кетди. Бирок унинг маъюс, ўйчан киёфаси Маликнинг кўз ўнгида туриб қолди.

Улар бир пайтлар жуда яқин, сирдош дўст эди. Бир майизни тенг бўлиб ейишмаган бўлса-да, ҳар нечук талабаликнинг тотли ва тахир дамларини бирга баҳам кўришган. Ўша кезлар кўпчиллик уларни бир маҳаллада туғилиб-ўсган қариндошлар деб, ўйлашарди. Аслида Нус-

ратбек шахри азимнинг Октепа маҳалласидан, Малик эса Сирдарё бўйидаги Қоратепа қишлоғидан эди.

Қоратепалик йигирма яшар йигитча техника университетига кириш имтиҳонларини топшириб, натижасини илҳақ кутиб юрган кезлар эди. Кун иссиқ. Йигитча юрагидаги орзулар олови ундан-да иссиқ. Бу олов, айниқса, у ён-бу ён ўтиб-қайтаётган қизларни кўрганда баттар аланга олади.

Хуллас, шундай ҳароратли кунлардан бирида, университет биқинидаги хиёбонда қоратепалик абитуриент жўшқин хаёллар суриб ўтирар эди. Туйқус унинг ёнидан сарвқомат, қош-кўзлари полукдеккина бир қиз таманно билан ўтиб қолди. Қизнинг енг-ёқасиз, калтагина кўйлаги баъзи бир нозик жойларини аранг-аранг яшириб турар эди. Малик унинг оппок, силлиқ сонларига сукланиб тикиларкан, бутун борлигини лаззатли бир ҳаяжон чулғади. Қулт-култ ютинди. Сўнг ўз завқ-шавқини баҳам кўрмоққа шерик излагандек бсихтиёр ёнверига кўз ташлади. Ажабки, андак нарида тагин бир йигитча қизни анграйганча кузатар эди. У ҳам туйқус Малик томонга ўгирилди. Эҳтирос, завқ-шавққа тўла кўзлар бир лаҳзагина тўқнашиб икковлари ҳам баб-баравар жилмайишди. Баб-баравар лаб қимтиб, баб-баравар бош чайқашди. Сўнг баб-баравар ўринларидан туриб бир-бирига яқинлашдилар.

— Зўр-а!

— Зўр!

Икковлоннинг илк салом-алиги, такаллуфлари ана шу биргина сўз қатига жо бўлди. Қиз кўздан йўқолиб, эҳтирослар андак босилгач, танишдилар.

— Малик.

— Нусратбек.

Ажабки, Нусратбек ҳам Маликни илҳақ қилиб турган ўша факультетга абитуриент экан! У ҳам имтиҳон натижаларини билиш илинжида куймаланиб юрган экан.

Ўша кун уларнинг ичу ташидан завқу шавқ, қувончу ҳаяжон аримади. Ахир, имтиҳон жавобларига кўра иккиси ҳам университет талабасига айланган эди-да! Хойнаҳой, хиёбонда ёнларидан шунчаки гўзал хилқат эмас, омад фаринтаси табассум қилиб ўтган экан.

Малик ва Нусратбек, юлдузлари тўғри келган каллиғлардек, илк учрашувдаёқ фикри зикрлари бир-бирига

мос-монанд бўлганиданми, хар калай, шу-шу дўстлашиб кетишди. Малик Нусратбекларникига, Октепа махалласидаги шинамгина ҳовлига тез-тез бориб турар эди. Бироқ дўстининг ота-онаси қанчалар қийин-кистовга олишмасин, ётоқхонани ташлаб, уларникига кўчиб ўтишга унамади. Тўғрироғи, тенг-тўшларининг шовқин-суронига, қакажон қизларнинг қахқахаларига тўла талабалар шаҳарчасини кўзи қиймади.

Нусратбек ҳам Қоратепа қишловида кўп бўлган. Қишлоқ этагидаги дарёда чўмилиб, балиқ овлашлар, ширкат хўжалиги боғига кириб мева-чева ўғирлашлар унда унутилмас хотиралар қолдирган. Шу алфозда, гоҳо кикир-киқир кулгилар, гоҳо маъюс-махзун хаёллар билан талабалик ўтди-кетди. Сўнгги курснинг охирларида Нусратбек уйланди.

Ўқишни битиргач, Малик қишлоғига қайтди, Янгийўлдаги консерва заводида бир оз ишлагач, тагин шаҳарга келди. Ижарага мана шу хужрани топди. Хар ким ўз ташвиши билан бўлиб қолгани учунми, хар калай, икки дўст бир-биридан тобора узоқлаб боришаётганини пайқамадилар. Ахён-ахёндагина дийдорлашар бўлиб қолишди. Дийдорлашган чоғларда ҳам гап-гапга қовушмай, сохта такаллуфларга кўмилишар, бирор-бир баҳона тошиб, хайрлашиш пайига тушишар эди.

Мана, бугун ҳам Нусратбек амал-такал қилиб қутулиб кетди.

«Хўш, ўзим-чи, — дея ўйлади Малик, енгил-елши нонуштадан сўнг кўчалик кийимларини кияркан, — унинг тезроқ чикиб кетишини истамаганмидим? Ахир, шошиб тургандим-ку?!»

Малик стол устидаги кўнғироқли соатга кўз ташлади. Соат сураткашнинг зарур учрашувга аллақачон кечикканига имо қилаётганидан пушаймондай, «чуқ-чуқ»лаб, миллари титрабгина турар эди.

Жинси шим, енгил чарм камзул кийган Малик елкасига фотоанжомларини осганича хужрасидан чиқди.

• • •

Шаҳар марказидаги хиёбон ҳамиша гавжум. У ён-бу ён ўтиб-қайтаётган одамлар оқими бир зум ҳам тинмайди; ёшлар-кексалар, аёллар-эркаклар, биров қайларгадир шошилади, биров бепарво, шунчаки томошаталаб, писта чакиб, тамаки тутатиб ивирсийди.

Малик анча енгил тортди. Кенг, сершовкин кўчалар, иссиқ-совуқ чехралар овутдими, харқалай, ҳалигина тор, хувиллаган ҳужрасида сиқувга олган маъюс-махзун кайфият тарқалиб кетди. У фотоаппаратини чоғлаб, хамишаги иш жойи — хиёбон ёнида тураркан, хамишаги кувнок сўзамол сураткашга айланди-колди.

— Кеп қолинг, суратга тушиб қолинг. Хуснингизга хуси қўшилишини истасангиз, марҳамат, кеп қолинг. Бизнинг фотоаппарат сизни ўн ёшга яшартириб юборади.

Ўтиб-қайтувчилар гоҳ чинқириб, гоҳ минғирлаб чорлаётган Маликка деярли эътибор беришмас эди. Баъзиларгина унинг афтига ажаблангандек анграйиб қўйишди, холос.

— Кеп қолинг...

Қўлтиқлашиб бораётган икки хушрўйгина қиз маҳмадана сураткашга кўз кири билан қараб, жилмайиб қўйишди. Чакира-чакирдан чарчаб зерика бошлаган Маликка жон кирди.

— Иў-ў, — деди у қизларга қарата, — сизларни суратга туширмайман. Бунақа хуси, бунақа табассум билан юрак-бағримни кул қилганларинг етмагандай, плёнкани ҳам куйдириб юборасизлар.

Сураткашнинг гапира-гапира эргашганини пайқашган қизлар чопқиллашди. Маликнинг шундоққина биқинидан ўтиб бораётган тўнг бир кампир унинг сўзамоллигидан энсаси қотдими, сураткашга зардали-зардали кўз ташлади. Малик ҳам кампирга ёлғондакам чакчайиб фотоаппаратини қаратди.

— Бир зум сабр қилсинлар, хоним. Бизнинг анжом тиришган башараларни силлиқлаб қўйишда устаси фанг.

Кампир алланима дея гудранганича узоқлашди.

Малик ҳам толиқиб, бир зум чакаги ўчди. Негадир бугун омади чопмаяпти. Одатда куннинг бу махалигача ҳечқурса беш-олти кадр сурат олар эди.

У сал наридаги бўёқлари кўчиб қолган ёғоч ўриндиққа бориб ўтирди. Ўтиб-қайтаётганларга ҳаслчан тикилди.

Малик Янгийўлдаги заводдан кетгач, мутахассислиги бўйича ишламади. Яқин бир танишининг қутқусига учиб ўзини сураткашликка урди.

«Инженерликни қўй, ука, — деганди ўша меҳрибон акахон. — Бу соҳада коса оқармайди. Оти улуғу супра-

си курук. Сен яхшиси кўлчилик назар-писанд қилмайдиган ишнинг бошини тут...»

Акахон фотографиянинг афзалликлари хақида, айнан шу сохада тер тўкиб афсонавий бойликка эришганлар хақида тагин хийла вақт жавради. Малик унинг гапларини анчайин бепарво, кинояомуз тинглаган бўлсада, бу қизгин маслахатда ҳарҳолда жон борлигини пайқади. Қолаверса, ўзи ҳам болалик чоғларидан бери сураткашликка кизиқар эди. Талабаликнинг илк кунлариёқ ихчамгина фотоаппарат сотиб олди. Дўстининг бу харидидан аввал энсаси қотган Нусратбек, кейинчалик кадрдан нари кетмай қолди. Малик уқувлигина эди. Тез орада сураткашликнинг анча-мунча ҳадисини олди. Ҳатто, фотоаппаратни бўлаклаб, унча-мунча носозликларини ўзи эшакага келтирадиган бўлди. «Устоз кўрмаган уста», — деб хирингларди Нусратбек.

Ўша яқин танишнинг оқ фотихасидан сўнг, Малик бу ишга катъий киришди, бироқ керакли фотоанжомларни тайёрлагунича, маъмурият билан тил топишиб, хиёбонда илдиэ отгунича хийла чиқимдор бўлди. Лекин чидам ва кунт билан ишлади. Ўша акахон башорат қилгандек, чиндан ҳам тузуккина пул топа бошлади, ҳатто доимий мижозлар орттирди. Кўпчилик Маликни тўй-хашамларга атай-тўтай олиб кетадиган бўлишди. Бироқ қурғурнинг топган-тутганида барака йўқ эди. Ахён-ахён отасига узатганларини айтмаса, бор-йўғини ишратга совуриб қўяди. Бирор бир таннозга илакишган тунлари, эрталаб туллаган мушукдеккина бўлади-қолади. Ҳатто, айрим чоғлар, арзимас йўлкирага ҳам зориққанини айтмайсизми?

— Кечирасиз, уч кун аввал суратга тушгандик.

Малик хаёлдан чалғиб, илкис ўгирилди. Ёнгинасида бақалоккина бир йигит унга саволчан тикилиб турарди. Андак нарида одмигина кийинган, сарғиш сочли қиз. Малик уларни тангандек бўлди.

— Қани, тўлов қозонини беринг-чи.

Йигит бир парча варақни сураткашга узатди. Малик вараққа бир кўз ташлаб олгач, ёнидаги чарм сумкани титкилаб бир даста сурат чиқарди.

— Мана, марҳамат, — деди у йигит ва қиз ёнма-ён тушган расми топиб узатаркан. — Жанжаллашиб қолганда шу суратга каранглар, тагин Лайли-Мажнунга айланасизлар. Биз шунақа сеҳрли суратлар ишлаймиз.

Расм мижозларга ёққани шундоққина юз-кўзларидан сезилиб турарди. Улар Маликка бот-бот миннатдорчилик билдиришгач, одамлар орасига сингиб кетишди.

Малик эринибгина у ён-бу ён юра бошлади.

— Кеп қолинг, лахзаларни мангуликка мухрланг!

Сўзларга тўн кийгизиб гапиришига, гоҳо Маликнинг ўзи ҳам қойил қолар эди. Бу хислат, ҳар нечук, отасидан юққан бўлса керак.

Отаси — тақа мўйлови остидан ҳеч қулги аримайди-ган, хангомаю латифалари билан давраларга жон киргизадиган одам. Қувноқлиги боисми, ёши етмишни қоралаб қолган бўлса-да, хали тетик, дўпписини дол қўйиб, жундор тўшларини яланғочлаб юради. Онаси Маликни уйлантириш ҳақида бот-бот куйиниб гап бошласа, отаси ўзича бепарво, эснаб қўяди. «Шошма-чи, кампир, ана, уч ўғилни эрта уйлантириб нима топдинг, кунора ғавғо жанжал...»

Бироқ отаси овлоқ-овлоқда Маликни гап билан чимчилаб-чимчилаб олади.

«Тўй қачон, болам, бизлар беҳабар қолмайлик-да? Бирортасининг қўйнига қўл солиб кўрдингизми, ишқилиб?»

Малик отасининг қочиримларига жўяли жавоб тополмай чайналади. Отаси эса баттар буровга олади:

«Кўзингизга қаранг, болам, вақтида уйланмаган йигитни, кейин, эрга бериш керак бўлади».

Малик отасидан бир амаллаб қочиб қутулади.

Уйланиш, рўзғор, деган тушунчалар унинг кўнглига ғулғу солади, алланечук кўрқув кўзгайди. «Йўқ, хали эрта, — деб ўйлайди Малик юраги орқага тортиб. — Нима зарил...»

Унингча уйланиш, рўзғор тузаш — қариликни бўйнига олиш, ўйин-қулги, серзавқ эркинликдан буткул ажралиш, эътибордан қолиш билан баробар.

Малик ҳаммасидан кўра қиз-жувонларнинг эътиборидан қолишдан чўчир эди. У қизларнинг келишган, хушбичим йигитларга айрича интиқлик билан бокишини жуда яхши билади. Эҳ, бу сирли-сирли нигоҳларда қанчалар лаззат, қанчалар ҳаловат бор! Гўзал жононлар орқасидан «бу хушсурат йигит кимга насиб қиларкан?», дея пичирлашаётганини яққол эшитиб тургандай бўлади Малик. Бу орзуманд шивир-шивир, бу сирли энтиқишлар,

хамма-хаммаси уники! Лоп этиб уйланиб кўйса, давраларнинг гули бўлиб юриш қайда? Каталакдек уйида ўтиради-да, хотиннинг кош-қовоғига қараб! Ундан кўра ўйнаб-кулгани, қизларнинг кўзини куйдириб юргани маъкул эмасми?! Қолаверса, ҳали чинданам кўнгилдаги кизни учратгани йўқ. У уйланадиган, жуфти ҳалоли бўладиган хилкат алланечук сирли, алланечук жозибали бўлиши керак. Малик унга қараб тўймасин, ҳар ўйлаганида юрак-бағри сел бўлиб, уйга қараб чопсин. Бирок қани ўша малика? Қани ўша паризод?

Сураткаш хиёбон йўлаги бўйлаб юраркан теварагига маъюс кўз ташлаб кўйди.

— Кеп колинг, суратга тушиб колинг. Лаҳзаларни мангуликка муҳрланг.

• • •

Малик хиёбондан андак наридаги ошхонада апил-тапил тушлик қилиб қайтди. Чиндан ҳам бугун негадир омади юришмаётир. Эртадан бери атиги уч кадр сурат олибди-я?!

Хиёбон одатдагидек гавжум. Теварак куз офтобининг алланечук хира, илиқ нурларига чулғанган. Андак наридаги йўлда автоуловлар у ён-бу ён физ-физ елиб ўтмоқда.

Малик тили билан тиш ораларини тозалай-тозалай тагин фотоаппаратини шайлади.

Шу пайт телефон буткаси ёнида ўзига ўқтин-ўқтин кўз ташлаб кўяётган кизни пайкаб қолди. Негадир Маликнинг юраги «шув» этиб пастга тушиб кетгандай бўлди.

Қизнинг тўлқин-тўлқин, кўнғиртус сочлари нозик елкаларида чулғаниб турар эди. Енгил, кузлик костюми, сарғиш узун кўйлаги ўзига ярашган. Оппок, дўппи юзларида алланечук хаёл, саросима.

— Суратга тушмоқчимисиз? — деб сўради Малик унга яқинлашиб. Овози ҳеч қутилмаганда алланечук титраб, бўғиқ чиқди.

Қиз хижолатли жилмайиб, ерга қаради. Куюқ кошлари туташиб, узун-узун киприклари пир-пир учди.

— Кечирасиз, манави матоҳ қанақа ишлатилади? Озгина ўргатворинг, илтимос.

Малик шундагина кизнинг қўлида жажжигина фотоаппарат борлигини пайқади.

— Қани, беринг-чи, янги экан-ку?

— Ҳа, ҳозиргина дугоналарим билан сотиб олдим.

— Бу ер жуда сершовкин, — деди Малик ботинмайгина, — илтимос са-ал нарирок чиқайлик.

Улар хиёбон ўртаси томон юришди.

— Узр, сизни ҳам безовта қилдим, — деди киз баттар хижолатланиб.

— Ҳечқиси йўқ. Ўзим ҳам бекорчиликдан зерикиб тургандим.

Улар бахайбат бир чинор панасида тўхташди. Ўзига бор-йўғи беш қўлидек аён бўлса-да, вақтни чўзиш илинжида Малик жажжи фотоаппаратни обдон кўздан кечирган бўлди.

— Фотографияга кизиқасизми, дейман-а?

— Оз-моз... Бугун бир дугонамизникида киз базми бор, эсдалик суратларга тушмоқчи эдик.

— Тушунарли... Демак, дугонангиз турмушга чиқаяпти.

— Ҳа, эртага тўйи.

Малик шошилмасдан, хижжалаб-хижжалаб фотоаппаратга плёнка, батарейка жойлашни, ишлатиш тартибини тушунтира бошлади. У ора-чора кизнинг тиниқ юзига, алланечук ғусса қалкиб турган кўзларига махлиё-махлиё термилар эди.

— Тушундингиз-а?

Киз маънос жилмайиб бош ирғаб қўйди.

— Мана, қизил чироқчаси ёнди, — деди Малик фотоаппаратни қизга тутқазиб. — Энди манави шиша ичига қараб, кадрни тўғри мўлжалга оласиз-да, манави кнопкани босасиз, вассалом. Қани, бир синаб кўринг-чи...

Малик киздан икки-уч қадам йироқлашиб, ўзини суратга тушишга чоғлади. Қиз қисиниб-кимтиниб уни расмга олди.

— Энг муҳими, — деди йигит илжайганча яна қизга яқинлашаркан. — Квитанция ёзиб беришни унутмаслик.

Улар енгилгина кулиб олишди.

— Энди танишсак ҳам бўлар, исмингиз нима?

— Ҳабиба.

Малик одатда кизлар билан танишган чоғлари исмлари ёкса-ёкмаса ўзича хайратланган бўларди: «О-о, нақадар фусунко-ор...» Бироқ кўкламги япроқдеккина мана бу кизга негадир сўзамоллик қилолмади.

— Исмим Малик, — деди у қўлини кўксига қўйиб. — Сиз билан танишганимдан жуда хурсандман.

Ҳабиба жилмайиб, бош ирғаб қўйди.

— Талаба бўлсангиз керак-а? — деб сўради Малик суҳбатни чўзиш пайида.

— Йўғ-е, ўқишни битирганимга икки йил бўлди.

— Қайси институтни битирдингиз?

— Миллий университетни, фалсафа бўйича...

Улар беихтиёр ёнма-ён юра бошлашди.

— Хали ишга кирмадингизми?

— Ишлайман.

— Қаерда ишлайсиз?

Ҳабиба сураткашга норизо бир чимирилиб қўйди.

— Хозирча сир.

Малик қовун тушириб қўйган бўлса-да, чимирилган чоғи қиз янада сулув бўлиб кетишини пайқади. «Зўр кадр чиқади-да», — хаёлидан ўтказди у уста сураткашлардек чамалаб.

— Ҳабибахон, — деди у фотоаппаратини зимдан шайлаб. — Сураткаш энг аввал ўзи суратга туша билиши керак. Қани...

Қиз йигитнинг ниятини пайқаб улгургунча Малик бир хатлаб олдинга ўтди-ю, Ҳабибани суратга олди.

— Э, қўйинг-э, керакмас, — дея эътироз билдиришга уринди қиз.

Бирок шу орада Малик қизнинг гоҳ у ёнидан, гоҳ бу ёнидан тағин икки-уч бор суратга олди. Сураткашнинг ўз бошига қуйиб-пишиб типирчиллаши Ҳабибанинг завқини келтирди шекилли, шарақлатиб кулиб юборди. Маликка айнан шу лаҳза керак эди. У бутун ҳунарини ишга солиб, яна устма-уст фотоаппаратини шифиллатди.

Ҳабиба гўё алланима ёдига тушиб қолгандай, туйқус жиддий тортди. Теварагига хуркак кўз ташлаб оларкан:

— Бўлди етар, — деди чимирилиб.

Малик ҳам анчагина суюлиб кетганини пайқади.

— Кечирасиз, Ҳабибахон. Мен шунчаки, — йигит жўяли гап тополмай чайналаркан, ногоҳ қизнинг чарм сумкачасидан пул чиқарганини кўриб қолди. — Ия, нима қилмоқчисиз?

— Ҳарҳолда қвитанция ёзиб беришни унутмасиз?

Малик кулиб юборди.

— Қойил, ўғитларни дарров қулоғингизга қуйиб оларкансиз, сиздан жуда яхши шогирд чиқади.

— Рост, ҳаққини олингу қвитанция ёзиб беринг, мен суратларимни албатта олишим керак. Агар... агар ило-

жи бўлса негативни ҳам. Қўркманг, ҳаммаси учун тўлайман.

— Қўркаман. Демак менга эсдалик қолдирмас экансиз-да?

Хабиба жилмайишга ҳаракат қилди.

— Кечирасиз, мен... мен суратларнинг негативларини коллекция қиламан, шунинг учун.

— Яхши, — деди Малик негандир кўнгли ғашлаиб. — Келишдик. Агар малол келмаса, менга телефонингизни қолдирсангиз, суратлар тайёр бўлди дегунча сизга хабар қиламан. Беҳуда овора бўлиб юрмайсиз.

Хабиба бир зум саросимада қолди. Йўлак чеккасида ўсган чечаклар атрофида чарх ураётган капалакка ўйчан тикилди. Сўнг, бир қарорга келди, шекилли, чарм сумкасидадан бир парча қоғоз, ручка чиқарди.

— Мана, — деди киз телефон рақамлари битилган қоғозни узатаркан. — Уч-тўрт кун ичида кўнғироқ қиларсиз.

— Яхши, ҳозирча пулингизни чўнтагингизга солиб қўйинг, суратларга келган кунингиз берарсиз.

— Раҳмат, Малик ака, — деб жилмайди Хабиба. — Энди мен борай, дугоналарим кутиб қолишди. Сизни безовта қилганим учун яна бир қарра узр.

— Қўйсангиз-чи, Хабибахон.

Малик учинишга шайланган хуркак қушчадек бу қизга ўғринча тикилди.

• • •

Тун ярмидан оққан бўлса-да, ҳали Маликнинг хужрасида чирок ўчмаган эди. Хона одатдагидан баттар тўзғиб кетган. Қуюқ тамаки дуди хужра бўйлаб бўғоз булутлардек сузиб юрибди.

Ниҳоят, хув, шомда бошланган иш охирлади. Торгина кулба Хабибанинг ҳар хил ҳолатда тушган, Малик бор-йўқ маҳоратини қўллаб ишлаган суратларига тўлиб кетди. Майкачан, сочлари тўзғин йигит стулга ҳорғин чўқаркан, расмларга завқ билан тикилди: «Хабиба!»

У кошлари кундуз, кўзлари юлдуз қизларни кўп кўрган. Неча-нечасини қучиб-ўпиб, керак бўлса, тўшакка тортган. Бироқ, ҳеч бири мана шу баҳорги чечакдеккина қизчалик юрагига титроқ сололмаган, ҳеч бирини ўйлаганда, мана шу хуркак кабутар монанд қизчалик ичу ташини нурга тўлдиролмаган. Қизик, туйқус учраб

колган бу сулувнинг нимаси унга бунчалик ёкиб колди экан? Ё севги деганлари шуми?

Малик илгари ишқ-муҳаббат деган нарсани тан олмас эди. Ўзларича ошиқ-маъшук, Лайли-Мажнун бўлиб юрганларни учратса энсаси қотиб, гаши келар эди. Хатто дўсти Нусратбек талабаликнинг сўнгги йилида, Миллий университетнинг филология факультетида ўқийдиган кизни севиб колганда, унинг устидан хўп кулган. Ўша тўладан келган, бўшангтоб киз Феруза эди. Нусратбек унга канадек ёпишди-колди. Хатто Малик билан баъзи бир хуфёна харамларга бориб туришни ташлаб, оғир-вазмин, мулоҳазакор йигитга айланди. Кўп ўтмай, ўша Ферузага уйланди. Ферузанинг отаси қўли узун амалдорлардан экан. Эндигина дипломини қўлига олган куёвни «Электр жиҳозлари» заводига, туппа-тузук ишга жойлаб қўйди. Тез орада Нусратбек завод директорининг таъминот ишлари бўйича ўринбосарига айланди. Дўстининг ишдан ишга, амалдан-амалга читтакдек учиб-кўнишини кўриб-билиб турган Малик ўзича дохиёна фикрга келди: «Севги эмиш... Жа-а, хаммасини ҳисоб-китоб қилиб қўйган экан-ку, бу шахарлик тулки?! Қизимас, отасига уйланган экан-да...»

Аммо Нусратбек дўстини хар гал учратганида хамишагидек дўстона муносабатда бўлишга уринар, ўз ёнига ишга таклиф қилар эди. Бироқ дўстининг мулозаматларидан негадир Маликнинг кўнгли гаши тортар, назарида, Нусратбек устидан кулаётгандек туюлар эди. Шу сабабли, хар нечук, Малик «шахарлик тулки»нинг таклифларини рад этиб келган. Бироқ тез-тез хуруж қилиб турадиган ўша таниш гашлик, хиралик дастидан хеч қутулломади. Кунларнинг бирида кечки пайт Нусратбекларникидан қайтаркан ич-ичида чарх ураётган ўша таниш алам-изтироб сабабларини англаб етгандай бўлди. Хув, илк танишган кунларидан буён ўзича дўсти билан зимдан пойгага киришган экан! Ўқишда, ишда, севгида...

Севги деганда Малик, албатта, қизларнинг кўзини куйдириб, оркасидан умидвор-умидвор қаратиб юришни назарда тутди. Бу масалада у Нусратбекдан анча ўзиб кетганини хис этар, бу хиссиётдан ичи илиб, ўз-ўзича қувониб юрар эди. Нусратбек хушсурат-хушбичим, чин шахарликларга хос дид-фаросатли йигит бўлса хам, негадир кизларни ўзига кераклича мафтун этолмасди. (Хархолда Маликка шундай туюлган.) Ўқиш бўйича, хойна-

хой, дуранг. Бирок иш масаласи чаток, бу соҳада шуб-хасиз Нусратбек икки хатлаб ўзиб кетди. Малик энди уч хатлаб уни доғда қолдириши керак! Аммо қандай қилиб? Албатта, Нусратбекнинг кўмагисиз, битнинг оёғига, итнинг қуйруғига илашиб бўлса-да, бу пойгани ҳам ўз фойдасига ўнгламоғи шарт.

Ўша тун дўстиникидан қайтаркан, Малик ўзича шундай қарорга келди. Келди-ю яна ўз-ўзидан уялиб кетди. Назарида кўча чироқларининг ёлдуси кўксини тиедек ёриб ўтиб, бор-йўғини баралла ёритиб юборгандек, барча-барча унинг хиёнаткор ўй-хаёлларини кўриб-билиб тургандек туюлди. «Хечкиси йўк, — хаёлан ўз-ўзини овутган бўлди Малик, теварагига олазарак қараб оларкан, — одоблигина кўриниб юрган билан Нусратбекда ҳам шундай ҳисоб-китоб бор».

Ўша кунлари ошиғи олчи Нусратбек кўкрак керган сайин хотини Ферузахон аллақандай хасталикдан қуриб борар эди. Ана шу дард ёшигина жувоннинг жонига зомин бўлди. Малик марҳуманинг маъракасида қатнашаркан, дўст бошига тушган айриликдан чинакам ғам-қайғу чекиб, ўкириб йиғлашни истади. Бирок Нусратбекни шунчаки бағрига босишдан, қуп-қурук кўзларига рўмолчани теккизиб-теккизиб кўйишдан нари ўтмади. Бу ҳол учун у уч-тўрт кун ўз-ўзидан нафратланиб юрди. Ўша кунлари Нусратбек озиб-тўзиб, кўзлари киртайибгина қолган эди. «Ростдакам севаркан-да», хаёлидан ўтказди Малик, дўстини зимдан қузатаркан.

Шу-шу «ростакам севги» хақида тез-тез ўйлайдиган бўлиб қолди. Кўча-кўйда бир-бирини қўлтиқлаб юрган жуфтларга, гоҳо, бир-бирига эркаланиб суратга тушаётган йигит-қизларга қизиқсиниб-қизиқсиниб қарайдиган бўлди. Бирок ҳеч бирида хаёлидаги «ростакам севги»ни тополмади. Хатто, бир гал хужрасига бошлаб келган кўча қизини дабдурустдан саволга тутди: «Мени севсанми?»

Қиз аввал қулди, сўнг йигит кўксига юзларини яшириб пичирлади: «Қўйинг, пок сўзларни тилга олмайлик...»

Мана, бугун хиёбонда Ҳабибани учратди-ю, юрагида галати бир ҳислар уйғонди. Кунбўйи ўша сирли туйғулар тугёнида жўшиб, қувониб юрди. Хужрасига қайтаркан тезроқ қизнинг суратларини ишлаб, унинг чехрасига тағин тўйиб-тўйиб боқингга ошиқди.

Малик Ҳабибанинг турли ҳолатларда тушган суратларини хона деворининг кўримли-кўримли жойларига осиб чиқди. Атай катта ҳажмда ишлагани — қизнинг кулиб тушган расмини эса нақшинкор рамкага солиб, каравот тепасига — дераза тоқчасига қўйди.

Тонг яқин эди. Маликнинг руҳи тетик, жисми енгил. Улуғвор бир ишни қойиллатиб қўйгандай, алланечук хуш кайфиятда ўрнига чўзилди. Ҳабиба ҳақида ўйлай-ўйлай уйкуга кетаркан, жилмайди: «Қарияпман, шекилли...»

Йигитнинг юзида табассум қотиб қолди.

Малик «Нур» ресторани ёнида шоша-пиша таксидан тушди. Устида хипча сумбатига ярашиб тушган оҳорлигина костюм-шим, хаворанг галстук, сочлари орасталанган. Елкасида эса сураткашлик анжомлари.

У аслида эртагирок Нусратбекларникига ўтиб, тўй хизматига бел боғламокчи эди-ю, бироқ улгурмади. Хиёбонда эски бир мижоз учраб, қўярда-қўймай тоғасининг мучал тўйига етаклаб кетди. «Маликжон, уч-тўрт кадр оласиз, тамом, сўнг айтган жойингизга элтиб қўяман», — дея тантанали ваъда берди мижоз, дўстининг тўйига бориши кераклигини айтиб, тайсаллаётган сураткашни қўлтқлаб. Малик ноилож кўнди. Бироқ уни ҳар хил баҳоналар билан кечгача қўйиб юбормади.

«Ишкилиб, тўй бошланиб кетмаган бўлсин-да» — хаёлидан ўтказди Малик, ресторан томон аланглаб юраркан.

Қатор-қатор неон чироқларининг ёғдусидан теварак сутдек ёришиб турар эди. Ресторан майдончасига тизибгина қўйилган машиналар бойвачча меҳмонларнинг қўнлигидан дарак бермоқда.

Серхашам рестораннинг қўш табақа, нақшинкор эшиги ланг очик. Ичкарида у ён-бу ён жонсарақ югургилаб юрган хизматчилар кўзга ташланади. Малик туйқус Нусратбекка кўзи тушиб, такка тўхтади. Дўсти ресторан биносининг биқингинасида, пештоқдаги чироғ нуридан ола-чалпоқ ёришган дарахт соясида асабий юриб, сигарет тутатар эди. «Нахотки мени бетоқат кутиб турган бўлса, хаёлидан лип этиб ўтди сураткашнинг. — Намунча безовта?!»

— Нусратбек, — дея сас берди Малик.

Дарахт тагидаги шарпа «ялт» этиб ўғирилди. Паришон юзига енгил табассум ёйилди.

— Ха, сенми Мак. Хуш келибсан.

Улар кучоклашиб кўришган бўлишди.

— Табриклайман, — деди Малик ботинмайгина. — Ишқилиб, бахтли бўлинглар.

Нусратбек туйқус дўстини итариб ташлаб, елкасидаги фотоанжомларига нуқиди.

— Ўв, галварс, нега манави матохларингни кўтариб юрибсан? Нима ташвиш бу?

Малик тўппа-тўғри бир миждозниқидан келаётганини, бу дардисар ашқол-дашқолни уйга ташлаб чиқишга улгурмаганини айтиш учун оғиз жуфтлади-ю, сўнг шаштидан қайтди.

— Нима, тўйингда қўл қовуштириб ўтираманми? — деди у гўё аразлаган киёфада. — Ҳечқурса, эсдалик учун уч-тўрт кадр оларман. Тўйингда би-ир хизмат қилайин-да.

— Мен сени хизматга чақирганим йўқ, Мак. Ебичиб, дам олибгина ўтир. Агар фотоаппарат билан ўралашаётганингни кўрсам, адабингни бераман.

— Ў-ў, шунақа гўзал пўписа учун бир кадр олай-а, — дея Малик фотоаппаратини шайлашга тушди.

Шу пайт ресторан ичкарисидан Миролим ака — Нусратбекнинг отаси лапанглаб, хавотирли бир киёфада чиқиб келди.

— Нусрат, бу ерда нима қилиб турибсилар?

— Чеккани чиккандим, — деб тўнғиллади Нусратбек.

— Қани, ичкари кир, сени анави янгалар чирқиллаб излашяпти. Бора қол, келин тайёр бўпти.

Малик бошига омонатгина дўппи кўндирган, ковокёноқлари салки Миролим ака томон юзланди.

— Ассалому алайкум.

— Ия, Маликжон, ўзингни болам? — Миролим ака сураткашни қувонч билан бағрига тортди. — Сизни ҳам кўрар кун бор экан-ку, қочок.

Юзларга енгилгина тортилган фотиҳадан сўнг, Малик ҳам узук-юлук хол-аҳвол сўраган бўлди. Миролим ака эса баттар авжланди.

— Қалайсиз энди, ўғлим, соғлиқларингиз яхшими? Қоратепага ҳам тез-тез бориб турибсизми? Ота-онангиз ҳам бардамгинами? Илоё, эсон-омон бўлишин...

— Дада, мен кирай, — деди Нусратбек отасининг гапини бўлиб. — Маликни қўйворарсиз.

Миролим ўғлини жеркиган бўлди.

— Сен киравер, Маликжонни ўзим бошлаб кираман. Бор, боравер.

— Э-э, хозир, — деди Малик фотоаппаратини чохлаб. — Бир минут. Бир чиқиллатиб олай.

Нусратбек алланима деб астойдил эътироз билдирмоқчи бўлди-ю, бироқ улгурмади. Дўсти уста сураткашларга хос чакконлик билан ота-болани расмга олди. Нусратбек ўзича норизо тўнғиллаб ичкари кириб кетди.

— Қани, Маликжон, — деди Миролим ака сураткашга кулимсираб тикилганича. — Бизникига ҳеч бормай қўйдингиз, ё, биздан хафамисиз.

Малик шоша-пиша бош чайқади.

— Йў-ў, нималар деяпсиз, Миролим ака. Турмуш шунчаки ҳаммамизни ҳар томонга сочиб ташлади. Ўзингиз яхши тушунасиз-ку, хозир ҳамма ўзи билан ўзи овера. Бош қашлашга қўл тегмайди. Мен ҳам сизлардан бигир хабарлашиб чикай дейману, аммо ҳеч фурсат тополмаяпман-да.

— Тушунаман, ўғлим. Ҳозир ҳаммага қийин. — Миролим ака Маликнинг елкасига ҳазиломуз коқди. — Хойнахой, хозир ҳаммага қийин, деб бизларни тўйга чақирмай уйланиб ҳам олган бўлсангиз керак-а, а?

— Йўғ-е, ўлибмизми сизларни тўйга таклиф этмай. Тўғриси, хали уйланмадим.

— Ия, нега? Ёш ҳам ўттизга қоралаб колди-ку?!

— Пешона шундай экан-да, — хижолатли елка қисди Малик. — Хали кўнгилдагини учратмадим.

Миролим ака пихиллаб кулди.

— Э, ўзимизга са-ал шипшиб қўймапсиз-да, нафақат кўнглингизга, биратўла қўйнингизга ҳам солиб қўярдик.

— Худо хоҳласа, яқинда бўлиб қолар. У ёғда қариндошлар ҳам холи жонимга қўйишмаяпти. Сизларни албатта тўйга айтаман.

— Ило-ё, қўшгани билан қўша қаринг, болам.

Миролим ака ўйчан қиёфага кириб, чуқур тин олди. Малик ҳам ресторан боғининг коронғи бир бурчагига тикилди.

— Нусратбекнинг са-ал кайфияти бузукка ўхшайди-я, — деди у орага тушган жимликни бузиб. — Тинчликми, ишқилиб.

Миролим ака Маликни кўлтиқлаб қоронғилик қуюқрок томонга бошлади.

— Билмадим, Маликжон, билмадим, негадир дўстингизнинг беш-олти ойдан бери қовоғи очилмайди. Устига-устак, бу келинимизга, Нафисахонга кўнгли йўқдай. Нафисахон раҳматли Ферузахонга жиян, шундан хабарингиз борми?

— Йўқ, — дея бош чайқади Малик — хабарим йўқ. Аммо Нусратбек хужрамга борганида Нафисахон билан бирга ишлашларини айтган эди.

— Ха, шунақа, Нафисахон ҳам ўша зовудда ишлайди. Раҳматлик Ферузахоннинг дадалари билан маслахатлашиб, Нусратбек билан Нафисахонни қовуштиришга келишгандик. Биласиз, Маликжон, мархума келинимиздан бир кизча ёдгор қолган. Қудаларим ҳам, хойнаҳой, неваралари бегона аёлнинг қўлига қараб қолмасин, дейишган, Нафисахон учун ҳам ўзлари совчи бўлишди.

— Яхши тадбир, яхши, — деб қўйди Малик ўзича кўпни кўрган кайвонилардай. — Ишқилиб, Нусратбек индамай кўна қолдими?

— Ха, биласиз-ку, дўстингиз жа кўнгилчан, бўйни бўш. Ўзларингиз биласизлар, деб қўя қолди.

Шу асно ичкаридан бўғиқ карнай-сурнай садолари эшитила бошлади.

• • •

Малик бир зум анграйиб қолди. Баҳайбат-баҳайбат кандиллар осилган хайҳотдек емак залининг ҳашамидан кўз қамашар эди. Оппоқ дастурхонлар ёйилган узундан-узун столлар усти турли-туман нозу неъматларга лиммо-лим. Дастурхон атрофида турнақатор тизилиб ўтирган меҳмонлар бегокат, карнай-сурнай шовқини тезроқ тиниб, келин-куёв тезроқ ўз ўринларига ўтиришса-ю, базми жамшид бошланса.

Малик созу ноғоралар суронида кулоқлари батанг бўлган кўйи бамайлихотир ён-верини суратга ола бошлади. Шу пайт янгаю дугоналар даврасида келин-куёв кириб келди. Куёвлик сарупоси ўзига ярашган Нусратбекнинг юз-кўзида алланечук саросима. Оппоқ фатасига бурканиб оппоқ булутдек сузиб келаётган келин ён-веригаги дугоналарига аҳён-аҳён жилмайиб қўяди. Малик шоша-пиша уларни суратга ола кетди. Суратга ола-ола ногоҳ келин дугоналари орасидаги Ҳабибага кўзи тушди.

Юраги алланечук орзикиб, беихтиёр гурс-гурс ура кетди. Бу орада сураткашни Ҳабиба ҳам илғаб-таниган шекилли, йигит гомон энгил бош ирғаб, табассум қилган бўлди.

Туйқус хаёллари алғов-далғов бўлиб кетган Малик карнай-сурнай садолари қачон тиниб, келин-куёв қай тарзда ўз ўринларини эгаллашганини пайкамай колди. Малик бир амаллаб, киши билмас, Ҳабибанинг каршисидаги жойни эгаллаш дардида эди.

— Ассалому алайкум, азиз меҳмонлар, — дея сўз бошлади новча, олифтагина даврабоши микрофонни у ён-бу ён судраклаб. — Бугунги шодиёнамизга хуш келибсиз. Бугун Нусратбек ва Нафисахонларнинг никоҳ тўйи... Фурсаддан фойдаланиб базм кечасини очик деб эълон қиламан. Кани, дастурхонга марҳамат.

Давра бўйлаб энгил-елпи қарсақлар чалинди. Малик пайтдан фойдаланиб дастурхоннинг нариги тарафида, шундоққина рўпарасига хижолатомуз ўрнашган Ҳабибага гап отди.

— Салом, Ҳабибахон, сизни кўриб турганимдан хурсандман.

— Ассалом, — деди қиз манглайидаги тўзғин сочларини орасталлаган бўлиб. — Сизни бу ерда учратаман, деб сира ўйламагандим.

— Қисматдан қочиб қутулиш кийин-да.

Ҳабибанинг у ён-бу ёнига жойлашган дугоналари иккаласининг гап-сўзларидан сергакланиб, гоҳ қизга, гоҳ йигитга қизиқсиниб, синовчан-синовчан кўз югуртирди. Дугоналарининг маъноли қарашларини пайқаган Ҳабиба баттар хижолатланди.

— Малик ака, булар дугоналарим, Гули... Нури.

— Танишганимдан хурсандман, — деди сураткаш қизлар томон энгил бош ирғаб. — Менинг исмим Малик.

Гули сочлари қизғиш тусга бўялган, озғингина қиз гапни илиб кетди.

— Сизни таниймиз, хиёбонда ишлайсиз-а?

— Ҳа, очик хавода.

Ҳаммалари энгилгина кулиб олишди. Аллакимнинг-дир табригидан сўнг, ресторанининг жажжигина сахнасини эгаллаган созандаю хонандалар куй-қўшиқ бошлаб юборишди.

*Олов экан боқишларинг,
Билурсанми ёқишларинг...*

Малик чакқонгина интилиб шампан виносини очди-да қадахларга ичкилик қуйиб чикди. Қизларга мулозаметлар қилди.

— Кани, дугонажонлар, марҳамат. Ҳеч бир торги-ниш, уялиш бўлмасин.

Қизлар ортиқча тихирликсиз қадахларни бўшатиш-ди. Дастурхон устидаги салатлардан газак қилишган бўлишди.

— Узр, — деди Малик ўрнидан кўзгала-кўзгала бўйнидаги фотоаппаратига ишора қилиб. — Мен буни икки-уч чиқиллатиб келай.

Қизлар енгилгина бош ирғаб қўйишди.

Оплоқ костюм-шим кийган, қизлардек нозик-ниҳол хонанда йигит хануз чираниб хониш қилар эди.

Олов экан боқишларинг,

Билурсанми ёқишларинг...

Малик гоҳ еб-ичиб ўтирган меҳмонларни, гоҳ давра ўртасида чарх ураётган раққосани, гоҳ келин-куёвни ўз майлича суратга олди. Нусратбек худди азага келгандек, хомуш ва паришон ўтирибди. Ҳатто, рўпарасида қилпилаётган сураткашга икки-уч ўқрайиб қўйгандай бўлди. Келин — Нафисахон ёнидаги дугонасининг алланелар дея пичирлашларига кулоқ тутиб, кўзларини пирпиратар эди.

Малик жойига қайта бошлади. Шу пайт елкасига видеокамера қўйиб олган барзанги сураткашни қўполлик билан туртиб юборди. Малик унга аччиғланиб бир кўз ташладию, бироқ тезгина хушмуомалага ўтди.

— Кечирасиз, — деди илжайиб.

Бироқ видеотасвирчи қалин қошлари остидан Малик-ка нафратомуз тикилди.

— Жа хирапашшадай ўралашдинг-да оёғим остида. Тўйга келган бўлсанг, тинчгина ўтирсанг-чи жойингда.

Ўз айбини хануз англаёлмаган Малик хангу манг қотди. Шу пайт туйкус видеокамера биқинидаги митти-гина чироқча кизил тусда ёниб-ўчаётганини пайқаб қолди. Бу матохнинг ҳам сиру синоатини туппа-тузук биладиган Малик чироқчага ишора қилди.

— Ёниб қолибди-ку, менга ўшқиргунча видеони тузатиб олинг, акагинам. Йўқса, бирорта ҳам тасвир тиник чиқмайди.

— Маслаҳатингга зормасман. Обрўйинг борида жойингга ўтир.

— Об-бо, — деди Малик масхарабозларча илжа-

йиб, — сизни суратга олмаганимдан хафасиз чоғи, а? Кечирасиз, эътибор бермабман, мана...

Видеочи каршилик кўрсатишга улгурмади. Малик уни чакқонгина суратга олди-қўйди.

— Хали гаплашаман сен билан, — тўнғиллади барзанги тиш қайраганча рақибидан узоқлашаркан.

Малик зимдан теварагига кўз ташлаб олди. Хайрият, куй-қўшиқнинг шовкин-суронида ҳеч ким даҳанаки жангни сезмади. Барча еб-ичиш, ғала-ғовур билан овора эди. Икки-уч ширакайф меҳмон даврага чиқиб, раққосанинг теварагида шох ташлаб ўйноклай бошлади.

— Қалай, зерикмадиларингизми? — деб сўради кизлардан Малик, жойига ўтираркан.

— Зерикдик, — деди Гули қакажонлик билан. — Айникса Хабиба.

Хабиба чимирилганича дугонасини туртиб қўйди. Хийлагина тўзғиб қолган дастурхон усти кизларнинг иштаҳаси чакки эмаслигидан дарак берар эди. Аллақачон бўшатишган шекилли, хизматчи аёл шампан виноси шишасини олиб, ўрнига конъяк қўйиб кетди.

Малик зимдан Хабибага кўз ташлади. Қизнинг ёноқлари дугоналариники каби ичкиликдан кизариб турган бўлса-да, негадир хомуш ва ўйчан ўтирарди.

— Айтганча, қиз базми қандай бўлди? — дея уни гапга тутган бўлди Малик, қадахларга конъяк қуяркан. — Плёнкаларни ҳам тўлғизиб ташлагандирсиз?

Дугоналар пик-пик кулиб юборишди.

Малик таажжубланди:

— Ҳа, тинчликми?

— Ўша қуни кўзингиз тегди, — деди Хабиба.

— Нега? Қанақа қилиб?

— Йўлда фотоаппарат тушиб кетиб, чил-чил синди.

Қизлар яна қикир-қикир кулишди.

— Бунинг хаёлини кимдир ўғирлаган, — деб гап ташлади Нури — юзларига қуюк бўёқ чаплаган, тўлагина киз. — Паришонлик курсин.

Малик кизларнинг қочиримларини ўзича тушуниб алланечук қувонч ҳисларига чулғанди.

— Об-бо, чакки бўпти-да, — деди у афсусланганнамо бош чайқаб. — Ҳа, майли, кўзим теккан бўлса, айбдорман. Демак, янги бир фотоаппарат мендан. Аммо... — Малик шўх кўз қисди, — фақат менинг суратимни олиб юрасиз, шартим шу.

Ҳабиба нозли чимирилиб қўйди.

— Бир марта олдим-ку суратингизни, етар.

Гули ва Нури қийкириб кулишди. Малик ичу таши тобора қувончга тўлиб қадаҳларни қўлига олди.

— Қани, шундай ажойиб гаплар, шундай дилкаш дугоналар учун!

Сал-пал қийин-қистовдан сўнг қизлар бири-кетин қадаҳларини бўшатишди. Шу аснода дастурхонга норин тортилди. Барчалари сукут билан овқатга интилишди.

Ҳаммасқни бир-бирига урилаётган идиш-товоқларнинг, санчки ва қошиқларнинг жаранг-журунг саслари босиб кетди.

— Келин яқин дугоналаринг экан-да, — деб гап ташлади Малик, жимликни бузиб.

— Ҳа, — енгил чайналганича бош ирғади Ҳабиба. — Институтда бирга ўқиганмиз. Жуда ажойиб қиз, афсуски, сафимизни тарк этяпти.

Малик сирли илжайди.

— Сиз хали сафни бузишни ният қилганингиз йўқми?

— Йўғ-э, — уялганнамо чимирилди Ҳабиба.

Шу чоғ бўш идиш-товоқларни йиғиштириб юрган хизматчи сураткаш томон энгашди.

— Сизни ошхонада Миролим акам чакиряптилар.

— Хўп, ҳозир бораман, — деди Малик, сўнг Ҳабибага юзланди. — Бир минут. Дарров қайтаман.

— Тезроқ қайтинг, хали бизни суратга туширмадингиз, — дея гап ташлади Гули қакажонларча.

Шу орада дуррачасини таннозларча қия қўндирган янга дугоналарга яқинлашди.

— Қани, қизлар, би-ир шўх-шўх ўйнаб берингларчи, келин бола илтимос қияпти.

Дугоналар чуғур-чуғур ва кулгилар билан ўринларидан силжишди.

• • •

Тўй қизигандан-қизиб борар эди. Қуй-қўшиқ садаларига мастана қийқириқлар, гулдурос кулгию чапаклар аралаш-қуралаш бўлиб кетди.

Миролим аканинг илтимосига кўра хизматчилар тўпини ҳам суратга олган Малик тағин зал томон шошилди. Бирок ошхона йўлагига қўйилган стол устидаги шишалардан бирини қўлга олган Миролим ака жажжи қадаҳларга ичкилик қўйди.

— Қани Маликжон, икковимиз жиндек-жиндек, а, лаббай.

— Бажону дил Миролим ака, сиз билан албатта ичман.

Улар қадахларни бўшатиб, газак тишлашди.

— Нусратбекнинг бу тўйи аввалгидан ҳам дангиллама бўлиб кетди-ку, а? — деди Малик зал томон имо қилиб.

Миролим ака лоқайд қўл силтади.

— Келин тараф шуни талаб қилишди. Менга қолсаку, ховлида ими-жимиди ўтказардим.

— Ха, энди... уларники ҳам орзу-хавас-да.

— Маликжон, — деди Миролим ака тагин қадахларга ичкилик қуйиб, — тўйдан кейин уйга келинг, хўп? Бир яйраб ҳангомалашамиз. Буниси ҳисобмас, хе-хе...

Улар кулишганча қадахларни чўқиштиришди. Ичкилик ортидан шоша-пиша шўр бодринг чайнаркан Малик зал томон бетоқат кўз ташлади. Афтидан, кетишга бахона кидирарди.

— Амаки, залдан ҳам бир-икки кадр олай, айти тўйнинг қизиган пайти.

— Биладан, болам, биладан. Илоё, барака топинг. Нусратбекка ҳам сизнинг тўйингизда хизмат қилиш насиб этсин. Малик сархуш, енгилгина чайқалганича тантана қизиб турган зал томон юрди. Созу чилдирмаларнинг гумбур-гумбури, мастона кийкириқлар ресторан томини қўпоргудек эди.

Нимкоронги йўлакдан чиққан сураткаш, залнинг ёруғидан кўзи қамшиб бир зум тўхтади. Шу пайт дугоналари билан диркиллаб рақс тушаётган Хабибани кўриб қолди. Қиз аҳён-аҳён бўй чўзиб, аланглаб кимнидир нигоҳлари билан излар эди. Маликнинг юрагига ажиб бир қувонч, хаяжон ёпирилиб кирди: «Мени кидиряпти, мени!..»

У завқ-шавқ қўйнида Хабибага бир зум термилиб тургач, даврада ўйноқлаб юрган ширакайф мехмонлар тўпини оралаб қиз томон ошиқди. Худди сураткашга далда бергандай хонанда чираниб куйлар эди:

Кел, кел, келақол,

Юрагимни олақол...

— Жуда чиройли рақс тушаркансиз, — деди туйқус қизга яқинлашган Малик. — Чарчамадингизми?

Ҳабиба сураткашга худди чўчиб кетгандек кўз ташладию рақсдан тўхтади:

— Кўйинг-е.

Малик пайтдан фойдаланиб қизнинг билагидан тутди-да, дастурхон томон бошлади.

— Юринг, бир оз дам оламиз.

— Хў-ўп.

Шу чоғ сураткаш манглайини қоплаган тўзгин сочлари остидан хўмрайганча тикилиб турган Нусратбекка кўзи тушди.

— Зерикмайгина ўтирибсанми, чиновник?

— Чидаса бўлади, — деди куёвтўра зўраки илжайиб.

— Ўзинг-чи, адашмасам, зерикишга сира вақтинг йўқ, шекилли.

Малик Ҳабиба билан етаклашиб ўтаркан интилиб Нусратбекни елкасига дўстона нуқиб қўйди-да, сирли кўз киди.

— Сенинг шарофатингдан, жўра.

Гули ва Нури қандайдир йигитлар билан жуфт-жуфт бўлиб ҳамон рақс тушишмоқда. Улардан андак нарида ўша барзанги видеокамерачи ивирсиб турибди. Куйкўшиқ, тала-тўп авжида.

— Куёв-почча дўстингиз экан-да? — деди Ҳабиба жойига ўтираркан.

Малик ҳам ичимликдан қуйиб қизга узатди.

— Ҳа, эски кадрдон курсдош.

— Ўх-ў, билмаган эканман.

— Ҳабиба, — деди Малик ботинмайгина. — Тўйдан кейин сизни кузатиб қўйсам майлими?

— Йў-ў... Илтифот учун раҳмат, Малик ака. Узр, ҳозир акам келиб олиб кетади мени.

— Эсам... — баттар чайналди сураткаш. — Эртага бир учрашсак қалай, айтганча, суратларингизни тайёрлаб қўйгандим.

— Ўйлаб кўрай-чи, дарров бирор нима дейиш қийин.

Малик темирни қизигада босгиси келди.

— Ҳабиба, эртага кечки соат бешда сизни Анхор бўйидаги «Чинор» ошхонаси ёнида кутаман. Келасиз-а?

Ҳабиба мужмал елка учириб, жилмайди.

— Ҳаракат қиламан.

— Ана бу бошқа гап, — дея шодон қафт ишқалади Малик, гўё, қиздан қатъий ваъда олгандай. Сўнг қадах-

ларга конъяк қуя бошлади. — Илтимосимни рад этмаганингиз учун рахмат.

— Койил, ичкиликка бесуюк экансиз.

— Келинг, шу мақтовингиз учун ичайлик.

Малик авраб-авраб киз қўлига кадах тутқазди.

Иккиси бир-бирига термилиб бир зум жим қолишди.

* * *

Ярим тун. Кўча бўйлаб тизилиб кетган неон чирокларининг ёғдуси алланечук хира. Машиналар қатнови сийрак. Малик хийлагина сархуш, ширакайф. Келинкуёвга эзмаланиб бахту иқбол, тагин алламбалолар тилагач ресторандан чиқиб кетди. Барибир тўй охирлаб қолган эди.

Малик фотоаппаратлари солинган чарм сумкасини гоҳ елкалаб, гоҳ орқалаб, гандираклаганича катта йўл бўйлаб юра бошлади. Димоғи чоғ, лабида хиргойи. Ахён-ахён физиллаб ўтиб қолган машиналар томон шоша-пиша қўл чўзиб ўзича тўхташга ундаб қўяди. Шу аснода ресторан ичидан отилиб чиққан икки шарпа сураткаш томон илдам-илдам юришди. Кўзлари аланг-жалаңг. Бирининг қўлидаги узун тивли пичоқ чирок ёруғида яркираб кетди.

— Тезроқ, — бўғик фулдиради иккинчиси, — кетиб қолади.

Бироқ улгуришмади, йўл бўйида қўл силкиётган Маликнинг ёнида милиция-патрул машинаси тўхтади.

— Ўтиринг, ўртоқ, — деди олд ўриндикда ўтирган, лейтенант мундиридаги барваста милиционер.

Малик бир зум саросималаниб тургач, уловнинг орқа эшигини очиб ўзини салонга урди. Машина шитоб билан олға интилди.

Маликни таъкиб қилиб чиққан шарпалар кўча бўйида депсинганча тўхташди.

— Ах, лаънати, қўлдан чикардик-ку?!

— Тфу-у...

— Давай, машина тут! Орқасидан пойлаб бораверамиз. Тез бўл, барибир уйининг олдида тушиб қолади, шартта ишни саранжомлаймиз.

— Эсинг жойидами, ким айтди сенга, патруль уни уйигача элтиб қўяди, деб?

— Ну?..

— Энди уни шахарнинг бирорта ҳушёрхонасидан излаш керак.

— Ҳа-а, тфу-у...

— Кетдик, боссга вазиятни тезроқ айтайлик.

— Юр.

Машина елиб борарди.

Лейтенант оркага бош буриб йўловчига синчков-синчков тикилди.

— Тўйдан чикибсиз шекилли, а?

— Худди шундай, командир, — деб кулди Малик. Машина ёнида тўхтагандан бери ичидан қиринди ўтаётган бўлса-да сир бой бермасликка ҳаракат қиларди.

— Хужжатлар жойидами, ишқилиб? — сўради лейтенант йўловчининг чарм сумкасини сиртдан пайпаслаб кўраркан. — Қаерда яшайсиз?

— Олатўн кўчаси, 15-уй, 3-хонадонда. 2-кават чап томондаги эшик.

— Ўхў-ў, кайфингиз ҳам оби-тобига келибди-ю, а?

— Ҳа, ўртоқ командир. Лекин мен кўпроқ муҳаббат майдан мастман.

Лейтенант Маликнинг башарасига бир зум таажжубланиб тикилиб тургач, ҳайдовчи шеригига юзланди.

— Эй, энди нима қилдик?

— Нима қилардик, Олатўнга ташлаб қўямиз, — деди ҳайдовчи милиционер йўлдан кўз узмай. — Мен уни танийман, кунбўйи хиёбонда кўкаради, сураткаш. Зарилман шахс.

Милиционерлар қувноқ кулишди. Малик ҳам илжайиб жўр бўлди.

— Ҳамиша хизматларингизга шайман, акалар.

• • •

Ғира-шира шом пайти. Сокин, хаёлчан оқаётган анҳор қирғоғидаги ўриндикда ўтирган Малик қўл соатига яна бир карра кўз ташлади. Келишилган вақтдан тағин роппа-роса бир соатча ўтди, бироқ Ҳабибадан дарак йўқ!

Йигитни кунбўйи хаволатиб юрган хаяжон, қувончдан асар ҳам қолмади. Ич-ичида алланечук изтироб, ғусса кўзғалди. Теваракка маъюс-махзун кўз ташлади.

Анҳор эшилиб-тўлғониб окмоқда. Қирғоқ бўйлаб ястаниб кетган сийрак дарахтзор сарғиш қизғиш ҳазонларга бурканган. Шохдан-шоҳга учиб-қўниб ўйноқлаётган қушлар чуғури бир зум тинмайди.

Малик оҳиста ўрнидан турди. Андак нарида, «Чинор» қахвахонасида ҳаёт қайнайди. Ошпазу хизматчилар у ён-бу ён зир-зир қатнамоқда. Хўрандалар мўл.

Талабалик човлари Малик Нусратбек билан бу ерга тез-тез келиб туришар эди. Сув бўйида, сўлим дарахтзор қўйнида мириқиб овқатланишга нима етсин?! Аммо бир гал хўб ғаройиб саргузашт бўлган.

Худди шундай илик куз кечларидан бири эди. Стипендиядан чўнтаклари қаппайган икки дўст «Чинор»нинг хўраklarини қўмсаб келиб қолишди. Иштахаларни багтар қитиқловчи хидлар анқиб турган кенгина залда одам сийрак экан. Жимир-жимир оқиб ётган анҳор яккол кўзга ташланадиган жойга ўтиришди.

Бир пайт қахвахонада икки хурлико пайдо бўлди. Тор кофта, калта юбка қадди-қоматларини сириб турибди. Юз-кўзлари тўла табассум, нозу карашма. Улар шундоқкина икки дўстнинг ёнидаги столга минг бир таманно билан жойлашишди.

Маликнинг тили танглайида қотди. Нусратбек ҳам ўқтин-ўқтин қизларга анграйиб қолар эди. Малик секин дўстнинг бикинига туртди. Хайрату хаяжонга тўла кўзлари бир зум тўкнашди.

— «Зўр-а!»

— «Зўр!»

Қизлар гўё ҳеч нарса пайкамагандай ўзаро чақчақлашиб гоҳ оёқ чалиштириб, гоҳ эгилиб-букилиб бутун гўзалликларини намойиш этишар эди. Нусратбек сулувларга суқланиб термилиш беҳудалигини англади, шекилли, халигина хизматчи келтириб стол устига қўйган шўрвага ташланди. Малик ҳам ноумид қошиқни қўлига олди. Шўрва мазалигина экан. Талабалар гўзалларни бир зум унутгандай бўлишди. Бирок энди қизлар улар томон ишвали-ишвали кўз ташламоқда эди. Ҳатто, ўзаро шивирлашиб пиқ-пиқ кулиб ҳам олишди.

— Эй, йигитлар, соат неча бўлди, билмайсизларми? — дея туйқус гап ташлади гўзаллардан бири.

Йигитлар баб-баравар, ялт этиб қизларга карашди. Баб-баравар қўл соатларига кўз ташлаб, баб-баравар вақтни айтишди. Сўнг ҳаммалари баб-баравар кулиб юбордилар.

Кўзлари катта-катта, қорамағиз қизнинг номи Надя экан. (Кейинчалик аслида Норхол экани маълум бўлди.) Бодомқовок, сочлари калта кесилган қизнинг исми Са-

нам экан. (Кейинчалик аслида Светлана экани аниқланди.)

Киска танишувдан сўнг Надя-Норхол Маликнинг, Санам-Светлана Нусратбекнинг бикинига кўчиб ўтди. Кутилмаган омаддан талабалар аввалига хўп довдирашди, сўнгра, бир-бир қадах арок сипқоришгач, тил жағлари чархланиб, қўллар югуриккина бўлиб қолди. Айниқса Нусратбек Надя-Норхолга канадек ёпишиб олди. Хаш-паш дегунча қизнинг ярим яланғоч совларидан тортиб, бўлиқ сийналаригача бир-бир силаб чиқди. Ютоқди.

Улар шу алфозда еб-ичиб, ялашиб-юлқашиб аллама-халгача ўтиришди.

— Энди турамиз, кеч бўлиб кетди, — деб қолди бир маҳал Надя-Норхол, Маликнинг кўмагида ўрнидан тураркан.

Санам-Светлана ишва билан Нусратбекнинг бўйнига осилди.

— Балки жентелменлар кузатиб қўйишар.

Йўқ, йигитлар кузатиб қўйишмади. Такси ёллаб қизларни уйларигача элтиб қўйишга аҳд килишди.

Қизлар аэропорт томондаги эскигина ҳовлида ижарагир экан. Киракаш «Жигули» уларни бир зумда етказиб қўйди.

— Энди бизнинг бир пиёла чойимизга марҳамат, — дея артистларча қулоч ёйди Санам-Светлана.

Надя-Норхол хиринглаганича пастаккина дарвоза эшигини очишга киришди.

Теварак тун чодирасига бурканган. Тахта деворлар билан амал-тақал ўралган, айкаш-уйқаш, ташландикнамо уйлар алланечук хурнайиб, ваҳимали кўринади. Тор, кинғир-қийшиқ кўчадан қандайдир қўланса анқийди.

— Қани, марҳамат, йигитлар, — деди Надя-Норхол, бир амаллаб темир эшикни очаркан.

Теваракнинг тунги манзараларидан туйқус хушёр тортди шекилли, Нусратбек қизлар билан секингина хайр-хўшлашиб, қайтиб кетиш пайига тушиб қолди.

— Бошқа сафар, бошқа... — дея фулдиарди у, тиргалганча ичкарига қистаётган қизнинг кучоғидан чиқишга уннаб.

Уй бир даҳлиз, бир ошхона ва икки пастаккина хужрадан иборат экан. Ҳаммаёқ исқирт, тўзғин. Хирагина олтмишлик лампочка, чанг-ғубордан баттар хира торт-

ган. Ошхонада ювуқсиз идиш-товоқлар қалашиб ётибди. Атир-упанинг ўткир иси зах ва қандайдир қиринди иси-га қоришиб кетган.

Қўлга тушган тутқундай қунишибгина ўтирган Нусратбекни Надя-Норхол тағин кистовга олди.

— Нусрат ака, орқа тугмамни бўшатворинг, жа-а қадаяпти, — деди у йигитни хужралардан бирига бошларкан.

Нусратбек дўсти томон нажот сўрагандай ҳасратли кўз ташладию нонлож қизга эргашиди. Малик ўз гўзали билан овора эди. Санам-Светлана йигитнинг тиззасига ўтириб олиб, гоҳ ўпиб, гоҳ нозик бармоқлари билан сочларини тароклаб хирингларди.

— Сизни орқа тугма қийнамаяптими? — сўради Малик аллақандай хислардан тобора жўшаркан.

Санам-Светлана йигитга кўксини тутди.

— Йў-ў, мани кофтам қийнапти.

Улар чойшаблари қирланиб кетган ётоқ-диван устида ўтиришган эди. Икковлари ҳам алланечук энтикканча бир-бирларини ечинтира бошлашди.

— Сизга ёқаманми? — сирли шивирлади қиз, оппоқ бўлик сийналарини йигит юзига тегизаркан.

Малик эхтиросдан бўғриқиб аранг сас берди.

— Ҳа.

Икки ташна вужуд бир-бирига чирмашди...

...Малик илкис кўзини очганда дабдурустан қаерда ётганини англаёлмади. Дахлиз чироғининг ёғдусидан ғирашира ёришиб турган хона, ерда сочилиб ётган кийимлари аста-секин йигит хаёлини жойинга келтирди. Диваннинг бир четида шир яланғоч Санам-Светлана қунишибгина ухлаб ётар эди. Малик оёқ учидаги кўк жилдли адёлни қиз устига ташлаб қўйди. Шу пайт қўшни хужрадан ғўнғир-ғўнғир сас қулоғига чалинди. Сергак тортиб ўрнидан турдию охиста дахлизга чиқди. Ошхона ёқда тимирскиланиб юрган сичқон шувиллаб ўтиб, ўзини йўлакка урди. Малик чўчиб тушди. Сўнг хануз ғўнғир-ғўнғир товуш келаётган хужра эшигидан мўраллади.

Ярим яланғоч, сочлари тўзғин, аразлаган боладек қошқовоқлари уюлган Нусратбек ётоқ-диваннинг бир четида паришон ўтирарди.

— Қўркманг, ҳечкиси йўқ, — дея меҳрибон онадек уни овутарди Надя-Норхол, полга тиз чўккан қўйи йигитнинг сонларини уқаларкан. — Биринчи марта кўпин-

ча шунака бўлади. Озгина суст босди сизни, каттик хаяжондасиз. Қўркманг, кани, яна бир ҳаракат қилиб кўринг-чи...

Малик ўзини шартга панага олди. Оҳиста изига қайтди.

Эрталаб тунги ҳамма саргузаштлар, муҳаббатли бокишлару, эхтиросли ўпишишлар шунчаки тушга ўхшаб қолди. Қизлар худди банк хизматчиларидек совуккон ва жиддий қиёфада бўсағада туриб олишди.

— Бизларникиям тирикчилик, — деди Санам-Светлана хурпайиб. — Хисоб-китобни тўғрилаб қўйинглар. — Сўнг соч тараётган Надя-Норхолга шикоятмуз минғирлади. — Тағин нақ эрталабгача-я?! Ўлар бўлсам ўлиб бўлдим.

Икки дўст баб-баравар бир-бирига тикилишди. Баб-баравар бош чайқашиб, баб-баравар чўнтақларини қоқиштира бошлашди. Хайрият, буларда ҳам талабалар учун чегирма бор экан! Бир амаллаб қутулишди.

Атиги ўн-ўн беш лакикадан сўнг икки дўст автобус бекати томон шалвирабгина келишар эди.

Малик хаёлчан одимлаётган Нусратбекнинг елкасидан дўстона тутди.

— Қалай! Зўр-а!

— Зўр!

Бироқ анхор бўйида нақ икки соат беҳуда ивирснган Маликни бундай ғаройиб хотиралар ҳам овутолмади. Таъби тирриқ, ичига чирок ёкса ёришмайди.

У бўшашганча зим-зиё йўлак зинаюясида ўз хужраси томон хорғин кўтарила бошлади. Шу асно унинг эшиги ёнида ивирсиб турган аллақандай шарпа қадам товушлариши эшитдию, лип этиб юқориги қаватга чиқиб кетди. Бироқ уни Малик пайкамади. У хувиллаб ётган хужрасига кириб, чироқни ёқди. Хонада ўнлаб Хабибалар миёнида кулиб, йигитга айбдорона тикилиб турар эди. Айниқса, дераза тоқчасига қўйилган каттакон сурат яққол кўзга ташланади. Малик ўртаниблар кетди. Асабий бир тарзда ўзини каравотга ташлади: «Нега келмади, нега?!»

Йигит юзига ёстик босганича хийла вақт сулайиб ётаркан, ногоҳ, Хабибани соғиниб кетганиданмас, беҳуда кизли кутиб, иззат-нафси топталганидан изтироб чекаётганини англаб етди. Ахир, не-не қизлар унинг изидан соядай эргашган! Малик шунчаки, ҳазиллашиб учрашувга таклиф этган чоғлар, йигитдан олдин келишилган жойга

хозиру нозир бўлишган. Малик атай ўзини панага олиб, бетоқат кутаётган гўзалларнинг интиқ-интиқ аланглашини хузур билан кузатган. Хўш, бу ёни неча пулдан тушди энди? Хабиба нега келмай қолди? Нахотки, уни писанд қилмаган бўлса?! Ё...

Малик ёстиқни бир чеккага улоктириб, ирғиб ўрнидан турди. Стол устидаги телефон аппаратига хаёлчан тикилди. Телефон гўё ҳаммаси учун хижолат чекаётгандай, алланечук ғужанак тортиб турар эди.

«Кани, бир сим қоқиб кўрай-чи» — ниҳоят бир қарорга келди йигит, девордаги сурат чеккасига ёзиб қўйилган Хабибанинг телефон рақамларига синчков кўз ташларкан.

Сураткаш шашт билан аппарат гўшагини кўтардию, бироқ анчайин ботинолмайгина рақам терди. Сўнг гўшакдаги узун-узун чакирув гудогига тек қотган кўйи қулоқ солди. Қулоқ сола-сола беихтиёр яна алокани узиб қўйди: «Э, нима зарил менга?!»

Малик хона бўйлаб у ён-бу ён асабий бир тарзда юрина бошлади. Бир оздан сўнг лабларини қатъий қимтиб тағин телефонга ташланди: «Еб қўймас, кани, нима гаплигини билай-чи?»

Бу сафар илк узун гудок таралар-таралмас у тарафда гўшак кўтарилди.

— Алло-о, алло-о, ким бу? Алло-о, кимсиз, эшитаман сизни! — деди аллақандай эркак ҳовлиқиб.

Алланечук асабий, хаяжонли товушдан чўчиб кетган Малик беихтиёр трубкани жойига қўйди. «Бошқа ёққа тушиб қолдим, шекилли?» — ўйлади у ғижиниб. Тағин бир оз хаёлчан, бўшашиб тургач, яна рақам терди. Бу сафар у тарафдан аёл кишининг баттар асабий, йиғлоки товуши эшитилди.

— Алло-а, эшитаман. Гапирсангиз-чи?!

— Алло, бу... бу Хабибаларнинг уйими? — дея аранг сўради Малик. Сўрадио ўзининг алланечук бўғиқ, титрокли товушидан ғашланиб, тарақлатганча трубкани жойига қўйди. У тарафда ҳовлиқма аёл «ҳа» дейишга зўрға улгурди. Бироқ ўз хаёллари билан андармон йигит бунга эътибор бермади. Депсиниб, ғудраниб ўрнидан турдию ечинишга тутинди. «Би-ир, ювиниб олай, енгил тортаман, тупурдим ҳаммасига», — хаёлидан ўтказди у.

Малик тизиллаб отилаётган душ тагида хузурланиб узок чўмилди. Дарҳақиқат, енгил тортгандай бўлди.

Юмшок патли сочиққа обдон артинаркан, кўзгуга кўз ташлаб, ўзининг чайир, бақувват қоматидан, аллақандай ўқтамлик, қатъият ёғилиб турган хушбичим юз-кўзидан ғурурланди. Илжайди. Сўнг ивирсиб, енгил уй кийимларини кийди. Хонанинг у ёқ-бу ёғини йиғиштирган бўлди.

Бир пайт эшик қўнғироғи устма-уст жиринглади. Хар хил олди-қочди хабарлар, яланғоч аёлларнинг суратлари босиладиган газетани эндигина қўлига олган Малик чўчиб тушди.

Қўнғирок тағин устма-уст жиринглади.

«Ким экан бемаҳалда?» — ўйлади сураткаш, у ёқ-бу ёғини орасталаган кўйи бўсаға томон юраркан.

Жаҳл билан эшикни қия очди. Шу пайт тўппонча ўқталган чарм камзулли уч барваста киши баб-баравар ичкарига интилди.

— Қимирлама! Милиция! — дея қичқирди калта сочлари тиканакдек, ялпоқ юз киши, Маликни бурчакка кисаркан.

Шерикларидан бири ваннанинг, бири ошхонанинг эшигини тепиб очди. Хангу манг қотган Маликнинг юраги кинидан чиққудек бежо урар, тиззалари қалт-қалт титрар эди.

— Ўртоқ капитан, — дея ичкаридан бўғиқ овоз берди улардан бири, — объект топ-тоза, ҳеч ким йўқ.

Тиканак соч Маликнинг бикинидан тўппончасини олди.

— Қани, қўлни туширинг, ичкарига марш!

Малик довдир-совдир ётоқ томон юрди. Ёнма-ён, эҳтиёткорона одимлаётган тиканак соч, девордаги суратлару тоқчадаги портретга синчков-синчков тикилди.

— Тинчликми, ўртоқлар? — сўради аранг ғулдираб Малик.

— Капитан Акромов, — деди тиканак соч, хизмат гувоҳномасини чиқариб, йиғитга нуқиркан. — Жиноят кидирув бўлиmidанмиз.

Изқуварлардан бири — сап-сарик, кирғийбурун йиғит дераза ёнида, мўйловлари қалин, дўнғпешона шериги эса йўлакда тек қотган эди.

— Тинчликми, ўртоқлар? — тағин ғудраниб сўради Малик, бошқа гапга тили айланмай.

— Нотинчлик, — деб пўнғиллади капитан, сўнг каравотга ишора қилди. — Қани, ўтиринг-чи.

Малик довдираган кўйи каравотнинг бир чеккасига омонат чўкди. Капитан фотоанжомлар сочилиб ётган стол ёнидаги стулни гижирлатиб ўтирди.

— Исми шарифлари? Иш жойингиз?

— Мен... Ҳасаниф Малик. Сураткашман, оддий. Иш жойим хиёбон.

Капитан девордаги суратларга ишора қилди.

— Бу қиз ким?

— Танишим... Ҳабибахон.

— Жуда яхши танийсизми уни?

— Тўғриси... — хижолат билан чайналди Малик. —

Тўғриси... жуда яхши танишни истайман. У билан атиги икки марта учрашганмиз. Биринчи гал, шанба куни хиёбонда. Ушанда сал-пал танишдик. Сўнг кеча «Нур» ресторанида... бир дўстимнинг тўйида учрашиб қолдик. Бор-йўғи шу.

Капитан шубхаланган бир қиёфада хонанинг у ён-бу ёнига хануз кўз югуртирар экан, телефон апаратыга имо қилди.

— Бундан бир соатча аввал бирор ерга қўнғирок қилмадингизми, мабодо?

— Ҳа, — кўзларини пирпиратди Малик. — Қўнғирок қилдим.

— Қаерга?

Малик тик қотишган кўйи ўзига синчков-синчков тикилиб турган изкуварларга уялганнамо кўз ташлаб олди.

— Шу... Ҳабибахонларникига.

Капитан ўзича бепарво стол устидаги суратларни титкилай бошлади

— Нима мақсадда?

— Нима десам экан... ҳалиги... Ҳабибахон билан бугун учрашмоқчи эдик. У... у келмади. Сўнг хонамга келдим у хавотирланиб уларникига қўнғирок қилдим. Трубкани аввал бир эркак, кейин... бир аёл олди. Уялиб гаплашолмадим. Шу... А, тинчликми, командир?

— Айтдим-ку, нотинчлик! — деди капитан столни асабий чертганча сураткашга синовчан тикиларкан. — Бу қиз ўтган тунда, ўша «Нур» ресторанидаги тўйда йўқолиб қолган.

Малик беихтиёр ўрнидан ирғиб турди.

— Йўғ-е?! Қандай қилиб?!

— Ҳа, ахвол шунақа, — деди капитан ўрнидан ту-

раркан. Излаялмиз. Сизнинг кўнғировингиз қизнинг ота-онасида шубҳа уйғотиб дарҳол бизга хабар қилди. Мана, учрашиб турибмиз.

• • •

Малик кунни аранг кеч қилди. Кўча-кўйни ёритиб юборган катта-кичик, хира-ёруғ чироклар, гўё бутун зулматни унинг ичига қувиб, қамагандек эди. Юраги ғаш, эзгин. У бугун одатдаги қувноқ, беғам киёфага киролмади, одатдагидек сўзамоллик билан миждозларни чорлаёлмади. Ахён-ахён минғирлабгина хиёбоннинг бир четида бўшашиб турди. Иттифоқо, бир пайт ёнгинасидан хув, ўша кунги тажанг, тўнг кампир ўтиб қолди.

— Ха, болам, — деди у сураткашга кинояли кўз ташлаб, — бугун чакагинг ўчган? Нима жин тегди сенга? Қани, ўзингни-ўзинг би-ир суратга опқўй-чи, зора, буришган аптинг сип-силлик бўлиб қолса.

Малик ўша кунги хазили учун кампир бошлаб ўч олганидан яйраб-яйраб қолди. Бирок барибир бу шилимшиқ ғашлик, алланечук безовталиқдан қутулолмади. Хатто уч-тўрт миждозни у-бу баҳона билан суратга туширмай, қурук қайтарди.

Унинг жуда-жуда ичгиси келар эди. Ароқ ичидаги бор-йўғ аламни ювиб кетадигандек туюлди. Шу сабаб хиёбон биқинидаги таниш қахвахонага кирди. Қахвахона ёруғ, шинам. Хўрандалар сийрак. Аллакандай майин, махзун мусиқа таралиб турибди. Зал пештоқидаги сонсаноксиз, ранг-баранг митти чироқчалар жозибали-жозибали жимирлайди.

Малик оқ, қизил ичимликларга лиммо-лим, катта-кичик шишалар териб қўйилган, баланд пештахтали бўлма томон юрди. Пештахта ортида сураткашга тузуккина таниш бўлган Рашидхон қуймаланиб турибди. Рашидхон жуда ғалати нусха, кизларга ўхшаб қош учуриб, кўз ўйноқлатиб, муком билан гапиради. Бирок қўли очик, хушмуомала йиғит. Бир-икки марта Маликка ҳам яхшигина қарз бериб кўнглини топган. Мана, қутилгандек, сураткашни тағин очик чехра билан қарши олди.

— Ассалому алайкум, Маликжон акажон! Намунча шаптингиз паст? Соғлиқлар жойидами?

— Э, нимасини айтасиз, — сураткаш пештахтага ҳорғин суянди. — Чарчадим. Ўзларинг қалай? Савдо авжми?

— Тузук, акажон!

Малик фотоанжомлар солинган сумкасини пештахта устига қўйди.

— Рашидхон, мана шу ашқол-дошқол эрталабгача сизда тура турсин, хўпми?

— Бемалол, Маликжон акажон. Бу-уй, намуноча оғир бу ўлгур.

— Сураткашликка тегишли ҳамма нарсани кўтариб юрибман. Бу ҳам бир лўличилик-да.

— Хечқиси йўқ. Хоҳласангиз, ҳар куни ташлаб кетинг. Шу ерда туравереди, шкафчамга солиб қўяман. Хоҳласангиз, — Рашидхон кош қоқиб, илжайди, — ўзингизга ҳам жой топилади, ҳе-хе...

Хизматчининг завқ билан кулишидан Маликнинг бир зум энсаси қотиб турди.

— Раҳмат, Рашидхон. Тўғриси айтсам, бугун бир тўйиб ичмоқчиман. Ичволиб манавиларни судраклаб юриш малол келади-да.

— Вой, ичмоқчимисиз? — беадок таажжуб билан кўз пирпиратди Рашидхон. — Қўйинг-е, Маликжон акажон, сизга ярашмайди.

— Озгина, хўпми?

— Озгина бўлса, хўп. Аммо-лекин ҳалдингиздан ошмайсиз, мен буни истамайман.

Дархақиқат, ичкилик Маликнинг дард-ғуборини ювиб кетгандай бўлди. У залнинг бир чеккасидаги столга бағрлаб ўтираркан, иккинчи қадахдан сўнг, ҳалигина хизматчи аёл келтириб қўйган овқатга иштаха билан ташланди. Ақл-идроки алланечук тиниклашиб, ўтган тунги ташриф тафсилотлари тағин бир-бир хаёлида жонлана бошлади.

Қизик, тиканак соч изкувардан Хабибанинг йўқолиб қолганини эшитдию туйқус севишиб кетди. Ҳатто, қувончдан кийқириб юборишига сал қолди. «А-ха-а, сабаби бу ёвда экан-да, — лип этиб хаёлидан ўтди унинг, — атай келмай, масхара қилди, деб юрибман-а?!»

Бироқ унинг афт-ангориди бир дамгина ярк этиб ўтган қувонч шарпаси зийрак изкуварларнинг нигохидан четда қолмади.

— Ия, — деб лукма ташлади дераза ёнида турган ходим. — Биров ўламан, деса, сиз куламан дейсиз-ку?! Тинчликми?

Малик жўяли жавоб тополмай талмовсираб қолди.

Шу баҳона бўлдию тиканак соч изкувар уни аёвсиз сўроққа тутат кетди. Сураткаш ўша кун патрул машинасига илашиб қолганидан тағин бир карра хурсанд бўлди. Изкуварлар олдида ўзини оклаб олди. Нихоят, улар жўнаб қолишди.

— Шахардан уч-тўрт кун чиқиб кетмай тулинг, — деб тўнғиллади тиканак соч, хануз шубҳа билан хонани тарк этаркан. — Керак бўлсангиз чақиртирамин.

Изкуварлар кетишди. Бирок алланечук тахлика, тахид хужра бўйлаб изғиб қолди. Малик хийла вақт гангиб, ивирсиб ўтиргач, кўрқув ва ваҳима билан тўшакка кирди. Ана шу шилимшиқ кўрқув ва ваҳима уни бугун кунбўйи таъкиб қилиб юрди.

Малик чуқур тин олиб, галдаги қадахни бўшатди.

У тун чироклари хира бўзарган кўчалар бўйлаб узок тентигач, ниҳоят, ўзи яшайдиган кварталга бурилди. Кўп қаватли уйлар сархуш йигитга жавдирабгина тикилиб тургандек туюлар эди. Шу дам Ҳабибанинг маъсум юзи, пирпираётган кўзлари Маликнинг яна бир карра хаёлида жонландию юрак-бағри галати сиркираб кетди. Ана шу сиркираш, ширин изтироб узок-узок чўзилишини истар эди у. Шу сабаб илк ҳомла шарпасидан энтиккан аёлдай, бетон арик лабидаги дарахт танасига беҳол суянди. Ғариб бир қувонч оғушида беихтиёр пичирлади: «Ҳабиба...»

Малик Ҳабибани чиндан ҳам севиб қолганига шу дамдагина рўй-рост ишонди. Хув, хиёбондаги илк учрашувдаёқ юрагига силқиб чиққан иликлик, тобора қайноқ хисларга айланиб келаётганини яққол ҳис этди. Беихтиёр ўкириб-ўкириб йиғлагиси келди.

Малик яна довдир-совдир юриб кетди. Тун салқин. Енгил эсаётган куз эпкени дарахтларнинг қовжироқ барглари шитирлатади. Сураткаш қадрдон тўрт қаватли уй биқинига етган жойда тахтадай қотди. Ҳатто бутун сархушлиги ҳам тарқаб кетгандай бўлди. Кўзларини ишқалаб яна сергак-сергак тикилди. Йўқ, аниқ, иккинчи қаватдаги, ўзига тегишли деразада лип-лип ёғду ўйноқлар эди. Хужра ичидан таралаётган бу тарам-тарам нур шубҳасиз қўл фонариники.

«Ичкарида кимдир тимирскиланиб юрибди!» — ваҳима билан ўйлади Малик, жон-жаҳди билан уй йўлаги

томон югураркан. Йўлак зим-зиё эди. У хансираб, пайпасланиб иккинчи каватга кўтарилди. Чиндан-да, хужрасининг эшиги қия очик!

— Кимсан?! Жилма жойингдан! — бўғиқ овоз берди Малик, кўрқа-писа уйга кириб бораркан.

Тимирскиланиб юрган шарпа шашт билан кад ростлаб, кўл фонарининг ўткир нурларини Маликнинг юзига қаратди. Малик кўзлари қамашиб, довдираганича кафтларини юзига босди. Шарпа пайт пойлаб, йўлак томон отилди. Малик илкис интилиб унинг кийимининг аллақасеригадир чанг солди. Бирок туйқус гарданига тушган муштдан ихраб кулади.

Шарпа аввал йўлакни, сўнг зинапояларни тарақлатиб қочдию кетди. Малик оғрик ва аламдан тўлғониб бир-амаллаб ўрнидан турди. Пайпасланганича чирокни ёқди. Ёқдию ичкаридаги алғов-далғовни кўриб хангу манг котди. Ерда рўзғор буюмларию хар хил фотоанжомлар, тайёр суратлар сочилиб ётар эди. Девордаги, дераза тоқчасидаги Ҳабибанинг расмлари ҳам юлқиб ташланган. Малик юрагининг гурс-гурс уришига кулоқ солганча, деворга беҳол суяниб колди. Шундагина чап кўлини хануз мушт килиб турганини пайкаб, бўшашибгина кафтини ёйди. Ҳойнаҳой, халигина шарпага ташланган чоғ, юлқиб олган бўлса керак, кафтида бир дона йирик тугма бор эди. «Қизик, ким бўлди бу?! Ўғрими?» — хаёлидан ўтказди Малик, тугмани чўнтагига солиб кўяр экан. Сўнг кийим жавонининг ичини титкилашга тушди. Йўк, бир даста пул яшириб кўйган жойида турибди. Сўнг уй ичини, иш столининг тортмаларини бир-бир кўздан кечиришга тушди. Кўп ўтмай у дўсти Нусратбекнинг тўйида кадрлар билан тўлдирилган плёнка ўрами йўқолганини пайкади. «Об-бо, чаток бўлди-ку» — лип этиб хаёлидан ўтказди Малик, стул устига ҳорғин ўтириб қоларкан.

Бир пайт эшик қўнғироғи устма-уст жиринглади. Малик сапчиб жойидан туриб кетди. Юз-кўзига таҳлика, хаяжон оралади. У йўлакка чиқди. Шундагина эшик хануз ланг очиклигини, бўсағада ўзига таниш уч гўдайган қиёфа — ўша изқуварлар турганини кўрди.

— Киришга мумкинми, ўртоқ сураткаш, — деди ўша тиканак соч, ялпок юз капитан, ичкарига бош сукиб. — Мехмон келишини билибсиз-да, а, эшикни ланг очиб кўйибсиз.

— Ассалому алайкум, кир... киришгизлар, — деб гулдиради Малик, ранг-қути ўчиб.

Изкуварлар сипогарчилик билан ичкари киришди. Киришдию хужрадаги алғов-далғов манзарани кўриб дархол сергак тортишди.

— Нима гап? — Маликка таажжубли тикилди капитан. — Кўчиб кетяпсизми?

— Йў-ў, ишдан қайтсам, эшик очик, ичкарида аҳвол бу... ўғри тушибди.

— Ўғри?! Ўғри тушганини қаердан билдингиз? Бирор қимматбаҳо нарсангиз йўқолибдими?

— Йў-ў, — тагин чайналди Малик, — пулим, нарсаларим жойида, лекин...

— Хўш, нима, «лекин?» — бетоқатланди капитан.

— Кечаги... дўстимнинг тўйида кадрлар туширилган плёнка ўрами йўқолибди.

— Плёнка?!

Изкуварлар тезгина кўз уриштириб олишди.

— Ха, плёнка, — бўшашибгина такрорлади Малик.

Тиканак соч сураткашни синчковлик билан бош-оёқ кузатаркан.

— Ўша плёнка бизга ҳам керак, — деб пўнғиллади, — шунинг учун бу ерга келдик.

— Рост... айнан ўша плёнка ўрами гум бўлибди. Адашаётганим йўқ, устига Нусратбекнинг тўйи, деб ёзиб қўйгандим.

Шу пайт хужра ичини синчиклаб текшириб юрган дўнгпенюна изкувар кичкириб юборди.

— Ўртоқ капитан, буни қаранг!

Зийрак изкувар имо қилган жойда, қаравот чеккасидаги ёстик устида узун соч толаси ястаниб ётар эди.

— Аёл кишининг сочи, — деб қўйди изкувар, топилдикни рўмолчаси билан йиғиб оларкан.

Буткул хангу манг Малик гангиганича изкуварларга бир-бир анграяр эди.

— Тушунарли, — пўнғиллади капитан, — соч толасини текширувга олинг. Бошқа нарсаларга тегмай туринглар. — Сиз эса... — у Маликка кинояли илжайди, — биз билан юринг.

Малик беихтиёр орқага тисарилди.

— Қаёққа?! Мен...

— Ҳозирча тушунтиришга ҳожат йўқ, — тиканак соч сураткашнинг тирсагидан тутди, — шундоқ ҳам анча-

мунча масала ойдин. Кетдик, ўша ерда бафуржа гаплашамиз.

Малик илкис силтаниб изкуварнинг тутимидан кутулдию ташқарига отилди. Саросимада қолган тиканак соч қочоқнинг ортидан ташланди.

— Тўхта! Отаман!

Бирок Малик зинапоялардан фавқулодда эпчиллик билан сакраб-сакраб тушиб кўздан йўқолди.

• • •

Бир кечадағижимланган қоғоздай бўлиб қолибди: соқоллар ўсик, қоғоқлар салқи, кўз киртайган.

«Ўн ёшга қариб кетдим-ов» — ваҳима билан ўйлади Малик, йўл чеккасида турган машина ойнасига ўзини солиб кўраркан.

У тунни бир амаллаб Рашидхонникида ўтказган эди. Рашидхон кеча ичкилик илинжида кирган сураткашга қош қоқиб, «Ўзингизга ҳам жой топилади» дея лутф этган пайт, ҳойнаҳой, фаришталар «омин» дейишган экан. У ташвишу тахликада титраб-қақшаб, ахён-ахён тевааракка олазарақ кўз ташлаб қўяётган Маликни ортиқча саволга тутиб ўтирмади. «Кўшнимизникида тўй бўлаётган экан, биласиз-ку, чарчаганман, ортиқча шовқин-суронга тобим йўқ...» — дея ғудраниб, илжайиб сир бой бермасликка ҳаракат қилди Малик.

Сураткаш хансираган қўйи етиб борганида эндигина кетишга шайланиб турган Рашидхон:

«Марҳамат, — деди машина эшигини очиб. — Одам ғанимат, азиз меҳмоним бўласиз, Маликжон акажон».

Малик ўзини «Жигули»нинг олд ўриндиғига таппа ташлади. Ич-ичидан силқиб келаётган титроқ, тахлика хануз-хануз босилмаган эди. Шу боис Рашидхоннинг гоҳ хиринглаб, гоҳ шанғиллаб гап чайнашларини лоқайд ва парижон тинглади.

«Хитойликлардан тибет массажини ўрганганман, — дея мактаварди сертакаллуф мезбон. — Ун беш дақиқада чарчоғингиз тарқаб, тоғ такасидай ирғишлайдиган бўп қоласиз, Маликжон акажон, ҳе-хе...»

Шу тун уйқунинг тайини бўлмади. Устига-устак, алоқчалок тушлар кўриб чиқди. Эрталаб кечагидан-да зиёд завқ-шавққа тўлган, хушхандон Рашидхоннинг бепарда латифалари қуюнида тагин хиёбонга етиб келди. Омонатга қўйган фотоанжомларини олиб, елкасига осди. Би-

рок одатдагидек хиёбон оралаб, мижоз чорламай, ўғри мушукдек теваракка аланглай-аланглай хилватроқ жойдаги узун ёғоч ўриндикка бориб ўтирди. Рашидхоннинг жон бериб-жон олиб кўнглини топишга уннашлариданми, ё чарақлаб чиққан қуёш тафтиданми, ё тобора гавжумланаётган хиёбон файзиданми, ҳар нечук, унинг тунги тахликалари хийла босилгандек эди.

Малик қизғиш-сарғиш хазонлар тўшалиб қолган да-рахт пойига ўйчан термиларкан, тунда туйқус қочиб бе-кор қилганини чуқур англади. Қочиб гўрга борармиди, барибир, топиб олишади-ку?! Аммо энди бари бефойда, то киз топилиб, ҳақиқат ойдинлашгунча пусиб юриши керак. Агар қўлга тушгудек бўлса...

Малик тор, қўланса ислар анкиган бетон камерани хаёлига келтирдию юраги орқага тортиб кетди.

«Йў-ўк, бирор чорасини топишим керак, — тиззала-рига тирсак тираб, бош чангаллаганича ўйлади сурат-каш. — Ё... таваккал қилиб ўзимни топширсаммикан органга? Йў-ўк, барибир ишонишмайди, дарров тиқиб-гина қўйишади. Эҳ, нима қилсам экан-а? Маслаҳатгў-йим борми менинг? Ия, Нусратбек-чи?! Кайвони йигит, бирор маслаҳат берар...»

Малик бир кўнглида Нусратбекка бош уриб бориш-ни истамаётган бўлса-да, бироқ бошқа иложи йўқлигини чуқур англади. У оғир қўзғалиб, ўрнидан турди.

Малик кенг кириш йўлаги ойнабанд, тевараги ба-ланд гиштин девор билан ўралган «Электр жихозлари заводи»га етиб борганида қуёш тик келиб қолган эди. У автобусдан тушиб, елкасига осиб олган хамишаги чарм сумкасининг боғичидан сиқимлаганича серкатнов йўлни кесиб ўтди. Завод қаршисидаги кенг, текис май-дончада турли-туман автоуловлар қантариб қўйилган эди. Малик улар орасидаги Нусратбекка тегишли яшил «Жигули»ни таниб, қувониб кетди: «Ростданам шу ерда экан».

У хиёбондан дўстининг уйига сим коққанида майин-гина аёл товуши (хойнахой, келин) Нусратбекнинг иш-хонада эканини айтди. Бироқ Малик ишонқирамади, ўзича ҳазиллашган бўлди: «Чиллалик қуёвга ишда бало бор-ми?» Бироқ майин товуш соҳибасининг ҳазилга хуши йўқ шекилли, индамай гўшакни қўйиб қўйди.

Малик аланглаганича завод йўлагига кирди. Ҳар тарафи ойнабанд, кичкина туйнукли бўлмада ҳурпайиб ўтирган коровул кампир сураткашга нохуш кўз ташлади.

— Товариш, пропуск.

— Я из редакции, — минғирлади Малик имо-ишора билан. — Нусратбек Миролимович чакиртирганлар.

Кампир йигитнинг фотоанжомларига синчков-синчков кўз югуртириб, ишонч ҳосил қилди, шекилли, ичкарига имо қилди.

— Второй этаж, третий кабинет.

— Спасибо.

Малик чакқонгина иккинчи қаватга чиқиб, аллақандай бўёқлар хиди анқиган узун, тор каридор бўйлаб юраркан, Нусратбекка тегишли хонани кийналмай топди.

— Юлдузни бенарвон урадиганларга саломлар!

Малик кабинет эшигини бетакаллуфлик билан очиб, ўзича дўстона, ўзича кувнок кийқирди.

Кенггина хона тўрида, ўз иш столи тортмасини титкилаб турган Нусратбек чўчиб бош кўтарди. Бўйинларини сириб турган кўк «водолазка» устидан кийган кулранг пиджаги ўзига хўб ярашиб турарди. Бирок кўзлари киртайиб, ранг-рўйи синикқан.

— Малик? Ўзингми, нима қилиб юрибсан бу ерда?

— Мен-ку бир саёқ, ўзинг-чи, икки кунлик куёв, чимилдикда ўтириш ўрнига... бу ерда бало борми сенга?

Икки дўст енгилгина бағирлашиб кўришган бўлишди.

— Э, сўрама, — деб қўл силтади Нусратбек, жойига бўшашибгина қайтиб ўтираркан, — чакиртириб олишди, заводда ишқал...

— Ишқал?!

— Ха, буюртмамиз бўйича немис биродарлар ноёб ускуналар юборишган экан. Бир hafta олдин темир йўл базасига келиб тушганди. Ана шу қимматбаҳо моликидан айрилиб қолдик. Нақ юз миллион сўмлик-а?!

— Йўғ-е, қандай қилиб йўқолади?

— Э, — гижинганнамо қўл силтади Нусратбек, курси суянчигига ясталиб. — Сохта хужжат билан юк машинасига босишгану гум қилишган-да. Ўзларини завод вакилларидай тутишган.

У ўзини бемалол, хушхандон тутишга уринаётган бўлса-да, тез-тез гапдан чалғиб паришон ияк қашлаб қолар, ўқтин-ўқтин кўрқув билан эшик томон кўз ташлар эди.

— Хўш, ўзларини қанақа шамол учирди бу ёққа? — савол назари билан тикилди Нусратбек дўстига.

Малик гапни нимадан бошлашни билмай чайналиб қолди. Ахир, йиғлаб борсам ўкириб чиқди, деганларидай, дўстининг ташвиши ҳам ўзиникидан камга ўхшама-япти.

— Ўзим шунчаки, — мингиллади сураткаш, — йўлим тушиб қолди, қоровулдан сўрасам, шу ерда экансан, бир, хол-ахвол сўраб қўяй дедим-да.

Нусратбек дўстининг гапларини деярли эшитмади, у ялтироқ стол устидаги тахлам-тахлам қорозларга парижон тикилиб қолган эди. Туйқус Маликни электр тўк ургандай, бутун аъзои бадани нохуш жимирлаб кетди. Қошлари чимирилиб, тили танглайда қотди. Дўсти кийган кулранг пиджакнинг пастки тугмаси йўқ эди! Тугма ўрнида чувалиб турган иплар унинг кўполларча юлкиб олинганидан дарак бериб турибди.

— Нус... — аранг сас берди Малик.

— Нима?! — чўчиб унга юзланди Нусратбек, бироқ дўстининг ўқрайиб турганини кўриб, беихтиёр яна кўзини олиб қочди.

— Нус... — тагин дўстини чорлади Малик. — Нега типирчилайсан?

— Қўйсанг-чи, нималар деяпсан?

— Нус, пиджагинг чиройли экан-а?

— Ха-а, тоза турецкий... хоҳласанг, сенга ҳам топилади.

— Нус, — Малик ўридан туриб дўстининг тепасига келди. — Бунақа зўр пиджакни эҳтиёт қилиш керак. Қарагин-а, бегона аёлнинг соч толаси илашиб қолмасин, келиндан нақ таъзирингни ейсан-а?

Стол киррасига қўл тираб, кинояомуз тикилиб турган дўстига Нусратбек кўрқа-писа кўз ташлаб, илжайди.

— Нималар деяпсан Малик? Қанақа аёл, қанақа соч?

— Шунчаки айтдим-да. Ну, тугмаларингга эҳтиёт бўл, дўстим. Ана, кара, ҳалитдан битта тугманг тушиб қолибди.

Нусратбек баттар ранг-кути ўчиб, аввал тугма ўрнига, сўнг пастдан юкорига — дўстининг юзига анқайиб тикилди.

— Нега бақадек бакрайиб қолдинг? — кинояомуз хиринглади Малик. — Жа-а ноёб тугма эдими? Истасанг, менда битта бор, шунга кадаб ол.

Сураткаш жинси камзули чўнтагидан, хув, тунда кафтида қолган тугмани чиқариб дўстига кўз-кўз қилди, сўнг тагин ҳавога бир иргитиб илиб олдию тагин жойига солиб қўйди.

— Макс, — култ-култ ютинганича аранг сас берди Нусратбек. — Сенга... сенга ҳали ҳаммасини тушунтирмаман. Олдинда заррача айбим йўқ.

— Биладан, фариштасан, кулфбузар, — дея аччик хиринглади Малик эшик томон йўналаркан.

Шу аснода у бўсағада қўлларини кўксига чалиштирганча сақич чайнаб турган хайбатли, қорақўзойнак таккан нусхага кўзи тушди. Бу тўй окшомидаги ўша бароққош видеотасвирчи эди. Бироқ Малик ўзини танимаганга олиб унинг ёнидан сирганибгина ўтиб кетди. Туйқус юз берган учрашувдан юраги гурс-гурс уриб ётганини эшикни чала ёпиб, йўлак бўйлаб югургилаб кетгандан сўнггина пайқади.

• • •

У ўлгудек очиққан эди. Ахир, кечадан бери томоғига урнок ҳам солмаган, гўё ичига ўт тушгандек гоҳ у, гоҳ бу ерда коса-коса сув сипқориб юрган эди-да. Хойнаҳой, кутилмаган воқеа нафақат жиноят илдизини, балки сураткашнинг бўғилган иштаҳасини ҳам очиб юборди.

«Худо хоҳласа қутулдим, — хозирок органга хабар бераман» — дея хаёлидан ўтказди Малик, йўлнинг нариги тарафидаги ошхонага кириб бораркан.

Ошхона заводга қарашли, шекилли, ичкари ишчи, хизматчи коржомасидаги эркагу аёл хўрандалар билан тирбанд. Малик култ-култ ютинганича навбатда тизилиб овқат олди. Дераза тубидаги стол атрофидан аранг бўш жой топиб ўтирди. Бу ердан заводнинг ойнабанд кириш дахлизи, машиналар кантарилган майдонча тузуккина кўриниб турар экан.

Малик иштаҳа билан хўракка ташланди.

Дўсти унинг кўзига чўп суқди. Насихатгўй аҳли қаламлар ўғитига кўра, бу ҳолдан у юрак чангаллаб йиқилиши, бевафо дўст жабридан чун абру навбаҳор йиғлаши керак эди. Бироқ Маликнинг димоғи чоғ. Бирламчидан, орган таъкибидан қутулар бўлди, иккиламчидан, дўсти билан пинҳона пойгага киришиб, андак-андак хасалга берилиб юрганидан ўзини алланечук гуноҳкор ҳисоблаб юрган эди, билдики, Нусратбек ҳам фаринга эмас...

— Кечирасиз, ёнингиздаги бўш жойга ўтирсам майлими?

Туйқус чиннидек жаранглаган қиз товушидан хаёллари бўлиниб, сураткаш илкис бош кўтарди. Патнис тутган, семиз юзлари, қошу кўзлари сербўёқ қиз кўзига иссиқ-иссиқ кўринди: «Бу тўйдаги ҳалиги... Нури-ку?!»

— Марҳамат, — дея илжайди Малик, тантанавор хўрак чайнашдан бир зум тўхтаб.

Қиз патнисни апил-тапил стол устига кўяркан, сураткашни таниб, таажжубланган бўлди.

— Ву-уй, Малик ака, ўзингизми? Нима қилиб юрибсиз биз томонларда?

— Сизни соғиндим, би-ир суратингизни олай деб...

— Кўйинг-е, ҳазиллашманг, — дея қўл силтади Нури, бетакаллуфлик билан овқатлана бошларкан, — сизнинг кўзингиз бор, кўрқаман.

— Нега? Ҳеч кимга кўзим тегмаган хали.

— Бекор. Ана, Ҳабибахон-чи?

— Ҳабиба?!

Бу исм йигит юрагининг қайбир ёв босган торларини чертиб, аъзон баданини жимирлатиб ўтди. Шундагина у тунги таҳликалар титроғида бу қиз хаёлидан хийла узоклашиб ишқ изтироблари тумандек тарқаб кетганини англади.

— Ха, нега анқайиб қолдингиз? — деб сўради Нури босиб-босиб шарбат хўпларкан.

— Хўш, Ҳабибахонга нима қилибди?

— Вуй, хали беҳабармисиз? — дея шивирлади Нури, семиз юзига сирли тус бериб. — Дугонам ўша тўйда йўқолиб қолди-ку?!

Малик ўзини хайратланганга солди.

— Йўғ-е?!

— Ха, терговчилар бизларни ҳам роса оббориб-ошкеллишиди.

— Об-бо, чакки бўпти-ку, — минғирлаб қўйди Малик, ўзича бош чайқаб.

— Тўй охирида туйқус кўринмай қолганини сездик. Лекин... одатда бирор ерда йиғилишсак, Ҳабибани ҳаммаша акаси олиб кетади, тўйда ҳам шунақа бўлган, деб ўйлабмиз-да, қайдан билибмиз йўқолиб қолишини.

Дарҳақиқат, Малик ҳам қизнинг тўй охирларида кўринмай қолганини эслади. Ўшанда у ҳам «акаси олиб кетди, шекилли» деган хаёлга борган эди.

— Тўйнинг видеотасвирини кўриш керак, — дея эҳтишкорона гап ташлади Малик, кўккис барокқош нусхани эсларкан. — Бирор шубҳали одам топилиб қолар.

— Э, уни терговчилар аллақачон текшириб бўлишган. Айтишларича ола-чалпок, чанг босгандай хира эмиш... Ана, дугонам Нафисахон ҳам соч юлиб йиғлаб ётибди, тўйимдан эсдалик қолмади, деб

— Қизиқ... балки атай шундай қилишгандир?

— Балки, — қиз овқатдан бош кўтармай елка учуриб қўйди. Афтидан, дугонасининг кулфатидан кўп ҳам қайғурмаётган кўринади.

— Сиз ҳам шу заводда ишлайсизми?

— Ҳа, — Нури сураткашга ажабланиб кўз ташлади. — Билмасмидингиз? Биз ҳаммамиз шу ерда ишлаймиз-ку, Гули ҳам, Ҳаби ҳам.

— Сиз нима иш қиласиз?

— Оператор. Гули бошлиқнинг котибаси, Ҳаби кадрлар бўлимида ишларди.

— Ҳабибахоннинг хонадонидан хабарлашиб қўйиш керак, — ўзича насихат қилган бўлди Малик.

— Гули билан икки марта бордик. Ойисининг кон босими ошиб, тўшақда ётибди. Дадаси куну тун телефонга қоровул.

— Бирор шубҳали кўнғироқ бўлмабдими?

Қиз аввал елка учуриб қўйди, сўнг оғзидаги хўракни шоша-пиша ютиб, тевааракка олазарак кўз ташлаб, шивирлади.

— Биламан, бу мафиянинг иши, Ҳабибанинг дадаси ким, биласизми?

— Йўқ, — деди Малик ошқора қизиқсиниб. — Ким?

— Қозоғистон чегарасидаги 3-постнинг бошлиғи. Жа-а каттиққўл, анақа... анақа ҳалол одам. Қинғирликларга йўл қўймайди, деб эшитганман. Бирор бойвачча бизнесменнинг жигига теккан бўлиши мумкин.

Малик овқатдан бўшаган косани бир чеккага суриб қўйиб, шарбат хўплашга тушди.

— Заводда тинчликми, ишқилиб?

Қиз овқатдан бўшамай бош ирғаб қўйди. Афтидан, ноёб ускуна машинасидан беҳабар. Сўнг туйқус сўради.

— Сиз Нусратбек акамларнинг ўртоғими?

— Ҳа, — бажону дил бош ирғади Малик. Сўнг минирлаганча дўстлик тарихини қисқача айтиб берди.

Бирок Нури унинг хикоясини фавқулодда қизиқиш

билан, ҳатто чайналмай тинглади. Хойнахой, Нусратбекка эхтироми баланд эди.

— У киши жа-а зўр инсон, — деди киз шарбатдан ҳўплаб. — Заводдаги ҳамма кизларга ёқади.

— Биламан, — деб кулган бўлди Малик, — кизлар бойваччаларни ёқтиришади.

Нури сураткашга ажабсиниб тикилди.

— Нусратбек акамлар бойвачча эмас. Ҳатто, бўйинларида ка-атта қарзлари бор.

— Йў-е?!

— Ву-уй, сиз канақа ўртоқ, беҳабар бўлсангиз? Сизни биласиз, деб оғзимдан гуллаб ўтирибман-а?!

— Энди... менга айтмаган-да, — деб чайналди Малик. — Ўзи шунақа... мағрур йигит... осонликча бировга ёрилмайди.

Худди ўзини мактагандай Нурининг кўзлари чакнаб кетди.

— Рост, жа-а мағрурлар. Тўғриси, ўша қарзни ҳам мендан бошқа ҳеч ким билмаса керак. Мен ҳам... тўсатдан билиб қолганман...

Қиз иккилана-иккилана, бир ойча аввал туйқус гувохи бўлган жапжални узук-юлуқ айтиб берди. У маъмурият йўлагидан ўтиб кета туриб, ногоҳ Нусратбекнинг кабинетидаги тўс-тўполонни пайкаб қолиб беихтиёр эшикни қия очибдию ичкарига мўралабди. Уч барзанги Нусратбекни ўртага олиб, дўппослашаётган экан! Узук-юлуқ гап сўзларидан англабдики, Нусратбек ёғоч олди-соттиси учун қачонлардир улардан катта қарз олган, Россияга қатнай-диган шеринги чув тушириб кетибди. Анови нусхалар ўша қарзни фонзлари билан талаб қилишаётган экан. Нури сўнг нима воқеа содир бўлганидан беҳабар, у ўтакаси ёрилиб, эшикни ҳам ёпмай, ура қочган.

— Тагин бу гапларни бировларга айтиб юрманг, — дея астойдил ялинди Нури, Маликка жавдираб. — Худо ҳақи, сиздан бошқа ҳеч кимга айтмаганман.

Қиз беихтиёр катта сирни очиб қўйгандай чинакамига қизариб-бўзарди. Малик уни овутган бўлди.

— Хотиржам бўлинг, Нури.

• • •

Ҳам кўнгли, ҳам қорни тўк Малик ошхонадан бамай-лихотир чиқди. «Яхшиси таксида бора қолай, хийла узоқ-ку», — ўйлади у шаҳар ички ишлар бошқармаси-

нинг манзилини хаёлан чамаларкан. Худди сураткашнинг фикру ўйини укишгандай йўл бўйида машиналари тизилибгина турган киракашлар унга кизиксиниб-кизиксиниб, умидвор-умидвор тикилишди.

— Йўл бўлсин, ука? — деб сўради бақ-бақалок, қоп-қора киши нописанд писта чақиб «Тико» автомашинасига суяниб тураркан.

Малик жавоб беришга улгурмади. Йўлнинг нариги тарафига ойнабанд завод дахлизидан шоша-пиша чик-қанларга анграйиб қолди. «Нусратбек билан анави-ку?! — лип этиб хаёлидан ўтди сураткашнинг. — Қизик, қаёққа отланиб қолишди улар?!»

Анави — ўша қора кўзойнак таққан бароккош, афтидан, Нусратбекни кийин-кистовга олиб, зимдан таҳдид кўрсатиб келар, Нусратбек эса зорланганча алланеларнидир тушунтира-тушунтира, довдир-совдир қадам ташлар эди.

— Такси керакми ука? — бетоқат сўради тагин ўша бақ-бақалок киракаш.

— Ҳа, — бош ирғади Малик.

— Марҳамат, ўтиринг, қаёққа юрамиз?

Малик завод майдончасида кантарилган автоуловлар сафидан тисарилиб чиқаётган Нусратбекнинг машинасига ишора қилди.

— Хув, яшил «Жигули»ни кўряписизми? Шунинг орқасидан юришимиз керак. Ҳақиға гап йўқ, ака.

Хайдовчи ҳам олди-қочди киноларни ҳўб томоша қилса керак, тупна-тузук саргузашт талаб чиқиб қолди.

— Қувиб ўтайми? Ё, бирор ерга қисиб тўхтаттирайми?

— Йў-ў... орқасидан қолмай юрсангиз бўлди.

Хайдовчи илхом билан ўз жойини эгаллади.

— Ё, бисмилло-о...

• • •

Киракаш бир қоп курук ёнғоқдай шалдир-шулдур экан. Йўл-йўлакай гоҳ хангома, гоҳ латифа айтиб шеригидан ҳам кўра ўзи қотиб-қотиб қолди. Таъқибдаги «Жигули» шаҳарни тарк этиб, дала йўлига бурилдию қувнок киракашнинг дами чикмай қолди.

— Укагинам, — деди у анчадан сўнг, тевааракка хавотирли аланглаб. — Жа-а юрвордик-ку, а?! Ҳадемай 3-постга етамиз, нарёғи Қозоғистон.

Малик Нусратбекнинг машинасидан кўз узмай мингирлади.

— Кўркманг. Қанча кўп юрсангиз, шунча кўп ҳақ оласиз.

Йўлнинг ҳар икки тарафида катта-кичик экин пайкаллари, қуюқ-сийрак боғ-роғлар ястаниб кетган. У ер-бу ерда, тўп-тўп кишлок уйлари кўзга ташланади. Йўлда катнов хийла сийрак.

— Энди бу ёғлари жа-а хилват... — минғирлаб қўйди хайдовчи, тобора ташвиш-тахликаси ошиб.

— Хилват бўлса, нима, бизни бўри ермиди?

— Анави «Жигули»дагилар бўридан баттарга ўхшапти, бекорга кузатиб юрмагандирсиз, ахир?!

Малик хайдовчининг елкасига ҳазиллашиб қоқиб қўйган бўлди.

— Кўркманг, иккимиз ҳам тарашадай озғинмиз. Бўрининг тиши ўтмайди.

Дарҳақиқат, йўл тобора хилват ва сирли гўшага кириб борар эди. Ниҳоят, яккам-дуккам дала ҳовлилар учрай бошлади. Шарқираб оқиб ётган канал кўпригидан ўтишгач, яшил «Жигули» туйқус сертупрок, торгина йўлга бурилди. Йўл бошида қуюқ дарахтзорга бурканган чорбоғ кўзга ташланар эди.

— Сиз қайрилманг, — дея хайдовчига кўрсатма берди. Малик, «Жигули» ёнига бориб тўхтаган чорбоғ дарвозасидан кўз узмай. — Секин-секин-ин ўтиб кетаверинг.

Хайдовчи ҳам «Жигули» ортидан кизиксиниб-кизиксиниб аланлаганича «Тико»га енгилгина газ берди.

Кўп ўтмай чорбоғ дарвозаси очилиб, «Жигули» ичкари кириб кетди.

— Пана жой топиб тўхтанг, — деб пўнғиллади Малик.

Хайдовчи муюлишдаги дарахтзор оралатиб машинани тўхтатди.

— Бу ҳозирча... — Малик унга бир сиқим пул узатиб. — Мени бир... ўн-ўн беш дақиқа кутиб турасиз.

Афтидан узатилган ҳақ чамадагидан кўпроқ бўлса керак, киракаш мамнун бош ирғади.

• • •

Малик бутун сураткашлик уқувини ишга солди. Аввал дала йўлини, чорбоғнинг умумий кўринишини шошилмай суратга олди. Сўнг ёвқур хиндулардай дарахтдан-дарахтга, бутадан-бутага паналаб, дала ҳовлига яқин борди. Чорбоғ баланд пахса девор билан ўралган эди. Малик бир зум саросималаниб қолди. Ўзича ичкарига

ошиб ўтиш мумкин бўлган жойни чамалади. Сўнг шу илинжда чорбоғнинг орқа томонига айланиб ўтди. Хайрият, орқа девор биқинида тарвақайлаб ўсган чинор бор экан. Малик юраги гурс-гурс урганича дарахт танасига тирмашиб, амал-тақал билан йўғон шохлардан бирига чиқиб олди. Бу ердан чорбоғ ичи хийла кўзга ташланиб турар эди. Хатто, шохдан-шоҳга осилиб, сирпаниб бемалол девор ошиб ўтса ҳам бўлади. Бироқ Малик ичкари киришга ботинмади. Шоҳга қулайроқ ўрнашиб олиб, чорбоғ ховлисини кузата бошлади. Кузата-кузата фотоаппаратга керакли мосламаларни ўрнатди.

Чорбоғ хийла кенг. Баланд-наст дарахтлараро хув, этакда баланд пойдеворли, серсавлат уй ғира-шира кўзга ташланади. Ҳовлининг ўнг биқинида халигина Нусратбекнинг машинаси кириб кетган баланд, кенг дарвоза. Дарвоза ёнида ўша «Жигули», тагин бир «Волга» ва бир «Нексия» қантариб қўйилган. Улардан андак нарида улкан юк машинаси савлат тўкиб турибди. Ҳовли жим-жит. Малик шоша-пиша кўрган манзараларини суратга олди. Шу пайт уй эшигидан уч қора чиқиб юк машинаси томон юришди. Малик Нусратбек ва бароққошни дарров таниди. Бироқ улар икки тарафида тавозе билан турган нусхани танимади. Баланд бўйли, серсавлат, устига чарм камзул кийган бу кимсада алланечук амалдорлик аломатлари сезилар эди.

Бароққош чакконлик билан юк машинасининг орқа томонини қоплаб турган брезент матони кўтарди. Автоулов усти аллақандай юкка лик тўла эди.

— ...Гаплашдим, рози, — ўша амалдорнамо кимсанинг сўзлари сураткашга ғира-шира эшитилди, — роппароса, соат тўртда пост ёнида кутади. Энди бу ёнига ўзи бош-қош бўлади-да, хе-хе...

Унга жавобан бароққош ҳам алланималардир деди. Кулишди. Нусратбек аҳён-аҳён hozиргина чиқишган иморат томон кўз ташлаб қўяр эди.

Малик ҳамма-ҳаммасини шошилмай суратга олдию дарахтдан сидирилиб тушиб, ортига қайтди.

Киракаш уни бетоқат кутиб турган экан.

— Келдингизми-ей, — деди у снгил тортиб. — Жа-а кеч бўлиб кетди-ю.

— Шошилманг, — деб тўнғиллади Малик машинага ўтириб. Сўнг қўлига бир парча қоғоз ва ручка олдию, чукур-чукур мулоҳазаларга чўмиб, кўрган-билганларини

қискача ёзиб чикди. Сўнг ҳалигина фотоаппаратдан чиқариб олган плёнка ўрамини ўша қоғозга ўради.

— Нима бу, ишқий хатми? — сўради уни энсаси қотганча кузатиб турган хайдовчи.

— Ха, буни хозирок шаҳар ички ишлар бошқармасига етказасиз.

— Йў-ў, — дея кескин бош чайқаб, гапни бўлди қиракаш. — Қайгўргадир хайда дедингиз, хайдадим, кут, дедингиз, кутдим, йў-ў... энди бир камим мелисахонама-мелисахона юришми, йў-ў...

Малик чўнтақларини қоқиштириб хийлагина пул йиғди.

— Мана, буни олинг, кам бўлмади. Сиз хали қандай тарихий воқеа олдида турганингизни тасаввур ҳам қилолмайсиз. Бугунги саргузашт учун сизни катта мукофот кутяпти.

— Йў-ў, гап пулда эмас, — дея ожизгина қаршилик қилган бўлди қиракаш, сураткаш узатган хизмат ҳақини тезгина санаб чўнтагига тикаркан. — Просто... ха йўк, бе йўк балчикка ботмай, дейман-да.

Нихоят хайдовчи кўнди. Малик унга керакли кўрсатмаларни қайта-қайта тайинлади.

— Айтганларимни қилинг, — дея зорланди у, ниҳоят, гап охирида. — Эсам бу ерда мени чиндан ҳам бўри еб кетади.

• • •

Куёш ўз ётоғига хорғин бош қўйди. Қип-қизил шафақ осмон этагига қип-қизил қондай сачраб кетди. Чоратрофдаги дарахтзору бутазорларда қушлар кечки нағмаларини авжи пардасига кўтарган.

Куюқ буталар панасида ўйчан хас чайнаганича ёнбошлаган Маликнинг юраги тошар эди. Ахир, ҳазил гапми, тонг отгунча қўрқок қочокдан фидойи қахрамонга айланади қолади! Ҳамма иш пишган. Энди анави қиракаш панд бермай, хат ва плёнкани керакли жойга етказса, тамом.

Малик илгари бунақа саргузаштлар фақатгина олдиқочди китобу киноларда юз беради, деган хаёлда эди. Ишонмасди. Мана, ўзининг рангсиз ва зерикарли ҳаётида ҳам антика ходисалар содир бўлди.

У кўргану билганларини ўз-ўзича бир-бир ипга тизиб, мулоҳаза қила бошлади.

Демак, тўй кечаси машхур 3-пост бошлигининг арзанда кизи ўғирланган. Ўша кунлик заводга тегишли ноёб ускуналар қалбаки ҳужжатлар билан гум қилинган. Ҳаммасида Нусратбек ва анави барокқошнинг қўли борлиги шубҳасиз. Нусратбек, ҳойнаҳой, сувдан куруқ чиқиш учун барча қинғирликни тўй кунига белгилаган кўринади. Нахотки, ҳаммасига бош-қош ўзи бўлса?! Йў-ўк, ишониш қийин, Нусратбек бунга ботинмайди, ҳар нечук унга соябонлик қилган, ишанг берган бирор бир қўли узун акахони бор. Демак, калава учи ҳозирча мана шу чорбоққа илашган. Чорбоқдаги юк машинасида ўта ноёб мол борлиги шубҳасиз. Ҳойнаҳой, қизни ҳам шу ерда ушлаб туришибди. Анавиларнинг гап-сўзига қараганда, режа ишанган, кайсар бошлиқ кўнган, ярим тундан сўнг юкни Қозоғистон томонга ўтказиб кетишмоқчи! Афтидан, энг яқин ўтиш жойи бўлгани боис 3-постни танлашган. Ё шунчаки ортиқча чиким, ортиқча шов-шувдан қочишган. Балки, ўша ҳалол бошлиқ илгари хўб бурунларини қонатган бўлса, шу йўсин ўч олиб, кўзини кўрқитиб, кейинги қинғирликлари учун ҳам ийдириб олмоқчи бўлишган. Қизик, Нусратбек нега бунақа ваҳимали қароқчиликда қатнашиб юрибди? Жуда бўйни бўш, саргузаштларга тоби йўк йигит эди-ку. Ё, хув, ошхонада Нури айтгандай... Эҳ, қарздорлик не бир балоларга дуч қилмайди?!

Тавба, бу машмашаларга ўзининг ўралашиб қолганичи?! Демак, тўй кечаси олган суратларида шубҳали кадрлар ҳам бор экан-да?! Қизик, нега айнан Нусратбекнинг ўзи ўғрилиққа кирди? Мажбурлашганми? Бирор бахона билан бошқа бировни тайинлаши мумкин эди-ку?!

Малик туйқус завод идорасида барокқошнинг ўшқирганини эслади: «Барибир из қолдирибсан-да, а?! Адресини бизга беришга унамадинг, манави иширисқини аядинг...»

Суратқашнинг баданидан совуқ тер чиқиб кетди: «Нусратбек манзилимни айтганда, аллақандай плёнка учун қўйдайд бўғизланар эканман-да?!»

Бирок ич-ичида пусиб ётган ғалати бир ғайирлик дўстининг олийжаноблигини тан олишга йўл қўймас эди. Малик тағин уч-тўрт дақиқа мулоҳазаларга берилса, яна Нусратбекнинг олдида бўйин қисиб қолишдан кўрққандек илқис ўрнидан туриб кетди.

Қоронғилик хийла қуюқлашган. Дов-дарахтлар алла-нечук сирли ва ваҳимали шитирлаб тебранишади. Малик

яна кузатувни давом эттириш иштиёкида теваракка сергак-сергак аланглаб чорбоғ томон юрди. «Отряд кўринса отилиб олдига чиқаман», — хаёлидан ўтказди у, шаҳар йўлига интиқ-интиқ кўз ташлаб. Чорбоғ ичкарисисидаги электр ёғдуси дарвоза теграсини ҳам ғира-шира ёритиб турар эди. Малик туйқус Ҳабибани эслади. Назарида қиз дала ҳовлининг қай бир ертўласида азобланиб ётгандек эди. «Озгина чида, Ҳабиба, озгина» — хаёлан астойдил илтижо қилди сураткаш юраги ўртаниб. Сўнг ўзининг халоскорлик хизматидан боладек қувонди. Тез орада Ҳабибанинг чексиз миннатдорчилик билан боқиб туришларини ўз-ўзича тасаввур этиб, антикиб кетди.

Пусиб-пойлаб чорбоғ деворининг тубига етиб олган Маликнинг ногоҳ шаҳар томондан чайқала-чайқала келётган машинага кўзи тушди. Машина фараларининг ўткир нури дов-дарахтлар узра безовта йўрғалар эди. Сураткаш деворга қапишган кўйи юраги гурс-гурс уриб кузата бошлади. Машина чорбоғ томон бурилиб, дарвоза ёнида тўхтади. Бу хув, қиракаш жўнаб кетгач, анчадан сўнг, чорбоғдан чиқиб, шаҳар томон елиб кетган «Волга» эди. Ҳайдовчи дарвоза очилишини кутмай, негадир моторни ўчирди. Теваракка сирли бир сукунат тушган. Дарвоза қия очилиб, кимдир ҳовликканча чикди. Ҳайдовчи уни имлади. Кимса гўлдайганича яқин келди. Ғира-шира ёруғда Малик уни таниди: «Барокқош!»

— Тинчликми? — пўнғиллаб гап котди ҳайдовчи, сигарет тутатаркан.

Барокқош ҳам гудраб қўйди.

— Тинчлик.

— Куёвтўрани тинчитиш керак, Галстук шуни хоҳлади.

— Йўғ-е?! Гуноҳи нима? Энди кераги йўқми унинг?

Ҳайдовчи хиринглади.

— Эрта-индин ишқал чикқудек бўлса, айбни кимгадир ағдариш керак-ку, ахир. Галстукнинг талаби қатъий, анавини орадан чиқариш керак.

— Ўзиям, жа-а латта чайнар экан-да, — деб пўнғиллади Барокқош, лоқайд керишиб. — Қилган ишидан из қолдиради. Анави сураткаш дўстини бизнинг чангалдан кутқараман, деб...

Барокқошнинг гапи бўғзида чала қолди. Дарвоза яна қия очилиб тагин бир шарпа мастона қийқирганича пайдо бўлди.

— Э, нега кирмай турибсила-а?

— Ҳозир.

Ҳайдовчи шоша-пиша ўзини кабинага уриб, моторни ўт олдирди. Бароққош дарвозани ланг очишга ошиқди.

Малик чинор томон қоқила-сурила юраркан, хансираганича ўйлар эди: «Галстук?! Ким у? Афтидан, ҳам-масига бош-қош амалдор!.. Нусратбекнинг шўри куриди! Эх, тезроқ отряд етиб келса-чи...»

Сураткаш қоронғида хурпайиб турган чинорга тир-машиб чиқа бошлади. Шу пайт девор ортидан аёл кишининг хиркираб йиғлаганими-ей, кулганими-ей қулоғига чалинди. Малик бир зум тек қотди. Энди эркак кишининг фуддирагани ғира-шира эшитилди. Малик юрак ховучлаганича юқорилаб, баланд, бақувват бир шохга чикиб олди. Ичкаридаги иморат пештокидаги чирок ёғдусидан ола-чалпоқ ёришган чорбоғ ғира-шира кўринар эди. Малик товуш келган томон мўралаш илинжида шохдан-шохга сидирилиб ўтди. Шу пайт дарвоза тарафдан, халигина кириб келган «Волга» ёнидан мастона қийқирик, бўғик кулги эшитилдию, девор тубидан бир шарпа илкис кўзғалиб ўзини дарахтлар панасига урди. Тағин бир кўланка уст-бошини қоққанича дарвоза томон ошиқди. У чироқ нури мўлгина тушиб турган жойга чиккан пайт, Малик бу шарпани таниди: «Нусратбек!»

Нусратбек бўшашибгина дарвоза томон юрди.

— Ия, куёвтура, бу ёғда нима қилиб юрибсиз? — деб гап қотди унга «Волга» эгаси.

Нусратбек фудранди.

— Ўзим... чорбоғнинг у ёқ-бу ёғига кўз ташлаб...

— Об-бо, хушёр-ей, — дея хиринглади Бароққош, йиғитни кўлтиқлаб. — Буниси амалмас, юринг, иккови-миз би-ир айланиб келамиз.

Нусратбек алланима, дея фудранганича қаршилиқ қилган бўлди. Бироқ Бароққош уни судраклай бошлади.

— Юрсангиз-чи, бир гап бор.

Улар кўлтиқлашиб, халигина Нусратбек тарк этган жойга қараб кела бошлашди. «Волга» эгаси уларга эргашди.

Малик томоқлари қурқшаб, дағ-дағ титраганича уларни кузатар эди. «Нусратбек!» — дея баралла қичқирмоқчи бўлдию бироқ ботинолмади. Ич-ичидан илондек ўрмалаб чиккан аллақандай шилимшиқ хис товушини буткул бўғиб қўйгандай бўлди.

Бир пайт Нусратбек икки букланганча бўкириб юборди.

— Ва-ахх, единг-а, ифлос!

Қутуриб кетган Бароққош чирок нурида ярқираб кетган пичоғини иккинчи зарба учун баланд кўтардию тахтадай қотди. Нусратбек интраганича ерга қулади. Шаҳар йўлидан милиция машиналарининг чинқириғи баралла эшитилмоқда эди!

— Ментлар! — бўғиқ кичкирди Бароққош оркага тисарилар экан. Сўнг хангу манг қотган шеригига ташланди. — Сен айтиб келгансан, сотқин!

Шериги унинг пичоқ тутган қўлини қайириб, иткитиб ташлади.

— Ўчир! Ундан кўра тезроқ бўл, қочдик!

Шу чоғ халигина девор тубидан дарахтлар панасига яширинган шарпа отилиб чикдию чинқириб юборди.

— Нусратбек ака! Нусратбек!

Дарахт шохида чувалчангдай ёпишиб турган Малик чўчиб тушди: «Хабиба-ку, бу?!»

Хабиба кокила-сурила чўзилиб ётган Нусратбек томон югурди.

— Ия, анови қиз-ку бу?! Хонадан ким чиқарди уни? — ўшқирди «Волга» эгаси шеригининг ёқасига чанг солиб.

— Мен билмайман, — дея хиркиради Бароққош уни силтаб ташлаб. — Қўйсанг-чи уни, қочдик!

— Ичкаридан пулларни олчиқ! Мен машинани ўнглай, тез бўл!

Улар хансирашганича дарвоза томон ошиқишди.

Хабиба Нусратбекнинг бошига энгашди.

— Нусратбек ака, — дея хик-хик йиғлай бошлади у, — кўзингизни очинг, бу мен, Хабибангизман.

— Хабиба, — аранг сас берди Нусратбек, тўлғониб. — Жонгинам... мен учун шундай кўйларга тушдинг-а... кечир...

— Йўк! Йўк! — киз Нусратбекнинг юзига юз босди. — Йўк! Йўк! — киз гизни очинг...

— Ҳай... мсхриооним, хонангга бор... икковимизнинг сиримизни ҳеч ким...

Нусратбек бир тўлғониб жим бўлди.

Шу аснода милиция машиналарининг шовқин-сурони, фараларнинг ўткир ёёдуси бутун тевааракни тутиб кетди.

Малик дарахт хазонларига қоришиб пастга тушди...

ҲИКОЯЛАР

ЧЎЛДАН КЕЛГАН ТАШВИШ

Ўз маърузалари билан ахли Оврўпони биркур анграйтиб ташлаб Париждан қайтган рухшунос олим жаноб Дўланов олқишу таҳсинларга кўмилиб кетди. Турки-таровати газета саҳифаларию, телеэкранлардан нари кетмай колди. Таниш-нотаниш дўсту ёронлар бир-биридан ўзиб қутлашгани-қутлашган.

Жаноб Дўланов деганлари ўша маълуму машҳур чўл қўйнидаги 41-посёлкада туғилиб ўсган ўзимизнинг Самад, Дўланов Самад Эргаш ўғли. Бироқ айни чоғ уни дабдурустдан «ўзимизники», «чўллик» дейишга биров ботинолмайди; афт-ангорига, юриш-туришига шахар нуқси сингиб кетган, келиштириб-келиштириб пойтахт лаҳжасида сўйлашади. Баъзи бир шахарлик қишлокиларга ўхшаб ижарама-ижара кўч-кўронини ортмоқлаб юргани йўк, нақ марказдаги кўшқаватли гўшада уч хонали уйи бор. Болалари йўргакдан чиққандан бери инглизча боғчаю мактабга қатнашади. Ишқилиб, жаноб Дўланов, жаноб Самад деса дегулик.

Самад ўзини муборакбод этгали келган, юқори идоралардан бирининг масъул ходими саналмиш дўстини иззат-икром билан кузатиб қўйиб изига қайтди.

Кеч кузнинг совуқ бир окшоми. Шаҳар аллақачон коронғиликка қоришиб кетган. Теварақдаги баланд-паст уйларнинг деразаларидан сон-саноксиз электр чироқлар порлайди. Қай бир хонадондан қувнок қийқириклар, олатасир мусиқа садолари эшитилмоқда.

Самад муздек ҳаводан яйраб-яйраб керишди. Димоғи чоғ. Халигина дўсти иккови ўртасида кечган сирлигина суҳбат хануз қулоқларини киздириб борар эди. Дўстининг масъул ходимларга хос мужмаллик ва эҳтиёткорлик билан шипшишига қараганда, Самад илм бобида кўрсатаётган кароматлар ҳукумат раҳбарларининг ҳам диққат эътиборида экан! Худо хоҳласа, яқин кунлар ичида бирор бир унвон ё нишон жаноб Дўлановга насиб этар эмиш!

Самад учкур хаёллар канотида кандай килиб ўз дах-лизида пайдо бўлганини сезмай ҳам колди. Хотини Ширина халигина жўшқин кечган зиёфат асоратларини бар-тараф этиш билан банд. Сўлдаги чоғроқ хонада ўн икки яшар ўғли компьютер ўйинига шўнғиган. Ёнида сингил-часи сакич чайнаб бетоқат кутиб турибди.

Самад залга ўтиб, юшоқ курсилардан бирига ўтир-ди-да, хузур билан кўзларини юмди. У ўзини мукофот-ларга кизикмайдиган, илму фан учун холис, фидойи-ларча хизмат қиладиганлар каторига қўшиб юрса-да, айнаи чоғ дўсти келтирган муждалар хақида беихтиёр ўйларди: «Қизик, қанақа сийлов кутяпти мени? Бирор бир орден такиб қўйишса-я?! Ё... ё «фан арбоби» унвонини беришармикан?! Эҳ, жа-а зўр бўларди-да, бунақа омад, бунақа бахт хар кимга ҳам насиб этавер-майди...»

Самад енгил бир шарпадан сергакланиб, кўзларини пирширатганча очди. Думалоқ стол устига чойнак-пиёла келтириб қўйган хотини унга мулойимгина термилиб ту-рарди.

— Ухляяпсизми, домулло? Қўйинг-е, кани, бир пиё-ла аччикқина чой ичиб олинг, хордиғингиз чиқади.

Ширинанинг юз-кўзлари тўла табассум, мамнуният. Гўёки, ахли Оврўпани қойил қолдириб келган эри эмас, айнан ўзгинаси, гўёки, эри энтикиб кутаётган мукофотни у аллақачон қўлга киритиб, сандикка тикқан. Тоғни уриб талқон қилгудек бир кайфиятда дуррачасини қия-қия кўндириб, гулдор халатининг енгларини шимариб юриб-ди. Қадду бастаи тўлагина бўлса-да, саъй-харакатлари дадил ва чаккон.

— Чарчамадингизми, хоним? — деб сўради Самад, хотини назокат билан узатган бир пиёла чойни олар-кан.

— Ву-уй, домулло, пега чарчарканман? Шунча илм килиб қўйган сиз-у, бизларни чарчашга ҳаққимиз йўк.

Ширина ўз сўзини исботлаб қўймоқчидек прғиб ўрни-дан турди-да, яна ошхона томон қувноқ йўрғалади. Са-мад унинг ортидан бош чайкаб, истехзоли илжайиб қўйди. Хотинига бу қадар жўшқинлик, бу қадар илмпарварлик ато этган тилсим унга жуда яхши аён: Самад, ҳув, Па-рижда майда-чуйда харажатлар учун берилган пулнинг хийлагинасини қисиб-қимтиб, тежаб-тергаб қайтган, бўса-гадаёқ талай совға-саломлар ила хотинининг қўлига тут-

казган эди. Шу-шу Ширина ял-ял яшнаб колди. Ахир, бу пуллар мўмайгина даромад бўлишидан ташқари, «домулло» олис юртларда ҳеч бир кинғир-кийшик йўлларга юрмай, вафодор эр сифатида, кати бузилмай уйга қайтганидан далолат ҳам эди-да!

Самад иссиқ, хуштаъм чойдан босиб-босиб хўплади. Шу пайт столнинг бир чеккасида ғужанак тортиб турган телефон устма-уст жиринглаб юборди. Самад эринибгина узалди-да гўшакни кўтарди.

— Ал-ё.

Нариги томондан ҳаяжонга тўла, бўғиқ бир саҳройи товуш эшитилди.

— Ол-а, ола-а! Бу ким, Самад, ўзингми?

— Ҳа, мен, — аранг сас берди навкирон олим, юраги алланечук нохушликни сезиб.

— Ола-а-а, бу мен, Улаш акангман, танимадингми-а, ола-а? Шаҳрингга би-ир кеп колдик-да, хайрият уйда экансан...

Самаднинг таъби тиррик бўлди. Бу вайсақи, ичкиликбоз нусха шаҳарда пайдо бўлибдими, демак муқаррар уникага дорийди! Ёлғиз ўзи эмасдир? Соғиниб кетдик сени, деб уйга уч-тўрт кун танда қўйиб олса борми?! Йўқ, бирор-бир силлиқ бахона билан бу даҳмазанинг йўлини тўсиш керак, эсам, Ширинадан балога қолиши тайин. Кейин минг бир Парижнинг минг коп пулини орқалаб келса ҳам бу гуноҳини юволмайди. Ана, чўл исини олди, шекилли, хотини хурпайган қўйи бир-икки ёнига келиб кетди. Самад жеркиганнамо кўл силтаб уни ошхона томон хайдаган бўлди. Сўнг:

— Ҳа, гапираверинг, Улаш ака, кулоғим сизда, — дея телефон гўшагига тўнғиллаб қўйди.

Ҳолбуки, бусиз ҳам Улаш ака деярли нафас олмай, ҳаяжон билан гапириб ётар, гоҳ аллакимнинг саломини етказса, гоҳ чўл янгиликларига узук-юлук кўчар эди. Ҳамюртининг бу қадар тўлқинланиб, шоша-пиша гапириши Самадга ёқиб, кўнглида умид уйғотди: «Ҳаркалай, телефонда гаплашиб, хайр-хўш қилмоқчи-ёв...»

Бироқ лаҳза ўтмай ҳафсаласи пир бўлди.

— Ола-а-а, ол-а, — деб колди бир пайт саҳройи сўхта. — Самад, сенинг вақтингни олиб, тилфонда гапириб ётганимни кара-я, уйингга боргач бемалол...

Самад шоша-пиша тилга кирди:

— Йў-ў, йў-ў, гапираверинг, Улаш ака, овозингизни

эшитиб турганимдан жуда хурсандман, галираверинг, бемалол. Қасрдан кўнғироқ қиялсиз ўзи?

— Билмайман, — дея шарақлаб кулди Улаш ака. — Бир тилфонхонадан-да. Ҳозир шу ерга автобус тушириб кетди.

Таъби тобора тиррик тортиб, энсаси қотаётган Самад вайсаки, арокхўр нусхани бир амаллаб уйига йўлатмаслик учун хаёлан баҳона изларкан, атай гапни чўзди.

— Қандай ташвишлар билан юрибсиз ўзи, Улаш ака?

— Э, хали кўришганда айтаман. Ташвиш эмас, хайрли иш, Самадбой, хайрли иш.

— Са-ал учини чиқаринг-да, ака, ичим қизиб кетяпти.

Сахройи сўхта тағин шарақлатиб кулди, сўнг томоқ кириб-кириб тилга кирди.

— Қўймайсан-да, Самадбой. Мен тилшунослик илмида бир кашфиёт қилдим.

— Кашфиёт?!

— Ҳа, хали икковимиз тоза машхур бўб кетамиз. Сен мени тил билан шуғулланадиган жойларга олиб борасан.

— Қанақа кашфиёт, Улаш ака?

— Ҳозирча сир.

— Об-бо, айта қолинг, ҳеч қурса, андак имо-ишора қилинг.

Улаш ака тағин яйраб-яйраб кулди.

— Барибир илм одамисан-да, Самадбой, кашфиёт деган нарсани эшитсанг, қулоғинг динг бўлади. Хўп, майли, сал-пал сиримни шамоллатай, хў-ўш-ш... мен «қахрамон» сўзининг антонимини топганман.

— Нима? «Қахрамон» сўзининг антоними?! Бунинг нимаси кашф...

Шу пайт алоқа туйқус узилиб, телефон гўшагидан «дут-дут»лаган қисқа-қисқа сас эшитила бошлади. Биркур енгил тортган Самад гўшакни жойига қўйиб, ошхона ёқдан бош кўрсатган хотинига ташвишли тикилди.

— Ким экан, жа-а апоқ-чапоқ гаплашдингиз? — сўради Ширина. Эрининг биқинига қадалгудек авзойда яқинлашаркан. — Бирор чет эллик оғайнингизми, исмлари ҳам балати экан.

— Чет элликдай гап, чўлдан келган. Фирт алкаш, жинни одам. Агар унинг қўлига тушар бўлсам, нақ бир хафта тинкамни қуритади. Бир бошоғрик билан шаҳарга

келганга ўхшайди. Уйингни ҳам пайтава кўлансасига бўктириб юборади.

— Ву-уй, — дея ёқа ушлади Ширина, мусичадек беозор киёфага кириб.

— Ҳозир жирингласа сиз трубкани кўтарасиз: Мени сўраса... мени сўраса... — Самад ҳам чўлликни ранжитмайдиган, ҳам унинг олдида обрўсини бир карра кўтариб кўядиган бахона излаб обдон бош қашлади. — Кароче, чет эл элчихонасига чақиртириб қолишди, денг.

Ширина димоғида илжайди.

— Хўп, хў-ўп, домулло.

Бирок қайта кўнғирок бўлмади. Ширина эри ёнида беш-ўн дақиқа солланиб, ҳозир у позир тургач, тағин уй юмушлари билан куймалана кетди. Самад эса юмшук курсисига бемалол ястанган кўйи хаёлга толди. Халигина кулоқ-чаккасига болғадай урилган дағал товуш эгасининг қон-қора, туршакдек афт-ангори бот-бот кўз ўнгига қалқиб чиқар эди.

Ҳа, ўша Улаш деганлари чиндан ҳам Самаднинг ҳамқишлоғи. Асли касби агрономлик. Аммо қурмағурнинг кўнгли шеърятга шайдо. Хув, бир замонлар бир чимдимгина ғазали туман газетасида босилган. Шу-шу ўзини ахли қаламлардан санайди, донгдор-донгдор битикларни у-бу давраларда худди ўзиникидай ихлосу эъзоз билан ўқиб бериб, донг таратиб юради. Шу боис бировлар чиндан, бировлар масхараомуз уни агроном-шоир, деб аташади. Аллақандай Шуркор Ҳобил отлиғ ёзувчи 41-посёлкага борганида Улаш ака билан танишиб, хўб ичкиликбозликлар силсиласида бир-бирларини ялаб-юлқаб, киёматли оға-ини тутинишган экан. Оқибат шулки, оға ёзувчи кейинчалик агроном-шоир хақида «Ҳазирамадаги одам»ми, «Ҳазодаги одам»ми, деган асар битиб, унинг устидан сурбетларча кулган, маддох, кўчирмачи сифатида таърифлаб агроном-шоирни ўзича ерпарчин айлаган. Аммо май шишаларига маҳкам таянган экан, шекилли, Улаш аканинг қаддини бу янглиғ таҳқирлар хуружи буқолмаган.

Самад бултур баҳор адоғларида 41-посёлкага борган чоғи Улаш ака билан туйқус учрашиб қолишди. Агроном-шоир дала йўл ёқасидаги каллаклаб кесилган каттакон тут танасига орқа тираб, хомуш ўтирган экан. Эғнида жулдур камзул, оёғида йиртиқ ўн биринчи калиш, сийрак, тиканакдек соч-соқоли ўсиқ.

Улар қуюқ салом-алиқ қилишгач, Самад ўзича агроном-шоирга мойдек ёқар мавзуга кўчди.

«Ижодлар қалай, шоир ака, бошқасини қўйинг, шундан гапиринг».

«Ҳарна... бўляпти». — деди Улаш ака истамайгина, кулимсираб.

«Э, бўшашманг-да, хув, илгари дostonлар ёзиб ташлайман хали, деб қариллаб юрардингиз, ваъдалар қани, шоир ака?»

«Самадбой, мен дoston битсам, анови Шунқор Ҳобиларнинг нонини яримта қилиб ташлайман-да».

«Э, яримта қилманг, ош-нонини буткул тортиб олинг қўлидан, хе-хе-хе, сиз шунга арзийсиз, шоир ака».

«Самадбой, — деди Улаш ака олис-олисларга ҳорғин тикилиб. — Шу... шоир бўлиш учун шеър-dostonлар ёзиш шартми?»

«Ия, афандичалиш гап қилдингиз-ку, ака, албатта, шарт-да. Сиз зинғиллатиб ёзиб ташланг, «Жаҳон адабиёти» деган журналга чиқаришга ўзим гарантия бераман. Асарни тайёр қилинг-у, дарҳол шаҳарга кўтариб боринг. Мана, сизга менинг визиткам...»

Самад уй манзили, телефон рақамлари зарҳал харфлар билан битилган бежиримгина қоғоз парчасини агроном-шоирнинг қўлига тутқазди.

Ўшанда у ака Улашнинг дoston тугул икки қатор ўлан тўқишига-да ишонмаган, шунчаки, ичкилик касридан чувринди чолга айланиб қолган ҳамқишлоғига хазил-мазах билан пишанг берган эди. Қарангки, шаҳарлик олимнинг ишонмаганини пайқагандай, агроном-шоир, ниҳоят, шеър дostonларни тинч қўйиб, ўзини тилшунослик илмига урибди! «Қаҳрамон» сўзининг антонимини топган эмиш...

Самад беихтиёр кулиб юборди. Аллақачон юмушларини тиндириб, телевизорга локайд термилиб ўтирган Ширина эрига, хайрон кўз ташлади.

— Тинчликми, домулло? Ё ухлаб туш кўрдиларми?

Самад «Э, шунчаки», дегандай енгил қўл силтади-да, чойи совиб қолган пиёлага интилди.

Мана, тагин анчагина вақт ўтди. Бироқ телефон ҳануз жим. «Қизиқ, нега қайта қўнғироқ қилмади», — андак хавотир билан ўйлади донгдор олим, — ё, хафа бўлдимикан?»

Самад уйига саҳройи сўхтанинг келишини нечоғли

иस्ताётган бўлса, уни хафа қилиб қўйишдан ҳам шунчалик чўчиётган эди. Ахир, гап чувалайша ёмон-да! Эргашбойнинг шаҳарлик эркатойи бечора ҳамқишлоғини уйига киритмабди, деган шивир-шивир сассиғига чидаб бўладими?

Самад хотинига алланечук мутеълик билан термилди.

— Хоним, анови озиб-ёзиб би-ир шаҳарга кеп қолибди, уйга таклиф қилиб қўяверайлик-а, сахар азонда бир амаллаб жўнатиб юборамиз.

— Ихтиёрингиз, — Ширина лоқайд елка учирди. — Ана, телефон қилса ўзингиз бемалол жавоб бераверинг.

Самад бир қур снгил тортиб, мамнун илжайди. Сўнг тўзғиб ётган болалар хонаси томон кўз таплади. Қизи диван устида аллақандай газетани юзига қоплаганича мусика тингламоқда. Ўғли эса ҳануз компьютер билан андармон.

— Эй, болалар, — деб жерқинди Самад, — етар энди, ухлаларинг.

Гоҳ мудраб, гоҳ хомуза тортиб ётган Ширина ҳам телевизорни ўчирди.

— Чарчадим, мен ҳам ётаман. Қилар ишим қолмади, — шекилли.

У эринчоклик билан ўрнидан кўзғалди-да, бир оз ивирсиб тургач, ётоқ томон юринди.

— Айтганча, хоним, — деб қолди хотинига анчадан бери паришон тикилиб турган Самад, — кии-қизил дипломли филологсиз, канақа сўзлар антоним сўзлар дейиларди, сал унутибман.

Ширина узун бир хомуза тортиб оларкан.

— Қарама-карши маъноли сўзлар, антоним сўзлар, — деди билағон ўқувчилардек, — масалан, аччик-чучук, паст-баланд.

— «Қахрамон» сўзиники-чи?

— «Қахрамон...» — мужмал елка қисди Ширина, — «кўрқок», шекилли.

«Қахрамон-кўрқок» — хаёлидан ўтказди Самад, ётоққа кириб кетган хотини ортидан қараб қоларкан. Бирок бу жавоб уни сира қолиқтирмади.

Кўп ўтмай бутун хонадон чуқур сукунатга чўмди. Самад чойнақдаги яхна чойдан пиёлага қуйиб, паришон хўпларкан, ҳануз «қахрамон» сўзига антоним излар эди: «Қахрамон-номард», «Қахрамон-қочок», «Қахрамон-балойи баттар»...» Бирок ҳеч бир топилдиққа кўнгли

тўлмай, асаблари чатнай бошлади. «Йўк, ҳеч ўхшамаяпти-да, ух, уккағар агроном-шоир, жа-а бошини котириб кўйди-ку?!»

Телефон жимиғандан-жимиб кетди. Аммо арзанда антоним сўз кўйида бир ўтириб-бир туриб, гоҳ бош кашлаб, гоҳ лаб тишлаб тўлғонаётган Самад кўнғироқ кутаётганини аллақачон унутган. У бетокатлик билан ўз иш хужрасига ўтди-да, баланд, кенг жавонга териб қўйилган жилд-жилд китоблар орасидан бирини суғириб олди.

— Қани, изоҳли луғатга қараб кўрай-чи, — дея ўз ўзига тўнғиллади Самад, семиз китобни шоша-пиша варақларкан. (Одатда у қизғин ижод чоғлари шундай ўз ўзига гапириниб қолади.) — Та-ак... мана... Қахрамон — жамиятда ёркин фаолияти билан ажралиб турувчи шахс; жангда жасорат кўрсатган аскар...

Самад тагин анча пайт ўз-ўзига пўнғиллаб китоб титкилади. Аммо барибир зорманда антоним сўзни тополмай, қайта баттар хуноби ошди.

«Сўраб кўриш керак, бирортасидан сўраб билиш керак, — дея шитоб ўйларди навқирон олим, гоҳ у, гоҳ бу хонада бетоқат кезинаркан. — Хўш, қимдан сўрай?»

Туйқус эсига таниш бир профессор тушди. Ўз имзолари биқинига, «фил.фан док.» деб ёзишни ҳеч унутмайдиган бу серсавлат зот, у-бу йиғинларда гумбаздек қорнини кашлаб, «Тил илмини еб-ичиб юборганман» дея мактанишни хуш кўрар эди.

Самад иш столи устидаги чарм жилдли дафтартчасини варақлай-варақлай тилшуноснинг телефон рақамларини тошди-да, кўнғироқ қилишга чоғланди. Аммо телефон гўшагидан хануз ўша «дут-дут» — қисқа-қисқа сас эшитилмоқда эди. «Нима бало, бузукми бу?» — хаёлидан ўтказди Самад, қизғин аппаратнинг у ён-бу ёнига нуқилаб. Сўнг димоғида сўкинганича ошхонага ўтди. Ана, холос, худди ўйлаганидек — уй тармоғига жуфтлаб уланган телефон гўшаги ўз ўрнидан андак силжиб, қийша-йибгина турарди!

«Хойнахой, Ширинанинг қилмиши бу! — аччиғланиб ўйлади Самад. — Шунинг учун анови қайта кўнғироқ қилолмаган. Ана энди чўлга бориб сасийди, Эргашбойнинг ўғли атай телефонини узиб қўйди, деб айюханнос солади. Эҳ, шарманда қилди-да бу хотин...»

Бироқ Самаднинг бутун қахру қазаби телефон гўшагини зарда билан ўз ўрнига қўндиришга етди, холос.

Одатдаги эрлардек қони қайнаб, тишлари ғижирлаб ётоқ томон чоғиб кетмади, хотинини судраклаб турғизиб, бе-аёв калтакламади. Ҳамма-ҳаммасига олимона мушоҳада-мулоҳазалари панд берди, шаштини синдириб, қўлларини қайирди.

«Аввало асос керак, — хаёлидан ўтказди у, бир зум ошхонада сўнарибгина тураркан, — гўшакни атай кўтариб қўйганини исботлаш зарур, балки Ширинанинг шунчаки тирсаги тегиб кетгандир, балки сим-пими каттиқроқ тортилган бўлса, гўшак ўз бошига қўзғалиб қолгандир? Хўп, ёлғон гапиришдан қочиб шундай қилган бўлса-чи?! Уни алдовга ундаган ўзинг-ку?! Элчихонага чакириб қолган эмиш...»

Нихоят, навқирон олим ётоқда беозоргина ухлаб ётган хотинидан ҳаш-паш дегунча енгилиб залга қайтди. Айни чоғда у ўзини ёв қуршовида қолган жангчидек хис этарди: бир тарафда телефон машмашаси, бир ёнда Улашнинг муқаррар маломати, қок қаршисида эса аллақандай антоним сўз жумбоғи.

«Қаҳрамон-қўркоқ», «қаҳрамон-қочок», «қаҳрамон-бўшанг» — антоним сўзлар галаси тагин хаёлига ёширилди Самаднинг. У юмшок курсисига хорғин чўккан кўйи хийла вақт бош чангаллаб ўтирди. Сўнг шашт билан таниш тилшуноснинг телефон рақамларини теринга киришди.

— Ал-лў-ў, — эшитаман, — деди нариги тарафдан телефон гўшагини кўтарган киши.

Бир зум жим қотган Самад профессорнинг кироатли товушини таниб жонланди.

— Ассалому алайкум, домла. Уэр, бевақт безовта қилдим, бу мен...

Самад ўзини танитгач, икковлон бири қўйиб-бири олиб, қайта-қайта хол-аҳвол сўрашишди, бир-бирини олқишлашди.

— Бир маслаҳатингизга муҳтожмиз, домла, — дея ниҳоят мақсадга қўчди Самад пайт иойлаб. — Ёрдамингиз керак.

Тилшунос дарҳол хушёр тортди.

— Хўш...хўш-ш...

— Бир жиянимиз аллақандай илмий иш ёзаётган эди. Кечадан бери «қаҳрамон» сўзининг антонимини тополмайди, денг. Мендан сўрагани-сўраган, охири, чумчуқ сўйса ҳам кассоб сўйсин, деб сизни безовта қилдим.

Тилшунос, пихиллаб-пихиллаб кулди.

— Самад Эргашевич, «кахрамон»нинг антоними бўлмайди. Масалан, сиз юрт довуғини хорижда ёйиб юрган кахрамон олимсиз, сизга ҳеч қанақа антоним йўқ.

— Раҳмат, домла, раҳмат, — дея минғиллади Самад, профессорнинг аскияси ёвдек ёкиб, — аммо-лекин... анақа... тилшунослик илми нуқтаи назаридан...

«Фил.фан.док.» тағин ҳазил-хузул билан жавобдан тайсаллади. Сўнг туйқус гап мавзусини буткул бошқа ёққа буриб юборди.

«Падарлаънати, тўнка» — ич-ичида сўкинди Самад, анча пайт профессорнинг тийиксиз латифаларини паришон тингларкан. Ниҳоят, қуюқ-суюқ хайрлашувдан сўнг телефон гўшаклари жой-жойига қўнди.

Самад стол устидаги чойнакни шашт билан кўтариб яхна чойдан сипқорди. Бироқ ич-ичидан тошиб келаётган алланечук ташналик барибир босилмади. «Роса тинкамни қуритди-да бу бошқотирма, — деб ўйларди у, гарангсиз ошхонага кираркан. — Аммо ўша арзанда антоним сўзни топишим шарт».

Самад «ғир-ғир»лаб бир маромда ишлаб турган музлаткични очди-да, хув, оқшомги зиёфатда чала ичилган фаранги конъяк шишасини қўлга олди. Шу пайт телефон туйқус устма-уст жиринглаб кетди. Туйқус чинқирикдан чўчиб тушган Самад, бир зум гангиб турди-ю, сўнг илдам бориб гўшакни кўтарди.

— Ал-ё-ё.

— Самадбой ака сизми? — деб сўради йўғон бир товуш бетакаллуфлик билан.

— Ҳа, мен.

— Улаш деганларини танийсизми?

Самад саросимада қолди. Таҳдидли товушга қараганда, гапираётган кимса орган одамига ўхшайди. Афтидан, агроном-шоир бирор ишқал чиқаргану қўлга тушган, ўзича Самаднинг номини сотиб, қутилиб чиқмоқчи бўлган.

— Негадир ҳеч бунақа одамни эслолмаяпман, — деб мужмал минғиллади Самад. — Тинчликми? Сиз кимсиз?

— Мен учинчи касалхонада навбатчи врачман. У кишини машина туртиб юборган.

— А, нима?! — дея беихтиёр чинқириб юборди Самад, аммо бу чинқирикда ташвишдан кўра тантана, қайғудан кўра қувонч мўлроқ эди. Чунки у аллақандай алкашни деб орган одамларига чалкашиб қолганига бут-

кул ишонган, ич-ичидан бу балодан қутулиш йўлларини излаб ётган эди-да.

— Ташвишланманг, ака, — дея юпатган бўлди навбатчи врач, навқирон олимнинг чинқиригини ўзича тушуниб. — Ҳайдовчи яхши инсон экан, дарров бизнинг касалхонага келтирибди. Улаш аканинг ёнидан визиткангиз чикди, шунинг учун қўнғирок қилиб сизни огохлантириб қўймоқчи бўлдим, узр.

Эс-хушини анча-мунча йиғиб олган Самад энди чинакам ташвишланиб сўради.

— Ахволи тузукми, ишқилиб?

— Тузук-ку-я, ну...

— Нима гап, гапирсангиз-чи?!

— Билмадим... эрталаб рентген қилиб кўрсак, аниқ бирор нима дейиш мумкин. Ҳозирча... назаримда Улаш аканинг мияси чайқалган...

— Мияси чайқалган?

— Менимча шундай, бир йиғлаб, бир кулади, ўзича алланималар, деб алжирайди. Кашфиёт дейдими-ей, антоним, дейдими-ей...

Самад туйқус сергак тортди. Ич-ичини тагин ўша сурбет кизиқиш қитиқлай бошлади.

— Кашфиёт қилдим, деб мактангандир-да.

— Худди шундай, ака, — қийқириб юборди навбатчи врач. — Топдингиз. Аммо нимани кашф қилганини билмадим. Аввал ўзакка боқ, кейин ногора қоқ, қахрамон-меҳрибон, меҳрибон-қахрамон, деб шеърлар ўқийдими-ей...

Самаднинг бутун вужуди бўйлаб ҳузурбахш ҳарорат югурди: «А, ха-а, қахрамон-меҳрибон! Рост, аввал сўзнинг ўзагига қараш керак экан-ку?! Қахр-меҳр... А, ха-а, мана сенга ҳақиқий антоним сўзлар, қахрамон-меҳрибон, меҳрибон-қахрамон! Шу жўнгина жумбоқни ечолмай эсим кетди-я?!»

— Ал-ё, ал-ё, — дея навбатчи врач у ёқда хануз бўғилиб ётарди. — Нега жимиб қолдингиз, ака? Ал-ё, гапиринг, эй, ухлаб қолдингизми?

— А, нимани гапирай?

— Ия, сизнинг ҳам миянгнизни чайқаб қўйдим, шекилли, а қўп гапириб. Ахир қаерда ишлайсиз, деб қачондан бери сўраб ётибман.

Навбатчи врачнинг бу сўрови Самаднинг алланечук ҳамиятига тегди.

— Ўв, биродар, — деди у овозини бир парда кўтариб. — Ўзингизнинг миянгиз чайқалмаганми, ишқилиб. Ана, кўлингиздаги визиткада ҳаммаси ёзиб қўйилган-ку?

— Кечирасиз, — деб бўшашибгина мингиллади навбатчи врач, — бу қоғозга Улаш аканинг қони теккан, ёзувлари анча чапланиб кетибди.

— Газет-пазет ўқиб турасизми ўзи? — виқор билан қўшиб қўйди донгдор олим.

— Э-э, Самадбой ака, энди сизни танидим. Лекин... лекин Улаш ака кимингиз бўлади?

Самад томоқ қирганча тараддулланиб қолди.

СЎНГГИ ИҚРОР

Каршимда ўрта ёш, ўрта бўйли, қоп-қора қуюқ сочлари қиялатиб-қиялатиб силлиқ таралган, ҳаворанг костюм-шими, парча-парча гулли бўйинбоғи тик қоматига ярашиб турган, чиройли бир киши сипогарчилик билан бокиб турарди. Бу одам унча-мунча олғирларнинг ҳам етти ухлаб тушига кирмайдиган доврўғли бошқарманинг бошлиғи. Хайҳотдек хонадаги қимматбаҳо, антиқа-антиқа жиҳозлар ҳам шундан дарак бериб турибди. Бошлиқ узундан-узун чўзилган қуюқ бир зиёфатдан ҳозиргина кекириб қайтди. Кўз тегмасину, сўнгги пайтларда унишг ошиғи олчи, бошқарма-ку бир четда турсин, керак бўлса, вазирликдаги баъзи керилмажонлар ҳам у билан чўчинқираб гаплашадилар.

Эшик қия очилиб, қотиба қизнинг саросимали юзи кўриндию тошойна олдидан беихтиёр чекиндим, ҳатто, ўз-ўзимга махлиё-махлиё термилиб турганимдан уялгандек бўлдим.

Қотиба алланечук айбдор овозда деди: «Анови, иш сўраб келган аёл кетиб қолди».

«Нега?» сўрадим совуқ бир оҳангда, лекин жавобини кутмай, тўрдаги юмшоқ курси томон юрдим.

Бошқармамиз қошида баъзи ходимларнинг кўнглига қараб бир дардисар тикув-бичув цехи очгандим. Бирок у ерда ёлчитиб ишни ташкил этадиган етакчи йўқ, жаҳлим чиқиб ўтган ҳафта газетага эълон бериб юбордим у балога қолдим, ҳар куни, ҳечқурса, икки-учтаси етакчиликка даъвогар бўлиб, сахарлаб бўсағада уймаланишгани уймаланишган, лекин бирортаси ҳам кўнглимга ўтиришмаяпти, тўғриси, улардаги аллақандай ҳокисорликми-ей, ялтоқиликми-ей таъбимни тирриқ қияпти. Мана, эрталаб ҳам зиёфатга шоша-пиша отланаётганимда телефон аччиқ-аччиқ жиринглаб қолди. Бу орада тошойна ёнида ўзимга оро бериш билан овора эдим. Бош ирғаб изн берганимдан сўнг, қотиба трубкани олди.

«Бир аёл халиги иш масаласида...» деб ахборот бер-

ди котиба. «Тушлиқдан сўнг келсин, гаплашамиз» дедим эшик томон йўналиб. Мана, тушлиқдан кейин эса...

«Нега кетиб қолди? Сиз билан гаплашдимиз?» — деб сўрадим тобора кизикишим ортиб.

«Ха, озгина гаплашдик, сизни таниркан...»

«Таниркан?» — ажабланиб қайта сўрадим.

«Ха, зерикиб коридорда юриб-турганда, халиги... хурмат тахтасидаги суратингизни кўриб, вой, бу кишини танийман, дедию югуриб олдимга келди, сўнг пича ўйла-ниб турди-да, синглим, бу ер менга тўғри келмайди ше-килли, деб чиқиб кетди. Мен ҳам хайрон қолдим...»

«Илгари қатта ишлаган экан?» — сўрадим таниш аёлларни бир-бир кўз олдимга келтиришга тиришиб.

Котиба андак ўйланиб тургач минғиллади:

«Бахор кўчасидаги қайсиди «Ателье мод»да деди-я, адашмасам...»

Ичимда нимадир гуриллаб кўзғалгандай бўлди. Гўё тубсиз бир бўшлиққа чўкиб кетаётгандек тирсакларим билан курси суянчиғига таяниб қолдим. Котибанинг сўнгги сўзлари қулоғимга кирмади. Хаёлимдаги бир овоз «ўша!» «ўша!» дея шанғиллар, кўз олдимда йирик-йирик коп-қора кўзлар, оппоқ, лўппи юзлар лип-лип кезинар эди.

«Хўп, бораверинг, — дедим билинар-билинимас титрок овозда, котибага тик қараёлмай. — Бораверинг, илтимос, ҳозирча олдимга ҳеч кимни қўйманг».

Котиба илдамгина чиқиб кетди. Бироқ, ўрнига эзгин-эзгин хотиралар сўзсиз-сўроқсиз ёпирилиб кирди. Таниш, инжиқ ва кадрли хотира... ха, бу гал ўзи довулдек бостириб келди, одатда, мен унинг хузурига бош уриб борардим. Титрок қўллари билан идишдан дори излаган бемордек, мен ҳам эсдалик кунлар бағридан ҳашаматли ҳаётим икир-чикирларидан зада кўнглимга нажот ва таскии ахтарардим. Ўткир дори ачиштириб-ачиштириб, куйдириб-куйдириб яраларни тузатгандек, ўша хотиралар ҳам юрагимни азоблаб-азоблаб, ўртаб-ўртаб, сўнг, алла-нечук ҳаловат ва юпанч бағишларди. Лекин кўнглимнинг туб-тубига яширинган бу эсдаликларни ҳеч кимга ҳеч қачон гашириб бермаганман. Қолаверса, унинг бировларга тўлиб-тошиб ҳикоя қилиб берадиган, юракларга ғулғула соладиган жойи ҳам йўқ, бор-йўғи, бундан ўн йилча бурун, жазирама ёз кунлари бир шахарлик кизга ошиқ бўлиб, изидан эргашиб юрганман, холос...

Ўшанда узок бир овулдан «ўкиб одам бўлиш» ниятида бу улкан шахарга келиб қолгандим. Баҳор кўркини кўз-кўз қилиб, хайрлашаётган кунлар эди. Ҳаво гоҳ салкин, гоҳ иссик, дов-дарахтлар ям-яшил, ҳаммаёқда ҳаёт кайнайди. Эндигина ҳарбий хизматдан қайтган, қони қайноқ, бўз йигит бўлганлигим сабаблими, ё, табиатимдаги серғайратлик, уддабуронлик боисми, харқалай, теваргимдан ўтиб қайтувчиларнинг, таниш-нотанишларнинг барчаси ҳам очик кўнгил, яхши ниятли кишилардек кўринарди кўзимга, назаримда, дунёда ҳеч қийинчиликлар, чигалликлар, ёлғончиликлар йўқдек туюлар эди. Ҳатто, икки йил ҳарбийда юриб, мактабда ўкиб-ўрганганларим анча унутилган бўлса-да, негадир имтиҳонларни қойиллатиб, хоҳлаган институтимга талаба бўлишимга қаттиқ ишонардим. Бироқ, қабул имтиҳонларига ҳали бир неча ой вақт бор эди, шунинг учун ҳам бир қурилиш ташкилотига амал-тақал билан оддий қурувчи сифатида ишга жойлашганман. Маоши кўнгилдагидек, тағин, кўп қаватли ётоқхонадан бошпана ҳам беришганди. Хуллас, қорним тўк, ғамим йўқ эди.

Шундай кунларнинг бирида ётоқхонамиздан унчалик узок бўлмаган тикув-бичув цехига шим буюртма қилиш ниятида кириб қолдим.

Бўсақадан оёқ оширишим билан турли газламаларнинг, аллақандай бўёқларнинг ҳидлари димоғимга, тикув машиналарининг ғириллашлари, қиз-жувонларнинг шаниллаб сўзлашишлари, кулгилари қулогимга урилди. Тикув-бичув артели катта-кичик уч хонадан иборат экан. Қираверишдаги залнинг тўрига тикилган кийимлар, кўрган кўзни қуйдирадиган ранг-баранг газламалар кўрғазма сифатида осиб қўйилганди.

Мен кириб борган пайт залда ҳеч ким кўринмасди. Қаёққа юришни, кимга дардимни айтишни билмай пича саросималаниб тургач, қаршимдаги эшиги қия очик хона томон юрдим.

«Сизга ким керак?» — деб сўради шу пайт майин бир товуш, буюртмачилар буюртмаларини кийиб кўрадиган парда ортидан.

«Шим заказ қилмоқчи эдим...» — дея тўнғилладим ўша томон юзланиб.

Бошка сўров бўлмади. Андақдан сўнг, узун парда бир титраб қўзғалдию орқасидан... У чиқиб келди! Билмадим, қат-қат парда чеккага сурилганиданми, ё, шу

лахза биров чирок ёқиб юбордим, ногох зал ёришиб кетгандай бўлди.

Унинг оппоқ, лўппи юзларида, узун-узун киприклар соя солган йирик-йирик кўзларда алланечук беғуборлик ёғилиб турар, силлик тараб-ўриб нозик елкалари ўртасига ташлаб қўйган куюк, кўнғиртоб сочларида, бир четига озгина ип илашиб қолган сал қалин лабларида қандайдир жозиба ўйнар, нимаси биландир ўқувчилар кийимини эслатиб юборадиган оддийгина қўйлаги, қўлидаги қайчиси, газмол ўлчагич тасмаси бош-оёқ сирли бир назокатга чулғаб турар эди.

«Вой, гапирсангиз-чи, ўзингиз газмол опкелдингизми, деб сўраярман?» — унинг майин товуши қулоғимга элас-элас эшитилдию бирдан сергак тортидим.

Баланд шида ел кўзлар паррак ғувуллаб айланиб турарди. (Балки, бошимдир?) Жуда таниш, жуда қалрдон бир хид димовимга урилгандек бўлди. Қаршимдаги эшик инграб кенг очилди-да, уч-тўрт ғалтак кўтарган семиз бир хотин биқинимдаги хонага ўтиб кетди. Шундагина бир қадам нарида юзма-юз турган қизга тикилиб анчагина котиб қолганимни, бутун борлиғимда ғалати бир титроқ кезиниб юрганини сездим. Бироқ ўша маъсума кўзлар мени андак қизиқсиниб, андак ажабсиниб, андак... андак эркаланиб кузатаётганини кўрдиму яна ақлим учди. Хойнахой, қўлимдаги эски бир газетга ўроғлик газмолга қўшиб гурс-гурс уриб ётган юрагимни, эҳушимни, бутун вужудимни унга тошширган эдим.

Бир пайт машиналар шовқинидан ҳушим жойига қўниб англадимки, аллақачон ташқаридаман. Қўлимдаги икки қатланган бир парча қоғоз буюртма қилиб чиққанимдан дарак бериб турарди. Аммо чевар қиз билан нелар ҳақида сўзлашганим, шимни қандай қилиб тиктирмокчи бўлганим ўзимга ҳам қоронғи. Лекин, ичу ташим ёп-ёруғ эди! Хув, чевар қиз қаршимда пайдо бўлган чоғ зални тўлдириб юборган ёруғлик афтидан, мен билан ташқарига ёпирилиб чиққан эди!

Негадир шу лахзада жимжитликни, ёлғизликни истардим. Юрагим тошарди, сал-пал каловланиб ётоқхонага йўл олдим.

Мен ивирсиб юрган бу жой шаҳарнинг энг серкатнов, энг гавжум бўлақларидан бири эди. Икки қирғоғи бўйлаб баланд-паст иморатлар, дов-дарахтлар чувалашиб кетган кенг-мўл асфальт йўлда зувуллаб-ғувуллаб елаётган ав-

тоуловлар окими бир зум ҳам тинмайди. Йўлаклар, бекатлар одамлар билан гавжум.

Ха, шу кундан, шу соатдан бошлаб сокин умримга тошқинлар кириб келганди. Мен эса кўнглимда кечаётган ғалаёнларни тан олгим келмас, тўғрироғи, таш олмокка ботинолмас эдим. Аммо вақт ўтган сайин, касални яширсанг, иситмаси ошкор этади, деганларидек ўша энтиктирувчи пўртаналар бағрига баттар ботиб бораётганимни хис этардим. Айникса, ўша шим буюртма қилиб чиққан куним, ғалати-ғалати туйғулар силсиласида силлам куриди. Кунни бир амаллаб «ҳазм» қилдим, лекин тун томоғимга тикилиб қолгандек туюлди. «Тарс» этиб ёрилгим келарди. Аксига олиб, ҳамхонам — Тошболта исмли дўстим ҳам бир сабаб билан кишлоғига кетиб қолган, тор ва дим хона баттар ҳаловатсизлантирар эди.

Мен фақат у хақида ўйлардим! Ўзимни минг бор чалғитсам-да, ўша йирик-йирик чакноқ кўзлар қоп-қора тунни ёритиб тагин қошимда пайдо бўлар ва узо-о-оқ узок туриб қолар эди. Бир маҳал тўлғониб ётган жойимдан ширин бир илинж силтаб турғизди.

«Нахотки, — ўйладим энтикиб, — нахотки, У ҳам мен ҳақимда ўйлаётган бўлса?!». Бундай илиқ-илинж ипига илашиб қолишимга сабаб, бир пайтлар қандайдир журнал саҳифасида ўқиганим — «бирор киши тўғрисида каттик хаёл сурсанг, демак, у ҳам сен ҳақингда ўйлаётган бўлади», деган файласуфона фикр «лоп» этиб эсимга тушиб қолганди. Ана шундан кейин худо берди, лаб-лунжимни илжайишдан тиёлмай қолдим. Ҳатто, тонг олдидан, чўчиб уйғонганимда ҳам юзларимда алланечук табассум қотиб қолганини хис этдим...

Дунёда кутишдек азобли, кутишдек лаззатли машғулот бормикан? Магнит парчаси барча темир бўлакларини ўзига тортиб олгандек, кутиш ҳам одамнинг барча туйғуларини, хаёлларини, керак бўлса, инон-ихтиёрини ўзига қаратади-қўяди, киши фақатгина унинг қудрати измига бўйсуниб қолади, бирор эзма «яшашдан мақсадинг нима?» дея сўраб қолгудек бўлса, ҳеч иккиланмай «кутиш» деб жавоб беришга шайланади.

Мен ҳам шим тайёр бўладиган ўша буюртма қоғозида кўрсатилган кунни интиқ-интизор кутдим. Қурол-яроғ, озиқ-овқат ғамламаси кўплигидан кўнгли тўқ кўшиндек, уч-тўрт кун ўтгач, шим баҳонасида Уни кўришим мум-

кинлиги мени тўлкинлантириб, хузурлантириб юрарди. «Эх, ландавур, — дея ўйлардим баъзан кулгим кистаб, ансам қотиб, — ўша «Ателье мод» ётоқхонанинг яқинида-ку, нега хар кунни, керак бўлса, хар соат у ерга бирор бахона билан кириб боравермайсан? Нима, еб қўйишадими улар? Тентакка ўхшаб аллақандай муддатни кутиб юрибсан-а?»

Ўша «нега», «нега»ларга юрагимнинг бир бурчида миттигина жавоб чўғдек милтиллаб турарди-ю, бироқ уни пуфлаб алангалатишга ҳеч журъатим йўқ эди.

Мен Уни тавин бир карра кўришга қанчалар интиқ бўлмай, лекин, барибир, ўша маъсум кўзлар билан яна тўкнаш келишдан чўчирдим, ҳа, чўчирдим. Назаримда, унинг нигоҳлари юрагимнинг энг тубсиз, энг қоронғи бурчак-бурчакларини ҳам ёритиб юборадигандек, у ерда пусиб ётган, ҳатто, ҳали ўзимга ҳам номаълум чиркин-чиркин хисларни суғуриб чиқариб мени шармандаю шармисор қиладигандек эди. Бу азобли ҳақиқатга ўта илҳак қуттирган кун етиб келгач, яна бир бор амин бўлдим.

«Ателье мод» бўсағасида хатларканман ҳавонинг ис-сиқлигиданми, ё, юрагимнинг ҳаддан ташқари гурсиллаб уришиданми бутун вужудимни лоҳаслик, холсизлик қоплаб олди. Айниқса, ўша таниш манзаралардан, таниш хидлардан бошим айланиб, кўзим тишиб кетди. Бироқ... бироқ, қўлида қайчи, ўлчагич тасма ушлаб турган бошқа бир тунд қиёфали аёлга кўзим тушдию беихтиёр енгил тортдим. Ҳа, елкамдан тоғ ағдарилгандек бўлди! Шундагина залда мендан бошқа уч-тўрт буюртмачи гўддаиб турганини, уларнинг баъзиси чеккадаги устол устидаги «Мода» журналларини эринчоқлик билан варақлашаётганини, айримлари эса кўргазмадаги газламар атрофида уймаланишаётганини кўрдим.

Менинг навбатим етгач, ўша бичиқчи аёл қўлимдаги анчайин унниқиб, хилвираб қолган буюртма қоғозини оларкан, «Нима бало, ёстиқ қилиб ётдингизми буни?» деб сўради аччиқланган товушда.

Мен бирдан сергак тортдим. Ҳатто, «ҳа» деб юборишимга оз қолди. Чунки, бу бир парча қоғозни неча бор хижжалаб-хижжалаб ўқиб чиққанларим, кечалари хидлаб-хидлаб бош остига қўйиб ётганларим чин эди, агар яна икки-уч кун қутганимда, балки эзиб ички каби ютиб юборишдан ҳам қайтмасдим. Ахир, ундан хув, олис болалик йилларим овулимиз биқинидаги яланглиқда са-

харлаб-сахарлаб улок-қўйларни ўтлатиб юрганимда ди-моғимни қитиқлаб-қитиқлаб, кўнглимни яйратиб-яйратиб ўтадиган барра окқуврай исини туйгандим.

Қоғознинг унниқиб кетганлигидан бичикчи аёл ёзув-ларни ўқиёлмай, исми-шарифимни ўзимдан сўраб қолди. Шунчалар паришон турган эканманки, савил қолгур, исми-шарифимни эслаёлмай анча гаранг бўлдим.

«Нима, ўз исмингизни ҳам унутдингизми?» — деди бичикчи аёл бир аччиқланиб, бир ажабланиб. Залда ивирсиб турган буюртмачилар хиринглашди. Мен ҳам синик илжайиб уларга қўшилдим.

Ниҳоят, тайёр шимни қоғозга ўраб, қўлтиққа қисиб кўчага чиқарканман, барибир, ичкарида ниманидир унут-иб қолдираётгандек эдим. Киранг чоғим бўсағада қолган ўша таниш кўнгилағшлик яна чиппа ёпишди. Боя ичка-рида унинг кутилмаганда пайдо бўлиб қолишидан қанча-лар чўчиб, тезроқ кетишга ошиққан бўлсам, энди дадил-ланиб, ҳечқурса, ичкари хоналарга бир-бир кўз ташлаб чиқмаганим учун, Унинг бор-йўқлигини аниқламаганим учун ўзимни-ўзим қийин бошладим.

Мен негадир унинг номи Феруза бўлса керак, деган хаёл билан юрар, хатто, ўз тахминимга буткул ишонар эдим. Феруза... Бу сўз, назаримда, дунёдаги энг тиник-ликнинг, назокат ва маъсумликнинг атамаси эди. Агар бирор ерда шу сўзни эшитсам, ўша болалигим яланглик-ларида қолган барра окқуврайлар баргида сахар чоғла-ри осилиб турадиган шудринглар, беихтиёр, олмосдек товланиб, кўз олдимга келар, олис бир соғинч, олис бир ташналик энтиктириб юборар эди.

Мен Уни кейинчалик уч-тўрт марта учратгач, Унга фақатгина Феруза исми мос эканлигига буткул иқрор бўлдим.

«Ателье мод»нинг иш вақти соат еттида тамомланар-ди. Мен эса анча олдин серкатнов кўчанинг нариги бети-дан, чеварларнинг уй-уйларига қайтишларини хормай-толмай кузатиб турардим. Мен учун энди Ферузани уч-ратишнинг, имкони топилса, икки-уч оғиз сўзлашиш-нинг бошқа йўли қолмаганди.

Биринчи галдаги пойлоқчилигим омадли бўлмади. Феруза анча эрта «Ателье мод»дан чиқиб, йўлак бўйлаб кета бошлади. Ҳақиқатан ҳам У эканлигига аввал кўзим ишонмади, аклим бовар қилмади, лекин, юрагим дарров иқрор бўлди, муҳаббат мамлакатининг нурдек тез, нур-

дек покиза элчилари аллақачонлар юборган ажиб сезгидан у гурсиллаб-гурсиллаб уриб ётарди!

Феруза йўлак бўйлаб озроқ юргач, серкатнов кўчани кесиб ўта бошлади. У чинқириб елаётган автоуловлар орасидан охуларгагина хос зийрак ва ҳуркак қарашлару, нозик бир чакконлик билан юриб келардики, назаримда, бир парча опшок харир булут парчаси шовқинли кўча бўйлаб сузиб ўтаётгандек туюлди.

Феруза йўлнинг мен турган бетидаги йўловчилар уймаланиб турган бекатга келиб оёқ илди. Билдимки, у шаҳарнинг кун ботар тарафига қараб кетар экан.

Мен ўзимнинг нақ бир ойлик ҳамроҳим — вужудимдаги ғалати-ғалати титроқ билан бекатга яқин келдим. Шу пайт Феруза мени кўриб қолди! Ўшал йирик-йирик сеҳрли кўзлар... Ўшал мен тик тикилишдан чўчийдиган маъсума кўзлар юзимга хиёл қадалиб қолгандай бўлди. Ўзимни беихтиёр серрайган одамлар панасига урдим. Ногоҳ, қуёшга боқиб кўзи қамашган киши, яна қайта қарашга журъат этолмаганидек, мен ҳам У томон кўз ташлашга ботинолмасдим. Яхшиям, шу орада бекатга троллейбус келиб тўхтадию, йўловчилар сергакланиб, унинг эшиклари томон ёширилди. Талатўпдан фойдаланиб кўз қирим билан Феруза турган ёкка қарадим, кўрдимки, у ҳам троллейбусга чиқиб учун тарадудланиб, уймаланаётган йўловчилар тўдасига қўшилганди. Ич-ичимдан пусиб ётган аллақандай куч мени ҳам ўша тараф итариб юборганини сезмай қолдим.

Қуёш хорғинлик билан баланд-баланд иморатлар орасига юмалаб кетган бўлса-да, ҳаво ҳамон иссиқ ва дим эди. Йўл бўйлаб тизилишган алланечук паришон киефадаги дарахтлар ҳам ҳолсизлангандек тек қотгандилар. Тўхтаб турган троллейбус тандирдай ўзидан ҳовур пурқар, бир-бирини қистаб тикилишаётган йўловчиларнинг хансирашига хансираш, нолишига нолиш қўшар эди.

Йўловчиларнинг ур-сури, ич-ичимда қайнаб турган тизгинсиз хоҳиш тезгина мени Ферузага ёнма-ён келтириб қўйди. Ҳатто унинг икки нозик елкалари оралиғидан беллари томон илондек тўлғаниб интилаётган ўша йўғон соч ўрими шундоққина бурним олдида ҳуш атир ва яна аллақандай кўнглимга жуда таниш, жуда азиз бир ҳид уфуриб турарди.

Ўша кунни ётоқхонага анча кеч қайтдим. Таниш-билишларнинг, дўст-оғайниларнинг хиссиз-туйғусиз дав-

раларига, латифабозликларига сира тоқатим йўқ эди. Мен фақат ёлғизликни, жимжитликни истардим. Ҳатто, хийла сийраклашган машиналарнинг физ-физую, узоқ-узоқлардан қулоғимга аранг етиб келаётган аллақандай вайсақи қўшиқ товуши ҳам асабларимни эговларди. Мен неон чироклари олақуроқ ёритган кўча чеккаси бўйлаб далли девоналарча ивирсиб келарканман, улоқ-қўзиларни ўтлатган ўша адирларимни кўмсардим, оккув-райларимни кучоклаб, бир ойдан бери оромимни ўғирлаган қайғую қувончларимни айтиб хўнг-хўнг йиғлагим келарди. Мен... мен Ферузани буткул севиб қолгандим! Унинг маҳалласига довурақ кўланкадек эргашиб бориб эвазига худди шу иқрорни олиб қайтдим. Юрагимга қувонч қалдирғочлари кўнди. Қувончларимнинг боиси Ферузанинг озгина лутфи марҳамати эди. У айвоқчидек тиркашиб юрганларимни сезди, ҳатто, яёв кетаётган чоғ етиб олишим учун қадамларини киши билмас секирлатди, йўл бўйидаги дўконларга бош сукиб ўзича нималариндир излагандек бўлди, бироқ унга ёнма-ён келиб дадиллик билан кўзларига тикилмоққа, икки оғиз сўз сўзламоққа журъатим етишмади. Журъат етишган тақдирда ҳам нима дейишим мумкин унга?

Ферузанинг кўйида куну тун босган ҳар қадамимни ҳар гал қайта-қайта хаёлдан ўтказарканман, унга айтган ҳеч бир сўзим йўқлигини ҳис этардим. Мен фақатгина унга яширин-яширин термилмоққа ярадим, ҳолос. Баъзан Ферузани ранжитадиган бирор қўпол хатти-ҳаракат қилганимни сезсам, алам ва пушаймон ўтида куйиб, кўнглим ғаш тортиб қолар, мабодо унинг ҳам юрагим майлига мойиллик билан жавоб этаётганини пайкасам, қувончдан энтиқиб кетар эдим. Айниқса, ҳув, ўша бекатда панага қочишимга мажбур этган ингоҳлари ҳар гал ёдимга тушса, офтоб кўрган ниҳолдек яшнаб қолардим. Чунки, одатда кимнидир, ненидир узоқ кутган ва ногоҳ кўриб қолган кишигина шундай термилади.

Бироқ... бироқ ошиқ эли жиноятчининг ўз оғзидан эшитмагунча тинчимайдиган терговчилар каби шубҳақор ва инжик бўлар экан. Мен ҳам Ферузанинг интиқликларимга интиқлик билан жавоб бераётганини шунчаки тасодифга йўяр, ўзимни-ўзим шубҳаю гумонлар тифига тутиб азоблар эдим.

Орадани йиллар ўтиб ўша тароватли кунларни лаззат-

ли бир оғрик билан неча бор эслаганимда барча гумонларим бекор эканлигига амин бўлдим. Мана, ҳозир ҳам юмшоқ курсимга оғир тошдай чўкиб, ялтирок столимга бағримни бериб, ўша нотаниш қизнинг имолари тасодиф эмаслигини, у чиндан ҳам меники бўлишини истаганини эстиш икки томирим билан хис қилмоқдаман.

Бир куни, одатдагидек, кечки пайт иш вақти тугаши-ни кутиб тургандим У «лип» этиб «Ателье мод» эшигидан чиқди-да, алланечук хаяжонли чехрада мен турган томон қаради, қарадию яна ичкари кириб кетди. Ферузанинг мени кўрганлигига шак-шубҳам йўқ эди. Чунки у соядек эргашиб юришларимга ўрганиб қолган, хатти-хара-катларимни аллақачон билиб олганди. Шу боис, назаримда, у мени масхаралаётгандай, гўдак каби лақиллатаётгандай туюлдию ички бир ғурурим илкис қўзғолиб, турган жойимдан кетишга чоғландим. Бирок кўнглимда бир овоз «узоқлашиб кетма», дея тинимсиз уқтирар, қадамларим тобора секинлашиб борар эди.

У яна пайдо бўлди! Йўқ, адашмасам, бу сафар кўкдан тушди, эғнидаги авваллари мен ҳеч қачон кўрмаган, ҳойнаҳой, ҳозиргина ўзи тикиб бўлгану кийиб чиққан, кенг-узун, хаворанг қўйлаги шундан дарак бериб турарди.

Мен одатдагидек, гўё айб устида қўлга тушгандай, ўзимни йўл четида анчадан бери тўхтаб турган юк машинаси панасига олдим ва бир лаҳза тин олгач, яна секин мўраладим.

Феруза, ҳамкасби бўлса керак, бир қиз билан хуш-чақчақ кайфиятда сўзлашиб турар, ўқтин-ўқтин «жанго-вар постим» томон қараб-қараб кўяр эди. У сўзсиз мени изларди!

Феруза! Ҳа, янги кийган қўйлагида у чиндан ҳам кўкдан тушган, бу ғубор ва қурум босган тош шаҳарга гўзаллигу нафосат олиб келган хурга ўхшарди. Унинг кулгиларидан бутун теваарак файзланарди, бутун олам нурга чўлғанарди ўша маъсум қароқларидан! Ана, чинкириб елаётган автоуловлар ҳам бир зумга тизилиб-тизилиб тўхтаб қолдилар. Йўқ, улар қизил чирок буйруғига бўйсуниб эмас, шундоққина йўл ёқасидан ғир-ғир эсаётган нажот ва ҳаловат эпкинини сезишиб, шовкин-сурондан, мой ва дуднинг қўланса ҳидидан энди вужудларига бир лаҳза ором бериш иштиёкида тўхташди. Баланд-паст бинолар ҳам, қатор-қатор дарахтлар ҳам, гўё

кўринмас қўлларини силкитиб У томон талпинаётгандек, уни олқишлаётгандек эди...

Шу учрашувдан сўнг нақ бир hafta шахардан қорам ўчди. Ишбошимиздан ялиниб-ёлвориб, улуш келтириш ваъдасини куюқ қилиб, ниҳоят изи олгач, яқин бир қариндошимизнинг тўйига қатнашини учун кишлокка жўнаб кетдим. Ўша дабдабали тўй нимаси биландир ҳеч ёдимдан чикмайди. Мен қариндошларни, таниш-билишларни ҳайрон қолдириб, энг инжиқ, энг серташвиш хизматни, чойхоначиликни бўйнимга олгандим. Чунки самонар тагида чирсиллаб-чирсиллаб ёнаётган оловга термилиб узок шахардан хаёлларим кучоғида етиб келган Ферузам билан шивирлашини иштиёқида ўзга ҳою хавасларни, ўйин-кулгиларни кўнглимдан қувиб чиқаргандим. Хатто, бўй етиб қолган сулув-сулув кишлоқ қизларининг сирли-сирли, ишвали-ишвали боқишларини, гапга солишлари ҳам кўп малол келар, гапимни кўзғар эди.

Тўй тугаб, бошқа юмушларим ҳам битгач, кечки поездни кутишга сабрим чидамай, йўл хақи анча қиммат бўлишига ҳам қарамай, эрталабки автобуска ўтириб шахарга қайтдим. Бахтга қарши, қон юрагимни баттар қон қилиб, йўлда қўлигимиз бузилиб қолди, шунинг учун ҳам шахарга мўлжалдагидан анча кеч етиб келдик.

Мен ётоқхонага кириб борганимда соат миллари етти рақами атрофида айбдорона титраб турар, аламинга тағин алам қўшар эди. Тарвузим қўлтиғимдан тушди, чунки, кузатишларимдан яқин билардимки, бу вақт «Ателье мод»дан ҳамма кетиб бўлади.

Бирок барибир, хонамда ҳам ялпайиб ўтиролмасдим. Ўз-ўзимдан хўрлигим келиб, юрагим тошар, бир ёқларга бош олиб, дайдиб кетгим келар эди. Охири, йўлакларда учраб қолган таниш-билишларга сохта ва омонат табасумлар улаша-улаша ташқарига отилдим.

Хаво одатдагидай, иссиқ ва дим эди. Гўё қуёш кўкдан нур эмас, хорғинлик ва ланжлик ёғдирар, теграмдан ўтиб-қайтаётганлар норози қиёфада бўшашиб-бўшашиб қадам ташлашар, нажот излашаётгандек оёқлари остига термилишар эди.

Мен «Ателье мод» томон узокроқдан қўрқа-писа кўз ташладим, кўз ташладиму эшикдаги калламдек қулфни кўриб гурс-гурс уриб ётган юрагим тагида нимадир «чирс» узилиб кетгандай туюлди. Ўша нимадир, мени

шу ёкка судраб келган, «зора, бугун кўпрок ишлаб, ушланиб колган бўлса...» деган ожизгина илинж ипи эди.

Аччик бир аламдан, ички бир хўрликдан хира тортган кўзларимни қайга яшираримни билмасдим. Елкаларимга, қўл-оёқларимга тоғдек чарчоқ инди. Назаримда, қайғу-хасрат кўпчиб ётган, мени тобора домига тортиб бораётган йўлакдан тезроқ узоклашиш учун теграмдан ўтиб-қайтаётганлар чопкиллашаётгандай, асфальт кўчани тўлдириб елаётган автоуловлар илдамлигига илдамлик, чинқириғига чинқирик кўшилгандай туюларди.

Шу пайт... шу пайт... қорачиғларимни қолаб келаётган кирчил туман тиркираб-тиркираб таркаб кетди. Бағримнинг бир бурчида бекиниб ётган қувонч кўшинлари шиддат билан аввал юрагимни, юз-кўзимни, сўнгра бутун борлиғимни ишғол этди. Мен уни кўриб колгандим! Умидсизлик билан теваракни кузатиб турганимда, ногоҳ, ўша кадрдон бекатда Ферузага кўзим тушди. У йўловчилар тўдасидан андак четлашиб, аллакандай журнални ўзича варақлаб турар, ўқтин-ўқтин атрофига қараб-қараб кўяр эди.

Нахотки, у кимнидир кутаётган бўлса? Ё, шунча вақтдан бери унинг махалласидан ўтадиган ўша таниш рақамли троллейбус келмадимикан? Ё, шу атрофдаги бирор дўкон-пўконга кириб ушланиб колдимикин? Нахотки...

Қай йўсинда серкатнов йўлни кесиб ўтганимни билмай колдим. Аммо шу орада ўша таниш рақамли троллейбус мендан илгарироқ ингиллаб бориб бекатда тўхтади. Беихтиёр йўрғалаб югурдим. Бироқ унинг троллейбус томон лоқайд бир кўз ташлаб яна журналга термилганини кўрдиму яна кадамларим ўз-ўзидан секинлашди.

Троллейбус эшиги олдида йўловчилар одатдагидек уймаланиб колдилар. Тушувчилару чиқувчилар ўртасидаги беллашув авжи пардасига чиқди.

Шу пайт у мени кўриб қолди. Кўрдию беихтиёр юз-кўзини журнал орқасига яширди, сўнгра, троллейбус етиб келганини эндигина сезиб қолгандай, ҳуркак оху каби ўзини йўловчилар тўдасига урди. Бу ёқда эса унинг кўзи тушганини пайқаганданоқ мен ҳам йўл ёқасидаги дарахт панасига беихтиёр яшириниб олгандим.

Бекинишлар, пайт пойлашлар бошқа насиб этмаган экан. Шундан сўнг Ферузани ҳеч учратолмадим. Орадан кўп ўтмай, институтга кириш имтихонлари бошланиб

ташвишу галвадан бошим чиқмай қолди. Сўнгра «лоп» этиб студент бўлдимۇ неча йиллардан бери интиқ кутган орзуим амалга ошганиданми, анчайини, босар-тусаримни билмай, хаволаниб кетдим. Изидан ўқиш, пахта хашари, кишки синов, ёзги синов деган талабаликнинг ўзига яраша қайғу хасратлари севги савдоларини кўмиб юборди. Тўғри, қиш кунларининг бирида ўша томонларга йўлим тушиб қолиб, «Ателье мод»га кирдим. Бирок, шоша-пиша кўз ташлаганим учунми, негадир у кўринмади. Ичкари хоналарда тикиб-бичиб ётган қизлардан сўрашга чоғландимۇ, лекин унинг ҳатто исмини ҳам билмаслигим эсимга тушиб хафсалам пир бўлди.

Бу кечинмалар кимнингдир кулгисини кисташи, кимнингдир энсасини қотириши тайин, бирок, мен учун у хайрат қасридир. Бу қасрга ҳар гал кирганимда, гоҳо аччик, гоҳо ширин туйғулар оғушида яйрайман.

Мана, ҳозир ҳам хайхотдек ишхонамда эмас, гўё, ўша улуғвор қасрим ичида узоқ ва кадрдон ҳисларга қоришиб кезинарканман бир қайсар ҳақиқатга қайта-қайта иқроор бўлаяпман. Мен... мен уни аягандан, бирор хатти-харакатим, тўпори гап-сўзларим билан унга озор етказишдан чўчиганман, дея илгари ўз-ўзимга берган таскиларимнинг барчаси ёлғон, мен ҳамиша журъатсизлигим қалқони панасида ўз муҳаббатимни асраганман!

Кизик, ўша аёл ҳузуримга кирганда, кўзлар тўкнашганда не ҳол юз бериши мумкин эди?! Тўғриси, буни тасаввур этиб кўришни ҳам истамайман. Сабаби... Балки у буткул ўзгариб кетгандир? Балки... Котиба киз у ҳақида менга маълумот берганда, кўз олдимда йирик-йирик кўзлари маъсум порлаган ўша ўн саккиз яшар беғубор киз жонланиб, титраб кетдим. Бирок иш сўраб келган аёл экан-ку? У бундан ўн йилча аввалгидек юрагимга ўт сола оладими, тўғрироғи... Тўғрироғи, уни кўргач юрагим ўша ёз кунларидагидек ёна оладими? Мен... мен шундан қўрқаман? Ия, шошма, шошма...

Мен яшиндек «ярқ» этиб миямга урилган, бутун хаёлотимни ёритиб юборган фикрдан қалқиб, андак ўзимга келдим. Шундагина ёнимни пайпаслаб анчадан бери чеким излаб ётганимни пайқадим. Шоша-пиша бир дона сигарет олиб лабларимга қистириб тутатдим. Тамакиннинг аччиқ тутуни халқаланиб-халқаланиб тевааракка ёйила бошлади.

Шошма-шошма, нега у ҳузуримга қирмай қайтиб кет-

ди? Ё, таниб қолишимдан кўрқдими? Ия, нимасидан кўрқади, қайтам, ўша эски саргузаштларни эслатиб, кўнглимни эритиб, ишини битириб олса бўларди-ку, ахир, «ҳа» йўк, «бе» йўк хузуримда минг хил товланиб, минг хил нағмалар кўрсатиб, баъзи бир илтимосларини бажартиб олаётган бекалар канча? Ё, мени ҳам қийнаган, кўрқитган ўша ҳислар Унинг ҳам юрагини тилка-пора қилдимикан? Нахотки? Чиндан ҳам шундай бўлган, ичичимдан сезаяпман, худди шу ҳол Уни кетишга ундаган.

Махмадона котиба боя тафсилотларни чала айтди-ёв, мен, ахир, хозир ўша манзарани кўзгудан кўраётгандек кўриб турибман: ана, у коридорда осиеглиқ суратларни бир-бир кўздан кечирипти. Ногоҳ менинг суратимни кўриб қолди. Йўк, аввал, кўзларига ишонмади, сўнг, хотира кўзи билан, юрак кўзи билан чақнаб тикилдию... Котиба қиз айтгандек, «вой», «вой»лаб қабулхона томон югурмади, балки «вой» дедию, хув, ўша бекатда журнал панасига бекингандек, беихтиёр юзини лўппи қўлчалари билан яшириб қолди. Шу алфозда уч-тўрт лаҳза тошдек қотди, хаёллар қуюни ўша олис ёз оқшомлари томон бир зум учириб кетди. У шу қуюн чирпирагида югуриб ташқарига чиқиб кетардию, лекин котиба қизда шубҳа уйғотишни истамади. Шунинг учун ҳам «менга тўғри келмайди, шекилли» деб икки-уч оғиз гапиришди. Сўнгра, кетди. Йўк, у қочиб кетмади, балки... юрагининг аллақаеридадир яширинган алланарсани бу ҳайхотдек идорада йўкотиб қўймаслик учун ўзини-ўзи опқочиб кетди.

Мен чуқур тин олиб курсимга чўкдим. Қўлимдаги чала чекилган сигарет аллақачон ўчиб қолганди. Унинг кулга айланган қисмига бир зум паришон тикилиб турдим-да, чиқинди челагига ташладим. Қўл-оёқларимга эзгин бир чарчок инди. Қўнғирок тугмасини босиб котибани чорладим. Зум ўтмай хонада котибанинг доимги саросимали юзи пайдо бўлди.

Мен осмон парча-парча бўлиб, кўриниб турган дераза томон юзланиб дедим:

— Буйруқ тайёрланг, тикув-бичув цехи ёпилди...

АЛДОҚЧИ ТУНЛАР

Шом қоронғиси қуйилиб келаятган бир пайтда Нур қўрбоши харсанг тошлар панасидан бош кўтариб, кенг ялангликдаги кишлоғи томон маъжус-маъжун термилди.

Ё, раб, хувуллаб ётган манов харобазор наҳот унинг ота маскани?! Қани, кир бағрида ёйилиб юрувчи сурув-сурув қўй-қўзилар? Қани, бутун кишлокни қий-чувга кўмиб юборадиган болалар? Сув бахона, булок бошига қимтиниб-қимтиниб йиғилувчи қиз-жувонлар қани?

Нур қўрбоши ўз кишлоғига уч баҳору уч кишдан бери бу қадар яқин келмаган, хувв, ўша илиқ кўклам сахаридан ўн байталга бир дунё қоракўл тери юклаб, қаршилиқ савдогарлар билан Қашқар тарафларга отланганида сафарининг бунчалиқ узайиб кетишини сира-сира кутмаган эди. Ўшанда, отаси — кекса чорвадор бой, кўзларидан ўт чақнаб турган йигирма беш яшар ўғлини, одатдагидек, ишонч билан фахрлана-фахрлана кузатиб қолганди.

Аммо атиги бир йиллик бу сафар қайроқдек Нур бойваччага ҳам, нақ бир аср чўзилгандай бўлди. Хайбатли-хайбатли тоғлардан ошиб, қахратоннинг совуқ шамолларига қоришиб, олис Қашқар бозорларига ҳам етиб келган аллақандай инқилоб тўғрисидаги миш-мишлар ҳамма мусофирлар қатори уни ҳам ташвишлантириб қўйганди. Айниқса, кетар пайти орқасида чирқираб қолган бир яшар ўғилчасини ўлардай соғинганидан кўнглига қил сизмасди. Шу сабаб, гоҳо, савдони ҳам йиғиштириб, ўтар-қайтар болақайларни томошалаб ўтирар, уларга кўп-кўп совғалар улашар эди. Охири, сабр косаси лиммо-лим тўлиб, илк кўклам кунларидан бирида, перикларини қистай-қистай йўлга чоғланди. Соғинчу интизорликда бойваччадан ками йўқ, дўстлари ҳам жон-жон дея отларга камчи босдилар.

Улар йўллар айрилар сарҳадда узок-узок хайрлашншди.

Ўша йили кўклам хийла иссиқ келиб, қор-музлар

хил-хил эриб окар, кенг қир бағирларию сайхонликларда кўм-кўк ўт-ўланлар гуркираб ётар, гул-чечакларнинг товусдек таровати кўрган кўзни қувонтирар эди. Аммо соғинчини ичига сиғдирилмаган Нур бойвачча орқа-олдига қарамай, шошиб-шошиб йўл босарди.

Бир пайт, кадрдон қишлоғига ярим кунлик йўл қолган бир маҳал, тор бир ялангликда бир тўп отликлар олдини тўсиб чиқишди. Нур кўрбоши чавандозларнинг вазоҳатидан ўтакаси ёрилса-да, улар ичидаги ҳамқишлоғини, қишлоқ оқсоқолининг арзанда боласини таниб, хаяжон билан отидан сакраб тушди.

— Ассалому алайкум, — деди кучоқ очиб кўришувга чоғланиб. Лаб-луғжи қувончдан ёйилиб кетганди.

Аммо ҳамқишлоқ Сулаймон арғумоғини чир-чир айлантираркан қурукқина саломлашди:

— Яхши етиб келдингми?

Нур бойвачча анграйди-қолди: ё, Оллоҳ, қишлоқ оқсоқолининг муллавачча ўғли Сулаймонми шу? Ё, ажаб, нозикқина, сипогина, қўй оғзидан чўп олмаган йигитча эди-ку? Мунча қахру қазаб, мунча шиддат қайдан келди унга?! Елкасида антика милтик, уст-боши кирчил, сочсоқоли ўсик, бу не хол?!

— Оғир бўл, Нур, — деди Сулаймон от жиловини тортиб. — Кўргулик! Ҳаммаёқда инкилоб балоси!

Эмишки, уч ойча илғари қишлоқни қизил қўшин мўри малаҳдек босибди. Мол-мулкка кўз олайтирибди, занғарлар. Қишлоқ оқсоқоли номусига чидаёлмай, ҳовлисида амирлардек кезиниб юрган аскарларга ўроқ олиб ташланган чоғ қизил қўмондон какликдек отиб ташлабди уни! Сулаймон эса деразадан чиқиб қочганмиш. Нурбекнинг отасидан уч хум олтин талаб қилиб, уни отхонага қамаб қўйишибди. Бечора чолни ёзилгани ҳам олиб чиқишмабди. «Отхона кенг, билганингни қилавермайсанми, аҳмоқ» дея қаҳ-қаҳ уришибди. Эртасига, ковуғи ёрилиб ўша кечаёқ тинчиган қарияни ўлган хачирдек ташқарига судраб ташлашибди.

Бошидан тўкмоқ егандек, аллақачонлар ялпайиб ётган Нур бойвачча, бир маҳал, гўё тўсатдан уйқуси ўчган инжик гўдакдай унв тортиб юборди.

— Отажо-о-он, уввв, ота-а...

У тошлоқ ерни алам билан муштлар, гужанак бўлиб типирчилар эди.

Бойваччанинг жазавасидан асов тулпорлар ҳам хай-

ратлангандай кўзларини чақчайтиб, бошларини силки-тарди. Чавандозлар бирин-кетин отлардан тушиб, лекин жиловларни кўлдан қўймай, ерга тиззалаб ўтиришди.

Сулаймон кискагина мунгли тиловат қилди.

Фотиҳадан сўнг, тўдабоши ҳамон ўзини босолмай, ҳиқиллаб ётган аламзаданинг елкасига жундор кўлини кўйиб:

— Ислоннинг турк навкарини кўз ёш ярашмас, — деди хиёл бошка лаҳжада.

Нур бойвачча «эса, нима килай, дегандек, ёшли кўзлари уни қаратди. Атрофдагилар, худди шуни кутиб турган каби чувиллай кетдилар:

— Қонга-қон «Ал-қасос!»

— Хеч кимнинг дарди сеникидан кам эмас, — деди Сулаймон камчи сопи билан йигитларга ишора қилиб.

Нур бойвачча чанга беланиб кад тиклади, хўрсинди. Сўнг, тоғлар ортидаги қишлоғи тараф ғамгингина қараб тураркан пичирлади:

— Менга ҳам яроғ беринг...

Унинг нақ икки йилга қўзилган қонли сафари худди шу тошлоқ сойдан бошланди.

Улар ўша куниеқ Анвар пошшонинг буюк лашкарига қўшилиш ниятида Бойсун тоғлари томон йўл олдилар.

Кечга яқин бир тубсиз жар лабидаги сўқмоқдан ўтиш арафасида Нур бойвачча ёнма-ён от йўрттириб бораётган Сулаймонга ботинмайгина кўз ташлаб, ўғли ҳақида сўради. Сўради-ю, гўё, яна нохуш хабар эшитадигандай, дами ичига тушиб юраги бежо ура кетди.

— Ўғлинг, — деб гап бошлади Сулаймон, сочқин ўйларини бир зум йиғиб, — ўғлинг Нишон хизматкорнинг қарамоғида, хотининг... ўшанга тегди, қанжик.

У гапини тугатар-тугатмас, Нур бойвачча отига аччиқ камчи тортди...

Эртасига, намозидан сўнг, бойвачча ғўдайган ёшгина навкардан бир кулоч тасма толиб, ўғлига атаб келтираётган, ёғочдан устакорлик билан ясалган ўйинчоқ тойни бўйнига дурбиндай осиб олди. Ўша ғаройиб кийимли савдогарнинг лаби-лабига тегмай таърифлашича бу матоҳ нақ Фарангистонда ясалган эмиш.

Қаҳрли, суронли дамлар... Жангу жадал — Қашқар бозорида мол сотиш эмаслигини Нур бойвачча лаҳза сайин ҳис қила борди. Ўғлининг хидига зор

димоғи, қон иси, ўқ-дори исига кўникди. Хатто, бу исларсиз туролмайдиган, кўзи тиниб, боши айланадиган азобга йўлиқди. Шу сабабданми, ҳар қалай, у савашларда шердек олишар, сачраётган қонни кўриб телбаларча хохолар эди.

Бир окшом, сийрак арчазор устида адашиб чарх ураётган тўрғайга хаёлчан термилиб турган Нурбек, шундок ёнгинасида, бўйнидаги ўйинчок тойга ошуфта тикилаётган сардорни сезмай қолди.

— Ўғлонимизни Оллох паноҳ этсин! — деди сардор жилмайиб.

Бойвачча хайратланиб унга юзланди.

Ўғли борлигини у қайдан билди?» Сулаймон айтди-микин, ё? Унда «ўғлонимиз» демокнинг боиси не? Ё, сардорнинг ҳам ўғли бормикан?

Нурбек тўда бошининг меҳрли тилагидан бўшашиб, кўлини кўксига қўйди.

— Ташаккур, афандим...

Уларнинг сардори Истанбул тарафлардан келган бўлиб, Анвар пошшонинг ишонган ноибларидан бири экан. Қизиллар орасида «Қари қоплон» лақаби билан донг чиқарган бу саксон яшар чолнинг ғоят тетиклиги ҳаммани хайратга соларди. Хатто, харбларнинг бирида оғир яраланиб ётса ҳам хийла вақт кўзлари чакнаб турди. Ниҳоят, «Оллохга шукурлар... боболар юртина шаҳид бўлмак насиб этмиш...», дея антика-антика жон берди.

Ўшанда Нур бойваччанинг қилич тутганига роса бир йил тўлган эди. «Қари қоплон»нинг мурдаси совимай туриб, кўрбошилиқ даъво қилмиш бир чакчайган ғаламисни у қок оғзидан отиб ташлади. Сўнг, ўша чошгоҳ улуғ қарияни иззат-икром билан кўмишгач, Нурбекнинг ўзи усталик билан йигитларни савашга бошлаб кирди. Энди, у — Нур кўрбоши эди!

Кўп ўтмай, Анвар пошшо ҳам дайди ўққа учди-ю, «буюк лашкар» тўзғиб қолди. Беклар, понсодлар хокимлик таллашиб бир-бирларига тиф кўтардилар, анчадан буён саросимада юрган кизил кўшиннинг елкасига офтоб тегди.

Нур кўрбоши эса эси борида этагини йиғдию юзтача навқарини бошлаб, яна изига — ўз қишлоғи ёққа қайтди. Улар йўл-йўлақай — Октош овули атрофида катта бир тўдага йўлиқишди. Учраган тўда сардори Нурбекни

менсмай, унинг бўйнидаги фаранги ўйинчоқни яйраб-ййраб мазах қилди.

«Хали гўдак экансан-ку, ота ўғил, йигитларни менга топшир, ҳақки учун бошка зўр ўйинчоқ топиб бераман», дея қах-қах отди. Бирок ўша тунда, унинг ўзи саксон азаматни «гўдак»ка мерос қолдириб, заҳарланган қовур-доқдан тил тортмай қулади.

Ўша йили Нур қўрбоши Бойсун тоғ этакларида ивири-сиб қолиб кетди. Лаънати қизил қўшин деганлари дақиқа сайин кучайиб борар, ҳар учраган сайхонлик, ҳар учраган доводда милтиқ ўқталиб турар эди.

Нурбек йигитларини зимдан кузатаркан, улар ҳам ўзидан баттар хориб, эзилиб бораётганини, милтиқлар гумбуридан, қиличлар жарангидан бешиб бўлганини ҳис қиларди. Қайсидир кеч, полвон йигитлардан бири ўзини жардан ташлаб юборди. Раҳматликнинг изидан ҳавас билан қараб қолмиш навқарларнинг шивир-шивирича, хувв, қир этагида бечоранинг ўйнаб-ўсган овули қолиб кетаёт-тир экан.

Шундай қақшаган кунларнинг бирида, улар кенг ялангликда бемалол чувалашиб, еб-ичишаётган ёғий устидан чиқиб қолишди!

Аввалига, Сулаймон уч азаматини ёнига олиб, қай-бир арча панасида, босмачилардан кўра командирларидан бекиниб, хотиржам қартабозлик қилаётган тўрт соқчини қўйдайд бўғизлаб келди.

Андан сўнг, қосираб, тўлқинланиб турган юз йиғирма нафар чавандоз баб-баравар отлар жиловини бўшатишди. Кенг ялангликни ваҳший қийқириқлар қоплаб кетди.

— Ўқ отилмаси-ини! Фақат бурдала-анг, бурдаланг! — дея ўқирарди кўзи қонга тўлиб, қуюндек чарх уриб бораётган қўрбоши Унинг бўйнидаги ўйинчоқ той шиддатдан афсунгардек силкинар, гўё сардорини тортқилаб-тортқилаб қирғинга ундаётгандай кўринар эди.

Буткул ваҳимада қолган хангу манг қизиллар пала-партиш ўқ уза-уза дуч келган ёққа тумтарақай қоча кетдилар. Жанг хидини сезган отлари эса аччиқ-аччиқ қишнар, қозиклари атрофида чир-чир айланар эди.

Урхо-ур ичида калхатдай шўнғиб келмиш қўрбоши иккала қўлнини ҳам жоши борича кўтариб жавдираётган аскарнинг бўғизини тилиб юборди. Ариқдай очилиб қолган кекирдақдан шариллаб иссиқ қон отила кетди. Ун-

дан сал нарида кимдир аллақачон иккига бўлиб ўтган гавда типирлаб ётарди.

Ғолиб қийкирикларга бир зумда доду фарёд, ингрок саслари қоришиб кетди. Отлар туёғидан кўтарилаётган чағг-тўзон кенг ялангликни кирчил пардадек қоплади.

Кўз очиб юмгунча, чавақланган юзга яқин ёғий аскарни қуюк қон буғи таратиб, дўппайиб-дўппайиб қолдилар.

Чиндан ҳам, бугун тўймисан тўй экан. Асирлардан бирининг тутила-тутила тушутиришича улуғ инқилобнинг нечадир йиллигини тақтанали нишонлашаётган экан.

Ғолиблар қаҳ-қаҳ отиб қулдилар. Асирлар эса ўйчан кезаётган кўрбошининг бўйнидаги фаранги ўйинчоққа нумид термилиша-термилиша ўз тақдирларини кутишарди.

Нурбек, ниҳоят, ҳорғин-ҳорғин кўзларини олис-олис чўққилар томон олиб қочаркан буюрди:

– Отиб ташлансин!

Орадан ойлар ўтиб, қизилларнинг бешафқат таъкибларидан қоча-қоча, кишининг қаҳрли аёзларида ғор-ғор биқиниб дийдирашаркан, ўша охириги ғалабани лаззат билан эслаб юришди.

Нур кўрбошининг кўнглига қил сиғмасди. У ҳарбларнинг бирида дайди ўқ ярмини юлиб кетган ўйинчоқ тойни бағрига босганича қаҳратондан бир амаллаб чиқиб олиш режаларини ўйлаб ўтирарди.

Ҳеч қаердан таъминотнинг йўқлиги, устига-устак, те-варакдаги бошқа тўдаларнинг, худди душманига қарагандай, вижиниб олайишлари йигитларнинг кўнглини буткул чўктириб юборганди. Яратганга шукурким, баланд-баланд қоялар орасидан манови — қўй қумалоқлари бўйрадай тўшалиб ётган ғорлар топила қолди. Ҳар нечук бошпана.

Йигитлар теварак-атрофда виж-виж ўсиб ётган арчалардан келтириб ғорлар ўртасида гулханлар ёқишар, сўнгра ловуллаб ёнаётган олов теғрасида тўп-тўп ўтириб, турли-туман хаёлларга ғарқ бўлишар эди.

Ғорлар ичида бўртиб-бўртиб чиққан тош бўлаклари, аллақандай дарахт илдизлари тез орада қора қурум билан қопланиб кетди.

Бир кун и аср намозидан сўнг ўнбоши Сулаймон секин пичирлади:

— Нур, кишлоклардан ўлпон йиғайлик, йигитлар оч!

Кўрбоши ялт этиб унга юзланди:

— Шунча йил кон кечмоқдин максатинг шу эдими, кори?!

Сулаймон унга гап уқтириб бўлмаслигини англаб овир тин олди. Кўрбоши эса кўзларини чала юмиб, «ярадор» ўйинчоқни силаганича яна хаёлга чўмди.

Сулаймоннинг гаши кўзгалди:

— Ўйинчоқ ўйнагунча, — деб димоғидан кулди у, — навкарлар ғамини е.

— Сулаймон, Октошдаги сардорни унутма! — деди Нурбек ўзини аранг босиб, аммо югурик кўллари, беихтиёр, ёнидан маузерни суғурдию тиззасига қўйди.

Ўнбоши шарт туриб, энгашганча бордан чиқиб кетди ва ўша тунда гумбурлаган ўқ товушидан ҳамма оёққа қалқди. Изидан, Сулаймоннинг алам-изтиробли мазахга лиммо-лим хайқирғи тоғлардан-тоғларга, даралардан-дараларга урилиб янгради:

— Э, хе-хе-хе-хе-ей, — (овоз кайдан келаётганини ҳеч ким илғаёлмасди) — Нурбекка ишонмангла-ар, у ўғлини қутқариш пайида юрибди-и-и, барибир сизларни сотади-и-и!

Нур кўрбошини титрок босди: «Ё, оллоҳ, бу не кўргулик...» лекин шу лахзаёқ, гапга чечан навкарлардан бирининг жавоби кўнглини тоғдай ўстирди.

— Хей, — деди у бутун зулматни ларзага келтириб. — Сен хезалакда йўқ бўлса йўқдир, биз ҳаммамиз ўғилли-и-и! Хамманинг нияти би-ир!

Навкар гапини тугатар-тугатмас, чийиллаб келган ўқ орқадаги қояга урилди.

Тўданинг ярмини Сулаймон авраб, эргаштириб кетган экан. Отишма бошланди.

Қарийб икки йилдан буён ўқ ёмғири остида изғиган Нур кўрбоши, илк бор, шу ерда елкасидан яраланиб инграганича қулади... ва зор-зор қутилган кўкламнинг ўрталарига довура турмади.

Тоғларда қорлар эриб, дарёлар шовуллай бошлади, қушлар чуғурлашиб, кўкатлар бўй тараб қолишди.

Бирок аламзада тўданинг юрак-бағри муз эди.

Кўрбоши туну кун алахлаб, мулозимлар қуршовида ётар, гоҳо ўғлини чақира-чақира сапчиб туриб, бор овзини кидириб қолар эди. Мулозимлар хай-хайлашиб, қўли-

га ўша... «ярадор» от ўйинчоқни тутқазишгач, калтирай-калтирай, ўз-ўзидан тинчиб яна чўзиларди.

Нихоят, навкарларидан ҳам баттар озиб-тўзиб кетган Нурбек оёқка турди. Эртаси куни садоқатли мулозимлар кўрка-писа гап бошлашди:

— Бек, бу ерларда энди кунимиз битганга ўхшайди, ўзга юртларга бош олиб кетайлик...

— Сиз Кашқар тарафларни хўб билармишсиз...

-- Иншооллох, яна қайтармиз...

Кўрбоши сесканиб-сесканиб тушди, аммо, озғин қўллар бу гап тўппончанинг совуқ дастаги томон узалмади.

Мулозимлар ҳақ эди. Буткул ҳолдан тойган йиғитлар арзимаган ҳужумга ҳам дош беролмасдилар. Худога шукур, қизиллар негадир йўқлаб келишмаяпти, ё, «аёзда қирилиб битган», дея ўйлашаяптимики?! Устига-устак, Тоштўёқдан — Нурбекнинг суюкли тулпоридан бошқа ҳамма отларни сўйиб ейишганди...

— Сафарга тахт эмасмиз ҳали, — деди кўрбоши оҳиста, унинг гап оҳангидаги розилик аломатларини пайқанган мулозимлар енгил нафас олдилар.

Олис ва оғир йўлга таралдуд роса бир ойга чўзилди. Ўқ-дори, озиқ-овқат ғамладилар. Ҳатто, шу атрофда кўй боқиб юрган чўпонни ишга солиб, яна ўн беш нафар от ҳам топишди.

Аммо сафар соатлари яқинлашган сайини йиғитлар алланечук каловланиб, паришон кезинадиган одат чиқармоқда эдилар. Айниқса, кўзларида битмас-туганмас карахтлиқ котиб қолган Нур кўрбоши кундан-кунга букчайиб борарди. У баъзан кунбўйи туз тотмай, қорни оғриётганини баҳона қилиб, кирма-қир дайдиб юрар, чиркиллаб учаётган қушларга, асрий арчаларга, хайбатли қояларга соатлаб тикилиб ўтирар эди. Лекин отдан тушсаям эгардан тушмайдиган бу қайсар навкарларга тез-тез аччиқ-тизиқ буйруқлар қилар, гоҳо ўзича ҳазил-мутойибачига айланар, ишқилиб, ҳеч кимга сир бой бермаслик илинжида бўлар эди.

— Эртага отланамиз! — деди Нурбек, ниҳоят, май ойининг охирларида.

Ўша кеч хуфтон намозини ҳаддан ташқари эзиб ўқидилар. Фотиҳалар кетидан фотиҳалар, илтижолар кетидан илтижолар жаранглади.

Ибодатдан сўнг, бошлари тагига эгар-жабдукларини қўйиб, ҳамма жим-жим чўзилди.

Тун... Такдиридек коп-кора тун. Юсак чўқкилар тарафдан совуқ шамол эсмоқда. Шошқин сой шовуллайди. Тун хашаротлари тинмай чирқиллайдилар.

Нур кўрбоши сачраб кетган учқунлардек кўк тўла юлдузларга термиларкан, хувв, ажойиб ёз кечаларидан бирини эзилиб эслади. Ўшанда, чорбоғлари ўртасидаги супачада ағанаб ётар, хотини илондек тўлғониб унинг кўл-оёқларини укалар, ўғилчаси эса осмонга кўл чўзиб «юлдуз обберинг», деган маънода хархашалар қиларди.

«Катта бўлсанг, ўзинг оласан» дейишарди эру хотин гўдак инжиклигидан баттар завқланиб.

Ҳозир ўғли роса еттига тўлган! Уни кўрса танирмикан? Танийди, танийди! Ахир, Нур уч яшарлигида олис савдо сафаридан қайтувчи отасини таниб, олдига югуриб чикқанди-ку?!

Кўрбоши аёл ва гўдак исини димоғида туйиб бесаранжомланди. Шу чок сал нарида ётган йигитлардан бири:

— Юлдузлар йиғлаяпти, — деди шивирлаб.

Нурбек ялт этиб унга юзланди. Аммо навкар бутун борлиқни унутиб, кўқдан кўз узмас, хатто илкис кўзғалиб, юзига бақрайиб тикилаётган сардорни ҳам сезмас эди.

Кўрбоши яшин тезлигида ўн беш навкарнинг барига бир-бир анграйиб чикди. Не кўз билан кўрсинки, унингча аллақачонлар донг қотиб ухлаётган йигитлар... мўлтиллабгина қараб ётар, гўё, алланечук гаройиб мусикани килт этмай, нафас олмай, қайта-қайта тинглар эдилар.

Кўрбошининг гимирлаб қолганидан сергак тортган ўнг мулозими охиста ёнбош бўлди, лекин хамишагидай, «Э, нега безовтасиз, бек?!» дея сўранмай, тубсиз қоронғиликка тикилиб тураверди.

— Бек, — пичирлади у, — сой мунчалар шовуллади-я?!

— У ҳам соғинади, — деб юборди Нурбек беихтиёр.

— Ҳа, соғинади, — деди аллақим туриб ўтираркан.

Қолганлар ҳам бирин-кетин кўзғалиб қолдилар:

— Ҳа, соғинади.

— Ҳа, соғинади.

— Соғинади...

Навкарларининг ҳар бирига мўлтираб-мўлтираб тикилаётган Нур кўрбошининг ўз-ўзидан ўпқаси тўлиб келарди. Бир маҳал у шартта чўқка тушди:

— Йигитлар...

Бироқ бўғзига муштдек тикилган хўрлик гапирмоққа кўймади.

— Йигитлар...

У шундай дедию ортиқ бардоши етмай, ўкириб, ёнидаги мулозимининг тиззаларига ўзини ташлади.

Хеч ким уни тинчлантормасди. Гўё кўпдан интиқ кутилган ёмғирда ивиётган ишқибозлардек, маъюс антика-антика жим ўтирардилар.

— Азизларим, — деди Нур кўрбоши кўз ёшларига қорнишиб бош кўтараркан, аллақандай хирқираган, хириллаган товушда. — Рухсат берингиз, биродарлар, ўғлимни ошкелай, Оллох хаки, ортиқ тоқат қилолмайман...

У жавоб ҳам кутмасдан сапчиб кўзғалди-да, эгаржабдуғини ердан супуриб кўтарди.

— Бек, — деди ўнг мулозим туриб-туриб, — Ёлғиз кетманг...

— Йўқ-йўқ, ўзим... У ёқда кизиллар қароргоҳи...

Эгасининг шарпасини сезган Тоштуёк киска-киска кишнаганича депсиниб турарди.

— Бизни кутинг, — деярди Нур кўрбоши орқа-олдига карамай, отни чоғлар экан. — Эртан сахар шу ерда бўламин, иншооллох!

Кўп ўтмай учкур тулпор туёқларининг гумбур-гумбури бутун тоғу тошни тутиб кетди.

Шомдан сўнг теварак-атроф зулмат чодрасига буркандию, Нур кўрбоши аланглай-аланглай харсанг панасидан чиқди. Улкан арча тагида пишқира-пишқира ўтлаб турган Тоштуёк қулоқларини диккайтганича орқасидан қараб қолди.

Нур кўрбоши бу ерларни бешқўлдай биларди. Аммо, айни пайтда, тошдан-тошга кийиндек сакрай туриб тўрт тарафни эҳтиёткорлик билан кузатар, тик этган ҳар товушга, нафас олмай, сергакланиб қулоқ тутиб турар эди.

Қишлоқ итлари бири қўйиб, бири олиб узлуксиз ҳургани-хурган. Унда-мунда милтиллаган чироқлар кўзга ташланди. Хувв, кир этагида адашиб қолган бузук мўрамоқда. Аллақандайдир чала куйган тезак ҳиди анқийди.

Нур кўрбоши зум ўтмай сойга тушиб, нафас ростлаш

дардида ер бағирлаб ётди. У пухта режалар тузиб олганди ўзича:

...Боради, Ҳовлининг қоронғи бир бурчида биқиниб лаънати Нишоннинг ташқари чиқишини кутади. Албатта, чиқади у ебтўймас. Ўша пайт, шартта бўғзига тўппонча тираб: «Ў, хароми, — дейди. — Жонингдан умидинг бўлса, гингинг чикмасин, мен ўғлимни оламану кетаман!»... Ёки тўппа-тўғри бориб, эшикни тақиллатади, ичкаридан анови нонкўрнинг саси чиқди дегунча, бир зарб билан эшикни кўпоради-ю бостириб киради. Агар гапга кўнмай, хунар кўрсатгудек бўлса...

Нур кўрбоши қовжирок лабларини кимтиб, мушукдек писа-писа илгарилаб бораркан, югурик қўллари беихтиёр яроғ излаб пайпасланди.

Мана, бостирмалари ҳурпайиб турган, биринчи ҳовлидан ҳам ўтди. Анови қорайиб кўринаётган жой, собиқ қайнотаси — тегирмончининг уйи! Унгаям, кизигаям минг лаънат. Наҳотки, уч талоғини олмай туриб, бошканинг кўйнига кириш шунчалар осон? Яна келиб-келиб Нишон ислиқига теккани-чи?

Нур кўрбоши тўнғиздай эт-сўлли Нишоннинг тузсиз кўзларини хаёлида жонлантитаркан, нафрат ва жирканчдан бўғриқиб кетди. У, бир вақтлар, катта шаҳар бозорида гадойлик қилиб юрган кезлари коксуяк нарса эди. Нурнинг отаси ачина-ачина уни бу ерга эргаштириб келди-ю, йил ўтмай новвосдай семириб кетди, занғар. Аммо бўрдоки боқиш, отларга қарашиш, деган хизматларни дўндирадди. Балки шунинг учун ҳам уни ҳалиги... нима эди, ха, шўро раиси этиб тайинлашгандир? Балки, анови мегажин шу мансабига учгандир? Эҳ, барибир, таги пастлигига борибди-да, қанжиқ?! Туф, ҳаммасига туф, унга ўғли керак, ўғли! Ўғлини оладию, Тоштўёкни тўпирлатиб йўқолади бу ерлардан.

Кўрбоши аламли хаёллар гирдобида ҳамон шарпадек сирғаниб борар, ҳар уч қадамда теваракни аланглаб-аланглаб кузатар эди.

Хувв, тепаликдаги ҳашаматли бино-бечора оқсоқолнинг уйи. Кўрбошининг қачонлардир эшитишича, ҳозир у ер аллақандай шўронинг идораси эмиш. Шу гап тўғриёв, ана, атрофида бир аскар паришон айланиб юрибди. Шу орада Нурбекнинг кўз олдида Сулаймон қори жонланди-ю, ич-ичини изтиробли қўмсаш тимдалаб ўтди: «Эҳ, дўстим...»

Бир маҳал кўрбошининг хаёллари хазондек тўзғиб, бутун вужуди титраб кетди. Ахир, қирк-эллик қадам нарида унинг уйи мунғайибгина турарди. Ана, ота макон.

У бир пайтлар анови қўшқанотли дарвозадан, ингичка мўйловини силаб, охорли кийимларда, чакмоқдай бўлиб чиқиб кетганди.

Мана қайтди...

...бошида салла қийиқча, соч-соколи ўсик, кир-чир, эгнида юпкариб кетган олача тўн, белида «Қари қоплон»дан қолган кўрбошилиқ камари.

...бўйнида ўша антиқа ўйинчоғу ёнида яроғ билан қайтди!

Ховли атрофи тошлоқ билан ўралган. Сал пастда ястаниб ётган чорбоғ, гўё кимнидир йўқлагандай, маҳзун шовуллайди.

Нурнинг отаси дабдабаю хашамга сира қизиқмасди. Шу боис ховлилари кенг бўлса-да, аммо кўримсизгина эди. Яхшиям шундайлиги, эсам уларникиям ҳалигидақа шўро-тўраларга ин бўлиб кетган бўлармиди? Лекин, барибир, ховлининг Нишонга қолгани Нурбекни алам ўтида қовурарди. Берса, ана, Эрмат чўпонга берсин эди, ана, Мирзо боғбонга берсин эди.

Айниқса, қай бир шаҳарда ҳам отасининг хайхотдай уй-жойи, бола-чакаси бор, деб эшитувди, уларнинг ахволи нима кечди, экан?! Эҳ, бу дунё!

Нур кўрбоши тош девордан ошиб, ичкари тушди. У тобора сутдек кўпира бораётган ҳаяжондан қалт-қалт титрар, юраги гурс-гурс уриб, нафаси қайтар эди.

Кўрбошининг назарида, хозирок, югурдаклар пешвоз келиб хизматиға илҳак турадигандек, отаси айвонда ёнбошлаб чой ичаётгандек, бош ирғаб, Нурни ёнига имлаётгандек туюларди. Унинг ўй-хаёлида ажойибдан-ажойиб манзара лоп-лоп жонлана бошлади.

...Ана, ана дераза ойнасидан кузатиб турган хотини, кўз-кўзга тушгач, нозлана-нозлана ўзини панага олди. Зум ўтмай, ичкаридан завк-шавк билан ўғилчаси пилдираб чиқди...

Нурбек, ҳатто боласининг шодон қийқирганини эшитгандай бўлди.

Бироқ ховли қабристондек хувиллаб ётарди. Фақат нариги чеккадаги хужра деразасидан чирокнинг хира ёғдуси липиллаб турарди.

Ишком тагида серрайиб қолган Нурбек, қалт-қалт титраб ўша ёққа юрди. Шу тобда у қай ниятда келганини буткул унутган, шомдан бери пишитиб юрган режалари кераксиз бир хаёлга айланиб қолганди.

Қўрбоши журъатсизлик билан хужра эшигини тақиллатди. Шу лаҳзадаёқ, ёш боланинг «отам келди, отам», деган қувноқ овози ва дуп-дуп югургилагани эшитилди.

— Уғлим!

Нурнинг зор қақшаган бўғзидан, юраги тубида зардобдек йиғилиб ётган соғинчу илҳақлик, ўкинчу севинчу биргина шу сўз тусида отилиб чиқди:

— Уғлим!

Аммо ичкаридан бошқа садо чикмади. Нурбек эса ўз ўзидан қайнаб тошаётган кўз ёшини арта-арта эшикка қапишганича турарди. У шу чоғда, қоча-қоч, қува-қувардан буткул зада бўлганини, ҳеч қаёққа ошникмаётганини, ҳеч қачон энди ортга қайтолмаслигини чуқур хис қилди. Қанийди, дунёда ёғий зоти бўлмасаю, у бир умр мана шу қўпол эшикка суяниб турса?!

— Уғлим, — деди Нурбек яна ботинмайгина эшикни тақиллатаркан.

Ичкаридан аёл кишининг жон ҳолатда пичирлагани қулоққа чалинди-ю, қўрбоши бир сесканиб ўзига келди, аллақачон уни тарк этган нияти, режалари яна қайта миясида чарх ура бошлади.

Демак, ичкарида ўғли ва анови!.. Нишон қайгадир йўқолган! Афтидан, анови болани эшикка йўлатмаяпти!

Шу пайт, гўё Нурбекнинг фикрини тасдиқлагандай ўқтам болақайнинг чарс-чарс овози эшитилди:

— Отам мажлисда, сиз — босмачи! Кетинг! Кетинг!

Қўрбошининг кўз олди қоронғилашиб, эшикни зарб билан итариб юборганини ўзи ҳам сезмай қолди.

Бир бўлак занжири учиб кетган эшик қарсиллаб очилиб кетди. Очилдию ичкаридан аёл кишининг «Вой!» деган ожизона саси, ёш боланинг ваҳимали чинқириғи ташқарига отилди.

Қадрдон хужра хиди, кўзга таниш манзаралар ғоят доводиратиб қўйган Нурбек, бир зум қарахт бўлиб турди.

Токчадаги чироқнинг хира ёдусидан вассажуфтлар, тахмонлар, девордаги уч-тўрт қозикка илинган кийим — бошлар андак ёришиб турарди.

Ана! Ана унинг ўғли! Унинг арслони! Э-хе, катта йигит бўлиб кетибди-ку?

Нурбек бўсағага секин чўнқаяркан:

— Ўғлим, — деди энтикиб.

Аммо бир бурчакда тошдек котган, кўзлари ола-кула хотинининг этакларига маҳкам чирмашиб олган болакайдан ҳеч бир садо чикмади.

— Ўғлим, бу мен, — деди Нурбек аранг, — танима-япсанми, болам?!

Сўнгра у хўрлиги келиб, кучоғини кенг ёйганича ўғли томон судракланди.

Болакай эса ҳик-ҳик йиғлаб, оркага тисарилаверди.

Ё, Оллоҳ! Бу не кўргулик? Уч йилдирки, хаёлида зор-зор кутган, чопкиллаб йўлига чикқан, бўйнига эркаланиб осилган ўз ўғли танимаса-я?!

— Бу мен-ку, ахир, болам! — деб қақшади кўрбоши кўз ёшларини тиёлмай. — Кел, бир бағримга босай, кел!

Шу чоқ орқа тарафдан дўриллаган буйруқ янгради:

— Қимирламанг, кўрбоши!

Нурбек тиз чўккан жойида шарт ўгирилиб ортга қаради: «Нишон!»

У бўсағада тўппонча ўкталиб турар, изидан яна ўн чоғли навқар милтиқларини шайлаб ичкарига мўралашарди.

— Хуш келибсиз, — деди Нишон димоғидан кулиб. — Биз сизни ёлғиз кутмагандик, колганлар қайда, бек?

Кўрбоши сийрак кошларини чимириб, қакроқ лабларини қимтиб яна ўша қирғин дунёсига қайта бошлади. Соғинчу илинжнинг, ўкинчу севинчнинг омонат дунёси яна тўзғиб кетди.

— Ота-а-а!

Онасининг пишжида биқиниб турган болакай Нишон томон ҳайқириб югурди. Унинг ҳар бир хатти-харакатини энтикиб кузатаётган Нурбекнинг ич-ичида нимадир узилиб кетгандек бўлди ва...

Кўз очиб юмгунча варанглаган ўк товуши ҳовлининг ичу ташини зириллатиб юборди. Изидан, ўз ўқи ўз бўғзини тешиб ўтган Нур кўрбоши гурсиллаб кулади. Бўйнида осиглиқ ўша ғаройиб ўйинчоқ той қонга беланганча сирғалиб ерга тушди...

Ўша тун Тоштуёкнинг аччиқ-аччиқ кишнаши бутун тоғу тошни титратди. Кадрдон отхона хидини олиб келган бу тулпор ўз чавандозини излаб тошқолоқ теварагида гир-гир айланарди.

СИНОВ МУДДАТИ

Олди ойнабанд, серхашам бино эшигидан отилиб чиқкан Жасур аланглаганича Собирни излади. Дўсти йўлакча бўйидаги ёғоч ўриндиқда ўйчан ўтирган экан.

— Собир! — деб қичқирди Жасур мрамар зиналардан сакраб-сакраб тушаркан. — Суюнчи бер, мен ўтдим, сухбатдан зўр ўтдим!

Собир қувончдан ял-ял яшнаб турган дўстининг қўлини самимий сиқиб, жилмайди.

— Табриклайман, жўра, омадингни берсин.

Собир ва Жасур болалиқдан қалин дўст. Бир маҳаллада ўсиб-улғайишган, синфдош. Жасур хийла маҳмадона, Собир эса анчайин оғир-вазмин.

«Ҳечқиси йўқ, — дея ҳазиллашарди адабиёт муаллими, — икковлашиб бир-бутун одам бўласизлар».

Аммо тақдир уларни аста-секин ажратиб бормокда эди. Собир мактабдан сўнг институт эшигига осилиб кўрди. Бироқ туппа-тузук билими бўлса-да, омад бўлмас қийин экан. Собир кетма-кет икки йил «йиқилди». Сўнг ҳарбий хизматга чоғланди. Қарангки, бу хаёлчан йигитчадан омад яна юз ўғирди; тиббий кўрик пайти Собирнинг соғлигидан аллақандай қусурлар топинди. Кўзи андак хирарок эмиш. Аскарликка ҳам арзимаган Собир анча пайт ўз-ўзидан хафа бўлиб юрди, қўли ишга бормади. Бироқ ич-ичидаги аллақандай аланга ҳали-ҳали сўнмаган эди. Собир қандайдир буюк, қандайдир эзгу ишлар қилишни истарди. Шу ораулар уни оёқка турғазди. Ўзини анча-мунча қўлга олган Собир тагин китобларга ёпишди, бўш вақтлари томорқада қўймаланди. (Ахир тирикчилик ҳам керак-да.) Шу орада Жасур ҳарбийдан қайтди. У мактабни амал-тақал битиргани учунми, харқалай, кадрдон жўрасига ўхшаб институтлар бўсағасида кўз ёш тўкиб юрмади. Ўзини савдога урди. Харакатчан, тилли-жағлигина бўлгани учунми, харнечук, топиш-тутишдан ёлчиди. Бироқ туйқус ҳарбийликка ишки тушиб қолди.

«Ўша ёқда қолиб, катта қўмондон бўлиб кетаман», — деб мактанганди Жасур жўраларига, аскарликка жўнаётган пайт. Аммо муддати тугадию негадир ими-жимиди қайтиб келди. «Нега қолмадинг, мактанишинг бошқача эди-ку!» дея биров сўрамади, Жасурнинг ўзи ҳам ёрилиб ҳеч кимга ҳеч нарса демади. Пишиққина-да, қурмагур.

Ҳарбий хизматдан қайтган Жасур икки ой ялло килиб юрди. Бир куни Собир иккови туман марказидаги клубга кинога тушишди. Роса кизик, ур-сур, қувди-қучди кино қўйилаётган эди. Фильм чўкаётган кемани қутқаришга отланган бир жанговар отряднинг саргузаштлари ҳақида экан. Отряд аъзоларининг жасорати, чапдастлиги икки дўстни обдон энтиктирди. Улар томошадан сўнг ҳам хийла вақт хаяжонларини босолмай, кино тўғрисида гаплашиб қўчаларни кезишди. Бир пайт катта йўл ёқасидаги панодаги ёзувлар Собирнинг диққатини тортди. Андак оёқ илиб, битикларни ўқишга тутинди.

— Нималарни ёзибди? — деб бетокат сўради Жасур, чарс-чурс писта чақаркан.

— Фавқулудда вазиятлар бошқармасининг туман бўлими хизматга таклиф этибди.

— Йўр-э?! —

— Ҳа... агар хоҳласанг сени олишса керак, шартларига какраз тўғри келасан. Ҳарбийда бўлгансан, кадди-коматинг ҳам зўр.

Жасур ҳам ҳовлиққанича ёзувларни хижжалаб-хижжалаб ўқишга тутинди. Ҳалигина кўрилган кино таъсириданми, ё хамишаги жўшқинлиги сабабми, харнечук, унда қутқарув хизматига иштиёқ уйғонган эди.

Эртаси куни икковлон тавин туман марказида пайдо бўлишди. Жасур тегишли жойга ҳужжатларини топширди.

— Сиз-чи, сиз хизматга киришни хоҳламайсизми? — деб сўради Собирдан кул ранг мундир кийган, баланд бўйли, дўнгпешона киши.

Собир елка кисиб, ерга каради.

— Шартларингизга тўғри келмайман.

— Армияга бормаган, сал-пал соғлиги чатоқрок, — шоша-пиша қўшиб қўйди Жасур ҳам.

Масъул киши алланечук таажжубланиб дўстларга бир-бир кўз югуртириб чикди.

Мана, ўша кундан бери ҳам роппа-роса икки ой ўтди. Жасурни минг бир чиғирикка солишди, харқалай, у «бутун» чиқди.

Бугун эса бир талай хизматга киришга чоғланган ёш-яланглар катори Жасурни ҳам суҳбатга чорлашган экан. Икковлон эрталаб етиб келишди. Ниҳоят...

— Роса қойил қилдим-да ўзиям, — деб мактанарди Жасур, хануз қувонганидан қайнаб, — суҳбат олаётган бошлиқларнинг овзи очилиб қолди.

Ха, Жасур чиндан ҳам суҳбат чоғи гапни эшиб ташлаган эди. Хатто узун стол орқасида қатор ўтириб бўлғуси ходимни кетма-кет саволга тутаётган масъуллар ҳам анчайин шошиб қолишди.

— Яхши, — деди ниҳоят тўладан келган, тепакал бошлиқ, Жасурнинг хужжатларига алланеларни қайд этиб, — чиройли гапларнинг яримгинасини амалда кўрсатсангиз ҳам сиздан тузук хизматчи чиқади. Хўп, ҳозирча синов муддати билан ишга оламиз. Душанба куни эрталаб шу ерда бўлинг.

Жасур хушхандон ташқарига чиқди.

Мана, хушхандон дўсти билан уйга қайтмоқда. Уларнинг қишлоғи туман марказининг шундоққина биқинида эди. Атиги тўрт-беш чақирим келади. Шу сабаб яёв кетишмоқда.

— Ҳозир бизниқига бориб ювамиз, — деди Жасур Собирнинг елкасидан кучиб. — Лекин жўра... шартларга тўғри келмаслигинг ёмон бўлди-да, эсам, иккимиз...

Собир жилмайди.

— Қўявер, мен яна ўқишга уриниб кўрмоқчиман.

Теваракка ғира-шира шом қоронғиси инмоқда эди. Икковлон катта йўл ёқалаб боришмоқда. Марказ ҳам ортда қолди. Бир пайт ёнгиналаридан елиб ўтган эскигина «Жигули»нинг олд ғилдираги «пак» этиб ёрилиб кетди. Машина мувозанатини йўқотиб, ўнгу сўлга кескин чайқалдию йўл ёқасидаги арикка ёнбош қулади. Чанг-тўзон кўтарилди.

Икки дўст тахлика ичида бир зум хангу манг қотди.

— Югурдик! Ёрдам берамиз! — деди Собир, энг аввал эс-хушини йиғиб олиб.

Бирок кўэлари ола-кула Жасур унинг енгидан силтаб тортди.

— Гарангмисан?! Ҳозир портлайди, бензини тўкилиб кетган! Ундан кўра қочдик... эсам гувоҳ бўлиб қоламиз.

Аммо Собир дўстининг кўлини силтаб ташлади-да, автохалокат томон югурди.

— Эй, тўхта, тўхта тентак! — дея қичкирди унинг ортидан Жасур. — Ўргилдим сендай қахрамондан!

У шартта ўгирилиб кишлок томон чопди: «Тезроқ, тезроқ даф бўлиш керак. Хозир портлаб кетади! Бир камим органма-орган сўроқ бериб юришми?!»

Жасур ҳаш-паш дегунча шом қоронғисига коришиб кўздан йўқолди.

Собир хансираганча етиб борганда «Жигули»нинг ердан узилган филдираклари аста-секин айланиб турар эди. Кабина ичидан узук-юлуқ товушлар, инграшлар эшитилди.

Собир машинанинг орқа эшигини бир амаллаб очди. Ичкарида тўрт киши бор экан. Хайдовчи ва олд ўриндикдаги киши афтидан беҳуш кўрипади. Машинанинг пешойнасига кон сачраган.

— Раҳмат, ука, — аранг сас берди орқа ўриндикда тикилиб ётган йўловчилардан бири, — кани, кўлимдан тортиб юбор. Кейин икковлашамиз.

• • •

Жасур орқа-олдига қарамай, қоқила-сурила уйига етиб олди. Оёқ-кўллари даф-даф титрар, юраги бежо урар эди. У ўзини босиш учун ҳовлидаги жўмракдан ховучлаб-ховучлаб сув ичди. Юзини ювди. Шу пайт ичкаридан онаси отилиб чиқди.

— Жасуржон, келдингми болам, шўримиз қисиб қолди!

— Ҳа, тинчликми?!

Онаси шўрк-шўрк йиғлаб юз-кўзига рўмолини босди.

— Даданг таксида келаётиб аварияга учрабди. Хозир касалхонадан телефон қилишди. Юра қол, тезроқ борайлик. Айтганча, Собир жўранг ўша ерда экан. Барака топсин.

— А, нима?!

Хангу манг қотган Жасурнинг бўғзидан аранг шу сас чиқди. У кўз ўнги қоронғилашиб деворга елка тираб туриб қолди.

КУТИЛГАН КУН

*Мен сенга келтирдим
бўм-бўш қучоқлар.*

Доғларжа

...Бойхон бу кунни илхақ кутган эди. Узок даштда улоқиб қолган, бирор ўткинчи улов шарпасига умидвор кўз тиккан йўловчидек у ҳам шу кунга мушток эди.

Бойхон танаси тарам-тарам бўлиб кетган дарахтга бе-хол суяниб, чуқур-чуқур нафас олди. Кул ранг қоронғи-ликка чўмиб бораётган катта-кичик дарахтлар, баланду паст иморатлар, кенг йўлда ғиз-ғиз ўтиб қайтаётган машиналар кўз ўнгида бетиним чайқаларди. Оёқлари остида бум-буш арок шишалари, қолбаса бурдалари-ю, рижимланган қоғоз парчалари сочилиб ётибди.

Бойхоннинг юраги увушди. Барча қилмишлари кўз олдидан айқаш-уйқаш бўлиб ўтди-ю кўнгли ғашланди. «Энди ҳеч ўнгарилмаслигим тайин, охирги умидим ҳам кул бўлди, тамом», деб ўйлади у рухсизланиб.

...Бойхон бу кунни ихлос билан кутганди. Гўё бу кун у бир юмалаб бошқа хил одамга айланиб қоладигандек, жиккак, тажанг Бойхоннинг ўрнида этли-сўлли, келишган Бойхон талтайиб турадигандай эди. Эҳ, бу кун, бу кун...

У бир қучоқ совға келтириб, хотинини туғилган куни билан қутламоқчи, унинг лабларида ширин бир табас-сум қўрмоқчи, сўнгра эса ўзи орзу қилган ўша ўрик гуллари ифорига бурканиб, ҳамма-хаммаси — хаётини, турмушни қайтадан бошламоқчи эди. Шул боисдан тонг бўзармасданок шошилиб, аммо тетик ва алланечук хуш кайфиятда кўчага отилган, хотини — икки ойлик келин-чак орқасидан ажабланиб қараб қолганди.

Бойхоннинг касби бетайин эди. У бир вақтлар мотор заводда хизмат қилар, ишга ширакайф келса-да, берилган топшириқларни тузуккина дўндираар эди. Бирок бу орада арокхўрликка қарши кураш бошланиб кетдию, намуна сифатида унинг қовушини тўғрилаб қўйиш-

ди. Бойхон шу-шу хеч жойдан иш тополмади. Охири мардикорликка куни қолди.

У лаънати шу ичкиликбозликни ташлашга неча марта сўз берар, лекин уч-тўрт кун ўтмасданок, «ўзи билмай» яна эчки қасамга айланиб – уйига одатдагидек чайқалганича кириб келар, бошини хам қилган кўйи кекса онасининг беозоргина нолишларини тинглар эди.

Бойхон яқинда уйланди. Тўғрироғи, уни уйлантиришди. Ака-опалар қўлни-қўлга бериб, оналари билан обдан маслаҳатлашиб келин топдилар. Келин янги даха томонда яшовчи аммасининг қизи бўлди. Аммаси тўйдан сўнг уларникига тез-тез келиб турар, бироқ ҳар ташрифиди куёвини таънаю танбехлар тош бўронида эзиб ташлар эди: «Ҳой, жиян, сокол-поқолни мундоғ киртишлаб юрсангиз бўлмайдимиз? Ҳой, йигит, қачон сиз хам мундоғ одамга ўхшаб уйга ойлик кўтариб келасиз? Раҳматли акамнинг арвоқлари ҳурмати, гулдай қизимни бир яланг-оёкка қўшдим, эсам...»

Амманинг узундан-узоқ оҳ-воҳини Бойхон тоқат билан эшитарди-ю, бироқ келин, «Ойи, бўлди, бас!» дегандай овозсиз илтижо қиларди.

Аммасининг қизи сарғишдан келган, юзлари чўзинчок, кошлари сийрак, қўнғиртоб кўзлари ўйчан бўлиб, ишқилиб, гулдай эмасди. Лекин тилло экан. У келин бўлиб келди-ю, харобгина ҳовличага файз кириб қолди. Аммо Бойхонда хеч бир ўзгариш сезилмасди. У ҳар эрта бир ёқларга гум бўлар, аллакимларгадир ёлланиб, ишлаб топган беш-олти сўмини кечқурун хотинининг олдига уялиб, авайлабгина қўяр эди. Бироқ ҳар уч-тўрт кунда гандираклаганича фўддайиб бўсағада пайдо бўлишини хам ташламасди.

Бойхон маст чоғлари, негадир, кўпроқ ийманар, хотининг айюҳаннос солишини, «кетаман», дея пўписа қилишини, уввос тортиб йиғлашини жуда-жуда истар эди. Хотини эса хеч бир жирканмай, хайикмай, эрининг ифлос кийимларини ечар, ювинтирарди.

Бойхон кўпинча кечки емакдан сўнг муздай дераза ойнасига манглай тираб, маҳзун қоронғиликка чўмган торгина ҳовлидаги совук урган ўрик дарахтига сўзсиз тикиларди. Неча-неча баҳорлардан бери гулламайдиган, ғуж-ғуж япроқлари кузнинг оловли дами етмасданок сарғайиб, қовжираб битадиган бу дарахт, сертомир қалок қўллардек шохларини кўкка чўзиб, неларнидир фалак-

дан сўраётгандай совук шамолда дийдираб, чайқалиб турар эди.

«Барибир мени ташлаб кетади», деб ўйларди у хотини хақида, деразадан ҳорғин кўзларини узмай.

Лекин хотинида кетиб қолиш нияти йўққа ўхшарди. У эргаю кеч ҳовлида куймаланар, супуриб-сидириб, ювиб-тарар, кекса кайнонасига гирдиқапалак бўлар эди. Унинг гимир-гимирлари, айниқса Бойхон уйда пайтлари авжига чиқар, ҳойнахой, эри билан юзма-юз, бекорчи ўтиришдан, гап тополмай қийналишдан бениҳоя чўчир эди. Шу сабабли харкалай Бойхон хотинига тик қарамокқа ботинолмасди. Баъзан Бойхоннинг ўз-ўзидан завки жўшар, келинчакни эркалагиси, меҳрибонликлар кўрсатгиси келар, лекин бунга журъат этолмас, тўғрироғи, бу хил яқинликка ўзини мутлақо ҳақсиз, деб ҳисоблар, бутун бор-йўғи, юриш-туриши билан хотини олдида ўзини муттахамдай хис этарди!

Аммо кунлар кетидан кунлар ўтаркан, юрак-бағрида тош бўлиб ётган муз қатламлари аллақандай англаб бўлмас олов тафтидан аста-секин эриб кетаётганини Бойхон пайқаб борарди. Мардикорликдан қайтишда уй томон ихтиёрсиз катта-катта кадам ташлаши, тез орада рўй берадиган кўзлар тўкнашувини хис қилиб энтикиши, уйда юмшук ўринга сўзсиз чўзилишаркан, сахарнинг яна уч-тўрт баробар узаймоғини исташи, худди, шу антика илиқликларидан далолат бериб турарди. Лекин жамики ноумид ва ношукур бандалар каби Бойхон ҳам кўнглида алангаланиб келаётган оромбахш оловга шубҳаю гумонлар сувини беаёв пуркар, ўзини-ўзи тушқунлик, руҳсизлик тифига тутиб берар эди.

«У барибир мен билан яшолмайди, — деб ўйларди Бойхон. -- Яна беш-олти кундан сўнг онасиникига жўнаворади...»

Бирок уч кунча бурунги бир ҳодиса уни буткул бошқа ўзанга буриб юборди.

Ўша куни омади юришмаган Бойхон тушдан сўнг шалвирабгина уйига қайтганди. У ҳовли эшигидан оёғини оширди-ю, ажойиб манзаранинг гувоҳи бўлди.

Сочини чиройли турмаклаб, дуррача билан танғиб олган хотини ўша ўрик дарахтининг шохларига кир ёймоқда эди. Дуррачаси тагидан чиқиб турган, шамол хил-пиратаётган узун-узун соч толаларига дарахтнинг нурдек ингичка бир шохни гўё ўпмоқчидай охишта-охишта

суйкалар, келинчак эса ширин-шакар хаёллар оғушида завқланиб бетиним илжайрди.

Бойхон бу хушманзарани тўрт-беш дақиқа — то унга хотинининг кўзи тушгунича томоша қилиб тураркан, ногоҳ, димоғига гуп этиб ўрик гулларининг ифори урилгандек туюлди. Боши айланиб кетди.

Хотини у томон илкис назар ташлади-ю, икковлари баравар илжайдилар. Бу уларнинг бир-бировига биринчи самимий табассуми эди.

Ўша куни кечки таомдан сўнг Бойхон одатдагидек деразанинг совук ойнасига юзма-юз буларкан хаёлга чўмганди. «Йўқ, бундай яшаб бўлмайди. Одамсифат бўлишим керак, одам...»

У дераза ёнида узок турди. Бир пайт миясига келган ажойиб фикрдан севишиб, қалкиб кетди. Алланималарни тикиб-бичиб ўтирган хотини бу холни сезмади.

«Наҳотки, уч кундан сўнг унинг туғилган куни?! Балки адашаётгандирман?»

Бойхон зўр диққат билан хотирасини титкилаб чиқди ва адашмаганига яна бир бор амин бўлди.

Ўша чошгоҳ — ҳукумат никоҳидан ўтказувчи танноз ходима ўз қалин дафтарига ёш келин-куёвларнинг исм-шарифларию туғилган йил, ойларини қайд этаётган чоғи, у ўз қаллиғининг таваллуд кунига негадир қизиксиниб қараган ва яхшигина эслаб қолганди.

...Бойхон бу кунни энтикиб кутган эди. Миясига ажойиб фикр урилган ўша окшомдан бошлаб уч кун бетиним ўзича турли-туман режалар тузди. Хаяжонланди. Ховлиқди.

Ниҳоят, ўша арзанда кун ҳам етиб келди-ю тонг қоронғисида икки ойлик келинчакни саросимада қолдириб кўчага отилди. Аммо кўча эшиги орқасида хотини ювиб-дазмоллаган шимни обдан гижимлашни унутмади, унда-мунда учраб қоладиган ўзига ўхшаш бетайин оғайниларининг «пўрим куёв бола» дея масхара қилишидан уялди.

...Бойхон бу кунни ширин хаёллар оғушида кутган эди. Шунинг учун ҳам нақ тунга довура қора терга ботиб сувоқ қиларкан, чарчаш ўрнига тобора ғайрати қайнаб, юз-кўзидан табассум аримади. Ниҳоят, мардикорининг антиқа хатти-ҳаракатларидан лол бўлган тепакал хўжайин қайта-қайта санаб узатган пулни чангаллаганича ховликиб кўчага отилди.

У хотинига қандай совға олишини хув ўша окшом-даёқ дилига туғиб кўйган, ҳар эслаганда тўлқин-ланиб-тўлқинланиб юрганди. Кўз остидаги бу тортик — с о п о л кўзача эди. Бойхон уни илк марта, бир ойча аввал, ароқ қаҳатчилиги сабаб арзон атир илинжида машҳур дўкон бўйлаб ҳўб изғиб юраркан, тепасига «Подарки» деб ёзилган бўлинма сотувчиси иддао билан кўргазмага қўяётган пайт кўриб қолганди. Ўшанда у сопол кўзачанинг бежирим ва ялтироқлигига, шунчаки, кизиқсиниб қараб турган, сўнгра бирданига сарғиш бўёқ билан тасвирланган бир жуфт қушга сийрак киприкларини пирпирата-пирпирата узок вақт анграйганди.

Унинг назарида қушлар коп-қора тун аро хорғин учиб боришар, митти кўзларида шубҳа-ю хадиқ, умидсизлик ва аламзадалик қалқиб турар, чор-тарафда ҳеч бир қўналға белгиси кўринмас эди.

Бойхон ўшанда сопол кўзачага тикилиб тураркан тиззаларига, бармоқ учларига титроқ инаётганини, юраги алғов-далғов бўлиб кетаётганини сизди. Беихтиёр қушларнинг оёқчалари тагига оппоқ гуллаган ўрик шохи тасвирини туширгиси ва қушларни шу ерга қўндириб чек-чегарасиз парвозни буткул тугатгиси келиб кетганди.

Шу-шу бўлдию, у бу мўъжаз дўконга тез-тез келиб турадиган, ғоят антиқа туюлган ўша сопол кўзачага хийла вақт хайратланиб тикиладиган ташвиш орттирди. Бироқ унинг дайдиларча ивирсиши дўкончиларни шубҳалантириб қўйди, шекилли, куни кеча Бойхон пештахта ёнида пайдо бўлиши биланок, «хизмат, уағинам» деб сўради сотувчи аёл пардоз-андоздан андақ тўхтаб.

— Анави кўзачангиз... — ғўлдиради Бойхон, — жуда зўр экан.

У, негадир сотувчининг «ха, жудаям ажойиб, менга ҳам ёқади», дейишини, сўнгра ўзи тасвирдаги учиб бораётган қушлар ҳақида тўлиб-тошиб гапириши, хотинига шу кўзачани совға қилмоқчи эканлигини айтиб маслаҳатлашишни жуда-жуда истаган, хатто, шундай бўлишига қаттиқ ишонган эди.

Аммо сотувчи аёл аллақандай ғашланган киёфада ҳеч гап-сўзсиз у ишора қилган матоҳни олиб узатмоққа шайланди.

— Йўқ-йўқ, хозирмас, — деб юборди шоша-пиша Бойхон, худди қўққис ширин уйқудан уйғонгандек. — Эртага оламан.

Сотувчи аёл елка учирди:

— Ихтиёрингиз, лекин шу охиргиси...

...Бойхон бу кунни интиқ кутган эди. Шунинг учун ҳам хотинининг кечкурун қувонч ва меҳрдан лов-лов қизаришини хаёлида жонлантира-жонлантира энтикканча кетиб борарди. Аммо...

Аммо катта чорраха бикинидаги хар бир тош-кесагигача ўзига таниш бўлган ичимликлар дўкончаси ёнидан ўтаётганида қадамлари беихтиёр секинлашди. Ахир у ерда бақалок сотувчи турли ичимликларга лиммо-лим ёғоч қутиларни ғайрат билан ичкарига таширди-да.

«Об-ба, зап устидан чикибман-у» деб юборганини Бойхон ўзи ҳам сезмай қолди. Лекин дарров сергак тортди. Қайга, не сабабдан кетаётганини эслади.

Ичимликлар дўкончаси ёнида одамлар дақиқа сайин кўпайиб, ғала-ғовур билан навбат талашардилар.

Бойхон чўнтагидаги пулларни кафтида сиққанча йўлида давом этди. «Кўпроқ пулим бўлганда, икковгина олиб кўйсам яхши эди-да», деб ўйлади пулларини янада маҳкамроқ сиқимлаб.

«Озгина ютиб олганимда чарчоқларим таркаб бир хузурланардим-а», деб тагин ўйлади Бойхон негадир асабийлашиб. Унинг қадамлари ўз-ўзидан сусая-сусая, ниҳоят, ҳаракатдан тўхтади. Уч-тўрт шиша ароқ кучоқлаб шодон кетаётган ур-тўполон билан навбат талашаётган кишиларга саросималаниб термилди.

«Бир шишага-ку қурбим етар-ов», деб ўйлади Бойхон оломон томон беихтиёр уч-тўрт қадам ташлаб. — «Бир донагина атиргул олсам ҳам бўлади-ку, ахир совганинг катта-кичиги, яхши-ёмони йўқ».

Бойхон чўнтагига қўл солди. Ютоқди. Лекин, шу лаҳзаёқ хотинининг хувв, ўша ўрик дарахти тагидаги табассуми «лоп» этиб кўз олдига келди-ю, шаштидан қайтди.

«Йўқ, бугунча ичмайман», деб ўйлади у қўлларини мушт қилиб. Бойхон изига қайрилди-да, йўлига равона бўлишга човланди. Шу пайт оломон орасидан сирғалиб чиқаётган икки саёқ оғайнисига кўзи тушди-ю кўнгли равшан тортиб кетди.

Бойхон дарҳол гум бўлиш ўрнига беихтиёр одимлаши сусайди, анавиларнинг назарига тушиш учун пинҳона ҳужум бошлади.

«Дўстлардан қочиш яхши эмас», дея ўйлади ўз-ўзини алдаб. Ниҳоят, орқадан таниш хуштак овози янгради.

Шусиз хам токати ток бўлиб турган Бойхон «ялт» этиб ўгирилди.

Ур-тўполонда терлаб кетган, соч-соколи ўсик, кўзлари кизарган оғайнилар етиб келишди. Кискагина хол-ахвол сўрашдилар.

— Бу дейман, томоқлар қуриб битибди-ёв, а, — деди шерикларидан бири Бойхонга қарата.

Бойхон айбдорона илжайди.

— Юр, биз билан, — сирли кўз қисишди оғайнилар.

Бойхон ботинолмайгина минғиллади:

— Йўғ-э, ишим бор-да.

Икковлон бараварига хоҳолашди.

— Ха, энди, — деди арок қўлтиқлагани, — уйлангандан сўнг кийин-да.

Шериги лукма ташлади:

— Айникса, хотинидан кўрқадиганга.

— Мен ҳеч кимдан кўрқмайман, — деди Бойхон кўрслик билан. Шу тобда бари ширин ўй-хаёллари-ю, совға олиш йўлида ҳаллослаб юришлари ўзига эриш туюлиб кетди.

— Кўрқмаслигингни хали исботлаган эмассан, — деди оғайнилар олдин-кетин.

Бойхон бу кочирикни деярли эшитмади, чунки у айни пайтда ғоят паришон туриб хотинидан кўрқар-кўрқмаслигини ўзича, ростакамига ўйлаб кўрмоқда эди.

Оғайнилар бетоқатланди:

— Юрасанми, йўқми?!

Бойхон бир чўчиб тушди-да, индамай уларга эргашди. «Озрок ичсам ўлмасман», деб ўйлади ўз-ўзидан ғазабланиб. «Хотинни табриклаш қочмас...»

Улар ўзларига кадрдон дарахтзорга йўл олишди.

Бойхон бошка ҳеч вақони рўйирост эслай олмайди. Агар адашмаса, у боши сал қизигач, одатдагидай сахийлиги тутиб чўнтагидаги бор пулни ўртага ташлаган, оғайнилардан чакконрови шартта олиб яна дўконга югурган.

...Бойхон бу кунни зор-зор кутган эди. Энди эса кўнгли айниб, қақшаб-титраб, дарахтга мадорсиз суяниб турар, кимгадир тинмай алжирогиси, хўнг-хўнг йиғлагиси келар, боягина нафрат ва масхарага лиммо-лим юраги яна қуриб-қовжираб, ҳалим тортиб борар эди.

«Кетгин, мени ташлаб кета қолгин. Шунча хорлик, шунча зорлик сенга зарилми? Юзимга мириқиб туфла, дунёни бошингга кўтариб қарға, лекин мени ташлаб кет».

Бойхон хотинига хаёлан мурожаат киларкан, ўша ўрик дарахти ёнидаги меҳрли табассум, ховли бўйлаб сассиз куймаланишлар кўз олдидан лоп-лоп ўтди-ю, ўз-ўзидан ўпкаси тўлиб хўрлиги келди. Лекин хўнграб юбормаслик учун гандираклаганича юриб кетди.

Кеч кузнинг эрта қоронғилиги қуйилиб келар, бироқ кўча-кўйда одамлар хали гавжум, машиналар вағиллаб ўтиб-кайтар эди. Ёғин-сочиндан дарак бўлмаса-да, хаво хийла совук.

«Йўқ, мен барибир ўшани обераман, — деб ўйлади Бойхон гандираклаб юриб бораркан, совға қиламан, совға...»

У қулаб тушмасликка тиришиб, бир тўхтаб, бир юриб борар, унда-мунда учраб қолувчилар шоша-пиша ўзларини четга суришар, баъзилари ёжиниб, сўкиниб қолишар эди.

Бойхон бир амаллаб ўша дўконга стиб келди. Ичкари кирди. Дўконнинг чароғонлигидан кўзлари қамшиб, бир зум нафас ростлаш дардида четроққа тисарилди.

Ичкарида одам гавжум. Сотувчиларнинг қўли-қўлига тегмайди. Фала-ғовур авжида.

Бойхон бир амаллаб пештахтага яқинлашди. Юраги нечукдир, ўз-ўзидан гурс-гурс ура кетди.

«Хов, қушлар, — деди хаёлан у, — шошманг, биз сизларга қўналға чиғиб берамиз. Биз ҳам...»

Бойхон сотувчи хотин ва харидорларнинг ўзига ажабланиб-ажабланиб тикилаётганини кўриб сал сергак тортиди. Афтидан, у хаёлида эмас, ташида гўлдираганди.

Бойхон беўхшов ишшайиб яна тасвирга суқланиб тикила бошлади.

— Хизмат, укагинам, — деб сўради сотувчи хотин, шекилли, у «укагинасини» таниган эди.

Бойхон илжая-илжая:

— Опа, анави... — деди зўрға.

Сотувчи у гапини тугатмасданок ўна сопол кўзачани дўкиллади пештахтага қўйди.

Бойхон ишшайиб уни ўзига имлади:

— Опа, қулоғингизга бир гапим бор эди.

Сотувчининг энсаси қотди:

— Айтаверинг...

— Шу... илтимос, — деб гўлдиради Бойхон кўзачани қўли билан силаб туриб, — шунингизни насияга бериб турунг, жо-он опа, эртан пул опкеламан, хўп.

Сотувчи Бойхонга қайрилиб ҳам қарамай, кўзачани кўтарди-ю, жойига қўйди.

Шу чоғ бошқа бир харидор энтикиб турган Бойхонни туртиб юборгудек бўлиб ўтди-да:

— Ие, кўзачани бу ёкка узатинг, — деди сотувчига карата. — Кўрайлик-чи...

Бойхон сергакланиб тилга кирди:

— Ўв, бу... меники...

Харидор ҳеч вакога тушунмай бир Бойхонга, бир сотувчига ҳайрон тикилди.

— Сал кайфи тарак, эътибор берманг, — деди сотувчи кўл силтаб.

Харидор оқилона бош чайқаб пул санаркан, Бойхон пештахта устида турган кўзачага чанг солди.

— Бу меники... меники...

Харидор одоб билан ёпишқокни орқага суриб қўйди.

— Қандай тузсиз одамсиз, — деди у Бойхоннинг тирсаги теккан костюмини кока туриб.

Бойхон шаштидан қайтмади.

— Меники... Совға қиламан...

Унинг ёшдан хира тортган кўзлари сопол кўзачадан бошқа ҳеч нимани кўрмас, қулоқлари ҳеч қандай ҳайхайлашни эшитмас, айни чоғда, тинмай алжирашни, жанжал-тўнолон кўтаришни жуда-жуда истар эди.

Бўлинма олдида томошатаалаблар тўплана бошладилар.

Шу пайт аллакаердан айикдай бақувват эркак сотувчи пайдо бўлди-да, Бойхонни осонгина қўлтиклаб ташқари томон судраб кетди. Бойхон жон аччиғида типирлаб қаршилиқ қилишга уринди. Аммо зум ўтмай ўзини ойнабанд эшик орқасида кўрди. Совук хавода эти жунжикди.

— Йўқол! — деди сотувчи оёғи билан ерни тапилла-тиб, гўё ёш болани хайдагандай. — Йўқолмасанг ҳозир мелиса чақираман...

Барзанги мушти билан яна бир бор пўписа қилди-ю ўзини ичкари олди.

Бойхон қаёққа юрарини билмай анча вақт эшик олдида гарангсиз туриб қолди. Унинг қулаб тушгудай чайкалаётганини, ғулдираб, тушунуксиз сўқаётганини кўрган ўтиб-қайтувчилар ўзларини дарҳол четга тортишарди.

Қоронғилик тобора қуюқлашарди...

ҚЎЛГА ТУШГАН ҚОРБОБО

Шахарнинг кок киндигига ўрнатиб безатилган бахайбат арчани кўрдию Собир бенхтиёр уф тортиб юборди. Ям-яшил игна барглар нак юрагига санчилгандай бўлди. Ичида армонгинаси бор-да, хар йили ваъда берадию бирок болаларини мана шу арча атрофида бўладиган томошаларга олиб келолмайди. Озгина чиким хам кисса кургурга малол келади. Янги йил бўсағасида хамиша бир дунё сарф-харажат кутиб туришини айтмайсизми тагин?

Собир аллақандай амалдорнинг шахар четидаги чала битган ховлисида яшайди. «Ука, ижара хаки керакмас, кулбачага кўз-кулоқ бўлиб, чироқ-фироғига пул тўлаб кўйсангиз, бас», деган ўша баланд бўйли, серсавлат бойвачча. Собир бажонидил рози бўлган. Аммо кенг-мўлгина ховлининг «чироғи-фироғи»га тўланадиган хақ хам кенг-мўлгина бўлар экан. Гох газ, гох сув идорасининг ходими кунора эшик қоқиб келади. Тунов куни тажанг бир хизматчи ер солиғи учун хийла чиқимдор килди. «Йил охири, тўламасаларинг бўлмайди» деди у катъий килиб. Ишхонаси минг бир миннат билан берган «картошка» пулини минг бир жойидан тугиб, Арча байрами учун аяб юрган Собир минг бир саросимада қолди. Охири, хукумбардор солиқчининг катъий пўписаси, уй эгасининг ғойибона қош-қобоғи устун келди.

Хуллас, бу машамшаларнинг бировга айтгилиги йўк. Эшитганлар ичида бети қолиб кети билан куладиганлар кўп. «Ўл, бу кунингдан, илмий ходим» дейишади. Йўк, Собир таниш-нотанишнинг пичингларига эътибор бермайди, турмушнинг буцадай ўткинчи машаққатларига чинакам сабр-тоқат билан чидайди. Фақат... болалари...

Собир алғов-далғов хаёллар оғушида ижара уйининг дарвозаси ёнида пайдо бўлганини сезмай хам қолди. Теваракка ғира-шира оқшом чўқмоқда. Хаво совук. Кечагина ёғиб ўтган қор аралаш ёмғир касридан йўл-йўлаклар шилта-шалаббо. Кўчанинг у ер-бу еридаги чала ярим иморатлар маҳалланинг янгилигидан, бир махмадана таърифлагандай, хали ой куни тўлмаганидан дарак бериб турибди.

Собир дарвозадан бош суқди. Кутганидек, болалари ҳовлида аллақандай ўйин билан овора экан. Тўнғичи қиз — Орзигул, учинчи синфда ўқийди. Ҳасан-Ҳусан ўғилчалари бу йил мактабга чиқишган. Умидбек эса эндигина икки ёшга тўлди, юришлари ҳали атак-чечак.

Собир йўлак бошида бир зум оёқ илди. Хотини — Ҳалима электр чироғидан чароғон ошхонада куймаланиб юрибди, бошида қия-қия кўндирилган дуррача, белида оқ пешбанд. Юз-кўзлари тўла хаёл.

— Дадам келдилар! Дадажон!

Туйқус Собирга кўзи тушиб қолган Ҳусан қийқирганича дарвоза томон югурди. Изидан Ҳасан чопкиллади. Орзигул довдир-совдир билан имиллаётган Умидбекни чинқиртирганича қўлтиқлаб олди.

— Дадам ишдан қайтдилар! Ур-а!

Собир бир зумда болалари қуршовида қолди. Бири бўйнига, бири этагига осилди. Ҳовлидаги қий-чувдан сергақланган хотини ошхона дарвозасини очиб қаради. Унинг юзидаги табассумданми ё ошхона чироғининг ёвдусиданми бутун теварак чарақлаб кетгандай бўлди.

Собир Умидбекни опичлаб уй томон юрди. Чарм жилдли папкани Ҳасан зўриққанича қўлтиқлаб олди.

— Дадажон, арча байрамига олиб чиқасиз-а, бизни? — деди Орзигул қувонч билан ирғишлаб.

— Ур-е! — қийқириб юборди Ҳусан. — Давлат Арчага борамиз, Давлат Қорбобони кўрамиз!

Собирнинг кулгиси қистади. Телевизорда нимаики кўрсатишса болалари «давлат бу» дейишади. Бувилари — Собирнинг ойиси шунга ўргатган. Хатто бир гал неваралар қуршовида ўтирган чоғ, «Дадангиз ҳам менинг ўғлиммас, давлатники», деб ҳазиллашган. Шу-шу болалари Собирни тез-тез сўроқ-терговга тутиб туришди: «Сиз давлат боласими? Ҳали телевизорга кириб кетасизми? Сиз ростакам дада экансиз-да! Сиз жуда зўр экансиз-да?!...»

Собир уч-қуйруксиз саволларга кулганича «ха» деб жавоб беради, арзандалари эса қувнок қийқириқлар билан унинг бўйнига осилишади.

Қизиқ, болаларнинг назарида «давлат» — бу «ростакам», «жуда зўр», «жуда ёқимли» дегани. «Ростакам», «жуда зўр», «жуда ёқимли» нарсалар, яъни «давлат» эса телевизорга кириб олган.

Собир болаларидаги бунақа ғалати тасаввурни бузишга бир-икки енг шимардию тагин шаштидан қайтди.

«Майли, — дея ўйлади у хатто кувониб. — Давлат, Ватан деган сўзлар уларда шунақа гўзал тасаввурлар уйғотсин...»

Катта бир институтнинг катта илмий ходими онасининг тарбия усули нечоғлик содда, таъсирчан эканидан ажабланди.

Собир болаларининг қий-чуви остида кийимларини алмаштирди. Ювиниб-таранди. Сўнг оқ-қора жилоларда порлаб турган телевизор қаршисига ўтирди. Хасан-Хусанлар пайт пойлаб дарров икки тиззани эгаллашди. Орзигул бўйнига осилди. Телевизорда қишки таътил пайти не бир гўшаларда ўтказиладиган Арча байрамлари кўз-кўз қилинаётган экан. Собир болаларни чалғитиш илинжида шоша-пиша бошқа каналга буради. Афсуски, бу ёғда ҳам тиниб-тинчимаган Қорбобо болаларни Янги йил томошаларига чорлаб ётар эди.

— Ана, давлат Қорбобо! — чинқириб қолди Хасан. — Ана, ротакам Қорбобо!

— Ўшанинг ёнига борамиз-а? — дея кўзларини пир-пиратиб дадасига термилди Хусан.

Собир гоҳ у, гоҳ бу ўғилчасининг юзига юз босиб эркаларкан, кечадан бери хаёлида пишитиб юрган айёрликнинг бир учинасини чиқариш пайти етганини англади.

— Жаноблар ва хонимлар! — деди у артистларга хос ўйнокилик билан. — Эртага кечкурун бизникига Давлат Қорбобо келади! Ротакам Қорбобо ўз қўли билан совға улашади!

Собирнинг оғзига анграйиб турган болалари баб-баравар қийқириб юборишди.

— Ур-е! Бизникига ротакам Қорбобо келаркан!

Шоша-пиша дастурхон тузатаётган Халима эрига таажжубланиб тикилди. Собир хотинига қувлик билан кўз қисиб қўйди...

• • •

Пешиндан сўнг кўчага чиккан Собир гавжум бозорда тентий-тентий тинкаси қуриб, шом қоронғисида уйга қайтди. Арзон-гаров ширинлигу ўйинчоқлардан таялаб-таялаб тайёрлаган тўрт ўрам совғасини ялтироқ халтага солиб олган эди.

Ҳаво кечагидан баттар совуқ. Қоронғилик тобора қуюқлашмоқда. Қўшни ҳовли пештокидаги чироқ ёғдулари кўзга тигдек санчилди.

Собир ўғри мушукдек мўралаб ховлисига кирди. «Янги йилни бирга кутамиз деб меҳмон-пەхмон келиб қолган бўлмасин-да, ишкилиб» — хаёлидан ўтди унинг. Дахлиз ва ошхона чироғи ёниб турган уй томон сергак-сергак тикилди. Жимжитлик, хайтовур хавотирга ўрин йўқ.

Кеча у ўз айёрона режасини хотинига шипшиганида Халима ҳам қувониб кетди. «Болаларни би-ир хурсанд қилардингиз-да», деди кулиб. Эркатойлар ухлаб қолишгач, эру хотин тараддудни бошлаб юборишди. Халиманинг эплигина аёллиги хўб қўл келди-да. Аввал каттик қоғоздан куббасимон қалпоқ, сўнг момик пахтадан қуюқкина соқол тайёрлашди. Собир куёвлик чоғларидан бери эхтиром билан кийиб юрадиган, анча-мунча оҳори кетиб қолган чопонга обдан «ишлов» беришди. Ишкилиб, қўлбола Қорбобонинг сарупоси тахт бўлгунча тун ярмидан оғди. Эру хотин кула-кула тонг оттиришди.

Собир ўтган тунги ташвиш-тараддудни эслай-эслай ховли чеккасидаги омборхона томон юрди. Қўлбола Қорбобонинг қўлбола сарупоси ўша ерда.

Бир пайт дахлиз эшиги очилиб Халима сидрилибгина ташқари чиқди.

— Келдингизми, дадаси? — деди у шивирлаб.

— Ҳа.

— Тезроқ бўлақолайлик. Болаларнинг тоқати тоқ бўлди. Қорбобо қачон келади деб ҳолу жонимга қўйишмаяпти...

• • •

Хотинининг кўмагида туппа-тузук Қорбобога айланган Собир узун хассасини дўқиллатиб дахлиз эшигига яқин борди. Юзларига обдан чапланган бўёқ ҳидидан димоғлари ачишар эди. Аллақачон ичкари кириб кетган Халиманинг «сигнал»ини бетокат кутди. Ниҳоят, хотинининг атай баландлатган товуши қулоғига чалинди. «Қани болалар, қарайлик-чи, Қорбобо келиб қолгандир!»

Улар дахлизда юзма-юз бўлишди.

— Салом, азизларим! — деди Собир-Қорбобо овозини артистларча дўриллатиб. — Мана, мен келдим. Сизларни соғиниб келдим.

Ичкаридан отилиб чиққан болалар бир зум хангу манг котиб қолишди. Хайрату хаяжонга тўла кўзлари пир-пир учар эди.

Энг аввал ҳушига келган Орзигул севинч билан ир-ишлаб чапак чалди.

— Ур-е! Ростакан Қорбобо!

Хусан қувончдан кикир-кикир кула бошлади.

— Қойил, — деди Ҳасан аранг, хануз хайратдан энтикаркан. — Жуда зўр Қорбобо экан.

Собир ҳассасини дўкиллашиб болаларга яқинлашди.

— Сизларни хўб одобли, ақлли кичкинтойлар деб эшитдим. Шунинг учун энг аввал сизнинг уйингизга келдим.

Ёлғондакам хаяжон билан болаларига жўр бўлиб турган Халима танбех берган бўлди.

— Вой, Қорбобого салом бермайсизларми? Қани-и...

Болалар бири қўйиб, бири олиб чувиллашди.

— Ас-са-лому-у алай-ку-ум!

— Баракалло, баракалло-о, жажжиларим, — дея ялтирок халтасини очди Собир-Қорбобо. — Мен сизларга совғалар келтирдим.

Ўзи томон узатилган қоғоз қутичани Хусан илжайганича қўлига олди.

— Яна бир полвонтой кўринмайди-ку, қани у? — деб сўради Собир-Қорбобо Ҳасаннинг ҳам улушини тутказаркан.

— Умидбек ухлаб қолди, — деди Ҳасан «ростакан» мавжудотга хануз хайрат билан тикилиб.

Собир-Қорбобо афсусланганнамо бош чайқаб, галдаги қоғоз қутичани Халимага узатди.

— Мана бу Умидбекка. — Сўнг хануз севинчдан гоҳ ирғишлаб, гоҳ чапак чалиб қўяётган Орзигулга юзланди. — Яқинроқ кел, қизалоғим. Мана бу сенга.

Орзигул узатган совғани ола-ола беихтиёр чинқириб юборди.

— Ойи! Қаранг, дадамнинг чопони-ку?! Ана, энгидаги ямоғидан танидим!

Қизғиш-сарғиш ленталар билан танғилган қоғоз қутини очишга уннаётган Хусан туйқус сергакланди. Қорбобонинг оқ пахтаю зар толалар ёпиштирилган узун чопонига тикилди.

— Рост, ойи! Дадамники бу!

Ҳасан эса аллақачон қутичани ерга ташлаб, Собир-Қорбобонинг барига чанг солган эди.

— Ечинг, дадамнинг чопони бу, сиз ўғри экансиз!

Туйқус бошланиб кетган исёндан шошиб қолган «ростакан» Қорбобо:

— Болажонларим... болажонларим, — дерди аранг, ўзига бошқа оқлов тополмай.

Хасан шант билан торткилаган чоғ чопоннинг бари кўтарилиб, тагидаги кийимлар ҳам кўзга танландию Хусан баралла чинқириб юборди.

— Ана, шими ҳам дадамники экан!

— Ойи! — Орзигул Халиманинг билагига зорланиб осилди. — Бу Қорбобо қароқчи! Кўчада дадамни калтаклаб, кийимларини тортиб олган.

Опасининг гапларидан гиж-гижланган Хусан ҳам «жуда зўр» Қорбобога ташланди.

— Ечинг! Дадамнинг кийимларини ечинг! Ёлғончи Қорбобо экансиз!

Собир-Қорбобо болалардан базўр химояланиб орқага тисарилди. Тисарила-тисарила «энди нима қилай» дегандай Халимага кўз қирини ташлади. Не ажабки, хотини ҳам гўё ростакам ўғрини кўргандай безовта болалар ёнида «Вой-ву-уй»лаб турар эди.

— Сиз ёмонсиз. Катта бўлсам сизни ўлдираман! — дея чинқирди Хусан бўёқлар чаплаган башарага нафрат билан қараб.

Орзигул кўлидаги совға қутичани куббасимон қалпоққа каратиб отди.

— Мана! Олинг нарсангизни, менга керакмас.

— Менга ҳам керакмас, — дея чийиллади Хусан ҳам коғоз қутичани бир бурчакка улоқтираркан.

Собир-Қорбобо бир амаллаб ташқарига чиқиб олди. Дахлиз эшигини зичлаб ёниб орқасидан итариб тураркан, ич-ичидан тошиб келаётган кулгини аранг босди.

Дахлизда шовқин-тўполон ҳамон авжида эди.

— Қочиб кетди-ку, ойи, — дея йиғламсиради Хусан, эшикни тепкилаб очишга уринаркан.

— Ойи, дадам келса айтаман, энди ҳеч қачон Арча байрамга бормаймиз. Ростакам Қорбобо ўғри экан, — дея хануз куйинарди Орзигул.

Хасаннинг ҳам умид тўла товуши баралла жаранглади.

— Ойи, ҳозир дадам келиб қолса анави Қорбобони ушлаб олади-я? Қалтаклаб, кийимларини қайтиб олади-я?

Халима алланелардир деб болаларини юпатишга, ховуридан туширишга киришиб кетди.

Собир хануз дахлиз эшигига елка тираб тураркан ясама соқоли сирғалиб тушганини пайқамай қолди. Унинг бўёқлар чаплаган юз-кўзида синик бир табассум қалкиб турар эди.

БЕКАТДАГИ ҚИЗ

Шаҳар чеккасидаги катта бир заводнинг кичик бир хизматчиси Замонқул шалоғи чиққан автобуснинг орқа бурчагида кисилиб-осилиб ишдан қайтаркан, тўсатдан мўъжизалар мўъжизасига дуч келиб қолди, аммо хушидан айрилиб йиқилмади, қайтага чарчоклари тарқаб, бош оғриғи сал босилгандай, тиқилинч автобусни, ундаги ис-сик, дим хавою теварагида серрайганларнинг адоватли тикилишларини бир зум унутгандай бўлди, юраги то-шиб, ақли шошиб, хаёли қочиб лаззатли қарахлик оғуши-да қолди. Бошқа йўловчилар ҳам унинг тинчи йўқолган-нига ажаблана-ажаблана тўхтаб турган автобус деразача-ларидан ташқарига — одамлар уймалашиб ётган бекат ёкка мўралади, бироқ ҳеч қандай тансиқ мол сотилмаёт-ганини кўриб баттар хангу манг бўлдилар.

Замонқул бундай мўъжизалар мўъжизасига йўлиқи-шини ҳатто хаёлига ҳам келтирмаганди, тўғрироғи, унинг эс-хушини ишга мудраб бориб, мудраб қайтиш учун ав-тобус ўриндиқларидан бирини амал-тақал қилиб эгал-лашдан ортиқ ташвиш забт этолмаганди. Ҳар эрталаб ётоқхона қошида, кечқурунлари эса завод дарвозаси ёни-да қантарилиб турадиган ишчиларни ташувчи махсус ав-тобус томон орқа-олдига карамай, кимдандир ўзиб, ни-мадандир қолиб, бировни суриб, бировдан сурилиб оши-қишлар, қий-чув билан жой талашилар уни буткул за-да қилиб ташлаганди.

Шу сабабдан ҳам худди биров арпасини хом ўрган-дай йажирганиб вудраниб юрарди. Замонқул айниқса сўнгги пайтлар айнигандан айниди. Илғорлиги учун онда-сонда мақтаниб турадиган туппа-тузук ишчидан тамбал ва тажанг хаёлпарастга айланди қолди. Юриш-туриши-дан, гап-сўзидан алланечук бесаранжомлик, жонсарақ-лик уфуриб турарди. Одатда кимнидир, ненидир узоқ ва илҳақ кутган кимсалар шу янглиғ қалавасининг учи-ни йўқотиб қўядилар. Замонқулдаги ғалати-ғалати ўзга-ришларни турган гап энг аввал хотини пайқаб қолди. “Мендан кўнгли совияпти” дея ўйларди у кўпдан бери

пардоз-андозни дундиролмаётганидан куюниб. Айниқса эриниб аллақандай сабрсизлик билан эртани кутиши, иш-хонасига ошиқиши уни қаттиқ шубҳага қўйганди. Бироқ, ишхонада ҳам шу ҳолат эканини, эри қурғур у ёқдан уйига бемақсад шошилишини билмасди-да, бечора.

Мана, бугун ҳам Замонқул бировнинг йўлига интизор қўз тиккандек, цехнинг чанг ва ёғ коплаган деразаси ёнида устма-уст тамаки тутата-тутата кунни кеч қилди. Тагин, иш вақти тугамасданок, ҳаммани бесаранжомлаштириб наридан-бери шошиб-тараниб ташқарига отилди. Завод дарвозаси ёнида ишчиларни кутиб турган махсус автобуснинг олдинги қулай ўриндиқларидан бирини эгаллаш иштиёқида эканлиги шундоққина юз-кўзидан сезилиб турарди. Аммо, чучварани хом санаган экан. У ушлаган товукнинг аллақачон патларини юлиб олган доғули хизматчилар ҳамма ўриндиқларни эгаллаб, бепарво гап сотиб ўтиришарди. Замонқулнинг таъби баттар тирриқ бўлди-да ташига чиқармай сўкинди. Бу ҳузурбахш сўкинишдан илгари Замонқул анча енгил тортар ва яна хотиржам атобуснинг бирор чеккасида осилиб кетаверар эди. Аммо ҳозир ичига чирок ёқса ёришмасди. Гўё бўшлиқ қилиб бирортасига уч сўм қарз бергандай кўнгли хижил, асаблари таранг эди. Шу сабабли бўлса керак, ҳеч нарса ёқмас, айниқса, автобустга бириг-кетин чикиб келаётган оғайнилариининг олди-қочди гап-сўзлари, ҳазил-хузуллари гагини қўзғаб, жаҳли чиқарди.

Кўп ўтмай автобус ишчилар билан лик тўлди. Тору чангнинг арзон тамакию атир-упаларнинг қўланса ислари қариндошларча аралаш-қуралашиб, бўғиқ хавони баттар бўғиб қўйди. Лекин одамларни бўғиб бўпти, айни пайтда улар учун нафас олишдан ҳам кўра, қулайроқ жойлашиб олиб, қулайроқ шерикка қулайроқ миш-мишни оқизмайтотизмай, керак бўлса ўзидан пича-пича кўшиб етказиш муҳимроқдай эди. Шу боис бесаранжомлик, қий-чув, шовкин-сурон авж пардасига олганди. Кимдир автобус салонининг ўртароғига силжиш ниятида куймаланаётганларни жеркир, кимдир ҳамма келиб бўлганини айтиб, хайдовчининг шалоқ аравасини қўзғашга даъват этар, яна биров ёнилғи ҳидидан кўнгли беҳузур бўлишидан нолийнолий тил тагига бир қафт носвой ташлашга чоғланар эди. Аммо, мақтанчоқлигию қўрқоқлигини сохта вазминлик панасига яшириш учун ўлиб-тириладиган хайдовчининг чиранчик овози ҳаммасидан ошиб тушди.

— Ўв-в-в, — деди у микрофонни андак қитирлатиб тургач, — ётоққача тўхтамай кетаман, агар унда-мунда тушиб қолувчилар бўлса марҳамат, оворагарчиликсиз ҳозирок бўшатиб қўйсин. Яна бир такрорлайман, бизнинг ўз йўлимиз бор...

Унинг одатдаги узундан-узок огохлантиришлари кўпларнинг фашини қўзғаб, кўпларнинг кулгисини кистар, баъзи сиркаси сув кўтармайдиганларни эса ғулдираб сўкинишга мажбурлар эди. Чунки бу сафсатабоз ҳар гал жўнаш олдида тантанали баёнот берса-да, жойидан андак жилмасдан киракашликни бошлаб юборар, ҳеч курса, йўл-йўлакай беш-олти одам олмаса кўнгли ўрнига тушмай қолар эди.

Ниҳоят, автобус қўзғалди. Қуюқ дуд бурқситганча зўриқиб ишлаётган мотор шовқини, автобуснинг ичу ташини зириллатиб, йўловчилар кий-чувини босиб кетди. Димокларга қадрдон ачимсик дуд иси урилди.

Кеч куз фасли эканлигига қарамай ҳаво хийла иссиқ ва дим эди. Серқатнов йўл бўйлаб сийрак тизилиб кетган ўрис дарахтлар ҳазон ташлаб паришон туришарди. Ўнгу сўлда машиналар занжири бир зум ҳам узилмайдди. Узоқ-яқиндан қўзга ташланиб турган баланд-паст иморатлар, баҳайбат-баҳайбат қувурлар, чала қолган қурилишлар аллақандай поумид бўзрайишар эди. Шаҳарнинг ҳув чеккасини харир парладай кул ранг туман қоплаб ётарди.

Ҳавонинг иссиқлигидан, автобуснинг бир маромда ингиллаб тебранишидан йўловчилар тобора эликиб, ғалағовур, вағур-вуғур тиниб борар, бутун автобус салони бўйлаб хорғинлигу лоқайдлик, тажанглигу қарахтлик кезиниб юрарди.

Замонқул бутун борлиғи кучсизланиб, кўзи тиниб-тиниб кетаётганидан узун тутқичнинг бир четига буткул осилиб олганди. Ўзининг холсиз, сўлжайиб туриши ҳув болалик чоғлари онаси хиичин билан хўб саналаб-сава-лаб чагини қоққач дорга ташлаб қўядиган эски қурок кўрпани эсига солар, бу ғира-шира хотирадан юрагининг қай бир бурчида соғинчга ўхшаш алламбало қўзғалиб қўяр эди.

Замонқул лаблари қовжираб, томоқлари қакраётганини ҳис қилиб беихтиёр устма-уст югинди, изидан ҳузурланиб узун “уф-ф” тортди. Бирок енгил тортмади. Қайтам, баттар дармони қуриб, шундоққина ияги тагидаги

ястаниб ўтирган, боши бир ёнига сал эгилган кўйи бемалол пинакка кетган ишчининг устига лопиллаб қулаёзди.

Ўтирганнинг сарғиштоб ўсик сочлари уч-тўрт кун сув кўрмаганидан норозидай хурпайишиб сўлғин ковокларга довур бостириб келгандилар. Юз-бўйини терилари эса гўё еб тўймас ёғ юқи булғаган қўлларини нари-бери арта бир чеккага улоқтирган қоғоз бўлаги каби тиришиб-буришиб ётарди. Япаски бурнининг керилган катакларидан хийла ўсиб чиққан, тўлқин тутар нозик симларни эслатувчи туклар, тамакиданми ё тузукрок емиш илинжиданми сарғайиб кетган сийрак тишлар кўрганнинг кўнглини ғашлар эди. Бу ғаройиб нусханинг эғнидаги оддийгина арзон костюми яп-янги бўлса-да, озғин гавдасига ярашмай, шалвираганича осилиб турар, хойнахой, бирор меҳрибон кимса алдаб-сулдаб, қўярда-қўймай кийгизган бўлса керак, деган ўй пайдо қилар эди. Бу қурғур эса ношукурларча ярим очик овзидан сўлагини оқизиб ажойиб кийимнинг ёқасини бемалол булғар эди. Гўё у шунчаки пинакка кетган, балки, ўна меҳрибон кимса костюм кийгизилга кийгизгану, бироқ изидан бошлаб тегиб сулайтирган, бахайбат-бахайбат товонлари билан эзгилаб-эзгилаб ташлаган эди.

Замонкул мизғиётган йўловчимас, гўё ойнага қараб ўзини кўраётгандай беихтиёр хурпайган сочларига, уч-тўрт кундан бери устара кўрмаган даханига бир-бир қўл юборди. Ғани келди.

Шу орада автобус павбатдаги гавжум бекатлардан бирида силкиниб-силкиниб тўхтади. Шусиз ҳам оёқ учида зўрға илашиб, минг бир азобда келаётганлар илкис мункиб-мункиб кетдилар, “уффф”, “об-бо-о”, “Тағин, писс...” деган аламзада жаврашлар яна жонланиб қолди.

Замонкул бўйинини андек энгаштириб, гўё ҳаммасига айбдорни топмоқчидек, автобус деразасидан ташқарига аланглади. Ва ... мўъжизалар мўъжизасига, автобус ёққа саллона-саллона юриб келаётган сулув бир кизга кўзи тушди.

Қизнинг оппоқ юзида оппоқ хаёллар кезиниб турарди. Нозик слкаларига чулганган толим-толим сочларидан тортиб оёғи учларига довур беғуборлик уфуриб турарди. Узун-узун киприклари химоясида маъюс-маъюс термилувчи андак хуркак, андак мағрур, мовий кўзлари, бир керилиб, бир чимрилувчи қундуз кошлари, хиёл

кимтилган юпқа лаблари алланечук изтиробдан дарак берарди. Баланд-баланд иморатлар ортига ботиб бораётган куюшнинг кечки нурлари кизнинг бошидан зардек куюлар, дайдиган шабада узун-харир этакларидан илтижоли-илтижоли тортқилар эди.

Замонкул танга топган гадойдек ўз-ўзидан севишиб кетди. Хар доимги асабийлик ва норозиликдан тиришиб-буришиб юрадиган юзларига мудрокка мойил кўзларига табассум ёйилди. Кўп қатори ҳайдовчининг сурбетларча автобусни тўхтатаверишидан ғазабланидиган Замонкул, айни чоғда, шалтоқ араванинг яна пича хаяллашини, анави сулувнинг ҳам бир амаллаб илашинини жуда жуда истарди.

Бекатдаги мўъжизалар мўъжизаси ҳам ичкаридаги бир ғарибнинг кўнглидагини англагандай иккилана-иккилана автобус эшиги ёнида уймаланаётган тўдага кўшилди. Ичкарида эса ғала-ғовур ёғ сепилган оловдай гуруллаб кетди: “Ётар, ҳайданг энди”, “Томига ҳам одам чиқармоқчимисиз”, “Устингиздан арз қиламиз!” деган турли-туман даъватлар, қочириқларнинг кети узилмасди. Замонкул ташқаридаги манзарани алланечук сабрсизлик ва интиқлик билан кузатаркан, одамларнинг қийин-қистови остида ҳайдовчи автобусни кўзгаб қолишидан чинакамига хавотирлана бошлади. Охири тоқати тоқ бўлиб, худди ёрдами тегиб қоладигандек йўловчилар чиқаётган олд эшик томон эгила, бурала интилди, хар тарафдан дўлдек ёғилган норози тўнғиллашлару беомон жаврашларга эътибор бермади.

Замонкулнинг жаҳдидан куч олди ми ёки орқасидан сура-сур қилиб ётганларнинг мадади бўлди ми, хар қалай, сулув кизнинг нозик елкалари тез орада эшик овзида лип-лип кўзга ташлана бошлади, бир оздан сўнг, бутун қадди-басти, латофату малоҳати билан ичкарида пайдо бўлди. Шундагина Замонкул юраги гурс-гурс уриб ётганини, қўл учлари билинар-билинемас титраётганини сезди. Назарида бутун автобус салонини атиргулнинг хушбўйи тутиб кетгандай бўлди. Чиндан ҳам, узун-узун киприклари пирпираб, тим қора кўзлари жовдираб мувозанат сақлаш учун теварагидан ботинмайгина тутқич излаётган хурлиқо лойқа анҳор юзида қалқиб турган бир боғлам гул-лолани эслатарди.

Кизнинг бу тикилинч атобуста чиқиб қолганидан афсусланаётгани шундоқкина юз-кўзидан сезилиб турарди.

Замонкул эса унинг ўнғайсиз ахволда қолишига ўзи айбдордай хижолатга тушганди.

Автобус кўзгалди. Унинг устма-уст силкинишидан йўловчилар сурилиб, урилиб, айқаш-уйқаш бўлиб кетишди. “Вой-вуйй”, “Ох-воҳ” саслари, койинишу сўкинишлар яна бир карра авж пардасига кўтариллади.

Замонкул силкиниш баҳонасида қарийб сулув билан ёнма-ён келиб қолди. Ўртада факатгина кимнингдир ғўладай билаги тўсиқ бўлиб турарди, холос. Тўсиқ эгаси баланд бўйли, келишган йигит кизнинг қулайроқ ўрнашиб олишига атайин халакит берар, нариги тирсаги билан унинг бўртиб турган кўкракларига суйкалишга ҳаракат қилар, хузурланиб ўз-ўзидан иржаяр эди. Замонкулнинг жаҳли чиқа бошлади. Назарида, киз ҳам йигит томон мойиллик билан талпинаётгандай туюлди.

Катта бир заводнинг кичик хизматчиси бахтиёр рақибининг хушбичим ва ўктам чехрасига ўғринча кўз қирини ташлаб оларкан, унинг олдида ўзини баттар кўримсиз ва шалвираган хис қилди, ич-ичидан аччиқ ўкинчга ўхшаш нимадир қайнаб кела бошлади, костюмининг ёқалари ичига худди тошбақадай бошини тортиб уввос солганича қайларгадир қочиб йўқолгиси келди. Хайрият, бу орада киз анови йигитнинг ҳаракатларини пайқаб қолиб шахд билан орқага тисарилди, хатто нимадир деб жеркигандай ҳам бўлди.

Замонкул ёш боладай севиниб кетди. Қулайроқ жойлашиш баҳонасида рақибининг ғўладай билаги остидан сирғалиб киз томон ўтиб олди.

— Нозиккина бўлсангиз ҳам, — деб зардали тўнғиллади йигит гўзалга қарата, — ҳамма сиккан автобусга сифмайсиз-а, хоним?

Киз танбехни деярли эшитмади, у ҳамон тузукрок жойлашолмай гаранг эди.

— Нимасини айтасиз, — деб лукма қистирди бесаранжомликни зимдан кузатаётган, тиқилинч баҳонасида кизни киши билмас кучиб олишдан умидвор яна бир эркак. — Таксида юриб ўрганган оймтиллалардан-да.

Уларга яқин ўриндикда гумбаз бўлиб ўтирган, дастрўмолчаси билан тинимсиз елпинаётган серсавлат хотин ҳам тилини тиймади.

— Ажаб бўпти, автобусда юриш қандайлигини бир кўриб кўйсинлар, бошқа керилмайдиган бўладилар.

Замонкул мўъжизалар мўъжизасини даҳанаки хужум-

лардан химоя қилиб нималардир дегиси келди-ю, лекин жўяли сўз тополмай, ўтирган аёлга яхшигина ўкрайиб қўйди, холос. У тўсиқдан ўтишга ўтди-ю, бироқ бирор марта ҳам қизнинг лобар чехрасига ботиниб караёлмади. Нимадир унга беҳад халақит берарди. Қиз эса бу орада ўзидан анчагина узоқдаги туткични бир ушлаб, бир қўйиб, ҳамон тиқилинчга қўниқолмай овора эди. Аммо бу оворагарчиликлар, одамлардан хурккан охудай жавдирашлар унинг чиройини янада очиб юборганди!

Замонқул ажиб карахтлик оғушида қолди. Қизга энди ғоят яқин қолганидан унинг бирор жойига тегиб кетиб, хафа қилиб қўйишдан чўчирди... лекин хаёлан унинг момик қўлларидан тутиб аллақачонлар узоқ-узоқларга, ҳеч бир каснинг пойи қадами етмайдиган олис гўшага кетиб қолганди. Ташна лаблари билан қизнинг маъюс-махзун кўзларидан, пахтадай юмшоқ ёноқларидан ўлар, шалола-шалола сочларига қўшилиб сархуш-сархуш энтикарди.

Замонқул бетизгин хаёлларидан сулув қиз хабар топиб қолгандай ўз-ўзидан уялиб, зимдан ёнига қараб олди. Бироқ, айна чоғда, оппоқ юзлари баттар оқариб кетган қизнинг ўз дарди ўзига етарлидай эди. Афтидан, у курукликка чиқиб қолган тилла балиқчадай нафас ололмай чинакамига қийналарди.

— Тўхтатинг, — деди у деярли шивирлаб хайдовчи ёкка юзланаркан. — Тўхтатинг, илтимос.

Аммо, унинг ўтинчлари нақ бикинида карахт котган Замонқулдан бошқага етиб бормади. Замонқул эса, тайин гап, унга онда-сонда илтижоли-илтижоли термилишдан бошқасига ярамасди. Устига-устак, мўъжизалар мўъжизасининг автобусдан тушиб қолишини асло истамасди.

— Тўхтатинг, — деди қиз яна титроқли овозда ва жаҳд билан эшик томон ёриб ўта бошлади — Тўхтатинг, кўнглим айнияти.

Замонқул ҳам уйқусирагандай-уйқусирагандай беихтиёр унга эргашди.

Қизнинг илтимоси оғиздан-оғизга ўтиб, хайдовчига етиб борди шекилли, автобус йўл чеккасида ёкалаб тўхтади.

— Нима гап? — қичқирди хайдовчи жаҳд билан ўрнидан тураркан. — Ҳар қадамда тўхтайверар эканмизда, а?

Лекин шу лахзадаёқ ўнгу сўлига бокмай эшик томон

талпинаётган қиз қўлидаги бир сиқим пулни кўргач шаштидан тушди, илжайганча “тисиллатиб” эшикни очди. Қиз йўл ҳаққини кимнингдир қўлига тутқазат-тутқазат ўзини ташқарига ташлади.

Замонқул эса тушарини ҳам, тушмаслигини ҳам билмай пича каловланиб қолди. Бирок, барибир, аллақандай ғайритабиий куч таъсиридан пиша-пиша ташқарига талпинди, афсуски, улгуролмади, шарақлаб ёпилган эшик унинг нақ бўйнидан фалакдай қисиб қолди. Замонқул зарбани аввалига сезмади, лекин кўз олдидан қиз йўқолиб, ўрнида жимир-жимир юлдузчалар пайдо бўлиб, бутун баданига алланечук лаззатли оғриқ ёйила борган не юз берганини англаб етди.

— Нима бало, мастми? — деб тўнғиллади кимдир Замонқулни ичкарига тортаркан.

Эндигина жила бошлаган автобуснинг яна жаҳд билан эшиклари очилди.

— Тушмоқчи, шекилли? — деди тагин аллаким Замонқулни ташқарига итараркан.

Қўрқувдан кўзлари олайиб кетган ҳайдовчи бир оз каловланиб тургач, жабрдийданинг ўлмай қолганидан илхомланиб ўшқира кетди:

— Ўн сўмдан қочмоқчи бўлдинг, а, номард? Ўлишингга оз қолди-ку! — Шу орада Замонқулнинг ишчилардан бири эканлигини пайкаб қолди-ю, гапни бошқа ёкка бурди. — Об-бо, кайфи тароғу, қани уни бирор ерга ўтқазинглар, об-бо...

Автобус салонидан шов-шув яна жонланиб кетди! “Нима гап?”, “Кимни босибди?”, “Ўлибдими?”

Замонқул эшик ёнидагиларнинг иддао билан силкинишларидан чинакам мастдай чайқалар, ўз-ўзидан тинимсиз илжайар, одамларнинг гап-сўзлари, ғала-ғовури узоқ-узоқлардан элас-элас қулоғига чалинар эди. У кимнингдир норози шанғиллай-шанғиллай бўшатган ўрнига гўё мовий осмонда яйраб-ййраб қанот қоқиб, яна қафасга қайтган қуш каби охишта чўқди. Кўз олдидан яна юлдузчалар жимирлаб кетди...

МУНДАРИЖА

Қиссалар

Чорбоғ қўриқчиси ёхуд Хизр қўрган йиғит	4
Сирли муаллим	75
Қидирувдаги қиз	131

Ҳикоялар

Чўлдан келган ташвиш	188
Сўнгги иқроф	200
Аллоқчи тунлар	214
Синов муддати	228
Кутилган кун	232
Қўлга тушган қорбобо	241
Бекатдаги қиз	247

ЛУҚМОН БЎРИХОН
ХИЗР КЎРГАН ЙИГИТ

«Шарқ» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент — 2007

Муҳаррирлар *И. Шоймардонов, Н. Тошматов*
Бадий муҳаррир *А. Мусахўжаев*
Техник муҳаррир *Р. Бобохонова*
Мусахҳидлар: *М. Зиямуҳамедова, Ж. Тоирова*
Саҳифаловчи Т. Огай

Теришга берилди 18.08.2006. Босишга рухсат этилди 15.11.2006.
Бичими 84x108^{1/32}, «Петербург» гарнитураси. Офсет босма. Шартли
босма табири 13,44. Нашриёт ҳисоб табири 14,3. Адади 5000 дона.
Буюртма № 2865. Баҳоси келишилган нарҳда.

«Шарқ» нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси босмаҳонаси,
700083, Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй.